

Redaktor gəşəsi

Bir RAFIQ BABAYEV vardi...

XX əsrin səksəninci illərinin söhbətidir, xoş xatirə ki-
mi həmişə qəlbimdədir.

Doqquzuncu sinif şagirdiydim. Büyük Azərbaycan
mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin adını ləyaqətlə daşı-
yan fizika-riyaziyyat təmayüllü Ordubad internat məktəbində oxu-
yurdum. Təhsilin və intizamın səviyyəsinə görə həmin dövrdə bi-
zim məktəbə tay olan məktəb yoxuydu. Naxçıvanda, bəzən də elə
Bakinin özündə qəbul imtahanları keçiriləndə mübahisəli məsələ-
lərin həlli üçün bizim müəllimləri, xüsusən də fizika-riyaziyyat
müəllimi Şəhrud İsmayılovu və ədəbiyyat müəllimi Mehdi Ağala-
rovu dəvət edirdilər.

Şəhrud İsmayılov bizə dünyanın bütün alımlarını, ixtiraçılarını
xatırladırdı. Onu görəndə elə bilirdim ki, fizikanın bütün qanunları-
ni o kəşf edib. Dərsi o qədər yüksək səviyyədə apardı ki, elə bi-
lirdik hansısa institutun, universitetin son kursunun tələbələrindən
çox bilirik.

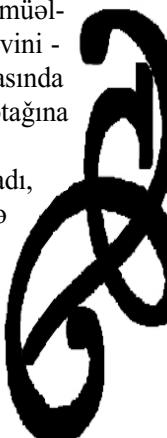
Mehdi Ağalarovun yüksək əxlaqi intizami, tələbkarlığı ilə yana-
şı bir həlim doğmalığı da vardı. Onun üçün fərq etməzdi, ya Süley-
man Rüstəmi tədris etsin, ya Hüseyn Cəvidi, tapıb müsbət xüsusiyyətlərini,
tərifə layiq əsərləri o səviyyədə tədris edirdi ki, dərsin so-
nunda həmin şairi özünə doğma, əziz, ən yaxın qohum bilirdin.

Hərdən yaradıcılıqla da məşğul olurdum. Yaradıcılıq elə bir his-
sdir ki, onun dərsə, yola, başqa tədbirlərə dəxli yoxdur, ilham pəri-
si gəldisə, qeydlərini aparmalısan, cızma-qarəni eləməlisən.

Ordubad həm bir şəhər kimi, həm də coğrafi yerləşmə quruluşuna
görə məni ilk gündən özünə heyran qoymuşdu. Sentyabrın axı-
rında payızın gəlişi hiss olunurdu. Başının üstündəki dağa ağ bulud-
lar çalma dolmışdı. Şəhərin özündə yarpaqlar min bir rəngə boyan-
ırdılar. Vağzal tərəf, Araz qırığı da bir başqa boz rəngə bürünmüş-
dü. Azərbaycanın heç bir yerində rastına çıxmayan allı-güllü çadra-
lı qadınlar da bir başqa təsir bağışlayırdılar. Bu təəssüratlarla "OR-
DUBADA PAYIZ GƏLİB" adlı beş bəndlilik bir şeir yazdım və mək-
tubla "YENİ ORDUBAD" qəzetiin redaksiyasına göndərdim.

Oktyabr ayının son günləri olardı, dedilər Mehdi müəl-
lim çağırır. Mehdi Ağalarov həm də direktorun müavini -
baş tərbiyəçi idi. Daima dərsdə, ərazidə, şagirdlər arasında
olardı. Çox kiçik bir kabinet vardı. Qapını döyüb otağına
keçdim, o, dərhal ayağa qalxdı.

"Şeir yazırsan?" - soruştı, ancaq üzümə baxmadı,
masasının üstündəki qəzetə baxdı. Bilmədim nə
demək istəyir, hirslidir, yoxsa xoş ovqatdadır.

XƏZAN

Ədəbi-bədii jurnal

C4, N6, 2019

Noyabr - dekabr, 2019

Baş REDAKTOR:
Əli BƏY AZƏRİ

Redaksiya heyəti:

Şahməmməd Dağlaroğlu, Xalıq Azadi, Məhəmməd Əli, Rəşid Bərgüşadlı, Həsən Bayramov, Damət Salmanoğlu, Budaq Təhməz, Hafiz Əlimərdanlı, Ələsgər Talıboğlu, Vaqif Osmanov, Şiringül Musayeva, Məlahət Yusifqızı, Aynur Yasəmən Qarabağlı (Azərbaycan), Fəxrəddin Oruc Qərib-səs (Rusiya, Dərbənd)

Baş redaktorun MÜAVİNİ:

Ramiz İSMAYIL

Dizayn: **Dönməz ABBASOV**

Redaksiyanın ünvani:

Bakı şəhəri, Mətbuat prospekti,
529-cu məhəllə, "Azərbaycan"
nəşriyyatı

Əlaqə telefonları: (070) 575 03 99

Email ünvani: xezan23@mail.ru,
5750399a@mail.ru

Çapa imzalanıb: 10 dekabr 2019-cu il

Ədliyyə Nazirliyində 15 yanvar
2016-cı ildə qeydə alınmışdır: 5331

Jurnal aylıqdır, Azərbaycan dilin-
də, iki aydan bir çıxır.

Materiallar elektron variantında,
yaxud diskdə və on dörd şriftlə prin-
terdən çıxmış çap variantında (bir
nömrə üçün) poeziya və publisistika
beş, nəşr on səhifədən çox olmamaq
şərtile qəbul olunur.

Jurnalda dərc olunmuş yazılar
tam olaraq bədii təxəyyülün məhsu-
ludur və müəlliflər məsuldur.

JURNALI Azərbaycan Yazıçılar Bir-
liyinin "Bayati" və KİTABEVİM.AZ ki-
tab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

"Hərdənbir olur", sakitcə cavab verdim. "Yazan kimi redaksiyaya göndərmək lazımlı deyil, bizi də göstər, baxaq, bəlkə, bir məsləhətimiz oldu, indi isə get dərsə", deyərək masanın üstündəki qəzeti götürüb mənə uzatdı.

Qəzeti son səhifəsi üst tərəfdə olduğundan "ŞE'R ŞE'R OL-MASA DA" sərlövhəli məqalə gözümə sataşdı. Sınıfə çatan kimi uşaqlar görməsin deyə xəlvətcə məqaləni oxudum. Hardasa ondan çox mənim kimi şeir yazıb redaksiyaya göndərənlərə müəyyən iradlar bildirilmiş, nöqsanlarım qeyd olunmuşdu. Məqalədə mənim şeirimdən üç bənd vərilmişdi. Nöqsanlarla yanaşı müsbət fikirlər də göstərilmişdi. Məqalənin müəllifi RAFIQ BABAYEV idi.

Dərədən sonra Mehdi müəllimə yaxınlaşdım, redaksiyaya getmək üçün icazə istədim. Mehdi müəllim Rafiq Babayevi tanığını söyledi və onun çox güzel olan xarakterini təsvir etdi. Bununla belə mənim "hırsım" soyumadı. "Bu necə ola bilərdi, mənim şeirmiçi çap etmək əvəzinə tənqid etmişdilər. Xoşunuza gəlmirsə, siz də başqaları ki mi çap etməyin, daha tənqid etmək nəyə lazım?"

Mehdi müəllim redaksiyaya getməyimə icazə verdi və Rafiq Babayevlə tam səmimi danışmağı tapşırıdı. Mən isə öz aləmimdəydim. Azərbaycan dilinin grammatikasını və ədəbiyyatı yaxşı oxuyurdum. Özlüyüm də adıçkilən məqalədə iki cümləni işarələmişdim. Mənə görə, həmin cümlələrdə üslub səhvi vardi. Özümə tam əminliklə redaksiyaya gəldim.

"YENİ ORDUBAD" qəzeti redaksiyası yan-yanı iki mənzildə yerləşirdi. Baş redaktorun otağına pilləkənlərlə yuxarı qalxmaq lazımdı. Redaksiya əməkdaşlarının otaqları isə aşağıda yan tərəfdə yerləşirdi. Soraqlaşış tapşdım. İçəridə bir adam əyləşmişdi. Rafiq Babayevi sorusдум. "Buyurun, əyləşin" deyib tanışlıq verdi və üzbüüz stulu göstərdi. Xoşbəxtlikdən otaqdə başqa heç kim yox idi, ürəyimi rahatca boşalda biləcəkdəm. Ancaq onun xoş siması və nəzakəti davranışları mati-qutumu qurutdu, nə deyəcəyimi bilmədim. O, özü məni vəziyyətdən çıxartdı. Şeirmiçi təriflədi, qəzeti rayon partiya komitəsinin orqanı olduğundan bədii yazınlara, o cümlədən şeirə yer ayırmışın mümkünsüzlüyündən danışdı. Bununla belə şeirim xoşuna gəldiyi üçün üç bəndini məqalə içində istifadə etdiyi vurguladı.

Rafiq Babayevin izahı canına yağ kimi yayıldı. Onun yaradıcılığa yanaşma tərzi mənə qol-qanad verdi, daha da ruhlandırdı. Sözsüz ki, belə bir insanla dostluğumuzun büñövrəsi qoyuldu. Onuncu sinifi bitirənə kimi onunla dost-

luq, əməkdaşlıq elədim. Hər ay ən azından iki, üç məqaləmə dərc elədirirdi, mənə qonarar yazdırırdı.

Rafiq Babayev təkcə mənim yaradıcılığıma deyil, redaksiyaya üvanlanmış bütün məktublara diqqətlə yanaşırırdı, o, belə böyük, alıcıənab bir insan idi. Hər ayın axırında "MƏKTUB DƏRC OLUNMA-SA DA" sərlövhəli məqalə hazırlayırdı, orda bütün məktubların qısa xülasəsini qeyd edirdi. Çox vaxt məktubları mənim qabağıma töker: "Oxu, qeydlərini elə, mən də Məzahir müəllimlə çayçıya düşürəm, soruşan olsa, deyərsən, burdayam" deyərdi. Pencəyini stulun kürəyindən asardı. Bəzən də heç çayçıya getmirdi, sadəcə, mənə şərait yaradırdı ki, məktublarla tanış olum, özümü redaksiya işçisi kimi hiss edim. Bunu mən çox sonralar başa düşmüştüm.

Bilmirəm Mehdi müəllim məni Rafiq Babayevə tapşırımdı, yoxsa Rafiq Babayev Mehdi Ağalarova. Rafiq müəllim mənim məqaləmdə düzəliş eləməzdə, altından qırmızı xətt çəkərdi ki, buraları düzəlt, özümə düzəltdi-rərdi, redaktörün nə və necə olduğunu öyrədərdi. Mehdi Ağalarov isə mənə yalnız sərbəst mövzuda inşa yazdırar və beşdə beşlə qiyətləndirərdi. Bizdən qabaq Mehdi müəllimdən beşdə beş alan olmamışdı. O, deyirdi ki, beşdə beş almaq üçün gərək şair, yaziçi olasan.

Rafiq müəllimin sayəsində mən redaksiya işini öyrəndim, jurnalistik-müxbirlik təcrübəsi qazandım. Onun gönderisi ilə Ordubadda fəaliyyət göstərən İpək fabrikindən, Konserv zavodundan və başqa müəssisələrdən reportajlar, istehsalat qabaqcıllarından oçerkələr hazırladım. Ara-sıra bədii yazılarına da qəzetdə yer ayıra bilirdi. Bu müddət ərzində baş redaktor Malim Məmmədov da məni tanımağa başlamışdı.

Orta məktəbi bitirəndə Rafiq Babayev sənədlərimi Azərbaycan Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsinə qəbul etsinlər deyə mənə "Yeni Ordubad" qəzeti ZƏMANƏTini təqdim etdi. O vaxt Mərkəzi Komitənin qərarına əsasən Hüquq və Jurnalistika fakültələrinə orta məktəbdən sənəd qəbul etmirdilər.

Ordubadın yetişdirdiyi yüzlərlə dəyərli ziyalılardan olan RAFIQ BABAYEV belə bir insan idi - ürəklərdə özüne məşəl yandırmış vətoncanlı, elcanlı, dostcanlı ALİ-CƏNAB BİR İNSAN! Cismən aramızda olmasa da xoş xatireləri ilə həmişə qəlbimizdədir.

Bir RAFIQ BABAYEV vardi... var... və həmişə olacaq... acı və şirin xatırələri ilə...

Böyük hörmət və ehtiramla:
Əli bəy Azəri

MƏZAHİR İSGƏNDƏR

BU NECƏ DÜNYADI

*İti bazarında atundan baha,
Mən belə dünyanın nəyindən küsüm?*

M.Araz

Acısı, şirini, şoru bilinməz,
Nə işiği, alatoru bilinməz,
Gor qazanı, nə də görü bilinməz,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Bilinməz aşı nə, duzu nə duzdu,
Köz bazarda bomboz küldən ucuzdu,
Kişisən de, bu əyridi, bu düzdü,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Yayı od ələməz, qış üzütməz,
Qartalı qarğanı göydən düşürtməz,
Bülbül nalə çəkər, gülü eşitməz,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Gözə kədər, ürəyə qəm naxışdı,
Sağ ağladı, solu bildi yağışdı,
Qurd başına çaqqal-çuqqal yiğışdı,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Gözə nə oldu ki, öyükən qasdı?
Düz sözün kəlləsi qazanda xaşdı,
Nadanlar məclisdə aqildən başdı,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

İnsan, insan dərisini aşladı,
Dil mələdi, qulaq dili daşladı,
Söysəm, yenə deyəcəklər başladı...
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Dağ aşındı, başı yerə sığındı,
Su keçmədi, boğazlara tixındı,
Boğmalındı, kim ki haqqə yaxındı,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

Ötüb keçib gur çayları şər axış,
Mərd olana nə yol qalıb, nə çıxış,
Məzahir, köçünü eylə yır-yığış,
Bu necə dünyadı, necə dünyadı?

ŞEİR YAZA-YAZA QOCALMIŞAM MƏN

Qalayıb da bu üst-üstə yaşımi,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.
Uca tutub el-obada başımı,
Gün deyil, hər anı borc almışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

Deməmişəm hədər yerə sözümü,
Etməmişəm külə, kölə közümü,
Nə yummayıb bir an belə gözümü,
Bir yeyib, beş dözüb, ac qalmışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

Gəzmədim dünyani heç veyil-veyil,
Salmadım eyş-işrətə də nə meyil,
Nə vardan, dövlətdən, sərvətdən deyil,
Olduğum torpaqdan güc almışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

Od almışam eşq qalayan ocaqdan,
Gül dərmışəm əl yetməyən budaqdan,
Gənclər gəzən, qartal qonan o dağdan
Deməyin düşmüşəm, alçalmışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən!

Olmamışam meyil bir pis işiylo,
Dağlanmışam hərdən qızmar işiylo,
Məhəbbətdə, sədaqətdə dişiylo
Dağ yarib, Fərhəddan tac almışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

Bir qərib səsinə hay olanlara,
Haqqı, ədaləti arayanlara,
Can deyib, Vətənə yarayanlara
Qələmlə, dəftərlə əl çalmışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

Məzahir, sözünü söylə birbaşa,
Nə dolandır, nə də ki düş təlaşa,
De, dağdan da hündür olan bu yaşa
Dirmanıb, ağ üzlə ucalmışam mən,
Şeir yaza-yaza qocalmışam mən.

AXI, MƏN KİMƏM

Mən mənə məhkumam, mən mənə hakim,
Mən məni yargılar, mən məndən qaçar.
Mən mənim yoluma dığırladır daş,
Mən mənim yoluma işiq, nur saçar.

Mən məni yargılar, mən məndən qaçar,
Mən mənə aşkaram, mən mənə sırrəm.
Mən məni yandıran gur od, gür atəş,
Mən məni dondurun buza əsirəm.

Mən mənə aşkaram, mən mənə sırrəm,
Mən məndən güclüyəm, mən məndən zərif.
Bu nə sirdi, möcüzədi, nə işdi,
Mən məni həcv edər, mən məni tərif.

Mən məndən güclüyəm, mən məndən zərif,
Mən mənə ovçuyam, mən mənə ovam.
Mən mənə sularda bir qızıl balıq,
Mən mənə atılan toram, tilovam.

Mən mənə ovçuyam, məm mənə ovam,
Mən mənə dərmanam, mən mənə dərdəm.
Mən mənə yovuşmaz, mən məni atmaz,
Mən mənə namərdəm, mən mənə mərdəm.

Mən mənə dərmanam, mən mənə mərdəm,
Mən mənə yaxınam, mən məndən uzaq.
Mən mənim əlimdən edər şikayət,
Həm quzuyam, həm ac gəzən yalquzaq.

Mən mənə yaxınam, mən məndən uzaq,
Bir bilməm, anlamam axı, kiməm, kim?
Mən məni yargılar, mən məndən qaçar,
Mən mənə məhkumam, mən mənə hakim...

BU EŞQİN AXIRI BİR DİVANƏLİK

Bu eşqin axırı bir divanəlik,
Bu eşqin əzəli çılgın bir həvəs.
Bu eşqin axırı həsrət, intizar,
Bu eşqin əzəli bir can, bir nəfəs...

Bu eşqin əzəli çılgın bir həvəs,
Olub da dağ çayı, aşib-daşarsan.
Tanımadısan özün də öz-özünü,
Təzədən doğulub, başqalaşarsan.

Bu eşqin axırı həsrət, intizar,
Ya yanıb, ya donub, buz bağlayarsan.
Qalan günlərinə kəsilib yağı,
Ötən günlərinə yas saxlaysan.

Bu eşqin əzəli dünyaya salam,
Qarlı qış da gözlərində yaz olar.
Sevincin, fərəhin dərindən-dərin,
Kədərin damlaşan dapdayaz olar.

Bu eşqin axırı qəmli bir nağıl,
Nöqtələr ah çəkər, vergüllər yanar.
Hər sözün, kəlmənin başının üstə
Əjdahalar, qara divlər dayanar.

Bu eşqin axırı şirincə röya,
Dadlı bir dünyadı, dadib yaşarsan.
Ax!.. Elə xoşbəxtən, necə də şənsən!
Özün də özünə baxıb, çəsərsən...

...Şəm ol, olum mən də sənə pərvanə,
Yanmayan bir şəmə nə pərvanəlik?
Gəl sevib-sevişək, gülüm, olsa da
Bu eşqin axırı bir divanəlik...

OVANDIR

Mən kiməm?.. Səbrinə bir qul, bir kölə!
Mən kiməm?.. Əlindən yurdu alınmış!
Özümə küfrümdən, kündürətimdən
İçim də, çölüm də viranə qalmış.

İçim də, çölüm də viranə qalmış
Özümə küfrümdən, kündürətimdən.
Min heyət buna ki, məncə kim yeyər,
Kəsib ürəyindən, kəsib ətindən?..

Mən kiməm?.. Qeyrətin qarğış hədəfi!
Mən kiməm?.. Daş üstə daşı qalmamış!
Torpağını torbalayan sağ əli
Nədən ilan olub, sol əl çalmamış?

Nədən ilan olub, sol əl çalmamış,
Torpağını torbalayan sağ əli?
Çəki varmı ki qoyulsun, çəkilisin
Şeytandan baş olan insan əməli?..

Mən kiməm?.. Özündən özü didərgin!
Mən kiməm?.. Çiçəyi, gülü çalınmış!
Əl qılınc, ayağım üzəngi görməz,
Min heyət!.. Beynim də yuxiya dalmış.

Min heyrət!.. Beynim də yuxuya dalmış,
Əl qılınç, ayağım üzəngi görməz.
Ay Allah, silkələ, məni oyandır,
Olmayım bu zülmə lal-qaradınməz.

Olmayım bu zülmə lal-qaradınməz,
Ay Allah, silkələ, məni oyandır!
Qaldır məni Sən Qıratın belinə,
Məndən mənə olan zülmü dayandıq!

DÜNYA BELƏ GƏLIB...

Əziz dostum, danışmayaq dünyadan,
Dünya belə gəlib, belə gedəcək.
Kim gül olub, kim gül dərib ömürdən,
Kimi verib ömrü yelə, gedəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Çay gurlayıb, bəzən də ram olacaq.
Şaxta kəsib, buz dondurub, od yaxıb,
Kimi gülüb, kimi gözün sixacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Gah gün çıxıb, gah da zülmət çökəcək.
İlk baharda çiçəkləyən ağaclar
Payızında yarpaqların tökəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Bir tapilan bir gündə də itəcək.
Kiminin yolunda nərgiz, yasəmən,
Kimin də yolunda tikan bitecək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kimi yerə, kimi göyə baxacaq.
Kim büdrəyib, düşüb yerə atından,
Kimi də at üstünə qalxacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Qurdlar ulayacaq, itlər hürəcək.
Kimi yiğib, sürüsünü arana,
Kimi də yaylaqlara sürəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kim oynayıb, kimisi züy çalacaq.
Verdiyi əvvəl-axır təbiət
Oynayandan, çalandan da alacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kim yüklənib, kimisi yük çatacaq.
Tülübü tülkü olub, aslan da aslan,
Quşlar da öz quşluğunda qalacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kimi kişi, kimi arvad olacaq.
Kimi kimə doğmadan da doğmaca,
Kimi kimə yaddan da yad olacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Güllər açıb, ətir saçılıb, solacaq.
Bir anda qəlbini sevinc, fərəh, şən,
Bir anda qəm, qüssə, kədər dolacaq.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kimi gedib, kimi dönüb gələcək.
Kimi bu dünyaya deyib də fani,
Kimisi də əbədidi biləcək.

Dünya belə gedib, belə gedəcək,
Kimisi ac, kimisi tox öləcək.
Kimi tutub bu dünyani besəlli,
Kimisi də son tikəsin bölgəcək.

Dünya belə gəlib, belə gedəcək,
Kimi görüb, kimisi də görəcək.
Budağından ömrün şirin, həm acı
Kimi dərib, kimisi də dərəcək...

...Əziz dostum, danışmayaq dünyadan,
Dünya belə gəlib, belə gedəcək.
Kim gül olub, kim gül dərib ömürdən,
Kimi verib ömrü yelə, gedəcək.

EŞQİMİN

Qolları bağlıdı, yolları daşdı,
Sinəsi dağlıdı, gözləri yaşdı,
Fəryadları dağda-daşda ulaşdı,
Od olub, içimə dolan eşqimin.

Dilindən qan gələn yaralı quşdu,
Təbibiz, dərmənsiz saraltı, huşdu,
Kimlər duydu, kimlər halın soruşdu
Özün didib, saçın yolan eşqimin?

Hər gecəm cəhənnəm, gündüzüm gecə,
Bir görüb, almadı kor fələk vecə,
Çəkim nisgilini, çəkim mən necə,
Ah, gülü burnunda solan eşqimin!

Eylədilər Məzahiri gülündən,
Gül xəbər tutmadı zar bülbülündən,
Axı, hara gedim, Allah, əlindən,
Nə yeri, nə göyü olan eşqimin?

İLK MƏHƏBBƏTİM

Solmayan ilk eşqim, məhəbbətimdə
Durmuşam Məcnundan yene başda mən.
Ah, onu itirib bir bağ-bağçada,
İndi də gəzirəm dağda-daşda mən.

Durmuşam Fərhaddan, Kərəmdən uca -
O olan ilk eşqim, məhəbbətimdə.
Hələ də, hələ də, hələ qönçədi
İlk eşqim, illk sevgim, məhəbnətim də.

Hələ də ürəyim çırpinib durur,
Hələ də gözlərim onun yolunda.
Hələ də, hələ də qönçə məhəbbət
Saralmayıb, solmayıbda kolunda.

Hələ də, hələ də qönçə məhəbbət
Məni dəli edib, salır dağlara.
Gecə də, gündüz də xeyallarında
Dönürəm o mənli-onlu çağlara...

Gecə də, gündüz də xeyallarında
O bir işiq olub, içimə dolur.
Yrəyi sinəmdə, gözü gözümdə,
Əlləri əlimin içində olur.

Ürəyi sinəmdə, gözü gözümdə,
Sanki bircə alırıq da nəfəsi.
Sanki artır gündən-günə, hələ də,
Mənim ona, onun mənə həvəsi.

Sanki bircə alırıq da nəfəsi,
Sağı sağım, solu da ki solumdu.
Mən gedib-gəldiyim yolum onunku,
O gedib-gəldiyi mənim yolumdu...

...Bir dünyam var, dünyalara bənzəməz,
Döpdoluyam sevincimlə, dərdimlə.
Orda yaşayıram mən öz ömrümü,
Solmayan ilk eşqim, məhəbbətimlə.

YAXŞIDI

Qafil, demə bilmədiyin yoxundu,
Mən biləni sən də bilsən, yaxşdı!
Nahaqqə haqq, haqqə nahaq deyəndə,
Nə mən, nə o, nə də ki sən yaxşdı!

Söz düz olmaz, dəyişdirsən hərfini,
Ya can verər, ya yetirər məhvini,
Onun, bunun günahını, səhvini
Dalda deyil, üzə desən, yaxşdı!

Balıq çıxmaz hər atılan tilovdan,
Köz arama çör-çöp yaxan alovdan,
Namərd süfrəsində ətli plovdan
Öz süfrənin tozun yesən, yaxşdı!

Qarışdırma nə doğunu, batını,
Elə sür ki, yol yormasın atını,
Tərifləyib mərdin yeddi zatını,
Namərdin adını söysən, yaxşdı!

Məzahir, çıxarma bunu da yaddan,
Uzaq dur şöhrətdən, hər quru addan,
Damarın almasa qan Ordubaddan,
Öz-özünü özün döysən, yaxşdı!

DİVANƏLƏR ODASIYAM

Qərib olan, üz mən sarı,
Mən qəriblər adasıyam!
Şəm vurğunu pərvanələr,
Divanələr odasıyam!

Dağam, dağa hə lalə də,
Gəl gəz, dal min xəyalə də,
İç ki, qızıl piyalədə
Alovlu eşq bitasıyam!

Məndən keçər mərdin izi,
Keçin, görün mərdinizi,
Verin mənə dərdinizi,
Bir uduma udasıyam!

Ay Məzahir, nə and-aman?
Sən, dediyin deyil zaman,
Düz deyib də olan yaman,
Lal dillərin duasıyam!

ƏLVİDA

Gəldi yelin nəs əsimi,
Duydum ölüm nəfəsini,
Unut mənə həvəsini,
Günəş, ulduz, ay, əlvida!

Bu nə toydu, bu nə oyun?
Düşdüm, oldum oyum-oyum,
Gözyaşımla yar qolboyun
Axıb gedən çay, əlvida!

Bu yol görüb məni naşı,
Min dərd verdi, dedi, - daşı,
Dəli gəzən dağı-daşı,
Ay səs-səda, hay, əlvida!

Fərəhim, şənim olmadı,
Gülüm, gülşənim olmadı,
Başa düşənim olmadı,
Olanım ah-vay, əlvida!

İnad atından enmədin,
Nə dindirdin, nə dinmədin,
Sən ki məni bəyəmmədin,
Fani dünya, day, əlvida!

MƏN VƏTƏNLİ VƏTƏNSİZƏM

Bu nə yazı, bu nə qədər,
Qəm yükümü kim tərpədər?
Dünya, sən də ol dərbədər,
Qar altında itən izəm,
Mən vətənli vətənsizəm!

Elə yanıb, ah, küləm ki...
Necə deyib day, güləm ki?
Bir nəgməkar bülbü'ləm ki,
Gülüm solub, cəmənsizəm,
Mən vətənli vətənsizəm!

Qəm əritdi bu şəmi də,
Qurutdu son rişəmi də,
Susuz qalan bir zəmidə
Sünbül olub, day, dənsizəm,
Mən vətənli vətənsizəm!

Gün üzünə yaxıb ləkə,
Şər dirmanıb, cixıb dikə,
Xəncərlənib tikə-tikə,
Əlsiz, qolsuz, bədənsizəm,
Mən vətənli vətənsizəm!

Atlı tufan, dolu qarmaq,
Budağında hanı yarpaq?
Ey ulu yurd, ana torpaq,
Səndən olub, day, sənsizəm,
Mən vətənli vətənsizəm!

SÖNƏN MƏNƏM, SÖNDÜRƏN SƏN

Dünya, küsüb o gül yordan
Dönən mənəm, döndərən sən.
Eşqin Məcnun zirvəsindən
Enən mənəm, yendirən sən.

Bu dərdə kim gərə sinə?
Süründüm hey sinə-sinə,
Yelkənsiz qəm gəmisinə
Minən mənəm, mindirən sən.

Daş üstündə bir daşım da
Qalmaz oldu gənc yaşımda,
Bir hey üzüb, gözyaşımda
Çimən mənəm, çimdirlən sən.

Gün ay oldu, ay oldu il,
Nə üz qaldı, nə də mitil,
Borc alıb da quşlardan dil,
Dinən mənəm, dindirən sən.

Məzahirə atdın tilov,
At eylədin, saldın cilov,
Dilim-dilim, alov-alov
Sönən mənəm, söndürən sən.

BOZQURD NƏDƏN ULAMADI

*Bu ulayan indi o bozqurddumu?
Çaqqal-çuqqal aldı üstün yurdumun,
Aman Tanrım!.. Saatmız durdumu?
Susdi qopuz, sindi qlinc, o andı,
Gəl, Oğuz xan!.. Oğuz eli talandı!*

Müəllif

Gülü soldu, kol qalmadı,
Sağ talandı, sol qalmadı,
Day, vətənə yol qalmadı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Bu yurd başdan-başa qandı,
Günü, ili min əfəngəndi,
Kür odlandı, Araz yandı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Mizrab vurdu, saz çalmadı,
Salamın yay, yaz almadı,
Vətəndə xoş hal qaimadı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Güldüyü bir an olmadı,
Dərd oldu, dərman olmadı,
Nə dən, dəyirman olmadı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Nə bağban, nə bağ qalmadı,
Nə üzək, nə yağ qalmadı,
Uçulmayan dağ qalmadı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Halını bilən olmadı,
Dərdini bölən olmadı,
Vətənçün ölüən olmadı,
BOZQURD nədən ulamadı?

Nə kök qaldı, nə də budaq,
De, yapışib, hardan tutaq?
Ax!.. Bu dərdə olub ortaq,
BOZQURD nədən ulamadı?

DAĞLAR

Üstümüzə yağı gəldi,
Çapıb da sol-sağı, gəldi,
Ayrılığın çağı gəldi,
İtdi ağlım, huşum, dağlar!

Ürək yandı, kam almadi,
Zülm çäglədi, ram olmadı,
Obam köçdü, day qalmadı
Nə yuvam, nə quşum, dağlar!

Gün-gündüzüm oldu gecə,
Göz görmədi, yolu seçə,
Bir də bundan belə, necə
Saz dindirib, coşum, dağlar?

Soldu gülü-gülzarım da,
Sovuldu söz bazarım da,
Son bilməyən ah-zarında
Hansi nəğmə qoşum, dağlar?

Qan ağlar söz zəmim dənsiz,
Bədən başsız, baş bədənsiz...
Vətən mənsiz, mən Vətənsiz,
Edilmişik pərşum, dağlar!

DƏLİYƏM MƏN

Ey soruşan məni məndən,
Qar altda qar gülüyəm mən.
Kərəmlərin ah-naləsi,
Məcnunların külüyəm mən!

Kəklikləri uçub gedən,
Əliklərin qurdalar güdən,
Üz-gözünü yırtıb-didən
Lal dağların diliyəm mən!

Dərmaniyam hər xəstənin,
Avaziyam min bəstənin,
Uca "Rast"n, "Şikəstə"nin
Bəmiyəm mən, ziliyəm mən!

Ələsgərin şirin sözü,
Kor Veysəlin görən gözü,
Həm mizrabın, sazin özü,
Ədalətin əliyəm mən!

Kiməm, neyəm, mənə əyan,
Yol getmərəm o yan-bu yan,
Ay Məzahir, day, et bəyan,
Dəliyəm mən, dəliyəm mən!

OXU MƏNI

Dağdı, daşdı mənə nənni,
Kim keçib ki belə fənni?
Alıb oxu, ey müğənni,
Aradığın bəstə mənəm!

Atım keçər kimin atı?
Həm doğuyam, həm də batı,
"Segah", "Şüstər", həm "Heyratı",
"Şur" ilə "Şikəstə" mənəm!

Oxu məni, əger ərsən,
Ətri-behiş güləm, dər sən,
Bir oxiyub, dirilərsən,
Məst edən həm məst də mənəm!

Həm ələyəm, həm ələnən,
Həm donub, həm od bələnən,
Can verib, dərman dilənən,
Həm təbib, həm xəstə mənəm!

Həm lal sükut, həm çal-çağır,
Həmi yüngül, həmi ağır,
Həm mülayim, həm də fağır,
Həmi tərsdən-tərs də mənəm!

Dediyimə nə day, yozu?
Gün götürməz üzə bozu,
Kitab-dəftər, yazı-pozu,
Həmi məktəb, dərs də mənəm!

Çağır, hayla məni, gələm,
Pisə, yamanə əngələm,
Vallah, dağdan-daşdan gələn
Bu əks-səda, səs də mənəm!

Məzahir söz dolu mədən,
Dayan da dur, ey tən edən!
Həm sevib, həm küsüb gedən
Bu dünyadan kəs də mənəm!

BİR HƏSRƏTİN, BİR DƏ MƏNƏM

*Nə demək, qismətim buymuş, hələ ki,
Gözyası, iztirab, həsrət, intizar!..
Qərib olan kim deyibdi gülə ki?
Qəribin məzarin rüzgarlar qazar.*

Müəllif

Bir həsrətin, bir də mən...
Gülüüm, yamanə sərxoşam,
Alıb əl qədəhi, bircə qurtum içmədən.
Axıdib qərib-qərib göz yaşımı yollara,
gedirəm hara gəldi.
Mən getdikcə, getdim hey...
Mən olduqca odlu ney,
Günlər günə calandı, gün-gündən
qara gəldi.

Dönüb, arxamca baxdı getdiyim yol, düz, dərə,
Xoş bir günüm, xoş anim bir gülüb,
bir qalxmadı bir aq atlı yəhərə.
Mən yorğun, yol uzalı...
Rəngim-rufum, sıfətim zəfərandan sozalı.
İndi də oturmuşam azğın, quduz it kimi
dalğaları qapışan.
öz-özüylə tutaşib, öz-özüylə çarpışan
firtinalı dənizin sahilində tənha, tək.
Gözyaşlarım od olub,
Axıb sözür dənizə qanımla ətək-ətək.
İçim də, çölüm də divanə sanki,
Nəyim var, olubdu viranə sanki...
İçimdəki kədəri, dərdi, qəmi, qüssəni,
Gözümüzdəki kədəri, vahiməni, təşvişi
Görüb, bilmək istəsən, eh, buna day, nə var ki?
Çətimmiş sanki?!
Onda, "Çarmixa çəkilmış İsa",
"Pompeyin son gecəsi", "Laokoon" və...
Və "Doqquzuncu bal" rəsmələrinə bax.
AX!.. AX!.. AX!..
Heç baxma!.. Baxsan, məni görəcəksən.
Baxsan, özün-özünə yagi,
Özün-özünə qəvi kəsilib,
özün-özünü döyəcəksən.
Baxsan, dırnaqlarını gəmirib yeyəcək,
Oddan-alovdan köynək geyəcək,
özün-özünə dəli deyəcəksən.
Baxsan, Allahi söyəcəksən...
Baxma!..
Baxma!..
Baxma!..
Baxma ki dindən, imandan, inamdan olmayasan!
Baxma ki, solmayasan...
Gecə keçib yaridan.
Bu gecə də keçəcək keçən gecələr kimi.
Mənsə boynuqılı yetim cüçələr kimi
Qısılmışam yenə də bir divarın küncünə -
Dərdin, qəmin əlindən,
Bir həstətin, bir də mən...

YOLUM HAQQ YOLUDU

Məni məndən soranlara cavabım:
Güllərə ətirəm, bülbülə güləm.
Yolum haqq yoludu, iman yoludu,
Gedirəm, əlimdə bir dəftər-qələm.

Güllərə ətirəm, bülbülə güləm,
Ətrim pis qoxumaz, dilim çor deməz.
Kim qoxlaya, kim dindirə, olar saz,
Nə içi, nə çölü, ruhu göynəməz.

Ətrim pis qoxumaz, dilim çor deməz,
Qoxlayan məst olar, dindirən razı.
Ətrim itər, dilim də ki lal olar,
Əgər ola kimsə məndən narazı.

Ətrim itər, dilim də ki lal olar,
Oynatmasam mən ruhları yerindən.
Sağalar o anda, tapar şəfasın -
Kim anlaya dediyimi dərindən.

Yolum haqq yoludu, iman yoludu,
İnanım Allahdı, kitabım Quran.
Doğulandan üz tuttuğum bu yolda
Kimsə olmaz məni qovub, durdurən.

İmanım Allahdı, kitabım Quran,
Oxuyub, öyrənib, gözüm doymamış.
Onlara mehrimdən, məhəbbətimdən
Həm içim, həm çölüm nura boyanmış.

Onlara mehrimdən, məhəbbətimdən
Hər sözüm, hər kəlməm bir inci oıur.
İlham pərim uçub, çıxıb yarışa,
Söz olan meydanda birinci olur.

Hər sözüm, hər kəlməm qalxar at üstə,
Haqq olan tərəfə çapar, yorulmaz.
Bir əldə gül, bir anda Haqq qılınçı,
Çapar... çapar... öündə sədd qurulmaz...

...Ey haqq gəzən!.. Di durma, düş izimə,
Sənin də, mənim də artsın savabım.
Yolum haqq yoludu, iman yoludu,
Məni məndən soranlara cavabım.

AY ŞEİRLƏRİM

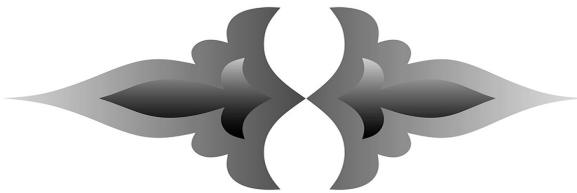
Qəmli nəğmələrim, ay şeirlərim,
Sizsiniz ömrümün günəşini, ayı.
Kimim var, nəyim var axı, dünyada,
Qələmdən, dəftərdən, sizdən savayı?

Kimim var, nəyim var sizdən savayı?
Sizsiniz qanadım, qolum da mənim.
Fikirlər dəniztek çalxalananda,
Bir mayaq oldunuz yolumda mənim.

Sizsiniz dünyani görən gözlərim,
Ah necə, ah necə sızsız dayanım?
Sizsiniz dövlətim, olan varım da,
Sizsiniz dar gündə dostum, həyanım.

Fikrim, xəyalım da sizinlə gəzdi,
Dedim ki, qoy hopsun ətriniz mənə.
Bilsəniz, duysanız, necə əzizdi,
Çiçəkdən, güldən də xətriniz mənə!

Qələmdən, dəftərdən, sizdən savayı
Kimim var, nəyim var, salam göndərim?
Salamlar!.. Salamlar!.. Salamlar sizə,
Qəmli nəğmələrim, ay şeirlərim!

ŞİRİNGÜL MUSAYEVA

MƏN NƏSİMİYƏM

(roman)

*Nəzmi Nəsiminin yəqin Allahü nurun şərhidir,
Ol nuru hər kim bilmədi, həqdən nəsibi nar imiş.*

Mən Nəsimiyəm... İnsanlar neçə-neçə əsr bundan əvvəl məni diri-dirisi soydular, şaqqlara ayırib on beşinci əsr Hələb darvazasından asdlar. Soyulub belə biabırçı şəkil-də şaqqlara ayrılmağı indi də xəcalətlə xatırlayıram. Düzünü deyim, belə alçaldıcı ölümü heç xəyalına gətirməzdəm. Və o vaxtkı açıları, ağrıları, dəhşəti hələ də hiss edirəm, hərdən sümüklərim sizləyir. Hərçənd, mən və sümüklərim indi başqa-başqa aləmlərdəyik, amma o vaxtkı yandırıcı ağrıları və ruhum arasında sanki bir bağ qalıb. Deyirlər axı insan öldükdən sonra da bu dünyada olanları hiss edir. (Qoy mən materiya dünyasına da bu dünya deyim, indi olduğum Bərzəx aləminə də, çünkü mənim və eləcə də bütün bəşəriyyətin taleyi yalnız qıymət günündən sonra aydınlaşacaq. Yəni, indi o dünyadan danışdığımı söyləsəm, bir az ifrata varmış olaram.)

Deyim ki, Bərzəx aləmi adlanan mənim indi yaşadığım dünya əslində insanların yaşadığı materiya dünyasının davamıdır, burada cənnətə düşəcək insanlar gül-çiçək, misilsiz qoxular, nurlar içərisində uuyur. İndi deyo bilərsiniz: neçə-neçə əsr uyumaq... bu ki, dəhşətdir.

Heç bir dəhşət-filan yoxdur, sanki bir andır uzanmışan, elə indicə qu tükündən də yumşaq yastığa baş qoymusan. Əlbəttə, bu mən və mənim kimilər üçün belədir. Cəhənnəmə gedəsi insanlar üçün nə ölçü götürülüb, bilə bilmərəm. Çox güman ki, onlar cəhənnəm haqqında din alımlarının verdiyi əlamətlər içərisində çapalayırlar; bir tərəflərindən ərimiş qır axır, bir tərəflərində dəhşətli alov dilimləri zəbanə çəkir və onlar, şəksiz-şübhəsiz, bitməz-tükənməz əzab içərisindədirlər.

Nə isə... Bu barədə danışib içində cəhənnəmə gedəcəyini hiss edən insanları çox da üzməyim. Çünkü buna mənim indi icazəm yoxdur. Amma qoy o insanlar xatırla-

sınlar: əbəs yerə deyilməyib ki, ey insanlar, yaşadığınız bu dünya bir andır, onu yaxşı işlərə hösr edin, mənalı yaşayın ki, sonradan o biri dünyaya keçidiniz, o dünyانız gözel olsun, həm də gələcək nəsillər sizi hörmətlə yad etsin.

Bunlar barədə maddi dünyada o qədər danışıblar, deyiblər, hətta bu fikirləri tədris edən məktəb və mədrəsələr, universitetlər açıblar ki... saysız-hesabsız. Mən bunları bir balaca xatırlatmaqla söhbətimin əsas məğzinə keçid almaq istəyirəm...

Nə isə... Deyim ki, şəriət alımları, din xadımları bu məsələləri uzun-uzadı anlatsalar da insanlar heç Allahı dərk etmirlər. Bu nəylə əlaqədardır?

Din xadımları, şəriət mollaları özləri də Allahı dərk etmir. Bu üzdən də onu düzgün təbliğ etmir, əmrlərini istədikləri kimi dəyişdirirlər.

Allah nədir, və yaxud kimdir?

Bəşər tarixində 124 min peyğəmbər olub. Peyğəmbərlər belə Allahan nə olduğunu, bizdən nə istədiyini, bizi nə təlqin etdiyini bəşəriyyətə olduğu kimi qandırı biləməyiblər. Bəzən mən insanların nədən bu qədər korafəhm olduğuna tövəccüblənilərəm, nədən insanların bəsirət gözü bu qədər bağlıdır, həyatı, dünyani, bir-birini anlaşımda belə çətinlik çəkirlər?

İnsanlar kainatı anlamırlar...

Özlərinin necə, anlayırlarmı?

Özlərini də anlamırlar... Heç bir bəşər övladını Tanrı səbəbsizcəsinə yaratmayıb. Tanrı onlara müxtəlif şəkil, forma verib və hər birini bir amala bənd edib. Allahı dərk etmək, sevmək, onun qoyduğu qaydalara uyğun yaşamaq, - bəşər övladının dünyadakı missiyası budur.

Yaradani dərk etmək... Allahı Təbiət və özü vasitəsi ilə dərk etməlidir insan. Çünkü o Allahı başqa cür dərk edə bilməz. Maddi olmasa, bizi əhatə edən kainat olmasa, üzərində yaşadığımız Yer olmasa və biz özümüz ol-

masaq; fikrimiz, dühamız, göylərə ucalan xeyallarımız olmasa, Allah barədə fikirləşə bilərikmi?

Yaşadığımız bu dünyada onu yalnız maddinin köməyi ilə dərk edə bilərik; özümüz də maddi varlığıq, - bu üz-dən. Bəziləri sözü öñə çəkir, amma insan olmasa, söz də olmaz. Söz insanın atributlarından biridir. (Mən indi müasir insanların işlətdiyi, anladığı sözlərdən istifadə edəcə-yəm, qüsura baxmayın) Təbiət və özümüz, - biz Allahı bu iki şeydə - mövcudatda axtarmalıyıq.

Təbiət hər vasitə ilə bize kömək etməyə, özünü bizə anlatmağa çalışır. Əlbəttə, Təbiət bütün bunlara Təbiət kimi cəhd edir. İnsan dünyaya gəlir, yaşayır, müəyyən bir yaşı həddinə, - yetkinlik yaşına çatır. Və bu yaşı həddində o kainatla özü arasında qəribə, sırli bir bağlılıq hiss edir: sanki Kainat, gözə görünməz varlıq - Allah kodlar vasitəsi ilə özünün var olduğunu, mövcudluğunu, Təbiətin, yaradılışın kökündə durduğunu gənc və gözəl, yetkin varlığa hiss etdirir, çünkü o Allahdır, olduğu kimi insanın görünə görünə bilməz, insan onu maddiyyat kimi görmə və tanımı qabiliyyətinə malik deyil. Biz onu yalnız ruhumuzla hiss edə bilerik və ruhumuz Təbiətin, Yaradılışın kökündə sırli bir nəsnə durduğunu hiss edir. İnsanın bütün iliyi, qanı, hər hüceyrəsi ehtizaza gəlir... daha artıq bilmək, öyrənmək, dərk etmək istəyir. Ruh Allahı dərk edir... amma Tanrı maddi olmadığı üçün insan nə isə dərk etdikləri ilə kifayətlənə bilmir. Təcrübəsizlik, bu dünyadan məlum maneələri daha artığını dərk etməyə imkan vermir.

Lakin Allahla bağlılığını hiss etmiş, onu dərk etmiş insan daha əvvəlki insan deyil. O Təbiəti, onun mayasındakı əzəli və əbədi cövhəri, - Yaradanı dərk etmişdir. Dərk etmişdir ki, bütün bu gözəl, intəhasız kainatı, gecəni, gündüzü, Ayı, Günəşi, Yeri, ulduzları, havanı, suyu, dənizləri, dağları, insanı yaradan bir qüvvə var. Və bu qüvvə ilə onun arasında möhtəşəm bir bağlılıq var. O qüvvə Allahdır və o Allah insanda, onun ruhunda da təcəlla etmişdir. Bax bu... bu... cahil insanlar tərəfindən qavranılmışdır. Belələri özünün Allahın bir nuru, təcəllasi olduğunu qavraya bilmir.

Nədən?

Əvvəla, gənclik, təcrübəsizlik... İnsan özünün Allahın bir parçası olduğunu hiss edir, - təhtəlşürda hiss edir, buna instinktləri ilə dərk edir, əzəli və əbədi kodlarla bunnar, - bu bilgilər ona ötürülür... Lakin cəmiyyət bir axın kimi onu sürükleyir, o Allahı Təbiətdə yox, özündə yox, qeybdə axtarır. Qeyb də Təbiətin davamıdır... Təbii ki, Yaradan orada da var... Allahın olmadığı yer yoxdur... Lakin biz dünya gözü ilə qeybi görmürük, hiss edirik. O var və o bizim davamımızdır.

Amma dediyim kimi, kamilliyə çatmamış insan cəmiyyət tərəfindən bir məcraya sürüklənir... milyonlarla insan sürüklənir...

İnsan ölümlə qarşılaşır, ölümü dərk edir...

Necə yəni ölmək? Ölüm ona bir kabus kimi, yox olmaq kimi görünür... İnsan sarsılır... çox sarsılır...

Həyatsa davam edir... İnsan müxtəlif istiqamətlərə sürüklənir, tale onu çox atib-tutur, bəzən daşa -qayaya çırçır... Bəzən göz açmağa aman belə vermir... Bəzən nələrə nail olur...

Lakin o nələrlə qarşılaşır qarşılaşın, həyatının ilk dənəmlərində açılan bəsirət gözü qapanır ki... qapanır... Həyati nə vaxtsa duymuş bəşər övladı sonradan bunu nə qədər dansa belə mümkün deyil... Qulağı eşidən birinin özünü karlığa vurması, nitqi olan birinin özünü lallığa vurması mümkün olmadığı kimi, həyati, Tanrınu duyan insanın da onu təzədən duymaması, inkar etməsi mümkün deyil. Yəni Tanrınu nə vaxtsa iliklərinə qədər duymuş bir insanın sonradan bəsirət gözü qapanmayacaq və o Allahı dərk etməkdə, kamilləşməkdə davam edəcək. Və o kamilləşdikcə Allahı daha çox sevəcək.

Başqa birisi, - cahil insan, bəsirət gözü açılmayan isə Allahı duymayacaq, kütlə halı almış insan nəsillərinə qoşulacaq, müxtəlif axınlar onun bəsirət gözünü daha da bağlayacaq.

Bu çox dəhşətlidir... Nədən əcəba belədir? Bütün insanların bəsirət gözü açılmır?

Bu elə bütün dini kitablarımızda deyilən şeytan əməlidir. Və insanları düz yoldan sapdırmaq, həqiqəti anlaşımda maneə törətmək şeytanın tarixi missiyasıdır...

Nə etməli?..

Mənim haqqımda cürbəcür şayılər dolaşır: hələ də materiya dünyasında biri məni şair, biri dinsiz, biri mücahid, biri qəhrəman adlandırır. Son dövrlərdə mənim dindar olduğumu da söyləyənlər var. Şükür...

Deyirəm: materiya dünyasının camaatı da qəribə camaatdır. Əvvəlcə dinsiz deyib edilər, sonra da dindar idи, şeirlərində Allahı təbliğ edirdi, seyid idи, qəbri nədən ziyanətgah olub, deyə baş sınırlırlar. Hərçənd, materiya dünyasının adamı çox azdır (Öz aramızdır, Bərzəx aləmində min, milyon illərin adamı toplaşıb) amma sözləri, hərəkətləri keçərlidir; yəni Bərzəx aləmində də, min, milyon illərdən belə, - qiyamətdən sonra bərqərar olacaq cənnət və cəhənnəm dünyasında da bu materiya dünyasının əməlləri çox rol oynayacaq.

Nə isə... Bərzəx aləmindən baxanda materiya dünyasının adamları qaranlıqda sayrısan milyonlarla sarımtıl zərrəciklərə oxşayırlar. Bu da Allahın möcüzələrindən biridir ki, materiya dünyasını, -əslində daş-kəsək, dağdaş dünyasını aralıdan belə işıqlı göstərir ki, biz Bərzəx aləmindən onları seyr edə bilək. Bəzən materiya dünyasının hoqqabaz alımları belə şeyləri "Materiyanın Günəşİ əks etdirməsi və s." adlandırırlar. Nə bilim, Vallah...

Ya da bu parıltılar - bəzi filosofların lap qədim dövrələrdə dediyi kimi - cismimizin Tanrıdan ayrılmış zərrəciklər olması səbəbindən yaranır. Nə bilmək olar... Dünyanın sırrını dərk edib qurtarmaq olurmu ki?

Elə bilməyin öldün, hər şey bitdi: dünyani, onun sırlarını dərk etdin. Hələ hər şeyi dərk etməyə çox zaman var.

Bütün bunlar bir yana, dinsiz kimi edam edilmək çox ağırlıdır. Bir şey ki, mən Allahı ilk gəncliyimdə dərk etdim və ömrümün sonuna qədər bu dərk etmə ancaq böyüdü, çıxaldı, mən Yaradann böyüklüyü qarşısında ancaq heyrətlənməklə məşğul oldum. Bütün şeirlərimdə onun tərənnümü var.

"Qurani-Kərim"də deyilir ki, insan Yer üzünün ən ali varlığıdır, Tanrı Yeri, Gök, dağları, daşları, çayları, dənizləri, şəlalələri, otları, çiçəkləri, bütün bitkiləri insan üçün yaradıb. Hətta o dünya, -cənnət və cəhənnəm də bizim üçün yaradılıb. Mən də elə buncuğazı deyirdim: o dünya da, bu dünya da məndə təcəlla etmişdir.

*Məndə siğar iki cahan, mən bu cahanə siğmazam,
Gövhəri la məkan mənəm, kövnü məkanə siğmazam.*

*Ərşəfər şu kafü nun, məndə bulundu cümlə çün,
Kəs sözünü və absəm ol, şərhü bəyanə siğmazam.*

"Bibliya"da, "İncil"də də elə bunlar söylənilib.

Nədən Allah Şeytana insana səcdə etməyi əmr etdi?

Nə üçün Allah, hətta insanı cənnətdən qovduqdan sonra özü İsa Məsih şəklində Yerə endi və yenə də onu xilas etmək istədi. Əcəba, niyə İsa Allahın ruhu sayılır?

Bunlar çox açıq şəkildə Allahın nə demək istədiyini söyləyir, insana ip ucları verir, amma Adəm övladı yenə də onu anlamır. Əksəriyyəti anlamır. Tək-tək anlayanları da maddiyyat aləmində hökm sürən cahil kütlə edam etdirir. Hətta Allahın özünü, - ruhunu belə edam etməyə qalxışdır.

Materiya dünyasının adamları nədən belə zalimdür? Öldürməyi, məhv etməyi çox sevirlər, hər an buna hazırlırlar?

Səbəb çox sadə: insan hər an ölüm təhlükəsi ilə üz-üzədir və çoxu bunu, özünə etiraf etməsə də, əbədi yox olmaq kimi qarşılıyır. Və ölüm (o dünya olmasa) çox rəhmsiz bir olaydır. Təsəvvür et duyan, düşünən, sevən varlıq bir andaca yox olur.

Və bu "rəhmsizliyi" hiss etmək, ona məruz qalmaq insanları bir-birinə qarşı acımasız edib. Bəli... bəli... insanlar bir-birinə qarşı çox acımasızdır. Az qalıqlar bir-birinin ətini şişə çəksinlər.

Bir insanın günahına görə bütün insanlığın cənnətdən qovulması... Bu cəza özü insanın qəzəbini tətkiləyir... Bağışlanılmamaq duyusu...

İndi belə danışın vaxtilə məni edam edənlərin töremlərini sevindirməyim, bəzisi dodağının altında donquldanmasın: "Gördünüz... Gördünüz dinsizi?... Allahın işlərinə də baş aparır". Əstəğfürullah... Mən bunu indi deyirəm. Bağışlayasınız... Bərzəx aləmində xeyir və şər

əməllər yoxdur. Şeytan da bizdən əl çəkib... Düşünürük özümüzün...

Dediym kimi materiya dünyasının adamları çox amansızdır, eyni zamanda anında küyə gedirlər. Ətraf aləmi dərk etmək, gözəllikləri görmək, onları özlərində yaşatmaq əvəzinə hər an bomba kimi partlamağa, cəhələtə yuvarlanması hazırlırlar.

Hərdən onlara çox acıyıram: əcəba, bu cahillik və rəzilliklər onların uğrunda hər alçaqlığı törətməyə qabil oluduqları ömürlərini çoxmu uzadır?

Əsla! Məni vəhşicəsinə şaqqlayanlar məndən çox yox, beş-on il sonra hamısı burdadır. Burada qaranlıq və əzab içərisində qiyaməti gözləyirlər. Bu barədə mənə mələklər xəbər verir.

Şamaxı dağlıq zonadır, şəhər dağın yamacında yerləşir. Bizim evimizdən baxanda dağlar görünürdü. Şamaxının qışı çox sərt olurdu. Elə indi də sərt olur. Qar noyabın axırı özünü vurur yerə, bir də martin axırı, hətta aprelə qədər qalır.

Yüksək zirvələrdə isə qar həmişə, hətta avqust ayında da durur.

Çobanlar qoyun-quzunu hər gün dağa, dağ əteklərinə aparır, qışda dağların çırçırpası, quru ağacı camaatinə sobasına, yazda, yayda, payızda yetirib - bitirdiyi nemətləri süfrəsinə ayaq açıı; şomu, turşəng, yemlik, cürbəcür göbələklər, meyvələr... Hələ bu dağların göy otunu yeyən inəklərin südünü, qaymağını, pendirini, qatığını, ayranını demirəm. Yəni camaat həm maddi cəhətdən dağlarla qidalanır, həm də mənəvi cəhətdən. Daim Təbiətlə, uca dağlarla təmasda olan Şamaxı camaati elə Təbiət kimi, dağ havası kimi də safdır. Burda hamı bir-birini, nəslini-kökünü tanır, hamı bir-birinə hörmət edir. Camaat çox toxgözdür, maddi nemətlər sel kimi axıb gedir. Kimin evinə getsən təzə südü, qatığı, ayranı var, pendiri var. İnəyi olmayanların da evi ağarti ilə doludur, - hərə bir pay göndərir.

Şamaxı camaati fitrətən Allaha inanır. Hamının dilində Allah kəlməsi dolanır, yatanda da, duranda da Allah... Allah deyirlər.

Burada xalq arasında bir hallallıq var; piştaxta arxasında alver edən satıcıdan tutmuş, ayaqqabı tikənə, xalça toxuyana, cəhrə əyirənə, çörək bişirənə, mollasına, zahidinə qədər... Görmədim ki, burada kimsə birini aldatsın. Şamaxılalar çox səxavətlidir. Sadə, elə də var-dövləti olmayan çəçilər belə Hatəmül-ənbiya səxavətinə malikdirlər. Yaxşı yadımdadır: səkkiz-doqquz yaşalarım olardı. Hər yay tərtəmiz yuyulmuş ulağında şəhər camaatına teyrəni daşıyan Malik kişi (çərçi) yenə də bal kimi teyrəni (ağ tut) götürmişdi. Nənəm həmişə ondan teyrəni ələr, həm də bu sadə qocaya çaydan, sudan təklif edərdi. Qonşumuz Nabat xala o gün teyrəni almamışdı. Malik kişi onun arxasında gizlənib soyuq baxışlarla nənəmin aldığı

teyranı tabağına baxan Cəfəri şirin-şirin dindirirdi.

-Ordan bəri dursana, qadan alim. Gəl görüm bura. Gəl... - Sonra isə birdən-birə:

-Ay Nabat bacı, gün məni yaman vurub. - dedi. - Heç halim yoxdur bir də küçədə gəzim, teyranı paylayım. Get bir iri test gətir. İri olsun ha!

Nabat xala maddim-maddim baxırdı. Nənəm:

-Sən narahat olma, Malik kişi, budur, mən böyük bir tabaq almışam, onlarla bələcəyəm. - dedi.

-Nədir? Mənə kömək etmək istəmirsiz? - dedi. - Özüm gətirim, Nabat, qızım?

-Yox... yox... Bu dəqiqə.

Malik kişi bir xurcun teyranının hamisini məcbur Nabat xalaya verdi və dedi:

-Pul-filan lazımlı deyil. İstidi, gəzə bilmirəm. Sağ ol ki, yükümü yüngülləşdirdin. Çay içim, sərirlənim gedim....

O gedəndən sonra arvadlar bir xeyli onun xeyirxah insan olması barədə danışdırılar.

Burada qohumlar arasında isti, şirin münasibətlər mövcuddur; elə bir məhlədə, eyni küçədə bir-birinə çox yaxın yaşayırlar. Heç vaxt bu nəslə mənsub adam gedib yad bir nəslin yanında ev tikdirməz. Hər nəslin öz aqsaqqalı, hörmətli adamları olur. Hamı onların yerini bilir, hörmətini saxlayır. Onlar da sözün əsl mənasında aqsaqqal olur, həmişə ağıllı məsləhətləri ilə gənclərə yol göstərir, xeyirdə, şərdə böyüklük edirlər.

Biz, - bir məhlənin uşaqları, bir ailənin uşaqları kimiyidik. Bayramlarda böyük nənələr bize bəxşislər alar, fındıqçalar, sandıqçalar hazırlayardılar. Analarımız bizim üçün birlikdə yumurta boyayar, səməni halvası bisirərdi.

Hər səhər nənəmin səsi məni yuxudan oyadardı. Bəzən yuxuda belə qaynayan samovarın səsi qulaqlarımızda, isti külçələrin, qoğalların ətri burnumda olardı. Nənəmin səsi indi, bu Bərzəx aləmində də qulaqlarımızdadır: "Gəl, Əli, nə çox yatdın. Gəl, isti kökə bişirmişəm, süd çörək də var. Şahi Xəndan Qəleybügurt balı gətirib, gəlsənə, canım, ürəyim, gözəl gözlüm".

Seyid nəqli olmağımız bizi el arasında xüsusiylə hörmətli etmişdi. Babamın, nənəmin canına and içərdilər. Babamın xüsusi kəraməti hələ də dillərdə dastandır oralarda. (Ağır xəstələri şəfalandırar, çözülməz dördləri cözərdi.)

Dediym kimi, burada insan birbaşa Təbiətlə, - Allah-la temasdadır. Təbiət, Təbiət vasitəsi ilə Allah insanların ruhuna sirayət edir. İlahi nəsnənin işarələri özünü hər yerdə biruze verir; bəzən hansısa bir dağda, bəzən hansısa bir ağaçda, bəzən hansısa bir insanda. İlahi varlıqların, məkanların, dağların olması tə həyatlarının ilk dövrlərin-dən insanlara məlumdur. İlahi varlıq, dediyim kimi, özünü bizə, - insanlara bəzən maddiyyat kimi hiss etdirir. Bəs o ilahi varlıq özünü bizə necə hiss etdirsin? İnsanlar onu madiyyat kimi daha yaxşı anlayır. Kamil insan isə onu ruhən də hiss edir.

Qeyd eliyim ki, Mənim Allahı ilk duyma anım çox gözəl oldu... Qarlı, dumanlı, çiçkinli bir havaydı. Qar ayağı-min altında xırçıldıyırı. Hava sözlə ifadəsi mümkün olmayacaq bir tərzdə təmiz idi. Yamacdakı təkəmseyrek kollar, ağaclar sırsıra bağlamışdı, bəzi kollar qar topuna bənzeyirdi. Hər tərəf ağappaq idi. Dağın yamacında ad-dimlayır, mübhəm, sırkı, mənə bu qədər yaxın və məndən bu qədər uzaq olan Allah haqqında fikirləşirdim. O ilahi nəsnə ilə bu an aramda qırılmaz bir bağ olduğunu hiss edirdim. Hiss edirdim ki, o İlahi nəsnə bu səssizliyə bürünmüş dağlar, düzənlər vasitəsi ilə, bu ciyərlərimə dolan, qanımı, hər hüceyrəmi dolaşan hava vasitəsilə mənə nə isə anlatmaq istəyir. Özünün lap yaxında olduğunu, havada, suda, dağda, torpaqda, səmada olduğunu hiss etdirir. Bütün bunlarla birləşdə məndə, mənim daxilimdə, mayamda, ruhumda olduğunu hiss etdirir. Bəli... O vardır... O hər yandadır, bu möhtəşəm, əzəli və əbədi Təbiətdədir, dilsiz göylərdədir, dəbsiz dənizlərdədir, qulaqlarımızda çınlayan əzəli və əbədi zaman axınındadır və bunlarla bərabər bax mən insan oğlunda, bu xirdaca məxluqdadır.

İlahi, nədən özünü belə zərrə-zərrə, sırkı şəkildə hiss etdirirsən? Olmaz ki hər insan oğlunun gözünə görünəsən, qarşısında durasan, "Mən sizin Allahınızam" - deyəsən?

Sən, məgər olduğun kimi görünə bilməzsənmi?

Ah... hamının onu anamasını, onun hər yerdə var olduğunu bilməsini istəyirəm.

Mən səni, - sənin var olduğunu, - həm bu dağlarda, bu göylərdə, bu an məni saran bu tərtəmiz, bənzərsiz hava axınından olduğunu iliyimlə, qanımla, hər hüceyrəmlə hiss edirəm. Budur, möhtəşəm kainat mənim qəlbimə möhtəşəm sözər nəql edir və mən o sözləri piçildiyəram:

*Səni dil necə şərh etsin, a can kim,
Na bilsinlər səni kim, can, nədənsən?
Üzün çün qul hüvallahi əhəddir,
Həqiqət möcüzü həqdən gələnsən.
Vücudun zati mütləqdir, məgər kim,
Nəyə kim baxar isəm onda sənsən.*

Son vaxtlar nənəm, hətta Şahi Xəndan belə mənim hər gün geyinib evdən çıxmama, dağları dolaşib çariqlarına qar dolmuş halda geri dönməmə təəccübə baxırdılar. Mənsə saatlarla dağları dolaşır, ilahi ehtişamı duyar, eyni zamanda içimdə bir təlatüm hiss edir, bəzən içim-icin ağılayır, nəyisə arayıb-axtarırdı. Nəyə isə can atırdı. O İlahi varlığı istəyirdim, onu görmək arzusunda idim.

*Ay ilə gün sücud edər surəti-canfəzayinə,
Ay ilə gün nədir kim, düşməyə xaki - payınə.
Cəmi cahannümədir ol, sən də iki cahani gör,
Çün görəsən sən olmusən canı - cahana ayınə.*

*Faili - mütləqiyəqin kim ki, dilər görə bu gün,
Baxın anın camalına, həqqi görər bu ayınə.*

Gözüm bu əsnada üzü mənə tərəf gələn başı çalmalı, uzun əbali, ağ saqqallı bir kişiyyə sataşır. Kişiinin nurlu siması dərhal məni özünə cəlb edir.

Salamlaşıriq.

Mənə baxır və gülümseyir.

-Belə havada dağda gəzirənsə, əlində də heç bir ov, filan yoxsa... demək... hal əhlisən... Təbiəti sev, oğlum. Təbiət bizi şox sevir. Biz də onu, onun bizi sevdiyi kimi sevərikse, inan bütün sirlərini bizə açar. Əslində açmayıbmı? Bir ətrafa bax... bu bənzərsiz təmizliyə, sakitliyə, gözəlliyyə bax. Hər tərəf sakitdir, amma, elə bil, möhtəşəm bir varlıq: "Məni duymursunuzmu?" - deyə piçıldayırlar. Deyilmi?

İlahi, bütün hissələrimi, duyğularımı, fikirləşdiklərimi haradan biliirdi?

-Elədir... - qəlbimin mübhəm duyğularla dolub daşdırığı bu vaxtda Tanrı bu ağısaqqalı göydənmə nazil etmişdi...

- Siz kimsiniz?

Şamaxı əqli olmadığı bəlli idi. Çünkü biz - şamaxılılar bir-birimizi adnan da olmasa üzdən tanıyırıq.

-Nəimiyəm

-Çox gözəl! Tanımadım.

-Bəs sən?

-Adım Əlidir.

-Əli?

-Seyid nəslindənəm. Bizim nəsil uşaqlarına dini adlar qoyur.

-Çox gözəl. Səni tanıdıǵıma şad oldum, Əli. Mən də filosofam, alıməm, ilahiyyatçıyam. İnanıram səninlə dostluğumuz alınacaq.

...Nə gözəl! - Mən də özlüyümdə düşündüm, deməli onunla İlahi varlıqdan, onun təcəllələrindən danışa biləcəyik.

Sanki məni illərdir tanıyırdı; qəribə, axıcı səsi ruhumu sığallayırdı.

-Təbiət böyük nəsnədir. Bizi yaradan qüvvə birbaşa onunla əlaqədardır. Hətta mən deyərdim o qüvvə elə Təbiətdir. Təbiət olmasa biz dünyaya gəlmərik, bir-birimizi görmərik, duymarıq, bir-birimizlə danışmarıq. Allahı dərk etmərik. Allah özünü bizə Təbiət vasitəsi ilə dərk etdirir. Çünkü biz hələlik maddi aləmdəyik. Nə vaxtsa mənəvi aləmə gedəcəyik və orada bizim maddi olmayan ruhumuz maddi olmayan Allaha qovuşacaqdır.

Tanrı heç bir insani səbəbsiz yerə yaratmayıb. Bizim hər birimizin bu dünyada bir missiyası var. Və Allah bu dünyada bizi təkbaşına buraxmir, hamımıza özünün var olduğunu sezdirir. İstəyir onu dərk edək, onun qoyduğu qaydalara uyğun yaşayaq, kamil insan olaq. Kamil insan olsaq, elə bir növ Allah olacayıq. Əslində Allah bizim hamımızda təcəlla edir, biz Allahın bir parçasıyıq, amma

bunu dərk etmirik. Allah həm bizdədir, həm də bizi əhatə edən Təbiətdədir. Biz onun zərrələriyik. Onu dərk etməli, təmiz, pak həyat keçirməli və kamilleşməliyik. Kamil insan olsaq, dediyim kimi, ona dönəcəyik.

...İlahi, möcüzənə, köməyinə min şükür. Daxili aləmimlə, ehtizaza gələn qəlbimlə, beynimdə tügən edən fikirlərimlə elə tək və tənəhaydım ki...

Osa danışırı... Qulaqlarım, ruhum onun sözlərini dinləmir, sanki içirdi.

-Bax, oğlum, insan bu dünyaya müəyyən bir missiya üçün gəlir, hər insanın bir görevi var. Orta hesabla yetmiş, həstad il ömür süren bu insan yaşadığı zaman kəsiyində bu görevi icra etməlidir. Təhkim olunduğu görevi icra etmək insanı sakitləşdirir, o ruhən sakit olur, eyni zamanda xoşbəxt olur. İnsan öz işini icra etməzsə özünü bədbəxt hiss edir. İnsanlara həyatı başa salmaq, Təbiəti duymaqda kömək etmək, öz görevlərini anlamaqda və həyata keçirməkdə köməkçi olmaq lazımdır. Bilmək lazımdır ki, bu dünya sonsuz zamanın müqabilində bir andır, həm də bizə verilmiş fürsətdir. İnsanın ruhu qocaldır. Bədən uşaq olur, sonra gənc, daha sonra yetkin və yaşılı olur. Ruh isə həmişə eyni vəziyyətdədir. Bax sən və mən, - biz əslində ruhən eyni yaşdayıq, cismən ayrı. Gənc vaxtlardakı ruhumuz da 80 yaşındakının eynisidir. Məsələ: mən gənc yaşlarimdə qəflətən özümü bitkin bir qoca kimi hiss edirdim, - sanki dünyanın hər üzünü görmüşdüm. Qeyb aləmində sürzürdüm sanki. Bu aləm, indi yaşadığımız bu aləm materiya dünyası olsa da ruhumuz burada materiya kimi yaşamır. O ruh kimi yaşayır. Bir dəqiqə bundan əvvəlki zaman anındaca yox olur, sonsuz zamanı qarışır. Biz bu dünyadan sadəcə keçirik. Və ətrafımızdakı dağlar, dərələr, bu mis kimi hava, göylər, yerlər, - hamısı onun yaratdıqlarıdır və bizim onu dərk etməziz üçün yaratdıqlarıdır...

Nəimi ilə, - ustadımla tez dostlaşdım. Onu böyük qardaşım Şahi Xəndanın təşkil etdiyi soz məclislərinə aparırdım. Çox keçmədi ki, məclisin ən hörmətli söz sahiblərindən biri oldu. Məclisi çox vaxt Şahi Xəndan açar, Şamaxı şairləri, Nəimi davam etdirirdi. Nəlimi danışmağa başlayanda hamı heyretlə dinləyər, sanki camaatın ruhu dincələrdi. El arasında, üləmalar arasında tanınmağa başlamışdıq, müxtəlif mədrəsələrə, məscidlərə dəvət alır, çıxış edirdik. Nəimi sözlə Tanrıızı izah edir, mən isə onu şeirlərimlə vəsf edirdim.

Cox keçmədi şeirlərim dildən-dilə düşdü. Ustadıma hörmət əlaməti olaraq Nəsimi təxəllüsü götürdüm. Şirvanşah bizi saraya dəvət etməyə başladı. Sarayda şənimizə bir büsət qururdular ki, gəl görəsən. Hətta qadınlar da kilim arxasından çıxışlarını dinləyirdi. Və şah bizə bəhəl hədiyyələr erməğan edirdi. Günlər beləcə keçirdi...

Səhər Ayışəgilin darvazasını döydüm. Qapını nazik, incəcik bir oğlan açdı. Heyrətləndim.

-Salam. Siz kimsiniz?

-Əsil siz kimsiniz? Qapını döyürsünüz, hələ məni sorğu-sual da edirsiniz. (Səsi qəribə və boğuq idi).

-Burada mənim xocam yaşayırı, - Nəimi.

-Yenə də yaşayır.

-Ah... (Birdən onun Ayışə olduğunu anladım) Şeytan qız...

-Xocam, (gündü) dağlara əntaridə getməyimi düşün-mürdüz hər halda. Atam dedi olmaz. Şamaxı camaati oğlan və qızın birlikdə dağa çıxmışından şübhələnər, o üz-dən.

-Çox gözəl...

Ayışə çox maraqlı və söhbətcil idi.

Yolu necə getdik, bilmədim. Təbiət insafən səxavət-lə bənzərsiz təmizliyini, səssizliyini ətrafa yayırdı.

-Dağları sevirsənmi, Ayışə?

-...Sevirəm...

-Dağlarda bir möhtəşəmlik var, deyilmi?

-...Var.

-Musa peyğəmbər Tur dağına Xuda ilə danışmağa gedərdi. Məhəmməd peyğəmbərə də ilk vəhy dağlarda gəlib. Mən də dağlarda özümü daha anlaşıqlı, möhtəşəm hiss edirəm... Hiss edirəm ki, səbəbsiz yerə dünyaya gəlməmişəm. Dünyanın, dağların, havanın, suyun bir parçasıym, Allahın bir parçasıyım. Allah bu an həm bu Təbiətdə, həm də məndə əks edir, təcəlla edir. Ətraf hamisi onun yaratdıqlarıdır. O yaratdıqları ilə bizim qəlbimizə dolur, oranı fəth edir, onun yaratdıqlarına baxıb mən də yaratmaq istəyirəm. O özü buna imkan yaradır. Hətta öz yaratmaq istəyini, bacarığını da mənə, - bizə təlqin edir. Belə olduğu surətdə mən, - biz onun bir parçası deyilik-mi?

-Xocam, Təbiətin bir parçası ola bilərsiniz, amma Allahın bir parçası... olmanız mümkün deyil.

-Nədən, Ayışə? Elə uşaqqı kim beyninə inkarı salıb dəyanmışan. Nədən Təbiəti, sonsuz gözəllikləri anlamaq istəmirsin?

-Hamısını anlayıram, xocam. Amma Allahın məndə təcəlla etməsi... Ah, xocam... anam öldü... Mən ondan heç bir xəbər tuta bilmirəm... - Yerdə ölmüş sərcə nəşinə kədərlə baxdı. - Bax, xocam anamlı bu sərcə arasında heç bir fərq görə bilmirəm. Və bu məni çox üzür. - Ayışə ağlamağa başladı. - İnsanların ölümlü olmaları məni çox üzür. Tək insanların yox, elə bu sərçələrin də ölüm-lü olması kədərlidir. Nədən hava belə soyuqdur? Quşlar bu soyuqda üşüyür, hər tərəf qardır, quşlar yem belə tapmir, achiqdan ölüür. Gərək dən gətirəydik.

Nədənsə, qanım qaraldı. Cibimdə sərçələr üçün dən olmamasına tövəsüfləndim. Ayışənin də öz dünyası vardı. Hələ kamil insan olmasına çox qalırdı. Amma Ayışə-

ni cahil insan kütləsinə də şamil etmək olmazdı. Humanist, günahsız qızçıqaz... Həyatın kədərli olayları ilə çox tez qarşılaşmışdı.

Artıq bahar gəlir, yazın nəfəsi hər yerde duyulurdu. Hər tərəfdə qar əriyir, sel axırdı. Dağlarda hələ qar olsa da kolların dibində bənövşə görünürdü. Ayışə uzun müd-dətdən sonra mənlə təkrar dağa gəzməyə çıxmışdı.

Bu vaxtlar Şamaxı dağları bir möcüzə olur. Ayağımı-zın altında sanki kiçik çaylar axırdı, hardansa köç edən durna səsləri gəlirdi. Həmişə bu səsləri eşidəndə özümü qəribə bir halətdə hiss edərdim. Mənə elə gələrdi milyon illərdir bir hiss, duyğu kimi yaşayıram. Və durnaların səsi elə zamanın öz səsidir. Milyon illərin ötsindən gəlir. İçimdə baş qaldırmış coşqu ilə Ayışənin əlindən tutdum.

-Ayışə, bu səslər sənə bir şeylər piçildamır mı?

-Nə məsəla?

-Zamanın əzəli və əbədi olduğunu, ruhunun sanki bu zamanla həmyaş olduğunu, milyon illər bundan əvvəl sanki bu səsləri dinləmişsən kimi... Və hələ də milyon illər bundan sonra dinləyəcəksənmiş kimi...

-...

-İçində bir ilahi işarti, piçilti hiss edirsənmi?

-...

-Ayışə, mən də cavanam. Ayışə, mən heç insanlar haqqında, dünya haqqında, Allah haqqında fikirləşmirdim. Amma Təbiəti çox sevirdim, demək olar ki, hər gün dağa gəzməyə gəlirdim. Bilirsənmi bir gün nə oldu, Ayışə?

-Nə oldu?

-Bir gün dağın döşündə oturub ətrafi seyr edirdim. Hər tərəf çox gözəl idi, - elə indiki kimi. Hardan isə dur-na səsləri gəlirdi, kolların dibində zərif bənövşələr görü-nürdü, havada ilahi bir titroyış, canlanma duyulurdu, - baharın gəlişi, Təbiətin oyanışı hər şeydə duyulurdu. Ayışə, birdən-birə içimdə sanki nə isə oyandı, pardaqlanıb açıldı, mən Yaradanı hiss etdim, onun varlığını duydum, anladım ki, o hər şeydə var, hər yanda var, mənim özümdə də var, içimdə var. O məni səbəbsiz yerə yaratmayıb, bütün ətrafi, bənzərsiz gözəllikləri duymaq üçün yaradıb. Və mənə elə gəldi ki, mən bu gün yox, milyon illər bun-dan əvvəl yaranmışam, həmişə mövcud olmuşam və hə-mişə mövcud olacam. Eynən Allah kimi. Deməli, mən də elə Allaham, onun bir zərrəsiyəm, Təbiətin bir zərrəsi-yəm, bu maddi dünyada bu cür dövr edirəm, ruhum isə sonda ona qayıdacaq, o bütövə, tama qovuşacaq.

-Öli... Mən də Təbiətin bütün gözəlliklərini duyuram. Dünyanın əzəli və əbədi olduğunu duyuram. Bu xirdaca bənövşələrə baxarmışan? Bir bax, zərif canlarının hə-rərti ilə ətraflarındakı qarlı əridiblər. Mən onlara baxanda hönkür-hönkür ağlamaq istəyirəm. Hələ bu durna qatar-ları, - uzaq ellərdən uçub gəlirlər. Bu yollarda başlarına nələr gəlir görəsən?

Quşlar necə sevinclə yuva hörür. Bir azdan balaları çıxacaq, onları çox sevəcəklər, bir-birlərini çox sevəcəklər, bir-birinin hər anı üçün narahat olacaqlar. Və ölüm hər zaman insafsızcasına başlarının üstündədir. Bunlar məni üzür, Əli. İstəyirəm quşlara deyim: qurmayı bu yuvaları, çıxartmayın balaları, - onlar hamısı oləcək... Bütün bunlar, - onların həyat eşqi, yaşamaq həvəsi və birdən qəflətən olmək ehtimalları məni çox üzür. Bütün yaradılmış amansızcasına ölüür, Əli. Yaradan yaratdıqlarını öldürməsəydi, yaradılmışlar əbədi yaşasaydı daha ədalətlı olmazdım?

Ayişə ağlamağa başladı...

-Biz də eləcə oləcəyik. Baxmayaraq ki, həyatı çox sevirik, bir-birimizi; atamızı, anamızı, bacı-qardaşlarımızı çox sevirik və həyat belə gözəldir, amma biz oləcəyik.

-Ayişə, sən Allahi dərk etsən... anlayarsan ki, biz olməyəcəyik, ona dönəcəyik. Elə bu heyvanlar, quşlar da ona dönəcək. Burada çox sirlər var, sadəcə hələlik onu anlamırıq. Biz Allahın sirlərini dərk etmək iqtidarında deyilik. Allah bütün bunları, - canlıları hansısa bir məqsəd üçün yaradıb. Amma bizi fərqli yaradıb. Sən bunları başa düşəcəksən...

-Düşməyəcəm! Mən səni dinləmek istəmirəm. Mən ağlamaq istəyirəm... Evə getmək istəyirəm...

Nənəm də Allahi, Ayişə kimi, haradasa bizim bilmədiyimiz bir dərgahda oturmuş, oradan bütün dünyani seyr etmiş vəziyyətdə təsəvvür edir. Amma nənəm Ayışə kimi insanın da heyvan olduğunu qəbul etmir. Ona görə insan çox ali məxluqdur, görəvləri var və bu dünyaya ona görə gəlir ki, cənnət və cəhənnəm əhli olduğu müəyyənləşsin.

Onu Ayışə ilə tanış etmək istəyirəm. Bilmirəm necə başlayım bu işə. Nənəm dindar olsa da yəqin ki, irticəçi deyil; cavan oğlan və qızın dostluğuna, münasibətinə necə baxar... bu barədə fikrim o qədər də aydın deyil. Düzü, heç nənəmin mənim fikirlərimə nə münasibət bəsləyəcəyi də məlum deyil. Amma nənəm mənə elə əziz bir varlıqdır ki, bu barədə onun bilməsini istəyirəm.

Gözümü açandan onu namaz qılan, dua, zikir edən görmüşəm, heç Allah kəlməsi düşməyib dilindən...

Yuxudan tez durdum. Samovar həmişəki kimi süfrənin ayaq tərəfində dizildiyirdi. Nənəmin mehriban səsi sanki məni ovsunlayırdı:

-Gəl, ay saqqalın ağarsın, gəl. Cay elə indicə dəmlənib. Qişlaqdan bibioğlun İbad da qoyun pendiri göndərib, anan da təndirə çörək yapıb, gəlsənə. Yeyənə minnət.

-Nənə, maşallah, yenə Günəş kimi nur saçırsan.

-Gəl, gəl, yenə şair kəlamlarına başlama görek. Bura sənin şeir məclisin deyil. (Nənəm şeir məclisimizdən xəbərdardı).

-Şahi Xəndan dedi bunu?

-Hə... Deyir orada bir ağsaqqal da peydə olub? İnsanın

Allah olduğunu söyləyir?

-...Səncə, düz deyir, nənə? (Dalağım sancı). Onun Nəimiyə münasibəti, həm də mənə münasibəti olacaqdı).

-Əlbəttə düz demir. İnsan nə karədir ki, Allah olsun?

-Ay nənə... - İstədim öz fikirlərimi ona izah edim.

-Kəs səsini! - dedi. - Dinsizlərin küfrünü süfrəmin başında səsləndirmə. Otur, çörək ye.

Bu an sözlerimi ona deməkdən vaz keçdim. Amma onu Ayışə ilə görüşdürmək istəyirdim.

-Nənə, o kişinin - Nəiminin Ayışə adlı bir qızı var. O da atasının dediklərini qəbul etmir. Amma nənə, sənin dediklərini də qəbul etmir. Deyir ki, insan adıca bir heyvandır... Həm də bütün bunlara çox üzülür. On beş yaşı var...

-Onun indidən belə şeylər düşünən vaxtıdır? Kişi sağın beynini zəhərləyib. Gətir görüm yanına, baxım ona. (Nənəm, yəqin ki, müalicə üsullarından birini ona tətbiq etmək niyyətindəydi).

-Oldu, nənə. Gətirərəm...

Nənəm Ayışəni çox tez sevdı.

-Ayişə, bizə tez-tez gəl. Olurmu? Gəncliyimi mənə xatırladırsan.

-Olur.

-Ayişə, sən dünyanın işlekələrin fikirləşmə. Nəyinə lazımlı... Dünyaya gəlmisən... yaşa getsin. Günəş hardan çıxdı, hardan batdı, - bunlar bizlik məsələlər deyil. Quşlar nədən yarandı, nədən öldü? Otlar nədən soldu, yarpaqlar nədən töküldü. Bunları dərindən fikirləşsən dəli olmaq olar. Bizim beynimizin müəyyən fikirləşmək sərhədləri var, o sərhədi keçmək lazım deyil. Hər şeyi Allah yaradıb və belə məsləhət bilib. Vəssalam... Biz əlimizdən gələn qədər yaxşı insan olmalı, Allah adamı olmalı, onun qoyduğu yol ilə getməliyik. Bax, Şamaxıda sən yaşda olan qızlar həna toxuyur, köynək toxuyur, corab hörür. Əslində hamısı varlı qızlardır, amma işsiz durmurlar, sənət öyrənirlər, qızlar sənət, iş bilməlidir. Gəl, əyləş. Sənə corab toxumaq öyrədəcəm.

Ayişə nənəmin yanında əyləşib corab toxumağa başladı. Nənəm ilk toxuduğu corabların burnunun, dabanının əyri olmasından, bəzən çox böyük olmasından, başmağası sığmamasından danışır, Ayışə də qəhqəhə çəkib güldürdü. Düzü, Ayışənin gülməsinə sevinirdim. Qəlbinin bu yaşda sakit olması çox gərəkliydi... elə gənc, elə təcrübəsizdi ki...

Qapı açıldı, nənəmin böyük qızı, bibim Xanım içəri daxil oldu, Ayışəni görüb heyrətləndi:

-Bu Təbriz gözəlini hardan tapmışınız?

-Əlinin Təbrizli dostunun qızıdır.

-Təbrizlilərdə belə qoçaqlıq var, - qızları oğlanlarla dostluğa qoyurlar? Neçə yaşın var?

-On beş.

-Nişanlısan?

-Yox.

Nənəm Ayışənin bir neçə günə gəlin köçəcək bacıları üçün yorğan salırdı. Qonşumuz Nabat xala da ona kömək edirdi. Ayışə də iynə-sap hazırlayırdı. Nənəm işləyə-işləyə səhbətindən də qalmırıldı.

-Bilirsən, Nabat, ailə başçısı ki, oldun, gərek hər şeyi fikirləşsən, götür-qoy edəsən. İndi zəmanə sakitdir, şükkür. Amma sabaha etibar yoxdur. Rəhmetlik atam deyərdi: ailə başçısı özü üçün yox, ailəsi üçün yaşamalıdır, kəndin başçısı kəndi üçün, ölkənin də başçısı ölkəsi üçün çalışmalıdır. Bax, mən belə görmüşəm. Anam, atam heç uşaqlar arasında fərq görməzdi, hamımızı eyni mehribanlıqla dindirərdi. Yeməyimizin, içməyimizin üstündə əsərdi. Hamımıza da iş öyrədərdi. Atam o qədər varlıydı, istəsə qapısında on nökər saxlayardı, amma saxlamırıldı. Deyirdi: öz işinizi özünüz görün. Mən gənc qız idim, həyatımızı süpürürdüm, evləri yiğişdirirdim. Anam da xörək bişirərdi, məni də öyrədərdi. Belə baxanda iş insanın cövhəridir. Bu yaşimdada da qıvrığam. Bir uşaqlar xırda olanda Gülbacı (bizim evimizdə işləyərdi) qolumdan tutub. Onu da qonşumdan, qohumumdan, bacımdan ayırmamışam. İndi də evimin əziz adamı sayılır. Biz gedəcəyik, dünyada insanlıq qalacaq.

-Elədir. - Nabat xala döşəyi çevirə-ceviro deyir. - Ona görə də Allah başından tökür. Həmişə səni dili dualı, ona-buna köməyə qaçan görmüşəm.

-Bunu mənə atam, anam, babam öyrədib. Həmişə evimizdə belə görmüşük: filankəsin ağartısı yoxdur, ağarti vermişik, filankəsin qızı gəlin köçür, imkanı yoxdur, cehiz vermişik.

Bu gül balalar Təbrizdən gəlib, ataları bir nurani, ağsaqqal kişidir, üç qızı var. Alım adamdır, köçəridir, malipulu hardan olsun, kömək lazımdır. Kürəkənləri də çox ağıllı, tərbiyəli oğlanlardır. Büyük-kicik yeri biləndirlər.

-Əli hardan tanır bunların atasını?

-Əli axı şeir yazır. O kişi də bunların şeir məclisinə golur. Birləkde şeir yazırlar, dünyanın işlərini, gedışatını götür-qoy edirlər.

Nabat xala güldü:

-Dünyanın işlərini ha götür-qoy etsək də əlimizdən bir iş gəlməz.

-Elədir. Amma bu dil ki, bizə verilib, danışmalıyıq.

-Ay mənə, nə maraqlı səhbət edirsiz... - Onların səhbətlərinə müdaxilə etdim.

-Elə bilirsiz elə siz məclis qura bilirsiz? Bizim də məclislərimiz toy, xına axşamları, yorğan salınan vaxtlar olur. Nə bilməşdin. Vallah, elə biz də sizin dediklərinizə yaxın müzakirələr edirik. Bircə şeir qoşmuruq.

-Sənin şeirlərini toylarda çox oxuyurlar. - Nabat xala mənə baxıb dedi. - Hərdən də Nəsimi adlı bir cavanın qəzellərini oxuyurlar. Camaat çox bəyənir. Bizim kişi deyir: bu Nəsimi kimdir, şeirin Allahıdır.

-Əstəgfürullah de, ay qız.

-Nəsimi mənəm, nənə.

-Nəsimi adı hardan çıxdı?

-Təxəllüsündü. Nəimi dostumun, mürşidimin adına uyğun götürmüşəm.

-Xeyirli olsun, canım. İnşəAllah, dünyada tanınan. Bu şeirlər, bu təxəllüs sənin üçün xeyirli olsun.

-Hələ evlənmirsən? - Nabat xala nədənsə Ayışəyə baxdı.

-...Yooxx...

-Vaxtdır, evlən.

O yay Ayışənin bacıları gəlin köcdü. Anam da, nənəm də, bibilərim də onların toyunda iştirak etdi. Şamaxı camaati, dediyim kimi, çox safdır. Nəimi mənim dostumdur, xeyirxah, ağıllı, adamdır, təhsillidir, alimdir, əxlaqlıdır. Vəssalam. Bu bəs edir ki, hamı onun hörmətini saxlasın. Qaldı onun fəlsəfi görüşləri... Heç kəs bunu xırda lamır, dərininə getmirdi.

Ayışə ilə dağları gəzmək o yay sevimli məşguliyyətimiz olmuşdu. Artıq Ayışənin üzü gülündü. Qəlbimdə çox gözəl bir hiss - sevgi oyanırdı. Və bu hiss məni daşlara, düzənlərə, meşələrə, şəhərlərə gözəli Şamaxıya daha artıq məftun edirdi.

-Çox gözəl şeirlər yazırsan, Nəsimi.

-Bir daşlara, - bu uca zirvələrə, bu tərtəmiz havaya, başımız üzərində dürən masmavi səmaya, o səmada qəçişən ağappaq buludlara bax, Ayışə. Belə dünyada yaşamaq və şeir yazmamaq olarmı?

Ayışə təbiətinə xas olan şeytanlıqla:

-Bəs mən nədən yazmayıram, əcəba? - dedi və güldü.

-Yaxşı ki, səninlə bir dövrdə doğuldum, Nəsimi. Əbədi yaşama inanmasam da, sənin şeirlərində əbədi yaşayacağımı inanıram.

Qarşında xalı kimi döşənmiş, cürbəcür çiçəklərlə bəzənmiş çəmənlik dururdu. Ayışə heyrətləndi:

-Bir çiçəklərə bax, Nəsimi. Təbiət nə qədər əsrarəngizdir... Çox istərdim, sənin dediyim kimi, o bizi sevsin, duysun, eşitsin.

-Sevməzmi? Təbiət bizi çox sevir, Ayışə.

-Hər halda mən Təbiətdən inciməşəm.

-Nədən?

-Məni niyə sənin kimi şair yaratmayıb?

-Səni şairin ruhunun qidası yaradıb. Daha nə istəyirsən?

Ayışə qaynayan çeşmədən üzümə su atır, şən qəhqəhələrlə gülür və qaçırm. Ardınca qaçıram. Cəld qaçırm. Amma yaxalayıram, dodaqlarının təzə gilas tamını do-daqlarımnda hiss edirəm. Qaçıdiği üçün tez-tez nəfəs alır, yanaqları allanmışdır, füsunkar gözləri Güneş kimi şəfəq saçır. İlahi, belə gözəlliyi mənə bəxş etdiyin üçün sənə sonsuz təşəkkürərimi bildirirəm.

Nagəhan könlümə düşdü surisi - qovğayı - eşq,

Aqili divanə qıldı aqibət sevdayı - eşq.

*Eşqə düşənlər bilir həm yenə eşqin qədrini,
Ol aşiq aşiqmidir kim olmadı rüsvayı - eşq.
Sevgilimin sevgisindən özgə siğmaz könlümə,
Sevgilimdən özgəyə qılmaz bu gün pərvayi - eşq.*

-Nəsimi, dağları çoxmu sevirsən?

-Çox...

-Nədən?

-Dağlara baxarmışan... Sanki göy üzünə toxunur. Əzəmətlə, vüqarla durub, elə bil, ətrafa meydan oxuyur. Dağlarda bir müqəddəslik var. Həm də Şamaxı dağlıq rayondur, gözümüz açıb dağları görmüşəm, qəlbimdə onların əzəmətini hiss etmişəm. Sən yaşda olanda cəmiyyətdən qaçmaq dağların dösünə siğınmaq orada yaşamaq istəyirdim. Dağın-dərənin yetirib-bitirdiyi nemətlərlə qidalanmaq istəyirdim.

-Nədən, əcəba?

-Yəqin ilk yaşam duyğularım, hisslərim qalib qan yaddaşında. Biz insanlar ilk yaranışımızda dağların qoyundunda yaranmışıq, açıq təbiətdə yaşamışıq. Adəm və Həvvə da açıq təbiətdə yaşayıb. Hava, yəqin o vaxtlar elə də soyuq olmayıb. Hədislərdə belə rəvayət olunur. Bəlkə də otlardan, çiçəklərdən paltar toxuyublar özlərinə. Nə bilmək olar...

-Mən bu yaşıl, uzun, sünbü'lə oxşar otlardan özümə məmənəyyətlə paltar toxuyub geyinərdim.

-Mənsə o paltara bu qırmızı, sarı, bənövşəyi, narıncı çiçəklərdən misilsiz bəzəklər vurardım.

-Ah, nə gözəl olardı.

-Gəlsənə yoxlayaq

-Yoxlayaq.

Birlikdə paltar toxumaya başlayırıq.

-Nəsimi, bilirsənmi, Allahın olması məni çox sevindirir. Əgər o olmasayı özümüzü çox tənha, kimsəsiz hiss edərdik.

-...

-Bəlkə, insan Allahı icad eləyib ki, təsəlli tapsın? Allah olmasayı yaşamaq çox çətin olmazdım? İnsan cənətə, cəhənnəmə inanaraq qəlbində bir təsəlli duyur.

-Elədir, Ayışə, insan cənnəti, cəhənnəmi, Allahı təsəvvür edib qəlbində təsəlli duyur. Əgər Allah olmasayı belə bu özlüyündə möhtəşəm şeydir. Amma, Ayışə, o var. Biz Allaha inanmasaq belə o mövcuddur, əzeli və əbədidir. Ətrafa bax, - bütün bu gördüklərimiz, - Təbiət, - sən və mən Allahın bir nuru, təcəllasıyıq. Nədən bunu qəbullanmaq istəmirsən?

-Mən Allahı qəbul etmişəm. Göylərdə...

-O hər yandadır, Ayışə. Bizi şah damarımızdan daha yaxındır. Deməli, o həm də bizdədir.

-...

-Bax, hazırlır. Geyinsənə, Ayışə.

-Qoy o təpənin arxasına keçim.

Bir azdan təpənin arxasından Ayışə çıxır. Sanki cənətdən gəlmış bir huridir, əyninə bahardan, - yaşıl otlardan, çiçəklərdən libas geyinib. Heyrətlə ona baxıram. Mənə yaxınlaşır.

*Bənövşə zülfünü salmış gül üzrə ənbərin sayə,
Könül heyranı-zar oldu bu reyhani-səmənsayə.
Lətafətdən edər əksi ləbin ləli bədəxşanə,
Zərafətdən urar tənə dişin lő-löt-lalayə.
Pərişanhal olmuşdur könül zülfün səvabından,
Bu divanə nədən düşmiş bu pica-pic sevdaya.
Nə gül bitdi gülüştəndə ki, bənzər uşbu rüxsarə,
Nə bir sərv ola bostanda ki, həmtə qəddi-balayə.*

Son vaxtlar bütün dünyani od-alov, müharibə bürüyüb. O dövrü seyr edəndə görürsən ki, bir sürü avropalı Şərqə çapır, Şərqi talayır. Bir sürü asiyali Qərbə çapır, Qərbi talayır. Yunanlar ora hücum edir, Makedoniyalılar bura hücum çekir. Nə isə yerində sakit dayanan yoxdur. Sakit dayananlar at ayaqları, qılınc zərbələri altında qalib məhv olur. Bir tayfa o birinin arvadını oğurlayır, bu tayfa bu birinin ilxisini oğurlayır, malını talan edir.

Cahil insanlar, fatehlər, xalq, tayfa başçıları bütün bunlara haqq qazandırmaq üçün bir qəhrəmanlıq ideyasını da ortaya atıblar. Əslində fatehlər hamısı bir istilaçıdır. Özgə torpağında nə işin var, qardaşım, onlara hansı sülhü, əmin-amanlığı, xoşbəxtliyi aparırsan, nə vəd edirsən?

Tarix kitablarında fateh deyə təqdim olunan o cahillərin indi burda - Bərzəx aləmində qan içində süründüyüünü görsəydiniz... Yanlarından keçən bir dilənçinin belə ətəyindən yapışış imdad diləməyə hazırlırlar, əgər ətək olسا... hələ...

Bu cahil insanların mükəmməl, humanist elmi yox, təhsili yox... elə bilirlər etdikləri hər şey qanunidir və qəhrəmanlıqdır.

Nə isə... Teymurləng də, onun nəvəsi Miranşah da gördülər ki, at ayaqları altında qalib məhv olacaq, qan gölündə boğulacaqlar, qərara aldılar ki, at ayağı altında qalmadıqansa, at üstündə olsunlar. Və beləliklə, başqa torpaqlara yürüş etmək, dünyaya hökm etmək qərarına gedilər.

Məgər, dünyaya hökm etmək olarmı?

Bir hökmdar, adil padişah var, - o da Allahıdır. İnsan o zaman Xuda ilə bərabərləşə bilər ki, o kamil insan olsun, şeytani istəklərdən uzaq olsun, qan-qadaya, acgözlüyə, mənəm-mənəmliyə nifrət etsin, ən sadə kasib insanın belə ən ali varlıq olduğunu qəbul etsin. Daha milyonları qana boğub mən hökm etmək istəyirəm, mən fatehəm, deməsin.

Nə isə... Başqalarının torpaqlarına da yürüş edəndə insan daxilən özünü günahkar sayıır. Özünü günahkar sayan insan başlayır cürbəcür şeylər icad etməyə ki, öz haq-

sız gedisinə bir bəraət qazandırsın; bilmir nədən yapıssın, nəyi bəhanə etsin və bu məqamda din köməyə gəlir; di-nə müxtəlif don geyindirmək, müxtəlif versiyalar irəli sürmək bir su içimi kimi asandır. Çünkü dinin yaradıcıları ortada yoxdur, yarandığı vaxtdan illər, əslrlər ötmüşdür və indiki kütlə onu tam anlayacaq ruhda, təhsildə deyildir.

Əslində dinin də kökündə bir qorxutma var.

Dində bu qorxutma çox insanpərvərdir, onun kökündə İlahi nəsnələr durur, Tanrı insanı baş verəcək qan-qadan, cəhalətdən çəkindirmək istəyir. Amma cahil insana bu qorxutmaya müxtəlif don geyindirməyə kim mane ola bilər ki...

Və beləliklə, Miranşah, - bu cahil insan at üstündə Azərbaycana da gəlib çıxdı. Məlum oldu ki, guya, Miranşah dinin qoruyucusudur, kim Məhəmməd peyğəmbərin çəkdiyi çiziqdən kənarə çıxır həbs və edam ediləcəkdir, guya, Miranşah əslində bir istilaçı deyil, yürüş etdiyi torpaqlarda ədaləti bərpa edəcəkdir.

Ustadım möclisimizdə bu aralar daha çox insana kamil insan olmanın vacibliyini, bir-birinə əl qaldırmamağı, kuyə getməməyi, insanı ayaqlar altında tapdamamağı məsləhet görürdü.

O gün möclis də soyuq və lal idi. Sanki hamı ağızına su alıb oturmuşdu.

-Hə, Nəsimi, necə baxırsan bu işlərə? - Sükutu Səid pozdu.

-Düzü, bir şey anlamıram. Hələ Miranşahı görməmişik. Bizə gəlib çatan şayılərdir. Bəlkə, fəna insan deyil heç.

-Fəna insan olmasa, özgəsinin torpağında nə işi var? - Ustadım müdüxilə etdi. - Miranşah əsl cahil insandır. Belə insanlar çox təhlükəli olurlar. Bir bax, qılınc və qalxanla, süvarı və piyada ordularla təşrif buyurub. Nə üçün gəlib? Var-dövlət, qızıl qazanmaq istəyir, başqalarının torpağını qəsb etmək istəyir. Daha təhlükəlisi və qorxulu-su ad-san, şan-şöhrət yiyəsi olmaq istəyir. Onun fikrincə ad-san qazanmaq üçün mütləq özgə torpaqlarını istila etmək lazımdır. Aldığı təhsil və tərbiyə, yarandığı mühit onu belə yetişdirib. Biz bütün bunlara son qoymalıyıq, kamil insan yetişdirməli, cahil insanları tərbiyeləndirməli, düz yola yönəltməliyik. Miranşah başa düşsə ki, onun at ayaqları altında qoyduğu hər bir insan Allahın bir nuru, təcəllasıdır mütləq istiladan, işğaldan əl çəkər.

-Ustam çox gedir, Miranşah çətin kamil insan olar da. - Səid piçildədi.

-Ümidsiz olmamalıyıq, övladım. Səbir Allahın adıdır. Biz səbr və əzmlə yolumuza davam etməliyik. Kamil insan olmanın vacibliyini insanlara başa saimaq bir neçə günün işi deyil, insan əsrlərlə cəhalətdə saxlanılıb, ona qul, kölə olduğu aşılanıb. Bütün bu cəhaləti təmizləmək insanı öz qüvvəsinə inandırmaq lazımdır. Görürsünüz, bütün uşaqlar dünyaya mələk kimi təmiz gəlir, hamısı

qayıçı, diqqət tələb edir. Sonradan onların bəzisinin ağıllı, qorxmaz, kamil insan, bəzilərinin isə qorxaq, cahil, nadan insan olması düşdüyü mühitdən, aldığı tərbiyədən asılıdır. Çox istərdim Miranşah kamil insan olsun... Amma... onun beynini cəhalətlə elə doldurublar ki... Nə etməli... Amma cəhd edəcəyəm. Sabah Bakıya yola düşürəm. Çalışacam Miranşahla görüşüm...

-Ustadım, bu çox qorxuludur. Oturun oturduğumuz yerdə. Onunla görüşmək nəyinizə lazımdır? -Səid dedi.

-Neyime lazımdır? Müharibənin nə demək olduğunu bilirsənmi, Səid? Minlərlə insan ölçək, minlərlə adam şikəst olacaq, minlərlə uşaq yetim qalacaq. Yetimliyin uşaq qəlbinə vurduğu yaralardan xəbərsizikmi? Yox... Lazımdır cəhd edək, onu dayandıraq. Bəlkə, nə isə mümkün oldu.

-Mən də sizinlə gəlim. - dedim.

-Yox, Nəsimi, sən burada qal, möclis başsız qalmasın. Vəziyyətə nəzarət et. Əgər mənim başıma bir iş gəlsə, (Miranşah bu - cahil insan) taktikəni dəyişin, əsas odur, sağ qalın, yolumuzu davam etdirin. Bax, mən Təbrizdən gəldim, Şamaxıda öz görəvimi davam etdirdim. Siz də belə. Yolumuz ulu, müqəddəs yoldur. Bir də Ayışə sənə, nənənə əmanət. Onu tek buraxma.

-Ustad, getməyin! - Səid dedi.

-Getmeliyəm. Başqa yol yoxdur. Heç nə olası deyil. Narahat olmayıñ. Sadəcə, ehtiyat ığidin yaraşığıdır. Təlim verirəm ki, başınızı itirməyin.

Ayışə ilə ustadımı Şamaxının girəcəyinə qədər ötürdü. Yolun kənarları yamyasıl idi. Aralıdan qıpqırmızı lələlər görünürdü. Hava tərtəmiz və gözəldi. Günəş göy üzündə şəfəq saçırı. Ustadım həmişəki adəti üzrə ağ geyinmişdi. Tərtəmiz, nurani sıfəti işıqlıydı.

-Hə Ayışə, Nəsimi, sağlamla qalın. Daha gəlmənizə ehtiyac yoxdur. Özüm gedəcəm. Atım da lap sazdır. Tez çataram. Orada müridlərim çoxdur, onlarla da görüşəcəm.

-Ata, bəlkə getməyəsən, mən sənsiz darıxacam. Bacılarım da yoxdur.

-Darıxma, qızım, Nəsimi var, nənə var. Onlar elə mənim kimi səndən muğayat olacaq. Tez qayıdacam, İnşəAllah. Narahat olma.

-Yaxşı yol. - Ayışə piçildədi

Və ustadım uzaqlaşdı... Aralıdan onun get-gedə uzaqlaşan siluetini izləmək çox kədərliydi... nədənsə... mənim üçün kədərliydi.

Ayışənin onun get-gedə uzaqlaşan, balacalaşan fiqu-runu izləyib kədərlənəcəyindən qorxdum, əlindən tutdum.

-Qayıdaq... Ustadım həmişə belə səfərlərdə olur. Bu da onlardan biri.

-Qayıdaq. - Ayışə piçildədi.

Cox kədərliydi... Amma biruzə vermək istəmirdi.

-Bəlkə, bir az lalə də toplayaq. - Ayışənin fikrini dağtmaq istədim. - Bir bax, hər tərəf lalədir.

-Yox, qoy yaşasınlar. Onsuz da qısa olan ömürlərini bir az da qısaltmayaq.

-...Ayişə... mələk qəlbli qızçıqaz...

-Şamaxı çox gözəldir... Biz burdan getsək, heç vaxt bu dağları, yamacları, çiçəkləri, bu bənzərsiz çiçək ətirli havamı umutmayacam.

-Nədən gedəsiniz, Ayişə? Şamaxıda pis keçirmi sizin üçün?

-Yox, pis keçmir. Əslində həyatımın ən gözəl çağlarıdır sanki. Amma atamın fəlsəfi görüşləri ilə əlaqədar, onun bu görüşləri yaymaq istəməsi üzündən yerimizi tez-tez dəyişirik. Bacılarım fikrini çəkirdi. Onları əre verməsi üzündən çox sevindi.

-Bacıların gözəl qızlardır.

-Hə... Amma tez-tez yer dəyişmək... sanki onların əre getməsinə mane olurdu.

Ayişə çox zəki idi...

Cox keçmədi, - bir həftədən sonra eşitdik ki, Miranşah ustadımı edam etdirib. Düzü, vəziyyətin belə olacağını heç gözləmirdik. Amma gərək gözleyə idik. İndi burdan, - Bərzəx aləmindən seyr edəndə Miranşahın məhz belə hərəkət edəcəyini görürəm: gözünü açıb sarayda böyüüb. Sarayın da öz qayda-qanunları var. İndi uzaqdən neçə-neçə əsr sonradan baxanda o qayda-qanunları olduğunu kimi dərk etmək çətindir. Şahların, sərkərdələrin atası hissəleri, övladlıq hissəleri adı insaninkindən fərqlidir. Şahlar öz övladlarını hər gün öpüb oxşamırlar. Şahlar etiraf etməsələr də hər gün qorxu, təhdid altında olduqlarını hiss edirlər. Bu hiss elə uşaqlıqdan onlarla birləşdir. Və zaman keçdikcə böyükür, onların xarakterini də bu hiss qəddarlaşdırır. Ümumiyyətlə, ətraf aləmdən hər an təhlükə gözləmək insan psixikasını qəddarlaşdırır.

Zaman-zaman verilən təhsil, qarşılığında baş əyən minlərlə adam bunu onlarda formalasdırır. Bundan əlavə şahlarda, sərkərdələrdə qəribə bir şöhrətpərəstlik olur. Onlar tarixin yaddaşında qalmaq istəyirlər. Bu insanlar bəzən fitrətən zəki, tarixin yaddaşında qalmağa layiqli, bəzən isə küt, nadan olurlar. Miranşah da, ustadım dediyi kimi, küt qəddar eyni zamanda şöhrətpərəst birisiydi. Belə insanlar çox tez təsirə düşür, düşünmədən ağlaşığın, qəddar addımlar atırlar. Onun Fəzlullahı hədəf seçməsi, edam etməsi haradan qaynaqlandı, əcəba?

Deyilənə görə, bir gün Miranşah:

-Şəhərdə vəziyyət necədir? - deyə elə-belə sözgəlişi eşikağasından soruşub.

Onun bu sualına eşikağası, daha yaxşı xidmət etdiyi ni, ətraf aləmdən məlumatlı olduğunu göstərmək üçün:

-Şəhərdə hürufilik baş qaldırıb, şahim, - cavab verib.

Miranşah ötəri, ağızunu:

-Nə, hürufilik? - deyə soruşub

Eşikağası gözü önnə addım-addım yox, sürətlə qalxacağı vəzifə nərdivanlarını gətirərək canfəşanlıqla davam edib:

-Qəribə bir cərəyandır, insanın Allah olduğunu söyləyirlər.

Bu ifadə Miranşahın laqeydcəsinə verdiyi sualı dərinləşdirməsinə səbəb olub. (Bəzən Tale çox xırda, əhəmiyyətsiz görünən şeylərin səbəbinə dəyişə bilir.)

-Necə yəni Allah?

Eşikağası bir az da həvəslənib.

-Bəli, şahim, belə söyləyirlər. Meyxanalar, məclislər təşkil edir, orada şeirlər oxuyurlar.

Miranşah gülərək:

-Şeirdən, şairdən bizə zərər gəlməz. Qoy söyləsinlər, - demiş və keçmək istəmişdir.

Eşikağası içində baş qaldıran şirin arzuların, ümidişrin yuxılacağı qorxusuyla:

-Şahım, müqəddəs peyğəmbərimizin, dinimizin əksini deyən bir toplumdan sizə ziyan gəlməzmi? - demişdir.

Miranşah ayaq saxlamışdır. Bunu görən eşikağası davam etmişdir:

-Bunlar xırda insanları, kölələri belə Allah mərtəbəsinə qaldırırlar. Allah olduğunu düşünən kölədən, əsgərdən, ordu sərkərdəsindən sizə ziyan gəlməzmi? (Bu arada eşikağası öz nitqinin bəlağətinə heyrətlənmişdir.)

Miranşah dəhşətli dərəcədə qəzəblənmiş, hürufiləri məhv etmək qərarına gəlmişdir.

Elə bu məqamda da ustadım onun qəbuluna düşmüşdür.

-Gəl, gəl görək, "Ağsaqqal" - Miranşah istehza ilə ustadıma baxmışdır. - Eşitdim Allahlıq iddiasındasan?

-Oğlum, Şahim, mən filosofam, ilahiyyatçıyam. Bunu belə deyəndə bir aq qəribə səslənir. Çünkü, əsrlərlə bizim beynimizi səhv məlumatla doldurublar. İnsanı aşağılayıblar. Amma Allah insanı aşağılamayıb. O insanı hər bir yaradılmışdan yüksək tutub, belə olmasayıd, şeytana insana səcdə etməyi əmr edərdim? Bizim dinimizin kökü burdan qaynaqlanır: insan hər bir yaradılmışdan üstündür. Tanrı ona öz ruhundan üfürüb. Bu nə deməkdir? O deməkdir ki, Tanrıının ruhu bizdə yaşayır.

Miranşah beyninin dumanlandığını hiss edir. Eşikağası cəld:

-Zaman-zaman torpağa kömülən insanlara Allahmı deyirsən, qoca? - deyir.

Miranşah özünə gəlir.

-Nə sərsəmleyirsən, qoca! - bağırır. - Onda dünyada bu qədər Allahmı var? Sən indi Allahsanmı?

-Bəli, şahim, hər bir kamil insan Allah nurudur. Bizim ruhumuz Allahındır və ona qovuşacaqıq.

Miranşah qəzəblə və bir qədər də hökmünü göstərmək amacı ilə:

-Edam edilsin! - deyir.

Ustadım:

-Övladım, bir məni dinləyin. - deyir.

-Nə dirləyim... Deyirsiniz mənim tabeliyimdə olanlar da Allahdır?

-Əgər kamil insanlardırsa, bəli. Kamil insan... - Ustadımın sözü yarımcıq qalır. Miranşah əli ilə "aparın" işarəsi verir.

Və ustadımı amansızlıqla, dinləmədən, tələsik edam edirlər. Ustadım onu müşayiət edən müridlərindən birinə: "Nəsimi Ayışəni də götürüb Şamaxıdan çıxın. Bu həm onun, həm də Şamaxı camaatının təhlükəsizliyi üçün vacibdir", tapşırığını verir.

Miranşah isə öz hərəkətinə haqq qazandırmaq və camaati qorxu altında saxlamaq üçün edam meydanında elan edir: "Bir nəfər də hürufini sağ buraxmayıń!"

Xəbər ildirim süreti ilə Şamaxıya yayıldı. Və sonunu məclisdə "Hərə bir tərəfə dağılsın", əmri aldıq.

Soyuq, yağışlı bir payız gündündə Ayışəni də yanına alıb Şamaxıdan uzaqlaşmalı oldum. Yola düşməzdən bir gün əvvəl nənəm molla gətirib Ayışə ilə mənim kəbini-mi kəsdi də bundan sonra birləkde yola çıxmanın mümkünüyünü söylədi. Atalar bu yerdə deyib: "Sən saydığını say, gör felək nə sayır".

Şəhərin yaş, çinqıl döşənmış küçələri ilə addımlayıb Cümə məcsidinə tərəf endik. Ayışə tez-tez dönüb arxaya baxırdı. Qohumlardan heç kəsi bizi müşayiət etməyo qoymadı. Onların təhlükəsizliyi üçün belə lazımlı bildim. İnsan üçün ona əziz olan qohumlardan ayrılmak çox çətindir. Boğazımı acı bir qəhər dirənmişdi, lakin ağlamırdım, daha doğrusu, Ayışənin yanında ağlaya bilməzdəm. Amma mənim yerimə (elə Ayışənin də yerinə) Şamaxı ağlayırdı. Şəhər bizi bozarmış üzlə yola salındı. Damların kırəmitlərindən, novçalardan su şırıldayırdı. Göylər də bomboz idi. Günəş bozarmış buludların arxasından sezilmirdi. Ustümüzə ara vermədən çisəyən payız yaşışı yağırdı. Yağış su keçirməyən örtülərimizdən, üst geyimlərimizdən süzülüb ətrafa töküldü. İçimdə dibsiz bir uçurum açılmışdı, şəhərdən uzaqlaşdıqca bu uçurum böyüyürdü.

Cümə məcsidinin yanında bizi iki qüvvətli atla Şahi Xəndan gözləyirdi. Gözəl üzü çox qəmgin idi. Daha bir də bir-birimizi görməyəcəyim qorxusu qəlbimə doldu. Boynunu qucaqlayıb ağlamaq keçdi içimdən. Amma onu və Ayışəni üzmək istəmədiyim üçün fikrimdən vaz keçdim.

-Qardaşım, təki gün xoş olsun. Gün xoş olandan sonra hər yer vətəndir, dedim.

-Əlbəttə, - Şahi Xəndan gülümsündü. - çalış ağıllı ol, özünü qoru, tədbirli ol, gözünü yumub özünü oda atma. Sənin himayəndə bir qadın da var, ustadının əmanətidir. Sən həm özün üçün, həm də onun üçün yaşamalısan .

-Bundan əmin ol. Ağıllı və tədbirli olacam. Həm sizin üçün, həm də Ayışə üçün. Ara sakitləssin, gələcəm. Nə var ki... - İstəyirdim qəlbə təskinlik tapsın. - Nənəmə, anama göz ol, darıxmasınlar. - dedim

-Oldu.

Üzümə baxmırıd... yəqin ki, ağlamaqdən qorxurd... Onun gözlərimdən qaçırdığı gözlərini, o gün bomboz bozarmış Şamaxını, arxamca axan su səsini unutmadım heç...

Yolboyu nənəmin səsi qulaqlarımızdaydı... "Mən daha dağlara üz tutmayacam, baxmayacam, o dağların gülünü iyiləmeyəcəm..."

O dağların havasını qoxlamayacam bir də... içimdə bir səs elə hey təkrarlayın dururdu... aramsız təkrarlayın dururdu...

Uzun bir yolculuqdan sonra gəlib Hələbə yetişdik. Hələb şəhərində dünyanın hər yerindən adam var: başqa millət, xalq nümayəndələrinin burada çox olması şəhəri bir qədər sirlə və müəmmalı edib. Burada elə məhəllələr, küçələr var ki, içində azmaq belə olar. Şəhər əhalisinin çoxu xırda ticarətlə məşğuldur. İsti yay günlərində mis, saxsı qablarda sərin su satan uşaqlar burada qarışqa kimi qaynaşırlar. Uşaqların rəngi günəşdən qapqara yanıb, amma su satmağa həvəslə görünürər, hətta uşaqlar arasında su satmaq uğrunda rəqabət də olur. Bəzi uşaqlar qovrulmuş findiq, qoz və başqa çərəz satırlar. Amma əhalinin daha çox sərin suya tələbatı var. Şamaxıdan fərqli olaraq burada küçədə gənc qızlar heç gözə dəymir, şəhər qarışq olduğu üçün gənc qızların görünməsi xətalı sayılır, amma kobud geyimli qarabaşlar şəhərin qarışq küçələrin ələk-vələk edir; kimisi nabat, kimisi də ətriyyat dükənidən ətriyyat almağa tələsir. Hələbin sirlə evlərində isə bu qarabaşları nərmənəzik xanımlar gözləyir. Bəzən şəhərdə sirlə səhbətlər gəzisir ki, bu xanımlar özləri də qarabaş paltarında Hələbin küçələrində gəzisirlər.

Hələb şəhərindəki qaynarlıq mənim yadıma "Min bir gecə" nağıllarını salır. Çox güman ki, Hələbdə harınlaşmış, şəhvət əsiri əyanlar, sultanlar və hər an onların toruna düşməyə hazır olan qadınlar da var. Bəzən yandırıcı istidə gözünün sürməsi axan qadınlara çox rastlaşırıam. Qadınlar... bu zərif və zəif məxluqlar orta əsrlərdə kişilərin istismarına çox məruz qalıblar. Hökmiyəti olan cahil insanlar, - fatehlər həmişə məğlub etdikləri ölkənin gözəl qadınların cinsi istismara məruz qoyublar; onları sərvət kimi əldə etdikləri varidatın baş köşəsinə oturdublar, onlardan həm özləri istifadə edib, həm də əyanlarına, dost-tanışlarına ərməğan ediblər. Təsəvvür edirsiniz hansısa şahın gözünün nuru qızı hansısa yüzbaşının, yasovulun, sərkərdənin, döyüşünün cariyəsinə çevirilir... Kişilərin doymaz ehtirasları kasib qızlarını da, varlı qızlarını da cariyəyə çevirir. (Bəzən isə onları fahisəliyə qədər alçaldıblar). İsləməyi qadına qadağan edən orta əsr əxlaqı ona fahisəliyi layiq bilib. Nə etməli...

Kişilərin çoxu əl işləri: dülgərlik, ustalık, bənnalılıqla məşğuldur. Qazancları ailələrini birtəhər saxlamağa bəs edir, yəqin. Nə isə...

Ayişə ilə tələsik kəbin kəsdirib yola düşmüşdük. Lakin hələ də ər-arvad olmamışdıq.

-Ayişə, canım mənim, nədən belə qasqabaqlısan?

-...

-Bilirəm... çox şeylər oldu... Bütün bunlar bizim üçün dəhşətli və gözlənilməz oldu. Lakin hər şey keçəcək, hər şey keçicidir. Üzülmə, olurmu? Zaman hər şeyi qaydasına qoyacaq.

-Keçəcəkmi? Nəsimi, insanlar atamı qətl etdirər. Onun heç kimlə işi yox idi, o xeyirxah idi, təhsilli idi, alıcı nab ididi: yetimlərə, qocalara, aclara kömək edirdi. Təbrizdə imkanımız yaxşı idi, kasıbları pulsuz oxudurdu.

-Bütün bunlar atamı kamil insan etdi, o Allah kimi kamil oldu və indi Allahın hüzuruna çıxməq üçün Bərzəx aləmində gül-ciçəklər, nurlar içərisində uyuyur.

-Uyuyur... Mən bunun belə olduğunu haradan bilim? Yox əgər belə deyilsə? O əbədilik yox olubsa?

-Belədir, Ayişə. Sən bütün insanlığa, yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə qarşımı gelirsən?

-Ah, Nəsimi, nədən atamı edam etdilər? O ki dindən kənar bir şey söyləmirdi.

-Söyləmirdi... Düzdür... Amma insanlar hamısı kamil insan deyil, cahil insanlar çoxdur.

-Nədən cahil insanlar həmişə hökm yiyəsi olurlar?

-Olmayanlar da var. Bir çox cahil insan var ki, heç bir hökmü, səlahiyyəti yoxdur. Bunlar dünya işləridir, kökü dərindədir; Allahi eşitməyən şeytan özünə haqq qazandırmağa çalışır. İnsanlar "Quran"da adı keçən bir məsələni anlasalar, - nə üçün Allah şeytana insana baş əyməyi tapşırıdı, - bunu anlasalar, hər şey çox gözəl olar. Və insanlar "Allah məndə təcəlla edir, onun ruhu məndə yaşayır", deyənləri asmaz.

-Ayişə, gəzəkmi şəhəri?

-...

-Nədən istəmirsin?

-İnsanları görmək istəmirəm. Onların günəşdən yanmış, qaralmış, tüklü sıfətləri mənim yadına atamın edamını salır. Onlar çox rəhmsizdirler, Nəsimi. İnsanlar çox rəhmsizdirler. Sənsə deyirsin ki, insanlar Allahdır. Belə rəhmsiz, qansız, düşünə bilməyən kütləyə Allah demək olarmış?

-...

-İnsanlar nədən etiraz etmədi? Cəllad nədən etiraz etmədi? O qansız Miranşah nədən atamı dinləmədi, anlamadı?

-Onlar hamısı cahil insanlardır.

-Nədən cahil insanlar belə çoxdur. Bəs birdən bir az da çoxalsalar? Kamil insanları qətl edib qurtarsalar?

-Olmaz elə sey... Kamil insan həmişə olacaq. Elə bir zaman gələcək ki, daha çox olacaq, cahil insanlar onların karşısındakı öz bəd əməllərin gizləyəcəklər, onlar kamil

insanlara baxıb tərbiyələnəcəklər.

-Ah, Nəsimi, buram çox ağrıyır, - əlini köksünə qoyur.

Artıq mövzunu dəyişməyin, onu bu söhbətlərdən uzaq tutmanın vacibliyini dərk edirəm.

-Çayın sahili gözəldirmi, Ayişə?

-Gözəldir. - Ayişə axıb gedən sulara tamaşa edirdi.

-Nə qəribədir... Ayişə. İnsan taleyini bilməz... Düz deyiblər.

-Mənim üçün elə də gözlənilməz deyil bura gəlməyim. Ömrüm belə səfərlərdə keçib.

Bilmədən yenə də söhbəti onun üçün ağrılı nöqtəyə çəkmişdim, odur ki, tez mövzunu dəyişdim.

-Ayişə, mənimlə evli olmaqdan narazı deyilsən ki... Bir az tələsik oldu. Məni sevirsənmi, Ayişə?

-...

-Mən səni çox sevirəm. Bunu biləsən.

-Təşəkkürler.

Yavaşça onu özümə tərəf çəkirəm. Etiraz etmir. Bədəninin incə təması nəfəsimi kəsir. Onu köksümə daha bərk sixmaq istəyirəm, özümə etiraf etməsən də nəfəsi kəsilincəyə qədər daha bərk... Başım gicəllənir, sanki qulaqlarında əzeli və əbədi bir musiqi gurlayır.

Osa yavaşça məni itələyir...

Axşamdır. Balaca, kiçik odamızda oturmuşuq. Çay istəyirəm. Ayişə qalxbı mənə çay hazırlayıb. Onun odada o baş-bu başa gəzməsi, mənə çay dəmləməsi çox xoşuma gedir. Çay içirik.

-Çox dadlı çaydır. Demək belə... sən çay da dəmləyə bilərsən. Yemək necə, Ayişə? Bişirə bilirsənmi?

-Bilirəm.

-Nə məsəla?

-Sürhülli...

-Səhər mənə bişirərsən.

-İndi bişirim.

-Acsanmı? (Təzə yemək yemişdik. Şəhərdən hazır yemək alıb götürirdim.)

-Yox... - başını bulayır.

-Onda səhər bişirərsən.

-Yaxşı...

Son vaxtlar çox mehriban olub...

...Yağış damlları pəncərəyə çırplır, təəccüblənirik. Hələbdə yağış çox az, təsadüfən yağır.

Ayişə cəld pəncərəni açır.

-Çox gözəldir. Havadan torpaq qoxusu gəlir. - Havani ciyərlərinə çəkir. - Çox sevirəm yağışı. Yağış yağanda elə bilirəm səsim hər yana çatır, hamı məni eşidir. İstəyirəm bacılarım bilsin ki, daha ağlamıram, səbirliyəm və onları çox sevirəm.

-Nə gözəl... Bəs məni? - Söhbətdən istifadə edirəm. Bayaqlan ona necə yaxınlaşacağımı götür-qoy edirdim.

-Məni sevmirsən?

Belini qucaqlayıram. Əlimdən çıxmaq isteyir. Bacarımir... Onu özümə tərəf sixıram... Hardasa çaylar axıb daşır, göylər guruldayır. İçim nur və sevinclə dolur. O - mənim günəşim zərif vücudu ilə qollarım arasında xumarlanır.

Hələbdə kiçik bir dükan açdım, - keçimimi saxlamaq üçün. Aradabir yerlilərimə də rast gəlirəm, onlar Şamaxıda olduğu kimi yənə də mənə çox hörmətlə yanaşır, seyid deyirlər...

İlk vaxtlar ruhumda qəribə bir təbəlüat əmələ gəlmidi, saatlarla oturur gözümü bir nöqtəyə dikir, həyatımı, ömründən keçən günləri götür-qoy edirdim. Nədən gəldim bu dünyaya, nədən Nəimi ilə rastlaşdım, qəlbimdə qopan firtinalar nə üçün idi əcəba? Məni küləyin ağzında üçən bir yarpaq kimi havaya sovurub bu qərib diyara, uzaq şəhərə atmaq üçünmü? Əcəba bu tale idi, yoxsa...

Nə üçün ruhuma qida verən o misilsiz gözəlliklər, o vətən, o doğma insanlar birdən-birə belə əlçatmaz oldu? Niyə o yerlərə bir də dönmək şansım yoxdur? Nədən sözlə ifadəsi mümkün olmayan vətən həsrəti yaşayırıam, əsən yellərdə belə vətənin ətrini arayıram?

Nədən hər gecə yuxuma nənəm girir?

Şamaxıda, - dağların qoynunda müqəddəs hissələrə dalaq asan idi, orada insanın Allah olduğunu düşünmək və sübut etmək mənə zövq verirdi ustadımin nuranı sifəti, nənəmin, qohumların, qonşuların, ümumiyyətlə Şamaxı əhlinin aşib-daşan xeyirxahlığı, müridlərin şövqlə parlayan gözləri "Sən həqiqəti söyləyirsən" deyə piçildiyirdi.

Orada insan həyatının misilsiz sakitliyi, piştaxta arxa-sında oturan alverçinin hallalığı, yay aylarında teyrani satan çörçinin nurlu qəlbə, bir ulaq yükü teyranısını gülə-gülə pay vermək səxavəti - bütün bunlar mənə insan haqqında ele xoşluqla düşünməyə imkan verirdi ki... Sanki hər yerde bərəkət, gözəllik qaynayırdı. Və ətrafında belə insanlar yaşayarkən Yaradanın seçilmiş, sevimli oldunu düşünmək çox xoş idi... Nə isə...

İnsan çox qəribə məxluqdu, ram edilməz məxluqdu. Yaşadığım qısa həyatımda bu qənaətə gəlmışdım ki, ona nə isə təlqin etmək elə də asan deyil. İnsanın içində bir civə, bir ruh var ki, gələcək həyatı ondan asılıdır. Adamın içində nəyəsə meyl o civədə kodlaşır.

Məsəla: mən... hürufiliyi bilməyəndə, ustadım onu mənə təlqin etməyəndə belə onun kökləri mənim içimdə var idi. Əslində hürufilik elə ilk dünyani tanıma, duyma anından başlayır. İnsanın dünyası, təbiəti duyma anı... İnsan - böyük təfəkkürə, düşünçəyə malik insan həyatda kor-koranə, düşünçəsiz yaşamır, o hər şeyi dərk edərək, duyaraq, düşünərək yaşayır. Tədricən yetkinləşir və təfəkkürü sanki bu dünyaya sığdır. Daha genişliyə, irəliyə can atr, təbiəti, gözəllikləri sevir, həm də daha çox öyrənməyə çalışır. "Mən nə üçün yaranmışam?" - düşünür, qanında, canında ətraf aləmlə səsləşən, ətraf aləmə can atan bir işq, qüvvə hiss edir. Sanki bütün aləm kainat

onun hər hüceyrəsində axır. Bəşər övladı qəlbən Təbiət ilə danışır, onun bulaqları, dağları, baharı, yazı ilə səhbət-ləşir. Təbiət ona gərkli, ölməz, sevimli bir varlıq olduğunu piçildiyir. İnsan özünün bu möhtəşəm Kainat tərəfindən sevildiyini duyur: sanki Günsəs ondan ötrü işiq saçır, dağlar ondan ötrü sıraya düzülüb. Çaylar, okeanlar, dənizlər, göylər hamısı insan demirmi? Bəşər övladı özünün alılıyini, dühəsini, bənzərsizliyini hiss edir. Bu elə hürufiliyin ilk qıçılcımlarıdır.

Nə qədər yaşasa da yaşadığı həyatda insanın içində özünü dərk etmə cığırı həmişə durur. Kimlərse o cığırı, yolu bütün həyatı boyu açıq saxlayır. Allahla öz arasında rabitə yaradır.

Kamil insan, - qəlbində Allahla rabbitəni qırmayan insan elə Tanrıının yerdə təcəllasıdır. Yəni Yaradan bu bəşər övladının ruhundadır. Əslində bizim bütün dini kitablarımız da bunu söyləyir: yaradılış Allaha dönəcək. Cahil, - qəlbində, - Allahla birləşim qura bilməyən birisi bunu görmür. Bunlar belə insanları məhvə aparır, onlar sınaq meydani kimi atıldığı bu dünyada yenə də şeytana uduzurlar.

*Hər kim irər vüsalına, eyşi nəim içindədir,
Vəslinə irməyan kişi bil ki, cəhim içindədir.
Zülməti-hicrü firqətin misli cəhənnəm atəşi,
Müntəzir ali vəslinə nuri-əzim içindədir.
Abi-həyata irişən buldu həyati-cavidan,
Zülmət içində qalanı əzmi-rəmim içindədir.*

Uduzurlarsa, məhv olacaqlar. Uduzmazlarsa, "Quran"da və bütün başqa dini kitablarda deyildiyi kimi Allaha qovuşacaqlar.

Belə... Mən əslində fitrətən hürufi idim, hürufilik arṭıq mənim qəlbimə kodlar vasitəsi ilə Yaradan tərəfindən ötürülmüşdə. Mən Yaradani hiss etməyə, onun şəninə şeirlər qoşmağa başlamışdım... Elə bu ərefədə Xuda özü Nəimin Şamaxı torpağına, mənim hər gün seyrinə çıxdığım dağa atdı. Və biz qarşılaştıq. Eyni ruhlu, əqidəli insan kimi bir-birimizi cəzb etdik. Və onun ideyaları, görüsələri, sözləri əslində mənim də ideyalarım, görüşlərim, qəlbimin sözləri idi. Sadəcə, o daha çox yaşamışdı, müəyyən təcrübələri vardı. Amma dedikləri... Bəli... mən də elə bunları deyirdim.

İndi də deyirəm... istəyirəm insan ali varlıq olduğunu, Allahın zərrəsi olduğunu dərk etsin, həyatını bu müstəviyə uyğun qursun, hər bir fərd bir insanlıq nümunəsi kimi yaşasın, yaratsın, çalışın. Bir insan o birinə nümunə olsun, cəhalətdən uzaq olsun, bir-birinə zülm etməsin, sitəm etməsin.

Bütün bu dediklərimi insanlar dərk etsəydi... Heyhat... Dar bir köşəyə sixişdirilmişəm. Əlimdə bir imtiyaz olsayıd...

Artıq Hələb mühitinə öyrəşmişik. Ayışəylə iki oğlumuz var.

Bərzəx aləmindən baxanda o vaxtlar çox ağıllı və zəki olduğumu görürəm: Ayışəyə ticarəti öyrətdim, təhsil artırdım. Nə olar, nə olmaz. Qoy ayaqları üstündə dayanmağı bacarsın. Belə ki, insanlar aləminə - orada cahil insanlar çox olduğu üçün - etibar yox idi.

Tək Ayışəyə təhsil verməklə kifayətlənmədim, Hələb küçələrində su, çərəz satan uşaqları, qadınları açdığım məktəblərə topladım, onlara dərs keçməyə başladım. Qadınlar ayrı otururdu, uşaqlar ayrı. Çox keçmədi dəstə-dəstə gənclər də təhsil almağa gəldi. İllər ötdükcə məktəblərimiz, şagirdlərimiz, onlara dərs verən müəllimlərimiz çoxalmağa başladı. Oğlanlarım böyüyündə onlara da yaşlarına uyğun təhsil verməyə başladım.

Şamaxıda olduğu kimi az keçmədi burada da şeirlərim dillər əzbəri oldu. Təşkil etdiyim şeir məclisləri sürətlə çoxalırıldı. Bu şeir məclislərində əhalinin hər təbəqəsinə insanlar iştirak edirdi. Biz tek şeir yazmaqla, oxumaqla kifayətlənmir, öz hürufilik görüşlərimizi də bu şeirlər vasitəsi ilə təbliğ edirdik. Burada da məni şeirin Allahı adlandırdılar. Şeirlərimə minlərlə nəzirə yazılırdı. Şeirlərim, atdığım cəsarətli, xeyirxah addımlar mənə olmazın hörmətini qazandırmışdı. Bütün xalq Nəsimi deyirdi. Şamaxıdan ilk çıxanda qəlbimdə yaranan sualların cavabını artıq öz həyatımda tapmışdım. Bəli, mən hürufiliyi, - kamil insan ideyasını daha geniş miqyasda yaymalı, dünyaya tanıtmalı idim. Bu mənim Allah tərəfindən alnınma yazılmış görevim idi.

Hələb şəhərinin varlı əyanları da məclisimizə ayaq açmışdı. Və mən bu adamların da əhatəmdə çoxalmasından məmnundum. Bu insanlar vasitəsi ilə hakimiyyətə ayaq aćmaq, orada tərəfdarlar toplamaq, lazımlı gələrsə, hakimiyyəti ələ almaq asandı. Kamil insanı ayaqlar altında qalmaqdən xilas etmək, hələlik kiçik bir olkəni, vaxtı gəldikdə isə dünyani onun əli ilə yönəltmək gözəl olardı. Dünyada cahil insanın hökm sürməsinə tədricən son qoymaq lazımlı idi, çünkü cahil insan dünyani məhvə, cəhalətə sürükləyir, hər yerdə haqsızlıq toxumu əkir, insanlığı məhv edir, şeytanın bu dünyada bizə qalib gəlməsinə zəmin yaradırdı.

Kamil insan hakimiyyətə gələrsə olkəni, vaxtı gəldikcə bütün dünyani ədalətlə idarə edəcək, adamlar arasında dostluq, qardaşlıq toxumları əkəcək, bir nəfər ham üçün, hamı bir nəfər üçün yaşayacaqdı. Nəfsinə qalib gəlmiş kamil insan özünü yox, xalqı düşünəcəkdi - bütün insanlığın xoşbəxtliyi üçün çalışacaqdı. Və dünya bir cənnətə dönəcəkdi, şeytan büsbütün məğlubiyyətə uğrayacaq, bəşər övladının yaxasından əl çəkəcəkdi. Cənnət Yer üzündə bərqərar olacaqdı

-Ustadım! - Hələbin ən varlı əyanlarından olan Yasəf ağa məclislərimizin birində sual verdi. - Hürufilər hakimiyyətə gələrsə, olkəni kim idarə etməlidir? Sizmi?

-Yox, ağam. Olkəni bu işdə səriştəsi olan, amma xalqın dərdlərini öz dərdi bilən, toxgöz, nəfsinə hakim birisi idarə etməlidir. Məsələn, siz idarə etməlisiniz. Biz hürufilər hakimiyyət yox, insanlıq davası açmışq. Xalqı ayaqlar altında inləməkdən xilas etmək istəyirik. Qoy Allahın yer üzündə təcəllası olan, bütün yaradılmışların əşrəfi olan kamil insan cahil insanların, müharibələrin qurbanı olmasın. Qoy millət: qadınlar, uşaqlar təhsil alınsın, qoy hamı kamil insanın idarə etdiyi dövlətin vətəndaşı olsun. Hamı xoşbəxt yaşasın.

-İdeyalarınız çox gözəldir. Bunları həyata keçirmek isə müşkül məsələdir.

-Nədən, Yasəf bəy? Bizim dediyimiz əslində bütün xalqın ürəyindəndir. Biz pis bir şey demirik. Allaha inanırıq, kamil insana inanırıq və kütləni kamilləşdirməyə çalışırıq. İstəyirik bütün insanlıq xoşbəxt yaşasın, çünkü hər bir insan dünyaya xoşbəxt yaşamaq üçün gəlir. Cahil insanlar onların bu imtiyazını əlindən alır və düşünür: hamı xoşbəxt yaşamalı deyil. İnsanlar arasında fərq qoyular. Guya Tale kimləri isə xoşbəxt olmaq üçün, kimləri isə bədbəxt və məzəlum yaradıb. Yoxdur belə şey! Qoy o cahil insanlar bununla özlərinə haqq qazandırmamasın və başqalarının xoşbəxtliyini əlindən almasın, onları əzməsin. Hər bir insan dünyaya xoşbəxt olmaq üçün gəlib. Bu xoşbəxtliyi bərqərar etmək üçün bizim hər birimiz cavabdehik. Günü bu gündən hamı içindəki şeytani daşlaşa, öz işində ədalətlə olsa, hakimiyyətdə olan idarəsində olanı əzməsə, haqqını əlindən almasa, hər sahədə düzlük, doğruluq, insanın insana məhəbbəti bərqərar olsa necə gözəl bir cəmiyyət yaranar.

-Yaranar... Mən bu cəmiyyətin gözəlliyini indidən hiss edirem. Əlimdən gələn köməyi etməyə hazırlam.

-Biz hamımız əlimizdən gələni etməliyik; mürşidlər daha yaxşı təhsil verməli, müridlər daha yaxşı öyrənməli, kəndlə daha yaxşı məhsulbecərməli, dərzi daha yaxşı paltar tikməlidir. Burada öz qazancımızı yox, insanlığın qazancını düşünməliyik. Bütün bu işlərimizlə ona xeyir verməliyik. O zaman hər şey gözəl ola bilər. İnsanın şüurunda cəhaləti yox etməliyik.

Buradan Bərzəx aləmindən dünyani seyr edəndə dediklərimin yüzə-yüz doğru olduğunu görürəm. Yəni, fi-kirlərim qüvvədə qalır. Sadəcə, insanlığın bunu dərk etməsi lazımdır.

İsanlıq isə...

Çox keçmədi Hələb şəhərində qəribə bir piçapiç başladı. Kimlərə hürufiliyin əslində dinsizlik olduğunu da nişmətgərə başladı. Əcəba, bunlar hardan qaynaqlanırdı? O vaxtlar ürəyimə dammışdı, indi isə tam məlumumdur ki, bunların səbəbi varlı əyanların, vəzifə adamlarının, bəzi

din xadimlərinin məclisimizə ayaq açması oldu. Bu adamlar tez-tez məclisimizə gəlir və bütün söhbətlərimizdə iştirak edirdilər.

Son vaxtlar məclisimizə ayaq açan bir ruhani, - din xadimi vardi. Mən onun gözlərində tez-tez şeytani qıqlıçımlar gördüm. Bəs onun qəlbində şeytani hissənin oyanmasına səbəb nə idi?

Səbəb bu ruhanının üçüncü dəfə evlənmək istəməsiydi. İndi hansınızsa səbirsizliklə deyir: "Yenə molla, yenə evlənmək?"

Əslində, molların hürufiliklə işi yoxuydu. Onun işi sevdiyi qız, - gözəl Zəliha iləydi. İndi deyəcəksiz Molla hara, sevmək hara? Gəlin, belə düşünməyək. Hər bir insan sevə bilər. Bu molla isə elə indi sevirdi. Bundan əvvəlki iki arvadla; biri qardaşının dul qarısı olduğu üçün, biri də varlı olduğu üçün evləndirilmişdi. Və bu yaziq molla bu qaralarla bir-iki dəfə yatmışdı, ya yox, biz bilmərik. Bir gün bu molla Zəlihanın arxasına düşür və gəlib bizim məclisimizə çıxır. Baxır ki, Zəliha əvvəlcə düz iki saat başqa qızlar, qadınlar ilə masa arxasında oturub nə isə yazdı, pozdu, oxudu.

Sonra isə rübəndini geyinib başqa odaya keçdi və əyləşdi. Burada yad kişilər də varıydı. Və həmin yad kişilər bəlağətlə danışır, şeir söyləyirdilər.

Cin molların təpəsinə vurdur: necə yeni oxumaq, yazmaq, yad kişilərlə eyni odada əyləşmək, onları dinləmək?

Məclisdən sonra Zəlihanın ardınca düşdü, axşam onlara elçi göndərəcəyini söylədi. Zəliha ikrahla:

-Get özünə başqa axmaq tap. - dedi. - Mən sənin kölən deyiləm və hərəmxananı artırmayacaq.

Ruhani çox dedi, Zəliha az eşitdi. Və... ruhani şəhər valisinin qəbuluna düşmək qərarına gəldi. Şəhər valisi diqqətlə onu dinleyib:

-Əgər dediyiniz kimidirsə, deyəsən, ciddi məsələdir. - dedi.

-Çox ciddi məsələdir. Bunlar bütün şəhəri bürüyüb, şəhərin hər yanında məclis açıblar. Məclislərin nəzdində məktəbler də var. Bu məktəblərdə qızlara, qadınlara da təhsil verirlər.

-Kişilərlə bir yerdəmi?

-Xeyir. Ayrılıqda təhsil alırlar. Amma şeir məclislərində qızlar, qadınlar da oturur, kişilərə qulaq asır.

-Başqa nə iş görürler?

-Daha nə iş görsünlər? Azmıdır?

-Təhsil, şeir məclisi... Bunlara görə onları asmaq olmaz. Daha ciddi səbəblər lazımdır.

-Ciddi səbəblər... Onlar "Kamil insan" ideyası yayırlar, deyirlər kamil insan Allahdır.

-Ciddi araştırma aparacam. Sən indi get.

Molla barmağını dişləyir: deyəsən bu Vali də hürufilərin dostudur. Oradan qəzəblə çıxır. Və bu dəfə Şeyxüllislamın yanına gedir.

Şeyxüllislam onu dinləyib qəzəblənir:

-Bəs şəhər valisi hara baxır? Necə illər düz şəhərin ortasında allahsızlıq və küfr yayıblar. Necə yəni insan Allahdır? Necə yəni qadınlar kişi məclisində əyləşib onları dinləyir? Olurmu heç.

-Vali də, deyəsən onlarla həmfikirdir

-Vali onlarla həmfikirdir. Bəs bu vaxta qədər niyə xəber verməmişən?

-Mən təzəlikcə xəber tutmuşam.

-Hələ bir məni də apar onların məclisinə, görün nə söyləyirlər.

Və Şeyxüllislam molla ilə məclisə təşrif buyurur .

Həmin məclisdə şeir oxuyurdum.

*Əzəldə düşdü camalın təcəllisi Tura,
Ya Musa ani mana sor ki, yandı nara şəcər.
Həqi bu rəsm ilə tanı, dəxi həqiqət bil,
Ki, həq ilə yerü-göy dopdoludur bəhr ilə bər.
Hur ilə insü mələk bəndə oldu cümlə sana,
Bu hüsənə aşiq olmayanın adı oldu həcər.
Qələndər ilə tacrid, fəna-üçü bədir,
Nə qəm bu üçünə aləm olursa zirü-zəbər.
İrişdi möcüzü həqqin Nəsimiyə çunkim,
Anın için ki ana həqq dedilər əhli-nəzər.*

Mənim bu şeirimi dinlədikdən sonra ayağa qalxıb bağırır.

-Siz kimsiniz ki, bu insanların başını öz küfrünüzle doldurursunuz?

-Hansı küfr, hocam? Mən şeir söyləyirəm.

-Şeirinizdə söylədikləriniz nədir?

-Allahın böyüklüyü və iki dünyanın, cənnət və cəhənənin insanda təcəllasından danışırıq. Siz də belə demirsizmi? Cənnət və cəhənnəm haqqında "Quran" da danışılmayıbmı?

Hamı yerbəyerdən:

-Biz Allahi vəsf edirik, onun haqqında danışırıq.

-Allah yolu ilə getməyin gərəkli olduğunu, düzlüyü, doğruluğu, ədaləti təbliğ edirik. İnsanın insanı uca tutmasını aşılıyırıq burdakı insanlara.

Şeyxüllislam soruşur:

-Bəs insanın Allah olması ideyası haradan gəlib? Deyirlər siz belə söyləyirsiz?

-Biz Kamil insanın Allaha qovuşacağına söyləyirik və bu yolla insanları haqqqa çağırırıq.

-...

-Biz insanlığa heç bir zərər vermirik. Əksinə, ona ədalətli olmayı, humanist olmayı, bir-birini sevməyi, dünyani sevməyi öyrədirik.

Bayaqdan bir kənarda sakit dayanan molla qəzəblə irəli atılır.

-Şeyxim, bunlar qadınları yoldan çıxardır, onlara dikbaşlıq öyrədir, mənim əmim nəvəsi Zəliha məni eşitmır,

deyir sənin hərəmxanani artırımayacam. Bu gün Zəliha belə deyir, sabah başqaları deyəcək. İnsanlar hamısı Allah olduğuna inansa, bəs kim işləyəcək?

Şeyxülislam:

-Bu məclisləri yiğışdırın. Bir də belə söhbətlər eşitməyim. - deyərək getdi.

Amma... şəhərdə başlayan piçapıç günbəgündən böyüdü və bütün bunların qəsdən töredildiyi məlum oldu.

Nəhayət, söhbət Misir sultani Əl-Müəyyədə çatdı.

Hürufilərin dövləti idarə etmək ideyası ona heç xoş gəlmədi. Və bu da bizim qətlərimizə fərman oldu. Hürufiləri tutatut başladı. Artıq dayanmağın yeri yox idi. Anında öz müridlərimi və ailəmə xilas etmək üçün meydana atıldım, sultanın hüzuruna çıxdım.

Bu da son...

Nəhayət, mən o İlahi, müqəddəs zata qovuşacağam.

Məni Hələb meydanında edam edəcəklər. İnsanların neçə-neçə əsr sonra belə dəhşətlə xatırlayacağı o fərman, düzünü deyim, məni heç qorxutmadı. Qorxutmadı... çünki illər önce bu yola çıxanda bunların hamısını gözə almışdım. Və bütün ömrüm boyu, fəaliyyətim boyu başım üzərində bir Demokl qılınıcı olduğunu bildirdim.

Amma Hələb o günlər qorxu və həyəcan içindəydi: Nəsimini, - şeirin Allahını, - ustadı, böyük filosofu, ilahiyyatçını, elm mücahidini asacaqlar... Məktəblərdə, mədrəsələrdə müəllimlər gizlin-gizlin ağlayırdı. Hələb küçələrində hamı bu edamdan danışır və təəssüflə dizinə vururdu.

"Nəsimi dinsizmiş" - o günlər Hələb camaati nə qədər çək-çevir etsə də bircə buna aydınlıq gətirə bilmirdi. Sən demə, az qala hər şeirində qulhuvəllah deyən, Allah deyən böyük alim, filosof dinsizmiş. Olurmu? Belə xeyriyyəçi, insanpərvər, humanist insan dinsiz olurmu heç?

O gün camaat arasında bərk çaxnaşma var idi. Məni əli-qolu bağlı meydana gətirdilər.

Hamı yerbəyerdən: "O bir dinsiz deyil, o alimdir, filosofdur, mürşiddir, müəllimdir" söyləyirdi

Sultanın karşısına isə:

-Camaat, səsinizi kəsin! - deyə bağırıldı. - o bir dinsizdir. Nəsimi "Mən Allaham" (Mən Həqqəm) deyir, Nəsimi qadınlara təhsil verir, Nəsimi şeir yazır - bunlar hamısı günah əməllerdir. Nəsimi vaxtilə edam olunmuş ustadı Nəiminin davamçısıdır. Biz Hələb camaatını küfrə bələyib. Neçə illər torpağımızda küfrü yayıb. İnanmayın ona. O, xeyirxah əməller arxasında gizlənərək dinsizliyi yayıb.

-Xeyirxahlıq elə özü bir dindir. Nəsimi bizi sevib, bizi oxudub. Biz küçələrdə su satan ac-yalavaaclardıq. O, bizi təhsil verdi, çörək verdi. - Vaxtilə Hələb küçələrində su, çörəz satan uşaqlar, - indi isə təhsil, iş iyiyəsi olan gənclər etiraz edir.

Carçı daha bərk bağırır ki, səsi gedib sultana çatsın.

-Nəsimi deyir: hər bir insan Allahdır. Ətdən, sümük-

dən ibarət olan insan Allah ola bilərmi? Onda bizim hamımıza sitayış etsinlər gərək.

-Mən belə söz deməmişəm. Sən - cahil insan Allah ola bilərsənmi? Kamil insan Haqqın nurudur.

- etiraz edirəm.

-Görürsünüz camaat? Kamil insan da bunların bir uydurmasıdır. İnsan kamil ola bilməz. Kamillik Allaşa məxsusdur.

Düzünü deyim, ağızından köpük daşlanan bu cahil insanla cəhl etməyin mənəsizliyini duyuram. Qansayıdı... indi əlim-qolum bağlı burda olmazdım. İndi səbərli və təmkinli olmalyam. Ölümümlə özümü alçaltmamalıyam. Bu an bu cahil insanların cəhlim mənim ardıcılçılarmı ölümə tərk edər. Və mən bunu istəmirəm. Mən onları ölümə yox, həyata tərk edəcəyəm. Onlar da, mənim ideyalarım da məndən sonra uzun illər, əsrlər yaşayacaq. Bəşəriyyətə bir insanlıq nümunəsi olacaqıq.

İstəməzdəm cismani ölümüm Ayışənin, oğlanlarının gözü önündə gerçəkləşsin. Amma nə etməli...

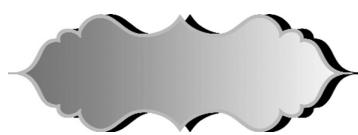
Çox sakitəm... Məndən əvvəl yaşamış, məndən sonra yaşayacaq insanlıq bu an görməmənədir və bu an bir tarix yazdığını fərqindəyəm. Tarixi tək-tək şəxsiyyətlər yazır. Tarixi bəşəriyyətin ağrılarını, acılarını yaşayan, nə olur-olsun ideyalarından, müqəddəs arzularından, yollarından dönməyən insanlar yazır. Və indi də mən yazıram.

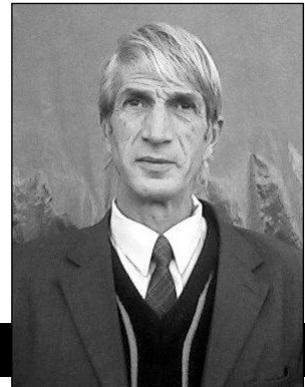
Mən cahana gəlmış bir nur, ideya idim. Tanrı da cahanı ele nurdan, ideyadan yaratmadımı? Nur, ideya ölə bilərmi, məğlub ola bilərmi? Əsla! Məğlub olan ideyalar deyil, gödəninə, nəfsinə qulluq edən adamlardır. Məğlub olan cahil insanlardır. Nəsimisə min illərin sərhəddini aşacaq və deyəcək:

Ey Nəsimi, çünki könlün vəhdətin dəryasıdır,
Yeddi dəniz qübbəsinə mövc uran dərya imiş...

Və istədiyimə nail oldum, heç bir hürufinin burnu qanamadı və əziz müridlərim də, Ayışə də, övladlarım da hələ çox illər yaşadılar. Hürufilik görüşlərim isə əsrlərdir davam edir. Qəbrim indi də Hələbdə ziyarətgah sayılır. Bu əziz Allahın biz seyid nəslinə, - ruhunun daşıyıcıları olan insanlara verdiyi böyük əhəmiyyətdən irəli gəlir.

Nə olur, olsun Allahın rəhməti və bərəkəti üzərimiz-dədir.

Oqtay ISMAYILLI

"NƏSİMİ ŞAGIRDİYƏM" silsiləsindən

YALAN

Varlığın mərkəziyəm, qıraq olmağım yalan,
Günəşlər günəşiyəm, çıraq olmağım yalan.

Bütün hikmətlərini mənə yazıb İlahi,
Varlıq kitabı mənəm, varaq olmağım yalan.

Haqqı dərk edib bildim, əbədiyyət əhliyəm,
O evin sahibiyəm, qonaq olmağım yalan.

Görünən hər nə varsa, məndədir, kənar deyil,
Irəli-geri, alt-üst, sol-sağ olmağım yalan.

Ulduzlar bağımızdakı kiçik qıçılcımlardır,
Sahilsiz bir ümmanam, bulaq olmağım yalan.

Həyat ağacında sən sanma ki, bir yarpağam,
O ağaç mən özüməm, budaq olmağım yalan.

Ali bir sevda ilə yetib ali məqama,
Tamam nura dönmüşəm, torpaq olmağım yalan.

NƏSİMİ HƏVƏSİ

Ömür adlı bu nemət Allahın töhfəsidir,
Aldığımız hər nəfəs Allahın nəfəsidir.

Ey insan, bir behişt say bu fani aləmi də,
Yer üzü kainatın ən dilbər guşəsidir.

Heç kimin ruzisinə göz dikmə ki, dünyada
Hamının bol payı var, Rəbbimin süfrəsidir.

Hər bəndə dərk eləsə həqiqi məqamını,
Görər o, kamilliyyin ən uca zirvəsidir.

İçib nəşələnirəm hey hikmət şərabını,
Ruhumdakı bu həvəs Nəsimi həvəsidir.

BİZƏ GÖRƏDİR ANCAQ

Dünyanın qurulması bizə görədir ancaq,
Varlığın var olması bizə görədir ancaq.

İşığın qaralıqdan doğulub böyüməsi,
Yerin nurla dolması bizə görədir ancaq.

Torpaqla su gör necə canımızda dirilib,
Cansızın can bulması bizə görədir ancaq.

Bulanıq bataqlıqtək qalardı əbədiyyət,
Zamanın durulması bizə görədir ancaq.

Heçə dönüb gedərdi həyat indiyə qədər,
Aləmlərin qalması bizə görədir ancaq.

Gərək deyil Tanrıya göylərin çilçırığı,
Günəşin nur salması bizə görədir ancaq.

Bəndəni şad etməkçün bəzənib bu kainat,
Hər an min rəng alması bizə görədir ancaq.

KAINATA SIĞMAYAN AD-SAN

Dinlə, yer-göy sənə eləyir bəyan:
Xətrinçün olubdur dünyalar əyan.

Sənsiz heç zərrə də yaradılmazdı,
Zülmətin bağından doğulmazdı dan.

Hikmət pətəyidir külli-kainat,
Könlünün şəhdilə dolmalıdır şan.

İsteyir qalxasan ərşin fövqünə
Aləmləri qat-qat üst-üstə qoyan.

Şahlığın keçməsin Şeytan əline,
Səni möglub edən yuxudan oyan.

Böyükdür ən böyük kəhkaşandan da
Özünü Tanrıdan bir zərrə sayan.

Sənə də Rəbbimtək düzlük yaraşır,
Ancaq həqiqətdir şəninə şayan.

Tərk et, nəyin varsa sevgidən başqa,
Mələkdən də uca məqamda dayan.

Fəxr elə ki, ulu insandır adın,
Sonsuz kainata sığmır bu ad-san.

ÜSTƏLİK

İnamı ömür bildim, gümani da üstelik,
Sıxdım gözümə nuru, dumanı da üstelik.

Həqiqət bulaqları yanğımı soyutmayır,
Gərək içim səbirlə ümmanı da üstelik.

Xeyir şərə benzəyir, şər xeyirə, çəşmişam,
Kafirliyi tərk etdim, imanı da üstelik.

Hər şey bəndə üçündür, kiməm ki, seçim edim?!
Xoşladım yaranı da, dərmanı da üstelik.

Hər əməl qoyulacaq tərəziyə məhşərdə,
Saxlayıram yaxşını, yamanı da üstelik.

Bu dünyani tərk etmək istəmirəm xoşluqla,
İtirmək istəmirəm o dünyani üstelik.

Yalnız Allahi sevmək adilərin işidir,
Kamil olanlar sevir insanı da üstelik.

Zərrə ruhum qovuşub Büttövə, BİR oldu, Oqtay,
Məkanı tərk elədim, zamanı da üstelik.

YANIQLI XİTABAM

Düşüncə yollarında daim canlı əzabam,
Bütün suallarına özüm şəksiz cavabam.

Gerçəyin gerçəyi yəm bəsirət sahibinə,
Cahilin nəzərində əfsanəyəm, sərabam.

Çaşqın deyiləm əsla, bac verəm hər şeytana,
Şagirdəm, müəlliməm, məktəbəm, həm kitabam.

Gözlərim iki aləm, vücudum dörd ünsürdür,
Ürəyim bir kainat, yoxla, ən düz hesabam.

Eşqlə sildim könlümdən dünya tozunu tamam,
İndi varlıq mülkündə qurubsuz afitabam.

Əfsus ki, fərəhimə kölgə düşür bəndədən,
Onu cahil görəndə dözülməz iztirabam.

Sıyrıl zülmət içindən, nura can at, ey insan,
Səni ərşə səsləyən yanıqlı bir xitabam.

SAYIRAM

Ruhu canda beşgünlük bir müsafir sayıram,
Ona saygılılığı əcaib sərr sayıram.

Anlamışam küfr ilə savabın hər fərqini,
İnsanı kim sevmirsə, onu kafir sayıram.

Bunun ayağın öpüb, onu ayaqlamıram,
Şahla qulu bir bilib, bir görüb, bir sayıram.

Allah bəndələrinə fərq qoymayan müdrikin
Evini ziyarətgah, özünü pir sayıram.

Fikri, dili, əməli bir olan xeyirxahı
Yerlə göy arasında şanlı səfir sayıram.

BƏYƏNİR

Kim deyir, Allah ancaq müsəlmani bəyənir,
Pakdır varlığın şahı, pak insanı bəyənir.

Aşkar qurban, ibadət bəndəyə xoşdur ancaq,
Rəbbin səndəki pünhan saf vicdanı bəyənir.

Öyünmə kilsə ilə, məscidlə, sinaqoqla,
Könlündə imarəttək bir imanı bəyənir.

Quruca pətək kimi görünən vücudu yox,
İçində mərifətlə dolu şanı bəyənir.

Zülmət parçası bilir özü üçün yanımı,
El yolunda çıraqtək alışanı bəyənir.

HEYRANIYAM

Doymuram ülfətindən, insanın heyranıyam,
İnsanın surətində Rəhmanın heyranıyam.

Mən ancaq "sev" sözünə mütiyəm, ey hakimlər,
Qul da versə, bax belə fərmanın heyranıyam.

Altında dünya boyda eşq yuvası qurulan,
Üstündə Tanrı gülən səmanın heyranıyam.

Faninin ağaları viran edir hər şeyi,
Rəbbin yaradacağı sahmanın heyranıyam.

Məhşərdə tanınacaq hər kəs olduğu kimi,
Güzgümzə dönəcək zamanın heyranıyam.

Cənnət nemətlərini dadmaq dadlı arzumdur,
Allahın edəcəyi ehsanın heyranıyam.

TUTUB

Yerdə əbədiyyət yox, onun yerin an tutub,
Cansız məzarıştanlar tortek saysız can tutub.

İblisin ov yerinə çəvrilibdir dünyamız,
Ona görə səadət üzün ondan yan tutub.

Sıxılmış pəncəsində əzilir büləbül ruhum,
Tərk etmir həyat məni, bu qansızı qan tutub.

Qeybdə nur kimiydim mələklərin içində,
Fanidə qızılğüləm, dövrəmi tikan tutub.

Könlüm necə sığır, ah, bir zərrəlik cahana?
Sonsuza bax, məhdudun içində məkan tutub.

KİÇİKDİR

Eşq ümmani olsa da, ürək özü kiçikdir,
Bəsdir bir kainata, demə, közü kiçikdir.

Sonsuzdan da sonsuzdur kamil insan batini,
Cismiñə ki baxırsan, bəndə, düzü, kiçikdir.

"Böyük" sözü böyükdür insan haqqında desək,
Allaha aid etsək, "böyük" sözü kiçikdir.

Balaca səccadədir Rəbbin önungə torpaq,
Ona səcdə qılmaqcın bu Yer üzü kiçikdir.

Rəbbimi bəsirətlə seyr etməkdən doymuram,
Allahı necə görər, insan gözü kiçikdir.

ALLAHIN SÖZÜ DEYİLMİ?

Gecənin zülməti, gündüzün nuru
Bizim duyğuların izi deyilmə?
Gör necə sirlidir, necə də duru
Səma pak bəndənin üzü deyilmə?

Tanrıdan kənar şey yoxdur aləmdə,
Varlığı topla, bax: Allahdır cəmədə.
Allahın zərrəsi Allahdır həm də,
Ocaq say-hesabsız közü deyilmə?

Şərin tufanından sovuşubdursa,
Xeyirə yavrutək yovuşubdursa,
Gedib bütövünə qovuşubdursa,
Zərrə də bütövün özü deyilmə?

Gördüyün nə varsa, diridir, diri,
Rəbbin əsəridir çünki hər biri.
Bu gün açır mənim dilimlə sirri,
Dediym Allahın sözü deyilmə?

YAZILAR, BİTMƏZ

Canıma çoxları qəsd edə bilər,
Ruhuma bir kimsə cəsarət etməz.
Dağlar da kiçikdir onun önungə,
Ruhumun boyuna Everest yetməz.

Mənə öz canımdan gəlir hər qada,
Onu puç həvəslər verəcək bada.
Canım çox nemətə eşq bağlaşa da,
Ruhumun gözündən Allahım getməz.

Doludur kainat ümmani nurla,
Doldurub məkanı, zamanı nurla.
Ruhumun məhəbbət romanı nurla
Əbədiyyət boyu yazılar, bitməz.

ÇATMAZ

Səmani ha bərk bürünsəm,
Üzümü örtməyə çatmaz.
Zülmet hər şeyi gizlədər,
Gözümüz örtməyə çatmaz.

Aləmlər mənə "həqq" deyir,
Kainat ruhumu geyir.
Ağlım ərşin bürüncəyi,
Özümüz örtməyə çatmaz.

Keçmişin tozu, tüstüsü
Udsə da doğrunu, düzü,
Çox qıсадır yer-göy üzü,
Sözümüz örtməyə çatmaz.

Elə yazdım görü-yeri,
Ölməzdir bütün sözləri.
Gətir bütün kəfənləri,
Yazımı örtməyə çatmaz.

KÜLLƏM

On səkkiz min aləm içrə
Könlüm kimi yox bir aləm.
Ruhum daim işiq içir,
Hər kəhkəşan bir piyaləm.

Tanrı məmur etdi məni
Pak edim Yer kürəsini.
Dünyamızın çevrəsini
Tutub yeddi rəngli haləm.

Varam doqquz fələk kimi,
Ağıl açmaz çox sırrımı.
Verə bilməz təsvirimi
Bir dünyalıq kağız-qələm.

Əbədiyəm, zaman mehdir,
Hər kəlməm qövsi-qüzehdir.
Ulduzlar üstümdə şəhdir,
Mən Kainat adlı güləm.

İlahidən qopdum bir dəm,
Gördüm bütövsüz heç nəyəm.
Döndüm geri, bütövdəyəm,
Haqqım var ki, deyəm: "Külləm"!

QAYITDI

Uçdu keçmişimə ruhum bu səhər,
Canımı bətnədə görüb qayıtdı.

Ordan da üz tutdu gələcəyimə,
Başdaşima salam verib, qayıtdı.

Gəzdi şahzadətək səma bağını,
Qucaq-qucaq ulduz dərib, qayıtdı.

Hiss etdi Rəbbimin ilk sığalını,
Adəmtək öündə durub, qayıtdı.

Allahsız yerde də ləngidi bir az,
Olub qəlbidağlı qərib, qayıtdı.

Gəzdi yana-yana cəhənnəmi də,
Qalxıb cənnətə də girib, qayıtdı.

Keçdi o birinə bu kainatdan,
Məkan sədlərini yarib, qayıtdı.

Əvvəli, axırı qatdı bu günə,
Zaman adlı toru cirib, qayıtdı.

Məni qovuşdurdu əbədiyyətə,
Ölümü çöp kimi qırıb, qayıtdı.

Təzədən bəzədi kəhkəşanları,
Mənim sarayımtək qurub, qayıtdı.

BİLMƏZ

Ürəyimdən od götürür,
Şimşek mənsiz çaxa bilməz.
Damarımdan gedir suyu,
Çaylar mənsiz axa bilməz.

Allahın şah sözü mənəm,
Diriliyin özü mənəm.
Kainatın gözü mənəm,
Dünya mənsiz baxa bilməz.

Bildim gizlin mətləbləri,
Mələklərin oldum piri.
Aləmlərin bircə sirri
Mənsiz üzə çıxa bilməz.

Boyum bir az Rəbbimdən kəm,
Ayağı yer, başı göyəm.
Gerçeyin ən böyüyüyəm,
Fələk məni sıxa bilməz.

Milyon iblis gırsə bəhsə,
Diz çökmərəm mən heç kəsə.
Rəbbim razılıq verməsə,
Zaman məni yixa bilməz.

GÜNƏŞİN BATMAZ

Uyub cahilliyyə kamil ər yatmaz,
O nəqdi bu nisyə mataha satmaz.

Faninin bir barmaq balı xətrinə
Baqi həyatına zəqqutum qatmaz.

Ruhunda qalmasa bu dünya çırkı,
Tanrı axırətdə atəşə atmaz.

Ölüm qorxusu var burda hər ömrün,
Ora bir ölümün əlləri çatmaz.

Çıxar da, batar da fərşdə Günəşin,
Ərşdə qürubsuzdar, Günəşin batmaz.

DASTANAM, DASTAN

Ümmanam, dastanam, dastan,
İmanam, insanam, insan.

Nə qədər gözəlsən, Rəbbim,
Heyranam, heyranam, heyran.

Məni də yaratdin gözəl,
Seyranam, seyranam, seyran.

Sənintək aşkaram, həm də
Pünhanam, pünhanam, pünhan.

Adəmə baş əydi mələk,
Sultanam, sultanam, sultan.

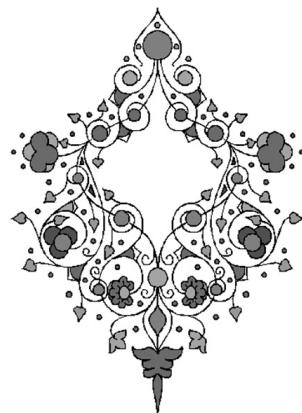
İdrakin sübh yeri mənəm,
Sübhənam, sübhənam, sübhən.

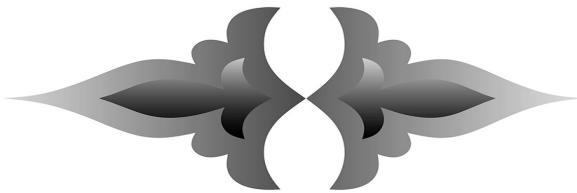
Sənin pak zərrəndir ruhum,
Rəhmanam, rəhmanam, rəhman.

Yazdığın kitabdır zəkəm,
Quranam, Quranam, Quran.

Yox olsam, var olmaz heç nə,
Məkanam, məkanam, məkan.

Mənimlə dövr edir dövran,
Zamanam, zamanam, zaman.

RƏŞİD BƏRGÜŞADLI

RUS DİLİ

(hekayə)

Yuxuda gördü ki, anasının qərib məzarı yanında onun da qəbrini mərmərlə döşəyiblər. Ən çox da ona görə odlanırdı ki, bir it ayağını qaldırıb onun sinədəsini murdarlayırdı. Nə illah elədisə, başdaşına yazılmış ölüm tarixi və o murdar it gözünün qabağından getmək bilmədi, - "Ölüm bir addimlıqdadır, nəfəsini duyuram"... - günortayadək çabalaya-çabalaya qaldı, əli bir işə yatmadı. Tənha ölməkdən qorxurdu...

...Qaçın düşəndən sonra xeyli müddət iş axtarmışdı, axırdı gəlib çıxmışdı Goradıl bağlarına. Allah işini rast salmışdı və təsadüfən ayaqları onu gətirmişdi Qəşəm müəllimin qapısına. Darvazanı evin xanımı Mahirə açmışdı onun üzünə. Görünür Qasımın suyu şirin gəlmışdı qadına - qısa səhbətdən sonra məlum olmuşdu ki, həmyerliidirlər. Hələ ortaq tanıdlıqları da çıxdı. - Sabahdan yiğışın gəlin bizim bağa. Həyətdəki balaca evi sizin üçün ayıraq. Həm həyət-bacaya baxarsınız, həm də ağaclarla qulluq edərsiniz - məsələsi birbaşa həll olunmuşdu. Elə o vaxtdan bağa sığınandır.

Qasımın işindən, səliqə-səhmanın danıdan çox razıydılar. Yığcam ailəydi Qəşəmin küləfti. Büyük qızları universitetdə oxuyurdu, sonbeşikləri Surxay isə Allahın bəlaşıydı. Bir şey ağlına batdısa, dünya-aləm yiğışın, fikrindən dönməzdı.

-Civədi, civə! - Qəşəm müəllim oğlu haqqında belə deyirdi.

Nadinc olduğu qədər də şirin uşaq idi. Surxayın bağda pişiyi vardı, amma təzəlikcə ölmüşdü. İndi də atasının saqqızını oğurlamağa çalışırdı ki, bağa haski cinsindən bir it alırsın, - It almasan dərs oxuyan deyiləm! - atasıyla rəsmən öcəşirdi.

Qəşəmgil adətən həftənin şənbə-bazar günləri gələrdilər bağda qalmağa. O gün isə Kurban bayramı idi, ailə gələ bilərdi. Qasım isə baytar dükanına gedəsiydi -

toyuqlardan bir-ikisi qanadlarını sallamışdı. Günortaüstü Qəşəmin maşını hasarın çölündə dayananda Qasım qızılıgulları sulayırdı. Darvaza açılanda çöndü ki, budu, boz it dilini çıxarıb ləhləyə-ləhləyə girdi içəri. İt onu görən kimi yoğun səslə elə hürdü ki, Qasımın ödü ağızına gəldi. Yuxusundakı itə oxşamasa da, başdaşındakı ölüm tarixi gözündə partladı, çöməldiyi yerdə baldırı qıç oldu. Dünyada ilandan, bir də itdən qorxduğu kimi heç nədən qorxmurdu. Sonra itin xaltası, daha sonra isə xaltadan yapmış Surxay girdi həyətə. Qəşəm müəllimi, Mahirəni görəndən sonra azca özünə geldi. Surxay itin xaltasını açıb buraxdı həyətə. İt birbaşa ona sarı götürüləndə Qasım beli qapdı, - Qara vurğun təpəndən çalsın, neynədiyindi!? - itə qıçandı, Surxaydan imdad dilədi. Amma quruca salam verib otağa keçmişdi hamisi... İt ondan çəkindi, əvəzində, toyuqlara təpilib pərən-pərən saldı. Qanadısalıq toyuqlar da gullə kimi qaçırdı qorxusundan. Haski zorbaliğını toyuqlara göstərəndən sonra həyət-bacanı hərlənib künc-bucağı sidiyi ilə manşırdı, sonra da gəlib çöməldi düz Qasımın yanında, gözlərini ona zilləyib ləhləyirdi. "Nə zibilə düsdük!"... - gözü Mahirəni axtarırdı ki, bəlkə onun ağlına gələ iti dartıb bir yerə bağlamaq...

...Qəşəm oğluyla manqal qalayırdı, Mahirə qızıyla mətbəxdə qurcalanırdı. Qasım isə can həşirindəydi. Ha çalışırdı ki, iti vecə almasın, amma yenə də bir gözü onda qalmışdı. İtdən qorxduğunu dilə gətirmeyə isə utanırdı... Bir azdan Mahirə əlində qazan eşikdə göründü. Qapağı açında Qasım gördü ki, et soyutmasıdır gətirdiyi. Soyutmanı cunada süzüb ətləri iri buluda çəkdi və itin qabağına qoydu, - Suyundan da axşama sizə borş bishirəm. Haskiyə ciy ət, kabab, sür-sümük yemək olmaz... İt tikələri loppultuya udduqca Qasımı çəpəki baxıb mirıldanırdı. "Zavallı pişik, yaxşı ki, vaxtında ölüb

canını qurtarmışan"... - hasarın dibində büzüşmiş xəstə toyuğa yazığı gəldi...

İtin qarnı doymuş, kefi kökəlmışdı. Surxayın sinəsinə tullanır, əl-ayağına dolaşır, onunla oynamaq istəyirdi. Surxay balaca rezin topu atıb, - **Гаски, поймать**[1]! - itə əmr verir, haski isə qarağat kollarının arasından topu tapıb gətirdi. "Гаски, сидеть"[2]"! - it adam kimi dil biliirdi, dərhal çöməltmə otururdu. "Гаски, прыгай"[3]"! - it alçaq məhəccərin üstündən attandı. İtin bu hoqqabazlığı Qasımı da maraqlı geldi. Ehtiyatla Qəşəm müəllimə yaxınlaşdı, - Bərəkallah, nə ağıllı itdir... Bağda qalacaq? - qızara-qızara soruşdu.

-Əlbəttə, bina evində bunu saxlaya bilmərik. Çox ağıllı itdir, - duzlu suyu alovlanan şışliyə səpələyirdi, - yeddi yüz manat pul vermişəm buna, iki yüz də təliminə saymışam.

-Bəs niyə bunu rusca öyrətmisiniz, öz dilimizdə öyrətmək olmazdım? - Qasımın gözü itdə, qulaqları isə Qəşəmdəydi.

Qəşəm heyrətlə qarovulçunun üzünə baxdı.

-Qasım kişi, sən rusca bilmirsən?

-Yo-ox...

-Heç nə bilmirsən?

-Bir-iki söz... Bilirəm ki, itə "sabaka" deyirlər... - söyü ağızında qurtarmamış Qəşəm elə güldü ki, yaziq Qasım dilbilməzliyindən xəcalət çəkdi.

-Hə.., onda işlər çox fırıldır, qoca, vəziyyət də ruscan! Əlqərəz, ya gərək təzədən xərc çəkib haskini azərbaycanca öyrədək, ya da gərək sən rusca öyrənəsən... Ərinin şəqqanağına qızlar da eyvana çıxmışdı, - Nəyə gülürsən, nolub? - Mahirə də gülürdü.

-Qasım kişi rusca bilmirmiş. Haskiylə necə yola gedəcəklər? - qarnını qucaqlamışdı. - Rusca öyrənməyə neçə gün bəsindir, kəndçim? - kişini məsxərəyə qoymuşdu. Köntöy adam idi, shit zarafatları vardi Qəşəmin. Hələ ilk tanış olduğu günləri idti, arvadına Qasımın yanındaca demişdi ki, - Prezidentin sərəncamı var, qaçqınları məskunlaşdırığı yerlərdən heç kim çıxara bilməz. Qorx ki, bir gün yerlin bağımına sahib çıxsın... Cavabını verməmişdi, qırurunu içində boğmuşdu. O gün-bu gün, Qəşəmdən gen qaçırdı ki, sözleri çəp gəlməsin. Qəşəmin tikanlı sözləri olmasayı dolanışq üçün Qasıma burdan rahat yer yox idi. Hətta bir dəfə küsüb getmişdi bağdan. Qonşu bağın gözətçisi Hüsnü onun başına ağıl qoymasayı qayıtmayacaqdı, - Uşaqqı kimi xətriyanısan, di gəl ki, qatır kimi də tərs! Hər çəp sözdən qəlbin qaralar ki, guya daha sənə ehtiyacları yoxdur. Az huyduxlan, kişi. Məndən sənə nəsihət, şəhərdə qayğısız yaşamağın bir yolu var - arsızlıq, arsızlıq, imkanın daxilində ancaq arsızlıq, vəssalam! Çalış arsız ol. Ləyaqətimiz, şərefimiz, elin töhməti o dağ-dərələrdə qaldı, qardaş! Gəmidə oturub gəmiçiyilə dalaşmaq bizə yaraşmaz. Burda gərək adam siyahısında adın olsun ki, sənə də sa-

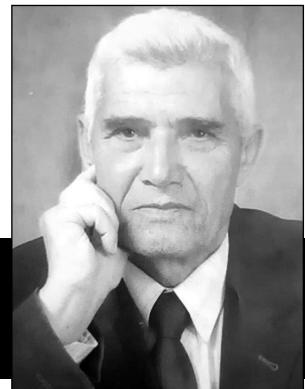
ya salsınlar. Qayıt get işinə və Allaha dua elə hər verdiyi gün üçün. Başını aşağı sal, qulaqlarını qapa, işini gör...

Amma bu həna o hənadan deyildi. Göz görə-görə Qəşəm də, Mahirə də iti ondan fərasətli və ağıllı sayırdılar. Bu, Qasımın beş illik sədaqətli qulluğuna qarşı bağışlanmaz xəyanət idi. Qüruru qırılmışdı Qasımın, özünə nifret edirdi. Nə qədər bədbəxt və fərsiz olduğunu düşünürdü. Bilmədiklərinin nə qədər çox olduğunu öyrəndikcə gücsüzlüyünü görürdü, cılızlığından qorxurdu. Dünyanın həqiqətlərinə görmək istədiyi kimi yox, olduğunu kimi baxdıqca havalanırdı. Havalandıqca ətrafdakı hər şeyin mənəsi da dəyişirdi. Bağrı sərbəstcə dolaşan itin şən-şən havlamağı da başqa mənə daşıyırdı, - "Sənin dövranın bitdi, rədd ola bilərsən, qoca!"... Az qalırıdı itə yalvarsın, - "Nolar, çıx get burdan! Girmə aramıza, pozma dincliyimi!" - uşaqqı kimi üzünü qapayıb hönkürmək istədi. Bacarmadı, ev sahiblərinə yalvarmağı da bacarmadı - "Sən demə insan kimi yalvarmağı da unutmuşam"... Rezin top ona sarı diyirlənəndə üstünə curoman itin zəhmindən bütüsdü. Haski ona pəl vurub topu qapanda damarlarında qanı dondu, - "Məni bu həyətdən qovur, yandıq verir mənə! Daha burda mənə it yerinə qoyan yoxdur" - gecə-gündüz belləyib suvardığı, alın tərini qatdığı torpaq, gül-çiçək də onun fərsizliyinə güllürdü. Ev sahibləri itin oyunbaşlığına aludə olmuşdular. "Bu həyət mənə həmişə axmaq adam kimi xatırlayacaq" - yeni doğulan körpəni anasına bağlayan göbək ciyəsini necə kəsərlərsə, Qasım da eynən, nəfsini kəsdi bu bağdan, - "Bu it meyitimə işəməmiş burdan canımı qurtarmalıyam" - ayaqqabılarını taykeş geymiş adam kimi ayaqları bir-birinə dolaşa-dolaşa darvazadan eşiye çıxdı. İkinci massive çatanda Hüsnü görməsin deyə hasarın kölgəsinə qıslılıb addımlarını yeyinlətdi, - "Bu dəfə də bilsə ki, üstümə it gotirdiklərinə görə küsmüşəm, abrimi ətəyimə bükəcək"... Hüsnün deyəcəkləri qulaqlarında cingildəyirdi, - "İt alıb, yaxşı eliyib alıb! Bundan sənə nə? Qəşəm mellim indi itini səndən çox sevir, qoy cəhənnəmə sevsin! A kişi, işindən dördəlli yapış. Ağlını başına yiğ, qayıt bağına və dişlərini ağarda-ağarda itin başını tumarla!" - Hüsnün bağından xeyli uzaqlaşandan sonra addımlarını yavaşıldı. - Günah mən boyda cəmdəyin sahibindədir ki, rusca bir-iki kəlmə öyrənməmişəm indiyədək! - hərdən çönüb geriyə boylanırdı ki, görsün onu arxadan çağırın yoxdur ki... Amma bağ yollarında tənha idi. "Özgə atına minən tez düşər. Allah erməniyə insaf versin, mənə it gününə saldı"... - canını yolda tapşırmamış özünü baytar aptekinə çatdırmaq istəyirdi...

Oeyd:

- (1) *Haski, tut!*
- (2) *Haski, otur!*
- (3) *Haski, hoppan!*

*YENƏ DİLƏ GƏLDİ KÖNÜL RÜBABIM,
AXDI VƏRƏQLƏRƏ SÖZ YAVAS-YAVAS.
VƏTƏN ANAM MƏNİM, ÖMÜR KİTABIM,
ÜRƏK PIÇILDADI: YAZ YAVAS-YAVAS.*

BUDAQ TƏHMƏZ
*Azərbaycan Yازıcılar Birliyinin üzvü,
"Məmməd Araz" mükafatı laureati*

ŞAİR SÖZÜ MÜQƏDDƏSDİ

İmadəddin Nəsimiyə

Möhtacdı əzəl gündən dünya şair sözünə,
O kəlmələr günəştək yayılır yer üzünə,
Şairərdi şax baxan həqiqətin gözüne,
Şair sözü müqəddəs, Tanrıının haqq səsidi
Həqiqət orda yaşar, bəşərin naləsidi.

Əsrlərlə şairlər atılıbdı zindana,
Baş əyməyib heç zaman nə sultana, nə xana,
Soyulub dabanından, boyanıbdı al-qana,
Şair sözü müqəddəs, Tanrıının haqq səsidi
Həqiqət orda yaşar, bəşərin naləsidi.

Onları qorxudammaz nə qan, nə dar ağacı,
Şair haqqı deyəndə olur sözləri acı,
Sözsüz şair yaşamaz, sözdü şairin tacı,
Şair sözü müqəddəs, Tanrıının haqq səsidi
Həqiqət orda yaşar, bəşərin naləsidi.

Haqqı danan gəlməsin şairlərin yanına,
Zaman-zaman boyanıb şairlər al-qanına,
Şair doğulan gündən qeyrət çöküb qanına,
Şair sözü müqəddəs, Tanrıının haqq səsidi
Həqiqət orda yaşar, bəşərin naləsidi.

Haqqın mayası yaşar şairlərin qanında
Tanrıdan söz yol gəlir göylər ərmağanında
İlham haray qoparır coşur şair qanında
Şair sözü müqəddəs, Tanrıının haqq səsidi
Həqiqət orda yaşar, bəşərin naləsidi.

Bakı, 20.7.2019

DÜŞÜNCƏLƏR

Qarşısında ağ kağız, əlimdə qələm,
Yenə danışıram ürəyimlə mən.
Açımişam sinəmin can dəftərini,
Yazıram dünyanın dərdi-sərini.

Hikmətli sözlər var daha dərində,
Hər sözü, mən yazam gərək yerində.
O söz ki, düşmənin dursun qəsdinə
Mərmitək şığışın düşmən üstünə.

Hər yerdə Vətənin gərəyi olsun.
İgid oğulların ürəyi olsun,
Döyüş meydanında ucalsın göyə
Azğın düşmənlərə olsun "hədiyyə".

O söz ki, səs versin əsrin səsinə
Bu yeni eranın təntənəsinə.
Vətən torpağından qovulsun yağı,
Dönsün gülüstana Vətən torpağı.

Könüllər şad olsun, ürəklər gülsün
Axan göz yaşaların analar silsin.
Qoy yerdə qalmasın bir şəhid qanı,
Ellər alqılaşın Azərbaycan!

Bakı, 17.7.2019

"HALAL EHSAN"INI OXUDUM, QARDAŞ

*"Xəzan" jurnalının baş redaktoru
Əli bəy Azəriyə açıq məktub*

"Halal ehsan"ını oxudum qardaş,
Çox böyük bostana sən atmışan daş,
Çoxları var indi qalıbdı çəş-baş.
Haqq yolundan dönənlərə ar olsun.
Dayanma yaz, qardaş, əlin var olsun.

Vəzifə insanı yaman dəyişir,
Bir anda görürsən dönüb olur şir,
İşdən atılanda qulağı düşür.
Haqq yolundan dönənlərə ar olsun.
Dayanma yaz, qardaş, əlin var olsun.

Sınağa çəkəndə sən o Musanı,
Ehsan yeyə-yeyə qaraldı qanı,
Gərək təmiz ola insan vicdani.
Haqq yolundan dönənlərə ar olsun.
Dayanma yaz, qardaş, əlin var olsun.

Kağızdı, qələmdi sənin həmdəmin,
Qılıncdan itidi yazan qələmin.
Yaman çoxbilmişdi o Aslan əmin,
Haqq yolundan dönənlərə ar olsun.
Dayanma yaz, qardaş, əlin var olsun.

Bakı, 28.10.2019

BƏŞƏRİ YAŞADAN ANADIR, ANA

Havadan payızın qoxusu gəlir,
Ağaclar soyunur paltarlarını.
Deyəsən, onların yuxusu gəlir,
Zirvədə gördükçə qışın qarını.

Əsir baxçalarda xəzan yelləri,
Bağlarda son qoyub daha barına.
Düşür budaqların yarpaq əlləri,
Ağac anaların ayaqlarına.

Deyirəm, nə ola qala dünyada,
Övladlar uymaya dünya malına.
Budaqdan tökülen yarpaqlar kimi,
Düşə anaların ayaqlarına.

Şeirim ilham alır ana sözündən,
Bizi gətiribdi onlar cahana.
Bütün anaların öpək gözündən,
Bəşəri yaşadan anadır, ana.

Bakı, 10.11.2019

NƏ DEYİM

Xalq şairi Musa Yaquba

Yaralı yerimdi yazdığını sözlər,
Kəsilib məhv olur yaşıl meşələr.
Meşə salmaq üçün tər tökürik, tər,
Sən yazdığını haqlı sözə nə deyim.

Gündə bir şoudan gəlirik zara
Niyə tutulmuşuq belə azara?
Qiymət verən yoxdu indi yazara,
Sən yazdığını haqlı sözə nə deyim.

Köklü-köklü ağacları qırırlar,
Yandırırlar köksünə od vururlar,
Təbiətin lap qəsdinə dururlar,
Sən yazdığını haqlı sözə nə deyim.

"Leyləklərin boş yuvası soyuq qar".
Meşələrdə görünməyir marallar,
Marallara qənim çıxan hələ var,
Sən yazdığını haqlı sözə nə deyim.

Nə deyəsən acgöz yekəqarına,
Qırqovuldan kabab çəkir yarına,
Sən bax bunun namusuna, arına,
Sən yazdığını haqlı sözə nə deyim.

Bakı, 05.11.2019

SÖZÜM QALACAQ

Mən bir dağam, zirvələrdə qarım var,
Qorxutmaz nə boran, nə də qar məni.
Bir ağacam, budağında barım var,
Bəslər öz qoynunda ilk bahar məni.

Yaşar ürəyimdə bütün fəsillər,
Baharam, payızam, yayam, qışam mən.
Məni oxuyacaq gələn nəsillər,
Gələcək torpağam, qara daşam mən.

Bir gün bu dünyadan köçüb gedəndə,
Demirəm həyatda gözüm qalacaq.
Xoşbəxtəm, dünyada bir şair kimi
Sevən könüllərdə sözüm qalacaq.

Bakı, 01.11.2019

İNSANLAR DƏYİŞİB

İnsanlar dəyişib, dövran dəyişib,
Yaxşı adamlara tələ qururlar...
Haqqınan nahaqqın yeri səhv düşüb,
Dayanıb pusquda, tələ qururlar.

Şeytansız yaşaya bilməz bu dünya,
Zaman dəyişdikcə sərt külək gəlir
Hamını oynadır bu qansız dünya,
Dünyadan köçüncə min kələk gəlir.

Deyirlər: "Düz kəsər", düz olağın biz,
Siz Vətən sözünü sanmayın asan.
Yumruqtək birləşsin qoy qeyrətimiz,
Bu ana torpaqda tökülməsin qan.

Yaltağı, satqını, artır dünyanın,
Qeyrətli kişiler susmasın gərək.
Qədrini bileyin Azərbaycanın,
Vətənlə birlikdə döyünsün ürək.

Bakı, 08.11.2019

KƏDƏR TÖKÜLÜR

Tanrı öz dərdimi özümə verib.
"Vətən, Vətən" deyən sözümə verib.
Ürəyim dərdimi gözümə verib,
Mənim gözlərimdən kədər töküür.

Vətən yaraları sinə dağlayır,
Kədər ürəyimdə qubar bağlayır,
Ürəyim ağlayır, gözüm ağlayır,
Mənim gözlərimdən kədər töküür.

Gəlir xəyalıma Şuşa dağları,
Kəlbəcər dağları, Laçın dağları,
Gözəl Qarabağın gözəl çağları,
Mənim gözlərimdən kədər töküür.

Dərdlərim yüz deyil, bəlkə də mindi,
Vətən harayıyla ürəyim dindi,
Soruşma yaramı, yaram dərindi,
Mənim gözlərimdən kədər töküür.

Sabaha inamlı, ürəyim, öyün,
Bu kədər sevincə dönəcək bir gün.
Şuşada qurarıq yenə toy-düyüն
Gözündən kədər yox, sevinc töküür.

Bakı, 13.11.2019

BU İTİN ZƏNCİRİN BAĞLAYAN YOXDU

Yalax dibi yalıyırıd bir zaman,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.
Yedi çörəyimi, qudurdu yaman,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Ağzından getməmiş yalımın dadı,
Dişini üstümə yaman qıcadı.
Dünyada bəllidi bu itin adı,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Yeyib qudurmuşdu, baxmırıd sözə,
Gedib orda, burda girirdi gözə.
Gecələr hüründü aya, ulduza,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Yaman harınladı, lap nadan oldu,
Bu iti üstümə qışqırdan oldu.
Bilmədim "yan" oldu, ya ivan oldu,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Zəncirin gizlincə qırıb qaçıbdi,
Qonşu torpağına ayaq açıbdi.

Deyəsən, hardasa yal da içibdi,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Yeməyi yox, boş qalıbdı yalağı,
Sallanıbdi, yaman düşüb qulağı.
Quruyubdu tamam dili, dodağı,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Dostları görəndə quyruq bulayır,
Yalmanır, əyilib ayaq yalayır.
Ağzın tutub göyə hərdən ulayır,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

Canavar xisləti var imiş bunda,
Vəhşilik axırmış damarda, qanda.
Ayağı qalıbdı Azərbaycanda,
Bu itin zəncirin bağlayan yoxdu.

ÜRƏK GƏRƏKDİR

Dərd çəkən ürəklər qeyrətli olur,
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.
Dözür hər ağrıya, cürətli olur.
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.

Hər ürək hər dərdi əridə bilmir,
Axan göz yaşlarının kiridə bilmir,
Dərdli duyğuları çürüdə bilmir.
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.

Elə bir ürək ki, dağlardan uca,
Ağlasın doyunca, gülsün doyunca,
Günəş tək nur saçısın ömrü boyunca
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.

Dünyada böyük dərd Vətən dərdidi,
Çəkilməz dəndlərin bu dərd sərtidi.
Vətən dərdi çəkən, Vətən mərdidi,
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.

Ey kövrək ürəyim, sən döz hər dərdə
Dərd çəkmək peşəndi axşam, səhərdə,
Əymə vüqarını heç vaxt, heç yerdə
Hər dərdi çəkməyə ürək gərəkdi.

Suvəlan, 31.10.2019

ŞAİR ADLA UCALMAZ

Kim deyir ki, həyatda
Şairə ad gərəkdi.
Şair Vətən bağında
Solmayan bir çıçəkdi.

Nizami ad almadı
O, şeirin sultanı.
Onu söz dünyasında
Bütün dünya tanıdı.

Cavidin adı yoxdu
Tale Sibirə atdı.
Zaman qıymətin verdi
Onu göyə ucaldı.

Bu gün də öz şeirlə
Çaxır Almaz İldirim.
Ürəkləre əbədi
Axır Almaz İldirim.

Xalqın şairi olmaq
Xoşbəxtlikdi həyatda.
Sözlə ucalıbdi
Şair Əhməd Cavad da.

Elin yaddaşındadı
Bu gün Məhəmməd Hadi.
O, əbədi yaşayır,
Tarixdə qalır adı.

Xalqının şairiyəm,
Sözü sözdən seçərəm
Mən xalqının yolunda
Canımdan da keçərəm.

Bakı, 04.10.2019

OXU MƏNİ

Ürəyimdə sözlə yatır
Açılmayıb qatı hələ,
Xəyalım göylərə çatır,
Oyadıram, gəlmir ələ.

Sinəm bir söz xəzinəsi
Misraları qatar-qatar.
Bir hikmətdi hər kəlməsi
Düzsəm onu ərşə çatar.

Sözün çiyi, bişmişə var,
Qoy ürəkdə sözü dəmə.
Sözün gəzsin diyar-diyar,
Dəm almamış onu demə.

Sərbəstdə yaz, hecada yaz
Axı bunu nə fərqi var.
Sözlərin olmasın dayaz,
Qəvvəs olan dürr axtarar.

Nəsimidi söz Allahı
Ona sığmir iki cahan.
Yerə-göyə sığmir ahı,
Tapamadı kamil insan.

Bakı, 18.09.2019

İLLƏRİN POETİK YADDAŞI, yaxud UĞURLU ƏDƏBİ HESABAT

(Şair İbrahim Yusifoğlunun 65 yaşına)

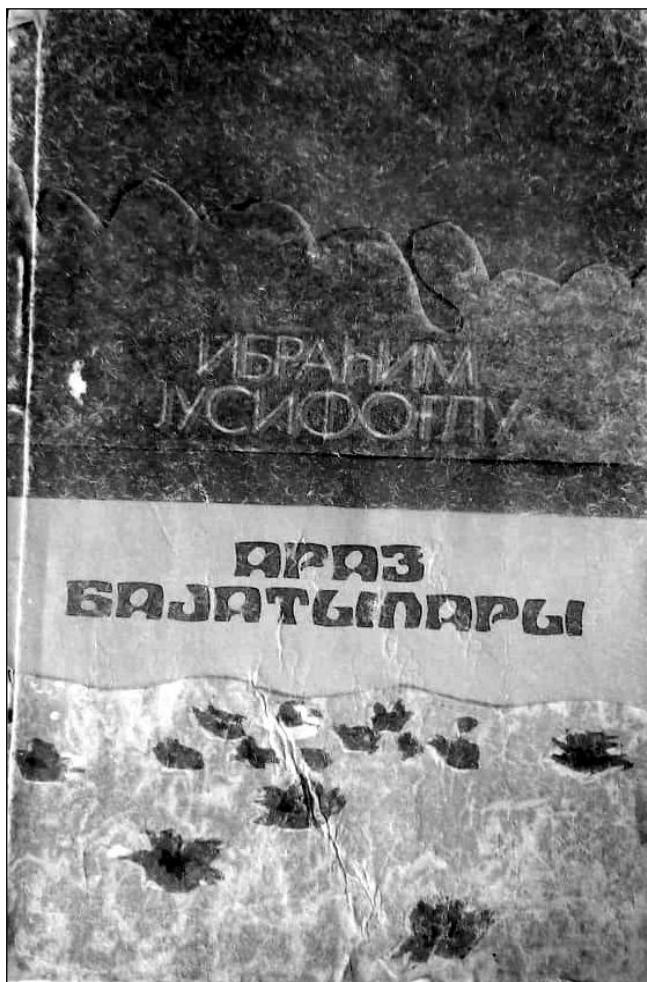

İmzası ədəbi ictimaiyyətə yaxşı tanış olan istedadlı şair-publisist **İbrahim Yusifoğlu** ömrünün 65-ci ilini tamaamlandı.

İlk qələm təcrübələri 1968-ci ilə aid olan, doğulub boy'a-başa çatdığı, taleyini daimilik bağladığı Şərur rayonunun "İşıqlı yol" qəzetiində 1971-ci ildə çıxmış "Qələbə ateşi" şeirinin dərci ilə imzası mətbuatda görünməyə başlayan İbrahim Yusifoğlu sənətin ali məramını dərindən dərk edərək daima öz üzərində çalışıb, yaradıcılıq axtarışlarını dərinləşdirib və dolğunlaşdırıb, əsərdən-əsərə püxtələşib. Ədəbiyyata bu cür ciddi və məsuliyyətli yanaşmasının nəticəsidir ki, o, ilk kitabının nəşri sevincini qəzetdə birinci şeirinin dərcindən düz iyirmi il sonra yaşayıb. 1991-ci ildə "Yazıcı" nəşriyyatında çapdan çıxmış "Araz bayatları" adlı həmin kitab isə müəllifin poetik imkanlarının uğurlu təcəssümü kimi maraqla qarşılanıb, onu yeni ədəbi axtarışlara ruhlandırib. Tanınmış ədəbiyyatşunas, akademik Muxtar Kazimoğlu (İmanov) vaxtı ilə "Araz bayatları"na yazdığı rəydə İ.Yusifoğlunun poeziyasını belə dəyərləndirmişdi: "Üzərində addımladığı torpağı, çəməni, çölü, dağı, dərəni ürəkdən sevmək və onlarda poeziya axtarmaq duyğusu İ. Yusifoğlunun bir çox şeirləri üçün səciyyəvidir. O da səciyyəvidir ki, təbiətin hər hansı "məhəlli" guşəsinə müraciət edən müəllif həmin guşəni bu, və ya

digər yolla ümumiləşdirib Vətən timsalında, Vətənin bir parçası şəklində təqdim edir". Bu qənaətdə ifadəsini tapan iki məqam - doğma yurda dərindən bağlılıq, ondan ilham almaq və bədii ümumiləşdirmə, poetiklik şairin sonrakı kitablarında aparıcı məziyyət kimi daha bariz şəkildə özünü göstərib.

Bələcə, illər bir-birini əvəzlədiyi kimi, özüyle birgə yeni sənət sevincləri, diqqətəlayiq uğurlar da gətirib. Şair 2016-ci ildə Prezident mükafatçısı olub, müxtəlif vaxtlarda şeirləri rus, fransız, türk dillərinə tərcümə edilib. Hazırda otuza yaxın bədii və publisistik kitabın müəllifi, Azərbaycan Yaziçılar və Jurnalistlər Birliklərinin üzvü, "Qızıl qələm" media mükafatı laureati İbrahim Yusifoğlu çoxşaxəli, zəngin və məhsuldar yaradıcılığı ilə ədəbi prosesdə yaxından iştirak edir. Təsadüfi deyil ki, elmi-ədəbi mühitin bir sıra tanınmış nümayəndələri onun ideya-bədii dolğunluğu ilə səciyyələnən əsərlərini müsbət qiymətləndirmişlər: xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimov, akademiklər İsa Həbibbəyli, Muxtar İmanov, professorlar Aybəniz xanım Kəngərli, Sona xanım Vəliyeva, Həmid Arzulu, Akif İmanlı, ədəbiyyatşunas, şair və yazıçılardan Hüseyn Razi, Cavad Cavadlı, Əbülfət Mədətoğlu, Asim Yadigar, Nərgiz Cabbarova, Vaqif Məmmədov, Budaq Təhməz, Əbülfəz Əzimli, Seyfəddin Eyvazov, Qəşəm İsbəyli, Zəminə

Xinalı, Hüseyin Əsgərov, Aləmzər Əliyeva, Həsənəli Eyvazlı, Məmməd Tahir və bir çox başqaları...

Çoxsaylı fikirlərdən bir neçəsini xatırlatmaq istədim. Mərhum xalq yazıçısı, uzun illər Naxçıvanda yazıçılar təşkilatına rəhbərlik etmiş Hüseyin İbrahimov vurğulayırdı: "İbrahim Yusifoğlu xoşuma gələn şairdir. Çünkü nə yazırsa, ürəkdən yazar, şeirləri də özü kimi səmimidir".

Şairin yaradıcılığını istedadla zəhmətin bir-birini tamaqlayan uğurlu vəhdəti kimi dəyərləndirən akademik İsa Həbibbəylinin obrazlı elmi qənaətləri isə belədir: "İbrahim Yusifoğlunun şeir yaradıcılığı bütövlükde sanki badam ağacında bənövşə çiçəyidir... Sözlərdən, fikirlərdən, orijinal bədii təsvir və ifadə vasitələrindən şeirin "inşaat materialları" kimi özünəməxsus şəkildə, yaradıcılıqla faydalanağı bacaran İbrahim Yusifoğlu, sanki ilhamlı şeirlərinin istedadlı və zəhmətkəş bənnasıdır".

Bu isə şair-publisist Əbülfət Mədətoğlunun qələm dostu İbrahim Yusifoğlu barədə qeydlərindəndir: "O, sözləri duyduğu, yaşadığı kimi bər-bəzəksiz, necə var, o cür də kağıza köçürür. Sadəcə ona öz ruhunu, öz duygularını, öz düşüncələrini hopdurur..."

İbrahim Yusifoğlu yaradıcılığının müxtəlif aspektlərini mənalandıran belə nümunələrin sayını xeyli artır-

maq olar. Ədəbi-tənqidi fikirdə ifadəsini dəfələrlə tapan əsas məqam budur ki, İ.Yusifoğlu qəlbini, zehniyyətini məşğul edən mövzulara üz tutur, şair səmimiyyətini, orijinal duyum və deyim tərzini, aydın vətəndaş mövqeyini dolğun bədii vasitələrlə nümayiş etdirir.

Şairin əsərlərinin böyük qismi vətən və xalq, doğma yurd, onun dünəni, bü günü, əsrarəngiz təbii gözəllikləri barədə poetik düşüncələrindən ibarətdir. "Mən səni tanıya bilmədim, Bakı", "Bütün istəyinə çatib Naxçıvan", "Şərurun", "Günnütüm", "Axura kəndi", "Əlincə", "Şapur bulağı", "Ordubadin "Göygöl"ündə", "Gəlmışəm, sizləri görəm, a dağlar" kimi şeirlər bu qəbildəndir. Bədii detal və poetik ümumiləşdirmə bu nümunələrdə aparıcı məziyyət kimi üzə çıxır. Müstəqillik yolları ilə inamlı irəliləyən Azərbaycan, hər gün gəncləşən, yeniləşən paytaxtimiz Bakı, hazırda özünün əsl intibah dövrünü yaşıyan qədim və həmişəcavan Naxçıvan, ığid əsgərlərimizin fədakarlığı nəticəsində 26 illik erməni işğalından azad olunmuş Günnüt kəndi, əsərlərin yadigarı Şapur bulağı, adı Avesta"ni, xeyir tanrısi Ahura Məzdəni xatırladan Axura kəndi, "bütövlük, mətinlik, güc simvolu" Əlincə, Ordubadin əsrarəngiz Goy gölü İ.Yusifoğlunun şeirlərində dolğun bədii vasitələrlə ədəbi müstəviyə getirilir. Şair məhəbbət mövzusunda yazanda da, narahat dünyamızın ovqatını misralara düzümləyəndə də, keçən günlərin niskilini etiraf doneunda üzə çıxaranda da poetik mənalandırmaya, fikrin bədii biçimdə təqdiminə, duyguların səmimiliyinə, təbiiliyinə xüsusi səy göstərir:

*Mənli hissərini saxla özündə,
Axi qəm dəniyəm, qəlbini əkmə.
Yansam da çatdığım ocaq közündə,
Mən çəkən dərdləri sən bari əkmə.*

İbrahim Yusifoğlu uşaq ədəbiyyatı sahəsində də aradıl və səmərəli fəaliyyət göstərir. Mövzu aktuallığı, uşaqların yaş və qavrama səviyyəsinə, dünyagörüşünə uyğunluq, nəcib ideyaların tərənnümü, vətənpərvərlik qayəsi şairin uşaqlar üçün yazdığı əsərlərdə əsas yeri tutur. Dövri mətbuatda, eləcə də ayrı-ayrı kitablarında onun bu qəbildən olan bir sıra əsərləri oxuculara çatdırılmışdır. Müxtəlif vaxtlarda nəşr olunmuş "Arpaçayın uşaqları", "Futbolçu, topçu, gopçu", "Vətən nəgməsi", "Göy yerə zəng eləyir" kitabları isə bütövlükdə uşaqlar üçün qələmə alınmış şeirlər, poemalar və mənzum pyeslərdən ibarətdir.

Tanınmış şair-publisist İbrahim Yusifoğlunun 65 illik yubileyini təbrik edir, onun söz boxçasından götürdüyümüz şeirlərini sevimli oxucularımıza təqdim edirik.

Hüseyin HƏŞİMLİ
Əməkdar elm xadimi, professor

İBRAHİM YUSİFOĞLU

ŞEİR OXUYURSAN TİTRƏK BİR SƏSLƏ

Yox... yox... bu titrəyiş meh ola bilməz,
Hələ qəlb isidən gün gəlməyibdi.
Bəlkə də mələkdi... eh, ola bilməz,
Heç kim məni belə kövrəltməyibdi.
...Bu sənsən, önməndə necə həvəslə,
Şeir oxuyursan titrək bir səslə.

Qəlbimin səsidi oxuduqların,
Bəmi də, zili də mənə tanışdı.
Gözlərim önündə toxuduqların
Hər ilmə dərdini mənə danişdı.
Mənim hər sözümə, hər bir sətrimə
Talenin qisməti qəmənənibdi.
Sən Allah, onları dilə gətirmə,
Göz yaşı gözündə gilələnibdi.
Nə olar, üzündə sən gülüş bəslə,
Şeir oxuyursan kövrək bir səslə.

Mənim bu dünyaya gəldiyim günü,
Kimsə qurban kəsib, bayram etmədi.
Atasız həyatın kədəri, qəmi,
Məni sarsıtmaga gücü yetmədi.
Bir anam var idi, payi-piyada,
Səhərdən axşama işə çapardı.
Bir əli ketmənli qalar tarlada,
Bir əli təndirdə çörək yapardı.
Bizləri böyüdü odlu nəfəslə,
Şeir oxuyursan o doğma səslə.

Boy atdım dərdimlə yeni biçimdə,
Gördüm, torpağıma bəla əkiblər.
Sərhəd dirəkləri köksüm içində,
Tikanlı məftili bütöv çəkiblər.
Sonra da xəyanət, sonra da hiylə

Yaralı sinəyə dağ çəkildi, dağ.
Elə qəsd edildi talesiz elə,
Hələ də yadlarda qalıb Qarabağ.
Həsrətlə o tayı az hayla, səslə,
Şeir oxuyursan qəmlı bir səslə.

Tanrı tez göndərdi sevgi payımı,
Çıxardı önmə dəniz gözlünü.
Dalğalar ram etdi bulaq, çayımı,
Axır ki, tanıdım dönük sözlünü.
...Düşür, şairlərin bəxtinə, düşür,
Düşür, bu dünyadan zalim qızları.
Şairlər taleyi, bəxtindən küsür,
Olurlar dünyadan tek, yalqızları.
Dünyaya məhəbbət, sevgi yayanlar,
Bu daş ürek'lərə yol tapa bilmir.
Sözlə ürəkləri ovsunlayanlar
Sevdiyi gözəlle dil tapa bilmir.
Bunları sən mənə söylətmə vəslə -
Şeir oxuyursan sehrlı səslə.

...Yox, yox... bu titrəyiş meh ola bilməz,
Qəlbimə hərarət dolmayacaqdı.
Kədəri qəlbimdən heç kimsə silməz
Sən deyən günümüz olmayıacaqdı.
...Bu sənsən, önməndə necə həvəslə,
Şeir oxuyursan titrək bir səslə!

SƏN NİYƏ BU QƏDƏR GÖZƏLSƏN AXI

De, hardan yarandı bu həvəs, hardan,
Ömrümün payızı yan alan çağı.
Qəlbimdən bir fəryad qopdu, ilahi,
Sən niyə bu qədər gözəlsən axı!

Demirəm günəşsən, demirəm aysan,
Demirəm gözümüzü nur qamaşdırır.

Vallah, xəyalımda olana taysan,
Sənin adiliyin məni çasdırır.

Qarşıda qanunun səddi varsa da,
Hisslər ürəyimdə, bil, daşibdilar.
Mənim baxışlarım ac arıldır,
Ballı dodağına daraşibdilar.

Səninlə danışmaq, səninlə dinmək,
Səninlə üz-üzə dayanmaq çətin.
Şəvə saçlarına bir sığal çəkmək,
Bir şirin yuxudu, oyanmaq çətin!

De, hardan yarandı bu həvəs, hardan,
Ömrümün payızə yan alan çağrı.
Qəlbimdən bir fəryad qopdu, ilahi,
Sən niyə bu qədər gözəlsən axı!

MƏN ZALIM ADAMAM

Səni aldatmasın kövrək duruşum,
Məni dərdli görüb halıma yanma.
Aslan vuruşudu mənim vuruşum,
Mən zalim adamam, mənə inanma.

Sən mənə inanma, qoy, belə durum,
İnənsən, bir ümid itirəcəksən.
Məhəbbət güllərim quruyub, quzum,
Təzədən nə təhər bitirəcəksən?!

Mən zalim adamam, zalim olmasam,
Səni öz dünyadan qopararammı?
Kükreyən dənizin dalğalarına,
Yelkənsiz qayıqla apararammı?

Sənin istəklərin büllur qab kimi
Düşüb əllərindən cılıklənəcək.
Bağrına sıxlığıñ hörüklərini,
Qara gecələrin ağ bələyəcək.

Köksünü yandıran od hislərinlə,
Dəli inadından dönməyəcəksən.
Parlaq ulduzlartək saf gözlərinlə,
Eşqin səmasında sönməyəcəksən.

...Səni ovsunlayıb kövrək duruşum,
Məni dərdli bilib, halıma yanma.
Uç get öz bağçana, Səməndər quşum,
Mən zalim adamam, mənə inanma.

MƏNI GÜNAHIMA BAĞIŞLA, ALLAH

Dərdim bir çıçəyi qəhər eylədim,
Arının balını zəhər eylədim,
Dərdimi kəhərə yəhər eylədim,
Məni günahıma bağışla, Allah!

Gözlər mənə baxdı, mən qaşa baxdım,
Yanaqda yaşaran nəm-yaşa baxdım,
Çox erkən toxundu tən daşa baxdım,
Məni günahıma bağışla, Allah!

İstədim dirçələm yaz gəlib getdi;
Bir gözəl tapınca naz gəlib getdi,
Dost-tanış qapıma az gəlib getdi,
Məni günahıma bağışla, Allah!

Məni yola salan yolu unutdum,
Boynuma sarılan qolu unutdum,
Sağımı qorudum, solu unutdum,
Məni günahıma bağışla, Allah!

Getdi əlimizdən Vətən torpağı,
Geymədim əynimə kətən torpağı,
Güçüm yox qaytaram gedən torpağı,
Məni günahıma bağışla, Allah!

Əllərim çatmayır paralarına,
Şerimlə duz səpdim yaralarına,
Şəhidlər almadı aralarına,
Məni günahıma bağışla, Allah!

Bağışla, barışım günahlarımla,
Qaynayıb-qarışım ün "ah"larımla,
Onlardan ayrılmı uşaqlarımla,
Məni günahıma bağışla, Allah!

SƏN DEMƏ, BU DÜNYA MƏNLİK DEYİLMİŞ

Bir payız gündündə gəldim dünyaya,
Təbiət əyninə çəni geyibmiş.
Çoxu sevinsə də Tanrı payına,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

Anam nə söylədi sözünə baxdım,
Qayğıya bələnənə gözünə baxdım,
Dönüb bu dünyanyın özünə baxdım -
Gördüm ki, hər büsət şənlik deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş

İllərlə qədəkdən köynək geyindim,
Həyatda çalışqan, bir az yeyindim,
Verdiyi payına küsdüm, deyindim -
Cavabı düz çıxan tənlik deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

Özümə xəyaldan dünya yaratdım,
Hara addım atdım, düz addım atdım.
Gəlib xırmandakı xırdağa çatdım -
Bu pay da toxumluq, dənlik deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

Gözüm qalmasa da sərvət-varında,
Saçlarım üzüdü qirov, qarında,
Sarsıldım ehtiyac dalğalarında -
Yanağı al boy-añlık deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

Qorxdı adlanaram, söz yayıb keçdi,
Neçə yol adımı adlayıb keçdi,
Ömür kitabımı qatlayıb keçdi -
Heysiyyət, şərəfi-mənlik deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

Məni öz doğması bilmədi, niyə,
Saldığı düyünlü ilmədi, niyə,
Doğrusu bilmədim, bəs nədi, niyə -
-Dünya, Yusifoğlu, sənlik deyilmiş,
Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş.

MƏN ÇƏKƏN DƏRDLƏRİ, SƏN BARI ÇƏKMƏ

Mən dedim... sən geldin... durdun önumdə,
Gözlərin çağlayan bulaq kimiydin.
Ruhum ovsunlanan bu xoş günümdə,
Sən mənə ün yetməz uzaq kimiydin.

Nə qədər yaxındıq, o qədər uzaq,
Sarsıldım, duyğulu baxışlarından.
Nə bir qol qaldırdın, nə açdın qucaq,
Qorxdum, gözlərinin yağışlarından.

Sən ki, bənzəmirdin yada, özgəyə,
Bilirdim, sən məni duybə gəlmisən.
Şeir söylətməyə, söz eşitməyə,
Qəlbinin səsinə uyub gəlmisən.

Görən nə tapmışan şeirlərimdə,
Onların sevincdən kədəri çoxdu.
Elə sinəmdəki dərdlərimin də,
Qədəri varsa da, hədəri yoxdu.

Daha nə söyləyim bu payız günü,
Görürsən, yarpaqlar xəzələ dönüb.
Sənə deyəcəyim şeirlər, düzü,
Yaza bilmədiyim qəzələ dönüb.

Mənli hislərini saxla özündə,
Axı, qəm dəniyəm, qəlbənə əkmə.
Yansam da çatığın ocaq közündə,
Mən çəkən dərdləri, sən barı çəkmə.

Mən dedim... sən geldin... durdun önumdə,
Gözlərin çağlayan bulaq kimiydin.
Ruhum ovsunlanan bu xoş günümdə,
Sən mənə əlyetməz uzaq kimiydin.

GECİKMİŞ MİSRALAR

Özümü duyandan gizlicə, aşkar,
Ruhumu oxşayan gül axtarırdım.
İlməsi qardan ağ, üstündə cüt nar.
Pəncərə önündə tül axtarırdım.

Sənə tuş gəlmədim baharda, yayda,
Çölü, çəmənliyi gəzən gözlərim.
Bir payız günündə çatdilar dada,
Səndən əllərini üzən gözlərim.

Gördüm, o çiçəksən - gəzdiyim gülsən,
Ruhuma yayılan ətrin bəsimdi.
Nə qədər xöşbəxtəm, nə qədər, bilsən,
Sevincdən ürəyim əsim-əsimdi.

Gəlmisən mələyin qanadlarında,
Saçını küləklər darayırdılar.
Alma qızartısı yanaqlarında,
Gözlərin yolumu arayırdılar.

Yamanca hürkədin, yaman təlaşlı,
Arxanca bir qısqanc göz izləyirdi.
Ancaq xəyalında bir qaraqaşlı,
Səni oxşayırıdı, əzizləyırıdı.

...Sənli keçəcəkdi ömrümün ardı,
Qəlbimdən kədəri, qəmi silmişəm,
Nə yaxşı, həyatın payızı vardi,
Nə yaxşı, mən səni tapa bilmışəm.

NƏDƏN BÜTÖV NƏĞMƏ SÖYLƏMİRİNİZ

Niyə duruşunuz belə qəmlidir,
Uçub pəncərəmə qonan sərçələr.
Hələ səsiniz də solğun, bəmlidir,
Soyuqdan üşüyüb, donan sərçələr.

Qışda da yeriniz eşik özüdü,
Sizlərə dikiş pişik gözüdü,
Sizləri bisirən yesik közüdü,
Özü-öz tükünü yolan sərçələr.

Siz yurd havasına uyanlarsınız,
Dərdini, qəmini duyanlarsınız,
Bir ovuc dən ilə doyanlarsınız
Aldanıb torlara dolan sərçələr.

Yenə qış gedəcək, yaz gələcəkdi,
Yekəlmış, kökəlmış qaz gələcəkdi,
Durna qatarları saz gələcəkdi
Çəkisi bir misqal qalan sərçələr.

Görcək gen samanı yaran quşları,
Çölü bürüyəcək aran quşları,
Hər kəsin dönəcək qaranquşları
Tək-tənha xəyalala dalan sərçələr.

Kimsədən mərhəmet gözləmirsiniz,
Taledən şikayət eyləmirsiniz,
Nədən bütöv nəğmə söyləmirsiniz
Sözü «cik-cik» boyda olan sərçələr.

GÖYLƏRƏ BAXARSAN, AY DOĞAN ÇAĞI

Alma ağacları çiçəkləyəndə,
Vaxt tapıb, arabir dolaş, gəz bağlı.
Tanrı saçlarına nur ələyəndə,
Göylərə baxarsan - Ay doğan çağı.

Güllərin ətrində, Ay işığında.
Ürəkdən müqəddəs arzular keçər.
Ömrün bu anında, belə çağında,
Sevənlər sadıqlik andını içər.

Alar mayasını Ay işığından,
Çiçəklər tələsər bara dolmağa.
Zövq alıb özü öz yaraşığından,
Bir gözəl tələsər gəlin olmağa.

Almalar rəng alar yanaqlarından,
Elə sənin kimi pörtüb allanar.
Qopub bəy oğlanın barmaqlarından,
Qırmızı bir alma sənəe tullanar.

Beləcə ömrünün çiçək çağında,
Vaxt tapıb arabir dolaş, gəz bağlı.
Tanrı saçlarına nur ələyəndə,
Göylərə baxarsan - Ay doğan çağı.

PAYIZDA ÜŞÜYƏN ÇİÇƏK

Soyuq dəyib sozalırsan,
Rəngin qaçıb, bozarırsan,
Çox kövrək görkəm alırsan -
Payızda üşüyən çiçək.

Qirov düşür çətirinə,
Nəm qarışır ətirinə,
Şaxta dəyir xətirinə -
Payızda üşüyən çiçək.

Yaxanı ayaz sökübdü,
Köksünə duman çökübdü,
Sazaq səbrini tökübdü -
Payızda üşüyən çiçək.

Ətir saçdır yazda, yayda,
Uşaqları eyni qayda,
Ovsunladın çoxlu sayıda -
Payızda üşüyən çiçək.

Tanrı bölüb elə bölüm,
Hər canlıya çatar ölüm,
Bu halından qorxma, gülüm,
Payızda üşüyən çiçək!

YARAĞA YATMAYAN ELİM...

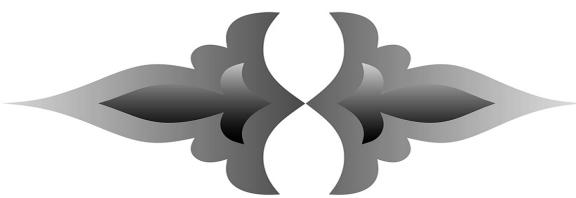
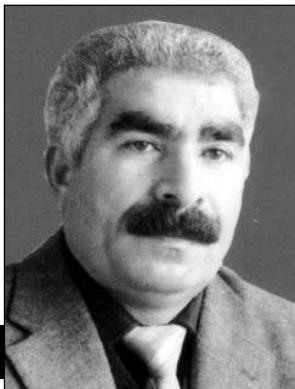
Darağa çatmayırla daha,
Darağa yatmayan telim.
Bələnibdi qəmə, "ah" a,
Ayağa qalxmayan elim.

Torpaqları yağınlarda.
Dərdi-səri ağınlarda,
El-obası dağlılar da,
Yarağa yatmayan elin.

Paralanıb neçə kərə,
Pay götürüb neçə hərə,
Sərhədləri çay, dağ, dərə,
Sərhəddin tapmayan elim.

Yaralanıb köksün neçə,
Gündüzlərin olub gecə,
Ölə bilmir - ölsün necə,
Birliyə çatmayan elim.

Gen qoynunda gül də eksən,
Lap Londona boru çəksən,
Dar anında təksən, təksən...
Bəxtdən yarımayan elim.

MEYXOS ABDULLAH

YATMIŞ VİCDANIN OYANISI...

(hekayə)

8 may 20... - ci il... saat 11-30. Keçiriləcək bayram tədbirinin başlanmasına yarım saatdan bir qədər artıq vaxt qalmışdı.... O, qayalıqların arasına pərcimlənərək "ovunu" gözləyirdi...

Günəşli hava idi. İki gündən bəri yağan şidriği yağış kəsdikdən sonra, yandırıcı günəşin şüaları qalın meşəni bürümüş qatı dumanın üstünə düşərək bərq vurdu. Hava təmiz, ürəkaçan olsa da, onun burnuna aradabir erməni qoxusu gəlirdi. Bu qoxunu o, iyirmi səkkiz il bundan qabaq, Şuşanı tərk edən zaman hiss etmişdi. Onda Odyurdun 15 yaşı vardi. İndi isə o, qırx üç yaşın içindəydi. Hərbi hissələrin birində qulluq edirdi, rütbəcə kapitan idi.

Neçə illər idi ki, beynini didib parçalayan bir planı həyata keçirmək istəyirdi, amma cürət etmirdi. Ailə, uşağını göz önünə gətirəndə bir anlıq da olsa fikrindən daşınındı. O da insan idi, yaşamaq istəyirdi. Lakin Şuşanın işgal olunmasının iyirmi yeddinci il dönməndə düşmənlərin onun vətənində keçirdikləri atəsfəşanlıq, qələbə bayramı Odyurdun içini elə sızlatalmışdı ki, özünə gələ bilmirdi.

Düşmənin taktikası hərbi gücündən çox üstün idi. Bu bayram tədbirlərini keçirməkdə məqsədləri, ordu-nun pərakəndə və ölmüş ruhunu oyatmaq idi. Düşmənin başbılənləri demək isteyirdilər ki, bu torpaqların əzəli sakınları siz düşündüyüünüz qədər de güclü adamlar deyillər. İnanmırınızsa baxın, öz gözlərinizlə görün ki, biz onlardan güclüyük, qüdrətliyik. Güclüyük ki, onlardan aldığımız torpaqlarda bayram şənlik-ləri təşkil edirik. Cürətləri varsa, burunlarını bayra çıxarıb keçitdiyimiz bayram şənliklərinə tamaşa eləsinlər. Görüsənlər ki, kim güclüdür?

Odyurd düşmənin bu niyyətini yaxş anayırdı. Bir şeyə peşiman idi ki, nəyə görə neçə illər bundan qabaq beynində düzüb, qoşduğu bu planı həyata keçirməkdə

yubanırdı. Amma bunun bir səbəbi vardı, o da hər gün gözlənilən hücum əmri idi. Hücum əmri isə hələ ki, verilmirdi.

Hər ay keçirilən hərbi hazırlıqların da bir nəticəsi olmurdu. Alınan silahlar anbarlarda qalıb pas atmışdı, insanların qəlbindəki unutqanlıq kimi. Aradabir ağır texnikaların, top, tüfənglərin ön cəbhəyə çıxardılıb nümayiş etdirilməsi də əzələ nümayışından başqa bir şey deyildi.

Xalqın dişi bağırsağını kəssə də, hakim qüvvə hələ ki, səbr edərək, acı bağırsaq kimi uzanan bu mühabibə məsələsində sözü siyasetçilərə vermişdi. O siyasetçilər ki, ölkəni, xalqı hələ neçə illər bundan qabaq öz burunlarından uzağa getməyən siyasetləriyle məhv və yuvarlatmışdır. Çok-çox illər bundan qabaq televiziyyada nümayiş etdirilən kəsilmiş erməni qulağıyla, erməni başının şousu minlərlə insanların başının, qulağının kəsilməsi və dərisinin soyulmasıyla nəticələndi. Amma həmin siyasetçilər də "mükafatsız" qalmadılar. Düşmənlər həmin siyasetçilərin boş və hədyan danışdıqlarına görə onların dədə-baba görgahlarını ayaqyollardan daşınan nəcislərlə murdarladılar. Bu idi onların siyasetinin acı nəticəsi.

Bütün silahlarla təhciz olunmuş ordu hissələri "H" hərbi hissə, yəni məxvi hissə adlandırılarsa da, lakin alınan silahların markasına və hansı ölkədən alınmasına qədər hamiya, hətta düşmən kəşfiyyatına da məlum idi. Ordunun sırrını kartofsatınlar və aşbazlar ön cəbhədə olan bəzi zabitlərdən yaxşı bilirdilər. Buna görə də, 2016-cı ilin aprel ayının döyüslərində itkilərin əsas səbəbi düşmənə satılmış bəzi zabitlərin xəyanəti oldu. Amma bunlara baxmayaraq ordu müharibəyə hazırlıdırdı.

Müharibədə silah əsas döyüş vasitəsi olsa da, amma ən mühimi insan amili, onun qəlbindəki vətən

sevgisi və ruhu idi. Bu ruh isə xalqın yarıdan çoxunda olmuşdu...

Düşmən tərəfi bunları çox gözəl bilirdi. Ona görə də, düşmən komandirinə verilən bir jurnalist sualına onun cavabı çox maraqlı olmuşdu. Jurnalist sualında soruşmuşdu:

-Komandir, doğrudurmu, işgal olunmuş torpaqların sahibləri yaxın vaxtlarda hücumu keçib torpaqlarını azad etmək isteyirlər?!

Düşmən komandiri çox soyuqqanlılıqla və güle-gülə:

-Biz bu sözləri iyirmi yeddi ildir ki, onlardan eşidirik. Narahat olmayın, iyirmi yeddi il də bundan sonra eşidəcəyik! - demişdir.

Bir millətin ki, ürəyində var-dövlət azarı, canında qorxu xofu oldu, onun gözündə vətən, torpaq hissi olur. O hissi diriltməsən, o dövlət ömrünün sonuna kimi başqa dövlətlərin yemi olacaqdır. Bu fikrin agrısını çəkən insanların isə susmaqdan başqa bir çarələri yox idi.

Odyurd bir ildi ki, bu planın üzərində baş sindirirdi. Bu barədə o heç kimə bir kəlmə də olsun söz deməmişdi. Artıq o, bu planı yerinə yetirməyə hazır idi. Anasının ölümüyagında olmasını bildirərək, xidmət etdiyi hissədən iki həftəliyə icazə də almışdı. Qabaqcadan hərbi hissədən götürdüyü iki ədəd əl qumbarasını, bir ədəd avtomat və bir ədəd snayper silahını götürərək gecəyikən evinə qayıtdı.

Hərbi hissədən ayrılrak özünə yaxın bildiyi hərbiçi dostlarıyalı, komandiri olduğu əsgərlərlə görüşdü. O, bilirdi ki, getdiyi yol ağır bir yoldur və bu yoldan bir daha geri qayitmayacaqdır...

Odyurdun atası Şuşanın işğali zamanı düşmənə əsir düşərək, vəhşicəsinə öldürülmüşdü. Bacısı və iki qardaşı da itkin düşmüştü. Sonradan məlum oldu ki, qardaşları da düşmənlər tərəfindən öldürülübür. O vaxt on yeddi yaşı olan böyük bacısı Zəhra, əsir düşdükdən sonra, bir həftə düşmən əsgərləriylə dolu olan kazarmada saxlanılmış, sonra isə əlli yeddi yaşlı ruhi xəstə olan dəli bir erməniyə əre verilmişdi. Ərinin, övladlarının bu halına dözə bilməyən Odyurdun anası Mədinə arvad o vaxtdan yorğan-döşəkdə xəstə yatırdı.

Odyurd evdən çıxanda həyat yoldaşına anasından, iki oğlundan muğayat olmasına tapşırıldı. Həyat yoldaşının: - bəs, sən hara gedirsin sualına? - İki həftəliyə döyüş təliminə gedirik, narahat olma, qayıdacağam, - dedi.

Həyat yoldaşı Tahirə ərinin belə təlimlərdə tez-tez olduğunu bilərək, bu barədə əlavə bir söz soruşturmadı. Sadəcə olaraq, ərinin gözlerinin içində baxıb: - Özündən muğayat ol, çalış tez qayıt, - dedi.

Axşamdan bir qədər keçmiş götürdüyü əşyaları hərbi hazırlıqlar üçün istifadə olunan iri brezent kisə-

yə doldurub, kürəyinə aşırı. Özüylə bir-iki günlüyə ərzaq da götürdü. Yola düşərkən oğlanlarının alınından öpdü.

-Bəs, səndən necə xəbər tutaq? - deyə həyat yoldaşı yavaşça soruşdu.

Odyurd həyat yoldaşının gözlərinin içində baxaraq xəfifcə gülümsədi.

-Bu gün ayın beşidir. Ola bilsin sabah, birisi gün, lap geci ayın səkkizində xəbər tutacaqsınız.

-Nə xəbər? - deyə arvadı maraqla soruşdu.

-Böyük bir xəbər, - deyə Odyurd gülümsədi

-Düzünü de, müharibə başlayır?

Odyurd həyat yoldaşını sakitləşdirərək:

-Bilmirəm, müharibə nə vaxt və haçan olacq? Yəqin lazım gəlsə, olacaq!.. Amma onu bilirəm ki, mənim getdiyim bu səfərdə yatmış vicdanların oyanışı olacaq. O, oyanış müharibədə qazanılan qələbədən də böyük bir uğur olacaqdır.

Həyat yoldaşı ərinin bu ikibaşlı sözlərindən heç nə anlamadığından gözlərini döyə-döyə qaldı.

Odyurd uşaqlarının yan otaqda olmasından istifadə edərək, həyat yoldaşının ciyinlərindən yapışb özünə tərəf çəkdi və onu sinəsinə sıxaraq dodaqlarından bərk-bərk öpdü.

-Dəlisən?.. Sənə nə olub? - deyə həyat yoldaşı gülümsədi.

-Heç, sənin üçün darixacağam.

Odyurd evdən çıxanda gecə saat on radələri idi. O bacardığı qədər səhər açılana kimi düşmənin əsarətində olan Şuşa torpağına girməliydi. Neçə illərin hərbiçisi idi, basdırılan mina sahələrinin hansı koordinatlarda olduğunu bilirdi. Bacardığı qədər su hövzələrinin içiylə, sonra isə gediş, gəliş zonalarına girməmək şərtiyə ayaq basılmayan yerlərlə irəliləməli idi. Dəfələrlə kəşfiyyata çıxmışdı. Gecə vaxtı necə hərəkət etmək qaydalarını bilirdi. Düşmənin qurduğu istehkamların və mühafizə olunan yerlərin də sxemini hazırlanmışdı. O, bilirdi ki, keşikçi və hərbi hissələrin olduğu ərazilərdən başqa bütün sahələr bom-boşdur. Elə yerlər var idi ki, heç ora düşmən ayağı belə dəyməyib.

O, səhər açılana qədər irəlilədi. Qisas hissi qorxu hissini üstələmişdi. Kəşfiyyatçının əsas işi qorxu hissini özündən kənarlaşdırmaqdır. O, gözüylə düşməni axtarmalı, sanki qaban ovuna çıxmış kimi uğurlu ovunun iysini hiss etməli idi. Hər an düşmənlə qarşılaşacağına hazır olmalı və bunu arzulamalı idi. Keçdiyi hər bir çığırda, hər bir ağacın arxasında düşmənin gizləndiyini hiss etməliydi.

Güclü yaz yağışının yağması onun işini bir az da asanlaşdırılmışdı. Belə vaxtlarda yol, irzlərdə sakitlik olurdu.

Səhər işıqlananda artıq o, öz mövqeyini seçmişdi.

Sal bir qayanın döşündə iri daşlar arasında diz çöküb oturdu. Bərk yorulmuşdu. Şəhli otlar, aramsız yağan yağış onu möhkəmcə üşütmüşdü. Amma ürəyi isti idi.

Kürəyindəki iri əsgər torbasını aşırıb yerə qoydu. Sukeçirməz əsgər gödəkçəsinin altında, boynundan asdığı qısalülə avtomat silahını çıxarıb yanına qoydu. Canı bir az rahatlandı. Axşam düşənə qədər burada gözləməli idi.

Yağış bir az ara versə də gögün üzü qara buludlarla doluydu. Hiss etmək olurdu ki, yenidən yağış yaqacaqdır. Heç nə barədə düşünmürdü, təkcə qurdüğü planın yerinə yetirilməsi onu maraqlandırırdı. "Bunu bacara biləcəyəmmi?" - düşünürdü.

Ətraf sakitlik idi. Qatı dumandan uzaq məsafələr görünməsə də, ara-sıra ağır yük maşınlarının səsi eşidilirdi. "Maşınlar yəqin ki, Cıdır düzündə keçiriləcək bayram şənliyinə lazım olan əşyaları daşıyırlar", - deyə o, öz-özünə düşündü..

Günortaya yaxın yağış yenidən başladı. Bu dəfə daha güclü yağırdı. Yağışın yağmasına Odyurd sevinə də, fikirləşirdi ki, belə davam etsə, ola bilsin ki, açıq havada keçirilən bayram şənliyi təxirə salına bilər. Çünkü onun aldığı məlumatə görə, bayram şənliyi səkkiz mayda Cıdır düzündə keçirilməliydi.

Möhkəmcə açmışdı. Dünən gecəndən ağızına bir loxma da olsa çörək qoymamışdı. Heybəsinin yan cibindən evdən götürdüyü pendir, çörəyi çıxartdı. Çörəkdən böyük bir dürmək kəsib ağızına basdı və udquna-udquna yeməyə başladı. İri çörəyin yarısını, artıq yeyib qurtarmışdı. Sonra götürdüyü suyu yarıya qədər içdi. Axşam düşməsini gözləyirdi. O, yerini dəyişib, Cıdır meydanına yaxın bir yerdə mövqe tutmalı idi.

Uşaqlığı bu yerlərdə keçdiyinə görə hər dərəyə, daşa bələd idi. Üstündən iyrimi səkkiz il ötərdü. Bu illər ərzində çox şeyin yeri dəyişə bilərdi. Çünkü düşmənlər Şuşa şəhərini, guya yenidən qurmaq üçün əlavə xeyli vəsait ayırmışdır. Xarici jurnalistlərin Şuşadan yayılmışlığı reportajlara görə tarixi abidələrin forması tamamilə dəyişdirilib, tanınmaz hala salınmışdı. Düşmənlərin havadarları olan xarici dövlətlər isə, bu səfələr məkanın təbiətinə görə bura milyardlarla pullar xərcləyərək xeyli dəyişdirmişdilər. Amma fikirləşdi ki, nə qədər dəyişiklik olsa da, iri sal qayaları ki, söküb aparmayacaqdılars...

Artıq hava qaralırdı. Yağış isə get-gedə gücləşirdi. Odyurd bir az da gözlədi. Ətrafa tamam qaranlıq çökdü. O, uzandığı yerdən qalxaraq qayalıqdan endi və ancaq daşlıq olan ərazilərlə irəliləməyə başladı. Buralar keçib gəldiyi yerlərdən bir az təhlükəsiz idi. Ona görə ki, bu ərazilər Cıdır düzünə çox yaxın olduğuna görə, minaların basdırılma ehtimalı az ola bilərdi. Çünkü yaz-yay aylarında uzaq yerlərdən bu mənzərələri seyr etməyə gələn turistlərin sayı həddən artıq

çox olurdu. Amma necə olsa, torpaqlar düşmənin əlində idi, hər addımda ehtiyatlı olmaq lazım gəlirdi.

Gecə olmasına baxmayaraq Odyurd bu yerlərin hər qarışına belə olduğu üçün arxayı id. O, Topxana ile Cıdır düzünü iki yerə ayıran çaya tərəf enib irəlilədi. Bir qədər getdikdən sonra yuxarı iri qayalıqların olduğu bir yerdə dayandı. Artıq hər şey çox yaxında idi. Odyurd bu yerləri yaxşı tanıydı. O vaxtlar atasıyla tez-tez gəlib burada quzu kababı yedikləri yerləri xatırladı. Canına təpərti gəldi. Özünü daha qüvvətli hiss etməyə başladı. Doğma torpağın gücü-qüvvəti gəldi onun dizlərinə. Özünü bu yerlərin sahibi kimi hiss etdi. Bu dəqiqə onun üzərinə bir bələk düşmən əsgərləri gəlsəydi belə, hamisini bir həmlədə məhv edərdi. Amma səbəli və ehtiyatlı olmalıydı. Yalnız bir hərəkəti onun planlarını puç edə bilərdi.

Gecə yaridan keçəndən sonra yağış da kəsdi. Buludlar arxasından təkəmseyrək ulduzlar görünməyə başladı. Bir azdan ay da doğdu. Bu mənzərə ona elə tanış gəldi ki, elə bil, olub-keçənlərin üstündən bu qədər vaxt ötməmişdi. Burnuna ayağı altında qalıb əzilmiş yaşıl otun iyi gəldi. Tanış biçənək iyi, bir də yaxınlıqdakı şırıltıyla axan dağ çayının səsi onun ürəyini sizlətdi...

Cox sakitlik idi. Elə bil bir gün sonra burada bayram şənliyi təşkil olunmayıcaqdı. Axı, bizdə bayrama bir neçə gün qalmış elə hay-həşir salınırkı ki, elə bil, böyük bir qələbəni bayram edirik. "Bu köpəy uşağının hər işi belədir. Tülüki kimi min ölçüb, bir biçirlər ki, sonra peşiman olmayıalar", - deyə Odyurd düşünürdü.

Səhər açılırdı. Sübhün soyuq canına elə işləmişdi ki, dişi-dişinə dəyiirdi. Yaxınlıqdakı qayalığın arxasına keçib özünə mövqe tutmaliydi. Bu son dayanacaq olacaqdı. Əyilə-əyilə, amma sürətlə qayalığa tərəf götürüldü. Qayalığın arxasına keçəndən sonra, bir müddət sakitcə ətrafa qulaq kəsildi. Hər tərəfdə sakitlik hökm süründü. Ətraf işıqlaşdırıldığın yaxınlıqdakı bəzi şəyləri görmək olurdu. Burada bir neçə dəbdəbəli binalar tikilmişdi. Keçmiş yeməkxanadan isə əsərələmət qalmamışdı.

Bir gün burada qalmalı idi. Bayram səhər, mayın səkkizində olacaqdı. Qorxu hissi olmasa da bərk həyəcanlı idi. "Bu iş baş tutacaqdımı?" - düşünürdü.

Səhər artıq açılmışdı. Hava soyuq olsa da tərtəmiz idi. Yavaş-yavaş qalxan günəşin gözqamaşdırıcı şülləri onun gizləndiyi qayalıqlara da düşmüştü. İki daşın arasına pərcimlənib oturmuşdu. Qara, sukeçirməz əsgər gödəkçəsinə əynindən çıxararaq altına sərmişdi. Əynindəki zolaqlı hərbi forma onu daşların arasında görünməz edirdi. Ətrafa göz gəzdirdi. Gözünə otların arasında tanış bir şey dəydi. Xarı bülbül idi. Elə qəşəng açmışdı ki... Kövrəldi. Uşaq vaxtı ondan o qədər

yığib sinif qızlarına hədiyyə etmişdi ki... Xarı bülbü-lün bu illər ərzində ona bu qədər əziz olacağını heç ağlına gətirməmişdi. Astaca piçildədi: "Bax, mən gəldim, Xarı bülbülm. Məni tanıdınız? Bizlər üçün qəribəsmiştinmi, darixirdinmi? Səndəmi burada əsir-sən? Sənidəmi incidirlər?"

Sonra nə fikirləşdiə öz-özünə piçildədi: "Sən ki, Vətəndəsən, Xarı bülbü. Sən ki, biz vəfasızlar, üzü-dönüklər kimi Vətəni tərk etmədin? Sən niyə darısan?"

Get-gedə Cıdır düzünə toplaşan adamların sayı artırdı. Maşınlarla ancaq ərzaq daşıyırıldı. Axı, bayram idi, top-tüfəng ki, daşımayaqadılar. Maşından boşal-dılan donuzların çoşkaların çıçırtısı ətrafi bürümüşdü.

İri avtobuslarla adamlar daşınib gətirildi. O qədər adamin içində bir neçə hərbiçi gözə dəyirdi. Onlar da silahsız idilər. İyirmi səkkiz ilin sakit həyat tərzi düş-mənləri elə arxayınlasdırmışdı ki...

Bir azdan havada bir vertalyot göründü. Vertalyot Cıdır düzünün üstə bir neçə dəfə dövrə vurub yerə endi.

Vertalyotun pərlərinin küləyi o qədər güclüydü ki, Odyurdun gizləndiyi qayalığa qədər də gəlib çatdı. Gözünün qarşısında bitən Xarı bülbü titrdi. O boy-nunu Odyurda tərəf elə əydi ki, dili olsayıd, - qorxu-ram, məni qucağına al, - deyərdi.

Odyurd indi anladı ki, Xarı bülbü də bu neçə ili düşməndən qorxub titrəyirmiş. Demək, bu vəfali gül də əsir imiş, o da vətənsizmiş onlar kimi... Vətəndə, Vətənsiz...

Vertalyotdan ona qədər böyük rütbəli adam düşdü. Odyurd onlardan birini o dəqiqə tanıdı, işgalçı dövlətin baş naziri idi. Onun yanında bir nəfər general da vardi. Yəqin, bu general; - hələ dənizə qədər irəlilə-yəcəyik, - deyən, müdafiə naziri idi. Baş nazirin xanımı və oğlu da onun yanında idilər. Əlavə keçisaqqal bir kişi də vardi onların arasında. Bu keçisaqqal kişi həmişə düşmənlərin tərəfini saxlayan rus siyasetçisi idi. Və bir neçə cangudən.

Odyurd snayper tüfəngini çantadan çıxarıb hazırladı. İşlər hələ ki, qaydasınca gedirdi. Onlar çox arxayıñ halda ətrafi dolaşır, zarafatlaşırıldılar. Məsañ 150-200 metr olardı. Hədəf aydınca seçilirdi. Hətta, baş nazirin sevincdən parlayan gözlerini də Odyurd göründü.

Camaat onları dövrəyə alıb alqışlayırdılar. Baş nazir əl-qol ölçü-ölçə qələbədən danışındı.

Odyurd təmkinini pozmadan hədəfə birinci onu götürdü.

Şənlik başladı. Onlar məşhur konyaklarından vurduqca deyib, şənlənirdilər. Hətta, baş nazir ətrafinda olan cangudənlər və əsgərlər də öz əliylə konyak süzürdü.

Snayper tüfənginin böyüdücü şüşəsində Odyurd

onları bir metr məsafədə olduğu kimi apaydin görür-dü. Tüfəngi sinəsinə sixdi. Baş nazirin başını hədəf aldı. Tətiyi çəkən kimi baş nazir bir neçə metr arxaya sıçradı. Odyurd elə zənn etdi ki, o duyuq düşüb gülle-dən yayınmaq istəyir. Amma onun əynindəki ağ köy-nəyinin bir anın içində qıpqrırmızı qana boyanması və onun yerə dəyib çabalamasından gördü ki, hədəf məhv edilibdir. Baş nazir üzüqoylu yerə yixləraq, dır-naqlarıyla torpağı didirdi. Yəqin, işgal etdiyi bu tor-paqları son nəfəsində də əlindən vermək istəmirdi...

Qəfil gülle səsinə hamı donub qalmışdı. İkinci hə-dəfi müdafiə naziri idi. Gullə açılan kimi, nazir əlini ürəyinin üstə qoymağə macal tapmadı və yerə sər-ləndi.

Keçisaqqalı siyasetçinin ağzını nişan aldı. Gullə açılan kimi, o, ayı kimi nərildədi.

Elə bu vaxt cangudənlər və hardansa peyda olan bir böyük əsgər Qayalığa tərəf atəş açmağa başladılar. Gullələr qayalığa dəyib ulayırdı.

Odyurd hərbi formada olan baş nazirin oğlunu nişan aldı. Nazirin oğlu bir müddət bundan qabaq ordu-ya çağrılmış və Xankəndində hərbi qulluqda idi. İndi isə atasıyla birlidə bayram təbrikinə qatılmışdı.

-Sənin bayramını qara gətirəcəyəm, it köpək oğlu. Siz minlərlə mənim kimi insanların gəncliyini məhv etmisiniz. Gəbər indi, erməni köpək oğlu, - deyib tə-tiyi çəkdi. Nazirin oğlu diz üstə çökdü. O, bir müddət dizləri üstə beləcə dayanaraq, sonra böyüri üstə aşdı. Nazirin arvadı ani baş verən çaxnaşmadan özünü itti-rərək, ora-bura qaçaraq, qancıq it kimi ulayırdı.

Tezliklə hər yan əsgərlərlə dolmuşdu. Gullələr ya-ğış kimi yağırdı. Havaya qaldırılmış hərbi vertalyotlar qayalığa dayanmadan mərmilər endirirdilər. Elə bu vaxt sal qayarı iki yerə parçalayan mərmi Odyurdun iki qiçını topuqdan üzdü, qan onu aparırdı. Ağrıdan bütün bədəni sizim-sizim sizlayırdı. Dişlərini bir-biri-nə sixaraq döyürdü. Ona tərəf atılan gullələr ot-ələfi biçərək ətrafa səpəloyırdı. Odyurd sinəsinin üstünə düşüb qalmış Xarı bülbüyü gördü. O da qana boyanmışdı...

Odyurdun həli get-gedə pisləşirdi. Amma o gü-lümşəyirdi... Sinəsində ürəyi sevincindən az qalırdı ki, köksünü dəlib çıxsın. - Demək, bayramlarını qara etdim... - deyə piçildədi. Sonra o, düşmənin əlinə keç-məsin deyə, son anda əlindəki qumbaranı partlatdı. Qayalar parça-parça olub onun üstünə töküldü...

...Cıdır düzü heç vaxt belə "atəsfəşanlığın" şahidi olmamışdı. Burada böyük bayram idi. Yatmış vicdanın oyanışı başlamışdı Cıdır düzündə... Otuz iki il bundan qabaq, elə burada, Topxana meşəsini düşmənlər qıranda bir xalqın ruhu və vicdanı mürgüləmişdi... İndi o vicdan və ruh oyanmağa başlayırdı...

SEVİNC QƏRİB

KİMDİ BU QƏRİBDƏN KÜSÜB İNCİYƏN

ƏLLƏRİMİ TANRIYA BORC VERMİŞƏM

Sənə nə könlümə yağan yağışdan,
Ruhunu, könlünü buz tutan adam.
Çəkmə izlərimi, çəkmə yoxuşdan,
Şeytanın evinə üz tutan adam.

Mənim ruhum başqa, düşüncəm başqa,
Quşun dimdiyində yem sevinciyəm.
Könlümə dost olur bəzən qarışqa,
Kimdi bu qəribdən küsüb inciyən.

Əbəsdir tənimə yetişmək cəhdin,
Məni dağlar doğub, səni dərələr.
Sənin savab ilə ötüşmək əhdin,
Xülyadı, önünə iman sərələr.

Çək uzağa duasız əllərini,
Mən göylərdən duaları dərmışəm.
Savab yazsın deyə əməllərimi
Əllərimi Tanrıya borc vermişəm.

Vicdan qamçılıyib atını, səndən
Çox-çox uzaqlarda dincini alır.
İnsaf da, mürvət də dolanır gendən,
Boğaza çəkməyə ülgücün qalır.

YOLLAR QUCAQLAYIB KÖHNƏ İZİMİ

Yoldumu izimi çekib aparan,
Mənəmmi bu yoluñ inadın qıran?
Kimiyiñ yanımıñdan ötdü çaparaq,
Kimiyiñ uzaqdan əl edib duran?

Yol məni, mən yolu gedib bitirdik,
İndi ayrılıq bir tin başında.
O məndə, mən onda itib gedirdik,
Fərqində deyildik yayın, qışın da.

Fəsil tanımadıq, il tanımadıq,
Qarı ayaqlayıb, buzu adladıq.
Kölgəni yurd seçib daldalanmadıq,
Küləyi belindən iki qatladiq.

Keçdik keçilməzi, tərsi ram etdik;
Aşdıq olmaz adlı aşırım səddi.
Qismətə bölünməz kəsri tam etdik;
Hasıl ömrümüzdə qoşa ədəddi.

Mənəmmiş yanımıdan tələsik keçən,
Mən yola düşəndə saçım qaraydı.
Dünən zirvədəki qartalı seçən
Göz indi bilmədi hara haraydı.

Belə unudurmuş insan özünü,
Belə ötüşürmüş illər xəbərsiz.
Yollar qucaqlayıb köhnə izimi,
Təzə iz qoymağə ayaq təpərsiz.

ÖLÜRƏM SƏNSİZ...

Yağışa susamış quraqlar kimi,
ruhum qəribəyir nəfəsin üçün.
Xiffətdən çatlamış dodaqlar kimi,
ürəyim göynəyir, olurəm sənsiz...

Kimə rəhmi gəlib mənə də gəlsin,
hicranın xisləti dönməz, dəyişməz.
İmanı yoxdu ki, dinə də gəlsin,,,
qəlbimi qəm didir, olurəm sənsiz...

Aynalar xəstəhal göstərir məni,
rəngim avaziyib, yanağım solub.
Ağlasın xan Araz, dəli Kür məni,
əcəl sinəmdədi, ölürem sənsiz..

KƏFƏNLƏDİM SABAHLARI...

Hisslərim yaman ağrıyır,
Üstündən ağır söz keçib.
Üreyim məni qarğıyır -
Deyirəm, yenə döz, keçib.

Yorub bu tale, bəxt məni,
Dilim ağızında süst düşüb.
Ruhum cismimdən eymənib,
Bir ayrı cana dəst düşüb.

Əlim harayına çatmir,
Yanağımı gün qurudur.
Bu dərdin günəşini batmir,
Saçlarimdə dən qurudur.

Arzumun çıraqı yanmır,
Könül susub süqutdadı.
Bu ömür yatıb, oyanmır.,
Hər nəfəsi sükut dadır.

Ümidə məzar qazıram,
Dəfn edəcəm sabahları.
Daha sondu... son yazıram,
Kəfənlədim sabahları...

YOXA, MƏCHULA CIXACAM...

Qapına gələn yorğunam,
Hani qapının açarı?!
Yüz yalanda bir doğrunam,
Al evinə bu naçarı.

Aç, uyuyum dizlərində,
Dizlərin savaba batsın.
Hicran gəlib izlərimdə,
Qoyma diləyinə çatsın.

Alım gözümün ağrısın,
Sonra xəyala dönəcəm.
Lap əzab məni doğrasın
Könül taxtından enəcəm.

Yox olacam dumanlarda,
Gözündə bulud bitəcək.
Bəlkələr də, gümanlar da
Düşüb yollarda itəcək.

Varib qeyblərin göyünə,
Yoxa, məchula çıxacam.
Kilidlənib bir düyüñə,
Kəndirə boyun sixacam.

ANA

Oğul düşmən çəpəriymiş,
Çəpər "göyərdə" bilmədim.
Qız dizinin təpəriymiş,
Təpərsizdi dizim, ana!

Özümdən Tanrıya yolam,
Ruhum göylərə körpüdü.
Dərdin yarıtdığı qulam,
Qəmə toxdu gözüm, ana!

Varım-yoxum sözdü elə,
Misra-misra ömr edirəm.
Tale yanan yazdı belə,
Deyirsən döz, dözüm, ana...

MƏN OLSAYDIM...

Güzgüdəki mənəm?!..
...yox, mən deyiləm,
mən olsaydım -
təbəssüm toxuyardı kipriklərim,
duyuş misralanardı gözlərimdə,
şəir dillənərdi baxışlarimdə...
Mən olsaydım -
üşüməzdi əllərim,
ağlamazdı saçlarım,
ağrımızdı qollarım.
Mən olsaydım -
yixılmazdım sənsizlik adlı ağrının
ayaqlarına,
yoxluğuna bürünmüş dünyanın
havasızlığından
asmazdım nəfəsimi,
sükutu qucaqlamazdı qulaqlarım,
qaranlığı öpməzdi gözlərim...
Mən olsaydım -
sevinc oynasardı dodaqlarimdə,
kədər cılıklənərdi yanaqlarimdə...
Güzgüdəki mənəm...
çəkildim göylərə,,
ruhum cirpinir Tanrıının ovcunda
kəpənək kimi...

SƏN MƏNİM EVİMSƏN...

Guya ki, mən sənin evin deyiləm,
bu yuva, bu ocaq bizimki deyil?!
Gözündən asılan alovlu baxış,
ruhuna qovuşan ruh mənim deyil?!...
Ovcun əllərimin isti yuvası,

əllərin ovcumda ən əziz sakin.
Sən məndə var olan ilahi adam,
mən səndə yaşıyan bəxtəvər qadın.
Bizim yaşamağa evimiz yoxdu...
sən mənim EVİMSƏN,
mən sənin EVİN...

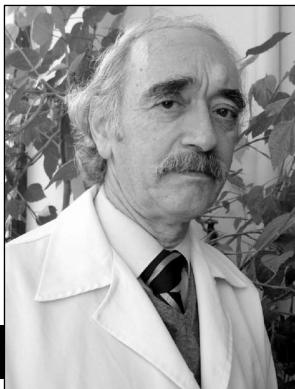
SEVGİDƏN YETİM QADIN

Getdin...
kimsəsiz qaldı bu şəhər,
boşaldı küçələr,
bu boyda şəhərin
sən boyda itgisi
dərd oldu gecələrə,
ayın çöhrəsində
ölüm nişanəsi,
ulduzlar öleziməkdə olan
köz kimi...

Getdin...
işıqları qaranlıq rəngdə
yandı bu şəhərin,
günəşli buludlar uddu,
könülsüz açıldı səhərləri,
zamanı ötmədi, vaxtı keçmədi
bu şəhərin.
Getdin...
kimsəsiz qaldı bu şəhər,
bir də bir qadın hönkürdü
şəhərin kimsəsizliyinə,
səndə itən qadın,
sevgidən yetim qadın...

BİRÇƏ GECƏ...

İnsafın olsun göy üzü
bir gecəlik
zülmətini çək içinə.
Bir ulduzu pay ver mənə
yastığında rəqs eləsin
saçlarımın havasına.
Bir az nurundan götürüm
pərdə tutum qaranlığın
yuvasına...
Buz donunda təklik ruhu
var-gəl edir otağımda,
ayı ver çəkim üstümə
örtüyüm olsun bu gecə.
Qucaqlasın işiq məni,
qaranlığın canı çıxısn
yatağımda...
Həsrətin yorduğu ömür kimidi
qaranlıqdan doyan gözüm,
bir az yuxu umacağı,
bir az işiq istəyi var.
İnsafın olsun göy üzü,
bircə gecə
zülmətini çək içinə...

HAFİZ ƏLİMƏRDANLI

BİR NƏĞMƏ SÖYLƏ Kİ...

Bir nəğmə söylə ki, könlümü alsın,
Sözləri od olub, qəlbimdə yansın.
Bir nəğmə söylə ki, yadıma salsın,
Sənli günlərimi səninlə ansın.

Bir nəğmə söylə ki, ürəkdə qalsın,
Səslənsin qəlbimdə qalan günlərim.
Keçən günlərimdən yenə yaşansın,
Yadıma düşəndə xatırələrim.

Bir nəğmə söylə ki, həsrət qalmasın,
Səndən ayrı düşsəm, de necə dözüm?
Kədərdən gözlərim yaşıla dolmasın,
Nəğməndə əksini tapsın qoy sözüm.

Bir nəğmə söylə ki, dərd-qəm azalsın,
Gələn günlərimdən bir xəbər bilim.
Bu gündən sabaha bəlkə usansın,
Səninlə ötənə əlvida deyim.

DƏYİŞMƏZ, HƏYATDA TƏKCƏ EŞQİMDİR

I

Dəyişir dünyamız, dəyişir hər şey,
Ömürdə günlər də bir-bir dəyişir.
Açılan çiçəklər təzələnir hey,
Qəlbimdə sevinclə, qəm növbələşir.

Dünən sevinc verən o baxçamızda,
Yarpaqlar saralmış, gülər də solmuş.
Quşlar civildəşən kollarımızda,
Çılpaq budaqlara sükunət qonmuş.

Qəribsər tək bulaq, ki görüşərdik,
Yalnız şırlıtı yaddaşda qalıb.
Görünmür cığırlar, biz gəzişərdik,
Xəzəldən onlar da bir örtük alıb.

Ötmüş neçə illər, dəyişib zaman,
O illər həsrəti, elə hey deyir,
İzləyir yenə də qəlbimi hicran,
Dəyişməz həyatda sənə eşqimdir.

II

Dözmərəm bir an da sənsizliyimə,
İtirsəm illəri heyfsilənmərəm,
Gəlirmi o illər heç xatirimə,
Sındırıb qəlbimi heç dillənmərəm.

Gəl məndən dolanma bir daha uzaq,
Yenidən dönək biz ötən günlərə,
Yenidən eşqimdən eyləsən soraq,
Əbədi qalacaq. deyim bir kərə.

ÖMRƏ MEYAR EŞQİMİZDİR

Söylə, ömrə meyar nədir?
Qəlbim mənə sual verir,
Bahar ötür, xəzan gəlir,
Sevda dolu illər gedir.

Həyat illərlə ölçülür,
Hər ötən il ömür deyil.
Bəzən illər üzə gülür,
Bəzən kədər, qəm gətirir.

İlləri biz yola saldıq,
Ömrümüzdən qatar-qatar.
O illərdən sevgi aldıq,
Həyat deyir, bizə çatar.

Hər gedən il pay aparır,
Özü ilə sevgimizdən.
Köçən quşlar ilham alır,
Sanki bizim əhdimizdən.

Ümid vardır hər gələn il,
Sevgimiz də bir az artar.
Qəlbə sevda qalarsa bil,
Ürəyimiz yenə yanar.

Günəşə bax səhər tezdən.
Üfüqlərdə qızartı var.
Ləzzət alsaq ondan hərdən,
Yeni nəğmələr yaranar.

Nəğmə olsa ürəklərdə,
Həyat demək davam edir.
İstər dağda, ya şəhərdə,
Ağ saçları çələng verir.

Qəbahətmə ağ saçlarım,
Eşqimizdən söz düşəndə.
Tək ürəkdir bilir yarımlar,
Eşqin meyari əslində.

Ömür keçir zaman-zaman,
Artlıqca yaş il qısalır.
Nələr isə çıxsa yaddan,
Ötən günlər yada salır.
Ömrə meyar eşqimizdir,
Ömrə meyar eşqimizdir.

KÖNLÜM HƏLƏ SƏNİNKLƏDİR (məktub)

Uzaq düssən əger məndən,
Könlüm hələ səninlədir.
Xatırla sən məni hərdən,
Könlüm hələ səninlədir.

Mən ki, sənsiz dolanmaram,
Sən gül olsan, mən baharam,
Sən qış olsan, mən də qaram,
Könlüm hələ səninlədir.

Gözləməyə səbrim vardır,
Dözmək üçün qəlbim vardır,
Adətlərim, dəbim vardır,
Könlüm hələ səninlədir.

Gəl yenə də qayıdaq biz,
Silinməsin heç izimiz,
Sözüm təmiz, qəlbim təmiz,
Könlüm hələ səninlədir.

Gözlər bizi öz bağımız,
Uzaqda uca dağımız,
Sevgiyənə ötən çağımız,
Könlüm hələ səninlədir.

Baxma illər ötüb gedir,
Zaman bizi ahıl edir,
Qəlbə arzu, dilək bitir,
Könlüm hələ səninlədir.
Hafız səndən incik düşməz,
Bir gülüşün verər əvəz,
Sözümüzə yox heç bir qərəz,
Könlüm hələ səninlədir.

Ömrün yolu yaş gətirər,
Qəlbi boğar hərdən qəhər,
Sevdamızdan doydum məgər?
Könlüm hələ səninlədir.

Əgər ömür versə aman,
Ey sevgilim mənə inan,
Xatrılasan səndən yanan,
Könlüm yenə səninlədir.

RÜBAİLƏR

NƏCİB SAYILAR

Saf qızıl səxurda səpilmiş olar,
Oradan yumaqla təmiz alınar,
İnsanda azacıq nəciblik olsa,
O insan həyatda nəcib sayılar.

BİR ZAMAN GƏLƏR

Ey oğul...
Demirəm ağsaqqal hörmətin gözlə,
Toxunma qəlbinə bişməmiş sözlə,
Qulaq as ürəyin nələr söyləyər,
Ağsaqqal olarsan, bir zaman gələr.

KÖKLƏRİN İŞİDİR TORPAQDA ANCAQ

Palid görənləri etmişdi heyran,
Möhtəşəm görkəmi var idi yaman,
Düşünən yox idi artan qol-budaq,
Köklərin işidir torpaqdaancaq

QƏZƏLLƏR

ZAMANDIR

Ey gül, səntək canə yetsəm, söylərəm əcəb zamandır,
Bir çarə qıl əzabıma, gəl demə səbəb zamandır.

Hər aşiqin dövrəni var, çərxi-fələk bəhanədir,
Dərdimizə varsa əlac, bu rəsmi tələb zamandır.

Neçə əfsanə eşitdim, neçə dastan oxudum mən,
Yenisi yazılsa bizdən, yaranar bir dəb zamandır.

Gördüyünü könül sevməz, könül sevən tam başqdır,
Ürək istər öyrənməyə, öyrədən məktəb zamandır.

Dildarımla vəslə yetsəm, soruş məndən nə istərəm?
Yoxdur başqa bir istəyim, ki yalnız, mətləb zamandır.

Sənli günlərimi verməz nə dövlət, nə mənsəb mənə,
Sənlə qalan günlərimə, istəyim yarəb zamandır.

Hafız, ol dildarı sənə yetirən bu ruzigardır,
Şükür eylə öz bəxtinə, indi mürəkkəb zamandır.

Dostlara bir kəlmə demərəm

Mən ki, bir kəlmə də dostuma səndən demərəm,
Bilmirəm ürəkdənmi, yoxsa qəsdən demərəm.

Yandırsan ey sənəm, qəlbimdə bir sönməz çıraq,
Gəlməsin pərvanə, düşər nifaq, mən demərəm.

Səndən soruşsa güllər, çiçəklər, bütün aləm,
Nə desən əfsanədir, ona, əhsən demərəm.

İstədim ayrı gəzəm, bəlkə dərdim azala,
Həsretim artdı yaman, bilməm nədən demərəm.

Qəlbimdə coşar ümman, nə zaman söylə burda,
Görünər, ya görünməz, bizim yelkən demərəm.

Dedim ki, fəraq düşsən pərişan olar qəlbin,
Orada qəlbim mənim salmış məskən demərəm.

Hafız, söyle ol şuxa, dastanlar əfsanədir,
Eyləsə bəlkə kömək, gələrik tək demərəm.

Əzabkeş yenə candır

Dilbəra, varmı nəsə, həyatında candan şirin?
Bir can da çatıb mənə, həm mənimdir, həm də sənin.

İstərdim qurban verəm, canı xumar baxışına,
Dedim ki, can sənindir, bəs nədəndir indi qəmin?

Qəm düşər canə əğər, ötüb getsə vüsal anı,
Keçərsə o xoş zaman, qalar təkcə həsrət yəqin.

Yazılıb neçə dastan, eşq yolunda divanədən,
Mən ki, bir divanəyəm, niyə dinmir sənin qəlbin?

Dəyişib indi zaman, eşqdən cəfa dəbdə deyil,
Soruşdum dəbdə nədir, dedin yalnız səbr, təmkin.

Səbr, təmkin dözüm demək, ürək isə sənsiz dözmür,
Əzabkeş yenə candır, gecə-gündüz həzin-həzin.

Hafiza, dərd eləmə, o can sənə qismətdirsə,
Olacaq bir gün sənin, ümid ele, olma bədbin.

Yəqin bizə yar gələcək

Baxçamızda güllər açıb, yəqin bizə yar gələcək,
Ürəyimdən qəm gedəcək, könlümə bahar gələcək.

Vətənimin torpağında nazlı gözəllər yetişir,
Görəndə də hər birini qəlbimə vüqar gələcək.

Təbiətin öz işidir, neçə dilbər yaratса da,
Qəlbim mənim hey söyləyir, tələsmə nigar gələcək.

Gəlsə dildar həsrət gedər, şükr edərəm neçə dəfə,
Ki, eşqini bəyan edib, gülzərim aşkar gələcək.

Səni bir gün görməyəndə, mənə divanə deyərlər,
Bilən yoxdur, xəyalında, gözləri xumar gələcək.

Nə deyirlər, qoy desinlər, eşqdən yoxdur xəbərləri,
Eşq yolunu keşf edəndə, qəlbə ixtiyar gələcək.

Bəsdir daha fikir etdin verilmişdir artıq fərman,
Söyləyirlər gözləyən var, Hafızdən qərar gələcək.

Könlüm dolu əzabladır

Könlüm dolu əzabladır, cövrün qəsdən qurtarmazmı?
Cəfa ilə keçə ömür, bu eşq məndən qurtarmazmı?

Hər aşiqin öz dövrü var, sən də bunu bilirsən ki,
Səntək canə yetişmişəm, cəfa hərdən qurtarmazmı?

Hicran ilə keçən günlər, yaxın edər qəlbimizi,
Görüş üçün qəlb sizlayar, giley səndən qurtarmazmı?

Xəyal yenə təskin verir, çatacağam nə vaxt isə,
Dostlar, deyin gecə-gündüz, dildə əhsən qurtarmazmı?

Bəs edər ki, bircə kəlmən, bu sevdadan qəlbim mənim,
Aşıb-daşşa sevinc ilə, sevinc erkən qurtarmazmı?

Yetər axır, eşqimizdən hər iki aləm danışır,
Bir dəfəlik kifayətdir, yandım desən qurtarmazmı?

Ey Hafızə ümid verib, qəlbə nihan gəzən gözəl,
Qəlbim mənim şamtək yandı, yanıb tezdən qurtarmazmı?

Bir "Segah" dinləsək

Bir "Segah" dinləsək, ruhumuz göylərdə gəzer,
"Cahargah" səslənsə, qəlbimiz şövqlə dincələr.

Xalqımızın əzəldən müğamat sərvəti olmuş,
İlahi göndərmiş, taixlər verirlər xəbər.

Muğamda Nizami, Fizuli hikməti vardır,
Onlardan çatmışdır əmanət bizə qəzəllər.

Hər birin "Rast" ilə dinləyən nəfəsin dərməz,
"Dilkəş"i eşitsən, könlündən dağılara kədər.

Ürəkdən səslənər qəzəli Seyid Əzim,
Vahidin sözleri "Dəşt" yə yeni rəng verər.

"Zabul"da ürəyin eyləyər ahu-zar, fəqan,
"Bayatı Qacar"la həvəslə açarsan səhər.

Muğamlar bir məlhəm, ürəyə dəyərli dərman,
Dinləyən hər dəfə, yenidən dinləmək istər.

Ey Hafız, muğamı sevməyən insan olarsa,
Əfsuslar, deyərsən, bu insan, yaşamış hədər.

HƏSƏN BAYRAMOV
Pedaqoji elmlər doktoru

"FİRUDİN BƏY KÖÇƏRLİ: ÜMMƏTDƏN MİLLƏTƏ DOĞRU"

(Elmi-pedaqoji fikrimizin klassiki haqqında ciddi əsər)

Düzünü deyim ki, Pərişanım Mikayıl qızını peşəkar arxiv işçisi kimi tanışam da tədqiqatçılıq məharətinə o qədər də bələd deyildim. Onun "Firidun bəy Köçərlı: ümmətdən müllətə doğru" əsərini oxuyandan sonra onunla elmi-publisistik təmasda gecikdiyimi etiraf edərək, həmin əsər haqqında bəzi fikirlərimi, xüsusilə böyük ədibin pedaqoji-maarifçi baxışlarına dair araşdırılmalarına münasibet bildirməyi vacib hesab etdim.

Azərbaycan mədəniyyətinin görkəmli şəxsiyyətlərdən hesab edilən Firidun bəy Köçərlinin tədqiqatı ilə bir çox alımlarımız möşgül olmuş və onun yaradıcılığından bəhrələnmişlər. Son illər isə Firidun bəy Köçərlinin tədqiqatı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Siyasi Sənədlər Arxivinin aparıcı məsləhətçisi, Elmi Kitabxana şöbəsinin müdürü Pərişanım Mikayıl qızı Muradova möşgül olmuş, kitabxananın materialları əsasında "Ümmətdən-millətə doğru" (və yaxud "Ümmətdən-millətə keçid") əsərini ərsəyə gətirmişdi. P.Mikayılqızı bu əsərində maarifpərvər ədibin yaradıcılıq fəaliyyətinin bir çox məqamlarını üzə çıxarmağa çalışmışdır. Firidun bəyin öz sözlərinə istinad edən müəllif sözsüz ki, F.B.Köçərlinin milləti üçün arzusunda olduğu azadlığa qovuşmanın, millətini millət kimi görmək arzusunun, yəni ar-tıq ümmətdən millətə keçid zamanının yetişdiyini göstərmək istəyib.

Yeri gəlmışkən, onu da deyim ki, əsərdə F.Köçərlı bir çox aspektindən araşdırılmış, amma araşdırılan hər bir problem digəri ilə elmi tamamlayıcı-uzlaşıçı maliyyəti ilə seçilir. Burda qeyd etmək lazımdır ki, o, elmi ümumişmələr, yanaşmalar, müqayisəli ədəb-tarixi hökmələri ilə bir daha böyük ədibi görkəmli maarifçi, ədəbiyy-

yatşunas, folklorçu, tərcüməçi, pedaqoq-müəllim, Azərbaycanda ictimai-humanitar fikrin tarixi təşəkkülünə mühüm töhvələr verən, tanınmış ziyanlı kimi yeni tədqiqatçı prizmasından təqdim edə bilmış, son nəticədə Köçərlilişinə dəyərli töhvə vermişdir. Firidun bəy Köçərlinin ana dilinin saflığı uğrunda mübarizəsi rusdilli mətbuatla əməkdaşlığı, onun publisistikasındaki milli dəyərlərin təşviqi böyük ədibin pedaqoqı-maarifçi fəaliyyəti və baxışları, Azərbaycan mədəniyyəti tarixindəki rolu, Köçərlili yaradıcılığında qadına ailədə və cəmiyyətdə münasibəti, xüsusilə uşaq ədəbiyyatı sahəsində fikirləri, folklor araşdırımları Pərişanının qələmində tamamilə yeni rakursdan təqdim edilir. Bircə faktı deyim ki, əsəri hazırlayarkən 300-dən çox qəzet, jurnal, foto materiallardan, kitablardan, elektron informasiya mənbələrindən istifadə olunması onun çox zəngin ədəbi-publisistik arseala istinad etməklə, orijinal bir əsər ortaya qoyduğunu göstərir.

Hələ bundan əvvəl, 2013-cü ildə F.Köçərlinin 500 səhifəlik, "Əsərləri"ni yenidən transliterasiya edərək latın qrafikası ilə çap etdirməsi, ona olan ziyanlı sevgisinə xəbər verməklə, bu əsərin də ərsəyə gəlməsinə yəqin ki, təkan vermişdir.

O, böyük ədibin publisistikasını incəliyərək belə qənaətə gəlir ki, ölkənin inkişafı təhsildən, onun əsası isə müəllimindən asılı idi. Göstərirdi ki, müəllim uşaqa təhsil verməklə yanaşı, həm də ona mədəni rəftarı, ziyanlıcasına hərəkət etməyi, etik-estetik davranış qaydalarını təlgin edirdi. Xüsusilə qadın təhsilinə xüsusi diqqət yetirərək qadın azadlığı məsələlərinə əsərlərində geniş yer vermişdir.

Hətta o həyat yoldaşı Badisəba xanımla fərdi məşğul olaraq, ona yazıl-b-oxumağı öyrətmış, maarif təşkilatçısı kimi yetişməsində müstəsna rolu oynamışdır. Təsadüfi deyil ki, bu ziyalı xanım sonralar Qazaxda "Yetim və qəçqin uşaqlar evi" açmış, uzun müddət Şəkidə "Uşaq evinin" müdürü olmuşdur. O, "Azərbaycan ədəbiyyəti" əsərində qadın şairlər haqqında materialları toplamış və nəşr etdirmişdir. "Onun Azərbaycan tatarlarının ədəbiyyatı", "Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı" nəhayət "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsərlərini yazmaqla milli şuurun, milli kimliyin, son nəticədə milli təşanüdü dün tarixi təşəkkülündə müstəsna xidmətlər göstərmişdir.

Firudun bəyin milli-maarifçi baxışlarında uşaq ədəbiyyatı məsələləri, gənc nəslin təlim-tərbiyəsi xüsusi yer tutur. Qəza məktəblərindən, dini və xalq-kənd məktəblərinədək get-gedə şaxələnməkdə olan yeni tipli təhsil müəssisələrində nəhayət, "usuli-cədid" məktəblərində tətbiq edilən yeni təhsil quruculuğu, eləcə də uşaqlar haqqında yazıl-yaradan ziyalıların əsərlərinə, onların şəhərlərinə məxsusi diqqət yetirməklə əsərdə görkəmli uşaq jurnallarına, oradakı materillara Firudun bəyin böyük əhəmiyyət verməsini qeyd etməklə, həm də ana dilli mətbuat uğrunda mübarizə ilə milli maarifçiliyimi zi yeni zirvəyə qaldırmasını yeni elmi üslubda araşdırılmışdır. Görkəmli maarifçi Əlisgəndər Cəfərzadənin "Dəbistan" adlı uşaq jurnalını nəşr etdirməsindən bəhs edən görkəmli maarifçi Nəriman Nərimanov 1906-cı il də "Irşad" qəzetində yazdı: "Bu vaxtadək kasıbçılıqdan uşaqlarımız zərərli, əqidəni pozan kitabların əlində naəlac qalmışlar. "Dəbistan" isə bu dövr kitabların aradan götürülməyinə səbəb olub, ondan zəmanəmizə lazımlı olan məlumatlar verməyi gözləyirik".

Firudun bəy Köçərlinin böyüküb boy-a-başa çatdığı ailəsində öyrəndiyi ərəb, fars, türk dilləri, sonradan isə rus dilinə mükəmməl yiylənlənməyi onun gələcəkdə bu dillərdə savadının təkmilləşməsinə səbəb oldu.

F.Köçərli dövrünün bir çox ziyalılarından fərqli olaraq İslamın heç də insan əxlaqında mənfi rol oynaması fikri ilə razılaşmayırdı. Bu barədə olan söhbətlərdə o, həmişə İslam dininin müdafiəsinə qalxaraq sübut etməyə çalışırdı ki, şəxsiyyətin formallaşmasında xarici mühitin və ailədə tərbiyənin rolü əsasdır. Köçərli yazdı: "Tərbiyə amillərinin ən mühümürlərindən birisi də ailə tərbiyəsidir, ailədə, ailə arasında uşaq öz bilik və xəsaili-mənəviyyəsinin əsasını alır. Burada onun qəlbinə bəyənilmiş xəsiyyətlərin, yaxud qəbahərlərin toxumları saçılır, ailədə hökmfərma olan mənəvi məfkurələr (ideala) yavaş-yavaş onun qəlbinə yer edir. Uşaq bilaixtiyar hökmfərma olan mənəviyyata alışır və ailədəki saf qəlbinə ailənin mənəviyyatı əks salır".

Göründüyü kimi o dövr ədəbi-maarifçi mühit yeni milli oyanışa təkan verməklə milli kimlik uğrunda mübarizəni cəmiyyətdə ictimai humanitar axın halına gə-

tirmişdir.

F.Köçərli hələ XIX əsrin 90-cı illərində məsləhət görürdü ki, "təfəkkür sahibi olan yazıçılar" yeniyetmələr üçün "onların öz həyatını əks etdirən roman və po-vəstlər yazsınlar" və belə əsərlərin qəhrəmanları mütləq öz gözəl, yeni əxlaqi keyfiyyətləri, işqılı fikirləri, işləri, arzuları "köhnə əqidəli müsəlmanlardan seçilən" yeniyetmələr olsun. O dövr ədəbi proses üçün nümunə olası bu fikirləri ancaq alqışlamaq olar!

Bu dövr ziyalıların ərsəyə gətirdikləri "Dəbistan", "Məktəb" və "Rəhbər" jurnallarında nəşr edilən məqələlər, orada verilən maarifçi fikirlər böyük ədibin daim diqqətində olmuş, bu jurnalları daim izləmişdir.

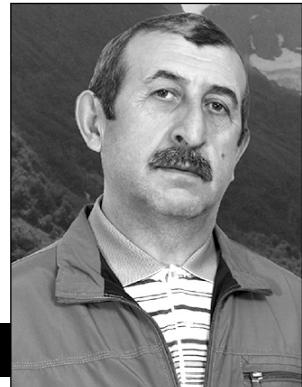
Bütün bunlarla bərabər böyük ədibə qədər uşaq ədəbiyyatı haqqında bir sıra elmi-nəzəri materillər yazılsa da, bu sahədə sistemli tədqiqatın ona məxsus olması həm uşaq ədiblərini, maarifçiləri istiqamətləndirmək baxımından, həm də tədqiqatçı olaraq Firudun bəyin ədəbi-maarifçi fikrimizin əsas yönləndirici olaraq tarixi missiyasını müasir ədəbi-tarixi prosesə çatdırır.

Bu baxımdan haqqında bəhs etdiyimiz əsər görkəmli maarif fədaisini daha geniş anlamda müasir ədəbi-maarifçi mühitə təqdimat baxımından da ciddi əhəmiyyətə malikdir.

Böyük ədibin çoxcəhətli maarifçi-ədəbi araşdırımlarını sistemləşdirməklə Köçərlişunaslığa yeni töhfə və rən Pərihanım Mikayıł qızının "F.B.Köçərli: Ummətdən-millətə doğru" əsəri həm də müasir ədəbiyyatşunaslığa layiqli töhfə kimi dəyərləndirilə bilər.

Kitabda yüksək elmi-nəzəri məzmunu ilə seçilən ön sözə filologiya elmlər doktoru professor Şamil Vəliyev yazır: "Müasir çağdaş dövrümüzün ziyalıları, ədəbiyyatçı və tənqidçilər demək olar ki, Firudun bəy Köçərli yaradıcılığından bəhrələnmiş, ona istinad etmişlər. Neçəneçə ədəbiyyatşunaslarımız və digər peşə sahibləri F.b.Köçərlinin yaradıcılığına yaxşı bələddirlər. K.Talibzadə, M.Dadaşzadə, M.C.Paşayev, M.İbrahimov, H.Araklı, Ş.Qurbanov, B.Nəbiyev və onlarla alimlərimiz Firudun bəy Köçərlinin yaradıcılığına müraciət etmiş, tədqiqat aparmış və gözəl əsərlər meydana çıxarımışlar.

Haqqında bəhs etdiyimiz "Ümmətdən-millətə doğru" əsəri də həmin alimlərin əsərləri əsasında meydana gəlmişdi. Müəllif F.Köçərlinin yaradıcılığına həsr edilmiş "Ümmətdən-millətə doğru" əsərində klassik ədəbiyyatımızın dəyərləri nümayəndələrindən, dövrün ictimai-siyasi hadisələrindən, savadsızlığın ləğv edilməsi uğrunda ziyalılarımızın apardığı mübarizədən, cəmiyyətdə qadın hüquqsuzluğunun aradan qaldırılmasından, dini fanatizmin başımıza gətirdiyi bələlərdən, ölkəmizdə milli ruhun oyanması və digər məsələlərdən çox geniş məlumat verilir ki, bu da gələcəkdə Köçərlinin tədqiqatı ilə məşğul olmaq istəyən tədqiqatçılar üçün dəyərli mənbədir".

XALIQ AZADI

ÜÇ DÖVRÜN GÖRÜŞÜ

(poemadan parça)

Keçir gecə, aləm yatır, yatmır fikir, düşüncələr,
Mənə , "hələ yatma!" - deyir, yol eyləyir xatirələr.

"Yatma!", -deyir, dünənimnən bu günümə pay gətirir,
Keçirdiyim illərimdən neçə-neçə say gətirir!

"Yatma!"- deyir xatirələr, - gedək keçmiş gəzməyə!
Unuduram - bu xəyaldı, başlayıram sevinməyə!

Bilirəm ki, bu səfərdə sevinclər izləyir məni,
Mən sevdiyim - məni sevən insanlar gözləyir məni.

Xatirələr bir üfüqdür, sonsuz, ucu-bucağı yox,
Bu günümün soyuğunu yox edəcək ocağı yox!

Uzaqlarda nə görürəm; bir məğrur gənc addımlayır,
Üz-gözündən sevinc yağır, sabahını salamlayır!

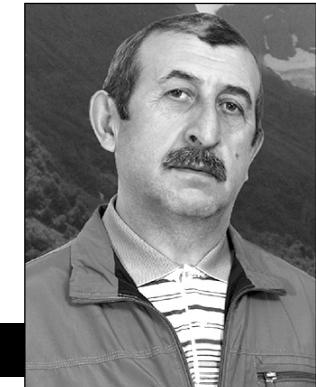
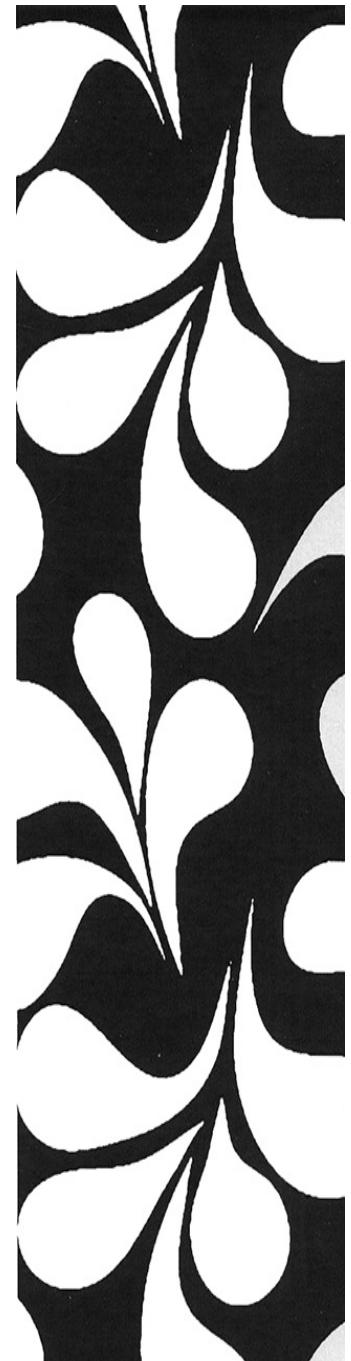
Gələcəyə inam dolu baxışları deyir nələr,
Yolunda gözləyir onu neçə-neçə xoşbəxt illər!

Xoşbəxt insan! Ürəyində bir yenilməz sevgisi var,
Səadətə yol götürən Həyat adlı vergisi var!

Cavanlığın gücü onda, inamlıdır addımları,
Sevilib-sevən ürəyi - zirvələrin təmiz qarı!

Yanaşıram, bir keçmiş tek, o baxışlar görmür məni,
Uzaqlarda zirvələrə cəm edibdi diqqətini!

Hazırlaşır fəth etməyə yoxşunu zirvələrin,
Ondan yaman uzaqdadır əsən yeli fəsillərin!

O üfüqi ötür xəyal, baxır bir azca uzağa.
Gəncliyim qalır arxada, çevrilirəm bir uşaqa!

Nə görürəm, aman Allah! Bu nə səs-küy, nə qışqırıq?
Qayalıqda oyun olar? Şalvar olub cırıq-cırıq.

Hara gəldi, dırmaşırıq. Oyun olsun, fərqi yoxdu.
Yemək nədir - yada düşmür, elə bil ki, hamı toxdu.

Oynamışiq "Ənzəlini", indi isə "Çilik - ağac",
Sabahasa qərar çıxıb, oyunumuz "Top-aldı-qac"!

Dərs oxumaq vaxtı çatır, neynəyək, evə qaçıraq,
Özümüz də hiss etmirik - gələcəyə yol açırıq!

Yemək, paltar, kitab hardan - bunun nə dəxli var mənə,
Bir qayğım var: tez böyüüm, sevinirəm keçən günə!

Sağ-salamat ata-ana, qayğı, fikir mənlik deyil,
Bayaq gördüyüüm gəncliyə bir addımdır hər keçən il!

Xatırələr "gedək!"- deyir, səfərinə davam edir.
Ötür uşaqlıq dövrünü, körpəliyə qonaq gedir!

...Nədir, görən, doğulanda? Başlanğıcını, ya sonmudur?
Yoxsa bu sırlı həyatda iki üzlü bir donmudur?..

Gedə-gedə, firladıram xəyalımda bu sualı,
Nə qurtarmır, nə başlamır, bu həyatın sırlı yolu.

Nə olsun adlar dəyişir, həyat nə var - elə qalır!
Bu üç dövran, bu üç məkan - ömrün sırlı qalmaqalı.

Kim gəlməli? Kim getməli? Hardan gəlir belə qərar,
Dünya sanki, bir kitabdır, vərəqlənir təkrar-təkrar!

Budur, xəyal gəldi çatdı, eylədi yaxın uzağı,
Durmuşam, bir ev görürəm. Bu evin iki otağı.

Bu evin varıdır iki otağı,
Biri gedənindir, biri gələnin.
Birində şənlikdir, birində - ağı,
Biri ağlayanın, biri gülənin!

Bir körpə səs salır, dünyaya gəlir,
Xoş gəlir - çəkməyə dünya cəfasın.
Qonşu otaqdasa biri köç edir,
Son anda eşidir "Gəldim!"- sədasın!

Bir evdə bir körpə doğulub bu gün,
Bir körpə səsini salıb dünyaya.
Arzu qanadında yetirib özün,
Sevincələr bəxş edib ata-anaya.

Dünyaya mən gəldim, böyümək üçün,
Böyüküb körpəli qoca olmağa.
Böyüküb bildim ki, gələcək o gün,
Qocalıb keçəcəm qonşu otağa!

...Yol edəcək ömrümüzdən bahar, payız, neçə illər,
Qaytaracaq o illəri, düşünəndə xatirələr!

Bu günündən gələn qoca söykənəcək əsasına,
Üfüqlərə göz dikəcək, düşüb fikir dəryasına!

Cavanlığın sevgisində bu qocanın da gözü var,
Qayğısız dəcəl uşaqa, söyləməyə çox sözü var.

Yorğun qoca ürəyində deyilməmiş qalır nələr,
Açılmışa bu ürəyin, daha, cətin vaxtı gələr!

Qulaq asın, ay insanlar: sevin vaxtı, verin qiymət,
Var-dövlət olmasa olar, vaxtdır, dəqiqədir sərvət!

Qiymət verin hər bir ana, uşaqlığa qiymət verin!
Yaradanın bəxş etdiyi cavanlığa qiymət verin!

AY USTA

Nə vaxt ki, mizrabı vurursan simə,
Odlanır ürəyim, inan, ay usta!
Huşum qanad açır, gedib uzağa,
Dayanır bu ömür, zaman, ay usta!

"Sarıtel" səslənir - oluram yoldaş,
"Kərəmi" üstündə tökürom qan-yaş!
Qurbanı oluram, bir anlıq, qardaş,
Bağlayır yolumu duman, ay usta!

Simlər dilə gəlir, Qərib ağlayır,
Şahsənəm gözləyir, sinə dağlayır.
Zülm edir, yolların yaman bağlayır,
Lələnin, Kərəmin boran, ay usta!

Mizrabın qaytarır keçəni geri,
Tən edir könlümdə sevinc-kədəri
Arxada qoyduğum gənclik illəri,
İstəyir ömürdən aman, ay usta!

Çal qardaş, yaşatsın bizi xeyallar,
Qərib ürəklərdə azalsın qübar!
Xalıqə "Gəl!" - desin o düzər, dağlar,
Çin olsun görüşə güman, ay usta!

ANA YURDUM, SƏN BİR SİRLƏR DÜNYASI

Gözəl diyar, sən bir sirlər dünyası,
Nə qədər gözəllik var olur səndə!
Yaşıl meşələrin, şış qayaların,
Cənnətə pay olan bar olur səndə!

Nə qədər olsa da dövranın nəsi,
Şirindir səninlə "vüsal" kəlməsi!
Zirvədə qızı vuran qartalın səsi,
Nəğməli saz olur, tar olur səndə!

Vurğunam hüsnünə, bahar - yazına,
Qoynunda boy atan oğul-qızına.
Dədə Ədalətin qəmli sazına,
Əslisi-Kərəmi yar olur səndə!

Xalıqın sevgisi möhtəşəm diyar,
Bu sırli gözəllik görən harda var?
Dağların ətəyi yaşıl bağça-bar,
Zirvəsi keçilməz qar olur səndə!

AXTAR

Məni axtarmağa gecikmisən sən,
Keçmişin alovlu ilində axtar!
Eşqin dəryasında üzən gəncliyin,
Görüşə səsləyən dilində axtar!

Sənin gəlişinnən xəbər gətirən,
Dünyanı gözüməndən alıb itirən,
Qara tellərinə sığal yetirən
Bahar axşamının yelində axtar!

Odlu məhəbbətin şahidi olan,
Məni heyran edən gülüşlə dolan,
Dözməyib həsrətə saralıb-solan,
O şəhli çəmənin gülündə axtar!

Vüsal atəşiyələ alışanda biz,
Sular qıraqıydı görüş yerimiz.
Oturub baş-başa seyr etdiyimiz,
Çayların gurlayan selində axtar!

Yollar nə olacaq, mən nə bilərdim!
Bu da bir yazdı! Mən nə edərdim?
Xalıqəm, dərmanın bu böyük dərdin,
Axan göz yaşımın gölündə axtar!

BƏSDİ

Gözəl pəri, nə zülümdür, edirsən,
Ədalət yolunu seçginən, bəsdi.
Ya cəllad ol, al canımı biryolluq,
Ya da, günahımnan keçginən, bəsdi!

Amandı, rəhm eylə, söyləmə "qan-qan",
İbrət olmadımı bu qədər hicran?
Könlümdə yer tutan eşqin camından,
Qaldırıb, doyunca içginən, bəsdi!

Hicran atəşində mən çəkdim nələr,
Mənə həmdəm oldu qüssə, qəm, kədər.
Bağlı saxladığın, bu neçə illər,
Könül qapısını açgınan, bəsdi!

Xatirə yaşayır qəmli yadımda,
Bir dünya qızınar ürək odumda!
Dumanlı-cisginli həyat yolumda,
Çevrilib günəş tək saçgınan, bəsdi!

Xalıqəm, səsləyir bizi həmişə,
İlk görüş yerimiz - o gizli guşə.
İnsaf et, yenə də bir çıx görüşə,
Həvəsnən qarşıma qaçgınan, bəsdi!

DÜNYA

Hərdən meydan oxuyursan,
Baxırsan qıyğacı, dünya!
Gah tuş edirsən sevinci,
Gah da ehtiyacı, dünya!

Xatırələr qəmə dalır,
Gedir - keçmişlərdə qalır.
Ömür keçir, baş qocalır,
Ağardırsan saçı, dünya!

Fələk bizi yaman yorur,
Qocalıq tək hiylə qurur.
Qapının ağızında durur,
Ahıllığın köçü, dünya!

Gah yollara tor atırsan,
Gah bala zəhər qatırsan.
Bu Xalıqi qocaldırsan,
Nəymış onun suçu, dünya?

SÖYLƏSİN

Öz-özünü öymə, heç vaxt,
Tərifini el söyləsin!
Sevinc yetir ürəklərə,
Könül gülsün, dil söyləsin.

Ağlayanın sil göz yaşın,
Haqqın yolu olsun işin.
Yerə əyilməsin başın,
Dursun məğrur, zil, söyləsin!

İmdad eylə əlsizlərə,
İstəsələr neçə kərə!
Qiymətini yetimlərə,
Uzatdığını əl söyləsin!

Olma vara-döylətə qul.
O dünyaya nə lazım pul,
Burda varlı, orda yoxsul,
Hinkir-Minkir, gəl, söyləsin.

Düzungün olmaz ləyaqəti,
Dalda edərsə qeybəti.
Xalıq, qoy gülün səhbəti,
Aşıqi bülbül söyləsin!

KEÇMİŞƏ SƏYAHƏT

Fikirlər yol edir, gedir uzağa,
Bu günün əlindən məni qoparır!
İndiki qayğıını qoyub qırğığa,
Xəyal dünyasına məni aparır!

Elə bir dünyaya düşürəm ki, mən
Təzəcə gül açır doğan arzular.
Gözəl gələcəyə ümidiłər verən,
Gedir üfüqlərə uğurlu yollar!

Yox olur reallıq, qayıdır dünən,
Zirvələr yol üstə! Parlayır Günəş,
Dayanıb dünənim - sevilən, sevən,
Zirvəyə dikələn gözlərdə ateş!

Baxışlar zillənib gözəl sabaha,
Nəzərə almayırlar dərə-təpəni.
Böyük gələcəkdir məqsədi daha,
Dünəndə saxlayıb olub-keçəni.

Eşqin yollarında usana bilməz,
Fərhada çevrilən dünənimə bax!
Ülvi məhəbbətin gücü yenilməz,
Necə tab getirər buna qaya-dağ?

İlahim, nə gözəl dünya olarmış,
Niyə tərk etmişəm belə bir yeri!
Xəyal təkid edir: oyanma, yapış,
Qayıtma bu real dünyaya geri!

QEYBƏT EYLƏYİR

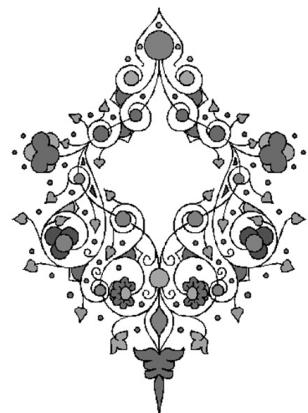
Pozulur zəmanət, çoxalır yalan,
Daz keçəl şeytandan qeybət eyləyir.
Qarğı qırıldayıf, fikir söyləyir,
Ot yeyən heyvandan qeybət eyləyir.

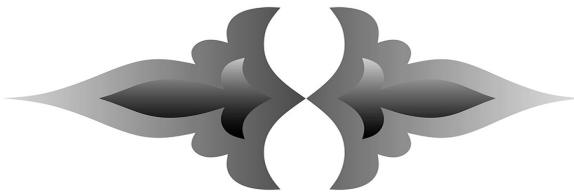
Yaman moda düşüb olmaq ziyalı,
Samitdən-saitdən yoxdu əhvəli.
Dərk edə bilməyən sadə misali,
Zehində ümmandan qeybət eyləyir!

"Qafiyə" sözünü tanımayan kəs,
Ələsgər olmağa eyləyir həvəs!
Ağıllı söz tapmir, nadan salır səs,
By axmaq zamandan qeybət eyləyir!

Zərin qiymətini verməli zərgər,
Dəmirə dəmirçi, taxtaya dülgər!
Yaxşılıq qanmayan avara, sərsər,
Yaxşıya yamandan qeybət eyləyir!

Aramsız danışan, aramsız yazan,
O demək deyil ki, ustadır insan!
Ay Xalıq, düz yolda yolunu azan,
Dağlarda dumandan qeybət eyləyir!

CAMAL ZEYNALOĞLU

(hekayələr)

BİR GECƏNİN GƏLİNİ

Sərxanın iki qardaşı - Səmidxanla Alxan narkotika alveri üstündə həbsxanada yatırıldı. Anası Zivər üçüncü oğlu Sərxana gecə-gündüz yalvarırdı ki, bari sən qardaşlarının yolu ilə getmə, mənə yazığın gölsin. O iki qardaşına görə el tənəsi-nə tuş gəldiyim bəs deyil? - Arvad övladlarını bu pis bəlaya qurşadanlara həmişə qarğış, nale-nifrin yağıdırırdı. Sərxansa and içib, anasına söz vermişdi ki, yox, ana, sən nə danişırsan? O iş mənlik deyil, arxayın ol!

Atasızlıq öz işini görürdü... Zivər həyat yoldasını çox erkən, avtomobil qəzasında itirmişdi. Açı tale üç oğlan övladının onun öhdəsinə buraxmışdı. Ananın gücü övladlarının yalnız orta təhsil almasına yetmiş oldu...

Zivər, Səmidxanla Alxanı evləndirmək üçün çox qız qapısını döymüşdü. Kimsədən "hə" cavabı ala bilməmişdi. Heç kim bu ailəyə qız vermək istəmirdi. Çünkü rayonda onun oğlanlarının narkotik ticarəti ilə məşğul olduğunu hamı bilirdi... İnsafən, Zivər vaxtılıq övladlarına çox yalvarıb-yaxarmış, öyüd-nəsihət vermiş, onları tutduqları bu yanlış yoldan çəkindirməyi israr etmişdi. Amma nankor övladlar ana məsləhəti və nəsihətini qulaqardına vurmuş, çırrıq əməllərindən əl çəkə bilməmişdilər...

Oğlanlarının həbsindən sonra Zivər son ümidi Sərxana bağlamışdı...

Bir gün ana süfrə arxasında evlənməkdən söz saldı.

-Sərxan, oğul, sənin artıq evlənmək yaşın çatıb. Qardaşların taleyi onsuz da hamimizə bəlliidir. Heç olmasa sən bizim ailənin üstündəki ləkəni təmizləməyə çalış. Bilirom, sən anana verdiyin sözə xilaf çıxmazsan. Doğru yolla gedəcəksən, bu bələdan uzaq olacaqsan. Həm də düşünürəm ki, evlənəndən sonra basın öz ailənə qarışacaq, evinə-eşiyinə lazıminca sahib çıxacaqsan, - deyə Zivər oğlunun ağızını aradı.

Sərxan cavabında:

-Ana, özün bilirsən ki, mən böyük-kicik yeri bilənəm. Məndən böyük iki qardaşım qala-qala mən necə evlənə bilərəm? - dedi.

-Oğlum, qardaşlarına görə sən də həyatını məhv etməyəcəksən ki? Onların vəziyyəti bəlliidir. Gəl, sən daşı tök ətə-

yindən, anana yaxşı-yaxşı qulaq as. Mən daha yaşlaşmışsam... Mən də bir gəlin üzü görüm də. Heç olmasa bu məsələdə sözümüz yerə salma... Sənə elə öz qohumlarımızdan qız alacağam. Çünkü kənar bizi qız vermir. - Zivər oğlundan əl çəkmək istəmədi.

-Yaxşı, ana, elədirsə, özün bilərsən, - deyə Sərxan yaxasını anasının caynağından qurtarmaq istəyirmiş kimi, candəri razılığını bildirdi.

Sərxan anasına söz versə də, əhdinə xilaf çıxdı. Əslində, bu, onun özündən asılı olmadı. Onu qardaşlarının yolu ilə getməyə məcbur edənlər oldu. Belə ki, yerli narkobaron və onun əlaltıları Sərxana xəbərdarlıq mənasında bildirmişdilər ki, qardaşlarının onlara külli miqdarda borcu var. Ona görə də həmin borcu sən ödəməlisən...

...Zivər arxayıncılıqla oğlu üçün qız axtarışına çıxdı. Yaxın qohumlarından birinin qızını bəyənərək Sərxana "hə"sinə aldı. Amma zavallı ana Sərxanın qardaşları kimi çırrıq işlərə bulaşlığından xəbərsiz idi...

Polis əməliyyatçıları Sərxanın da qardaşları kimi bataqlıqda çapaladığından xəbərdar idilər. Ona görə xeyli vaxt idi ki, onun üzərində işləyirdilər. Onu tilova salmaqdan ötrü məqam axtarırdılar. Ana isə "xeyir işi uzatmazlar", deyə oğluna təcili toy edib, evə gəlin götürməyi planlaşdırılmışdı. Nəhayət, toy günü yetişdi. Zivər xalanın gözlerindəki sevinclə kədər yaşları bir-birinə qarışmışdı. Bunun hansı sevinc, hansı kədər yaşları olduğunu bilmək yaxınları üçün o qədər də çətin deyildi. Təbii ki, ananın sevinc yaşları, Sərxanın xoş gününü görmək, kədər yaşları isə qardaşlarının bu gün onların yanında olmamaları ilə bağlı idi...

...Polis əməliyyatçıları Sərxanı toy gecəsi götürməyə qərar vermişdilər. Bu, ən münasib məqam idi. İşıqlar bir neçə dəqiqəliyə söndürüləcəkdi və bundan istifadə edərək, bəyi aradan çıxardacaqdılar. Amma bu ilk plan baş tutmadı. Sərxanın yaxınlarının, onu üzük qaşı kimi əhatəyə alaraq, gecə yarısına qədər şıdrığı rəqs etmələri bu planın həyata keçməsinə mane oldu. Növbəti dəfə polislər bəyi ertəsi gün, səhər tezdən evindən götürməyə qərar verdilər. Qəfildən evə bas-

qın edən polislər təzə gəlini bərk qorxutmuş və o, dərhal bayılmışdı. Səbinə özünə gələndə, polislər Sərxanı çıxdan aparmışdır.

Zivər buna alışan birisi kimi təzə gəlinini sakitləşdirməyə çalışdı:

-Qorxma, qızım, həyəcanlanma. Bunlar ötüb keçəridir, polis idarəesində sorğu-sualdan sonra Sərxanı evə buraxacaqlar. Çünkü oğlum məni əmin edib ki, qardaşlarının yoluyla getməyəcək. O, mənə yalan söyləməz. Oğlumu yaxşı tanıyıram.

Amma axşam oldu, Sərxandan xəbər çıxmadı. Ana dözə bilməyib polis idarəsinə getdi. Ona oğlunun qardaşları kimi, narkotik ticarəti ilə məşğul olduğunu söyləyəndə, arvadın mati-qutu qurudu, nitqi tutuldu, deməyə söz tapmadı. Bütün ümidi ləri alt-üst oldu.

Zivər xalani Sərxandan daha çox gəlini narahat edirdi. Yəziq qızçıqazın halının bundan sonra necə olacağı barədə düşünən ana polis idarəesindən çıxıb tələsik evə qayıtdı. Səbinə özündə deyildi, o öz otağında əlləri ilə başını tutaraq sa-

yıqlayırırdı. Nə dediyi də anlaşılmırırdı. Zivər gəlinini götürüb təcili rayon xəstəxanasına apardı. Həkimlər onu hərtərəflı müayinədən keçirdikdən sonra bir şey anlamayaraq anaya məsləhət gördülər ki, xəstəni Bakıya aparsınlar.

Səbinə nə bir qurtum su içir, nə də bir loxma çörək kəsirdi. Təzə gəlinin bütün qohum-əqrəbələri təlaş və həyəcan içinde yiğisib ona baş çəkməyə gəlmışdilər. Amma o, kimsə ilə dinib-danışmır, özünə qapanaraq, gözlərini yalnız bir nöqtəyə zilləyib dururdu...

Ertəsi gün Zivər xala qohumları ilə birləşdə Səbinəni Bakıya getirdi. Bakıda da həkimlər onun dərdinə əlac təpa bilmədilər. Yaziq gəlin günü-gündən geriləyir, şam kimi əriyirdi... Bir gecənin gəlini olmuş Səbinə ay tamam olmamış elə xəstəxanadaca həyatla vidalaşdı. Onun nəinki yaxın qohum, dost, tanışları, habelə, bu hadisəni eşidib-bilənlər Səbinənin ömrünün belə erkən sona yetməsinə yanib-yaxılırlırdılar...

Bələcə, bəşəri bəla olan ağ ölüm - narkotik ucbatından bir gənc həbsxanaya, digər gənc isə məzarlıq yollandı...

06.04.2019

AİLƏ SÜRÜCÜSÜ

Kiçik bizneslə məşğul olurdum. İflasa uğradım. Aylarla işsiz qaldım. İndiki zamanda işsiz bir atanın iki övlad böyütməsi asan məsələ deyil. Hər yerdə iş axtardım, fəhləlik də olsa razıydım. İş üçün bütün tanışlara, dostlara soraq salmışdım.

Bir gün dostum Rüfət dedi ki, mənimcün yaxşı bir iş tapıb. Bakıdakı rayonların birinin yüksək çinli dövlət məmərən ailə sürücüsünə ehtiyacı varmış. Aylıq maaşı da 700 manatdır. Həmən razılıq verdim. Sürücülük vəsiqəm də vardi. Əvvəllər maşının vardi, ehtiyac üzündən maşınını satmağa məcbur oldum.

Mən həmin dövlət məmərən ailəsinin sürücüsü oldum. Məmərən iki övladı - bir qızı, bir oğlu vardi. Oğlu evli idi. Yüksək rütbeli məmərən qızı ilə ailə qurmuşdu. Qızı isə hələ subay idi.

Oğlanın yüz əlli minlik öz şəxsi maşını vardi. Qızını və arvadını isə buyruq qulu kimi, hara istəsələr mən aparırdım, bir növ onların necə deyərlər, "kəbinli arvadı" olmuşdum. Günüñ istənilən vaxtı qulluqlarında hazır-müntəzir durmali idim. Nə edə bilerdim? Necə deyərlər, bəy dediyin nədir, bəyənməməyin nədir?

Sonra gəlin mənə dedi ki, onu da dediyi lazımlı olan yerə aparmalıyam. Amma hara apardığımı evdəkilər bilməməlidir. Bu tapşırıq məni düşündürür və çəşbaş salırdı: hara getdiyim-dən evdəkilər xəbər tutmasın! Bu, necə ailədir? Amma nə etməli? Ağa deyir: sür dərəyə - sür də...

Onları ailəlikcə bir yerə aparanda, yolda maşını saxlatdırıb, könülləri istədikləri yeməklər alıb yeyir, çörək qırıntıları isə ayaq altına töküldürdü. Oturacaqları pis günə qoyurdular. Hər dəfə onlar maşından düşən kimi, həm oturacaqları təmizləyir, həm də ayaqaltına tökülmüş çörək qırıntılarını "salfetka"ya yiğir, sonra həmin çörək qırıntılarını quşlara verirdim. Bir dəfə onlara dedim: "Zəhmət olmasa, çörəyi ayaq altına tökməyin, günahdır". Qız ucadan güllerək əda ilə dedi: "Biz tökürik, sən də təmizləməlisən. Bəs papasam sənə o qədər pulu nə üçün verir?!" Başqa bir söz deməyib, Fidanın hər şil-

taqlığına dözməli olurdum...

Bir dəfə də Fidan maşında xaçapuri yeyirdi. Bu vaxt ona bir dilənçi yanaşdı və: "Allah rızası üçün mənə kömək edin", dedi. Qız bomba kimi partladı; "Adə, rədd ol burdan! Elə bir dilənçimiz çatmırıd".

Qızın dilənçini təhqir etməsi mənə yaman toxundu. Elə bildim qız həmin sözlərlə dilənçini yox, məni təhqir edir. Utandığımdan xəcalət təri tökürdüm. Mən çıxarıb dilənçiyə bir manat verdim. Bunu görən Fidan dilənçinin yanında mən onları pərt etdiyimi ört-basdır etmək üçün verdiyim manatı dilənçidən geri alıb mənə qaytardı və hikkəli halda mənə üz tutub söylədi: "Pulun belə çox düşüb? Sizin kimilərdir bu dilənçiləri qudurdu, başımıza mindirən. Onlar səndən yaxşı yaşayır", - deyəndə dilənçi pərt və peşman vəziyyətdə maşın-dan uzaqlaşdı. Daha heç nə deməyib taleyimlə barışmali oldum...

Bir gün gəlin Aytən onu bir yerə aparmağımı sifariş elədi. Ünvani da mənə verdi. Gəlini həmin ünvana apardım. Hündürmərtəbəli bina idi. Mənə aşağıda gözləməyi tapşırırdı. Bir saatdan sonra qayıtdı. Özü də sərxos vəziyyətdə, ayaqüstü zorla dayanırdı. Gəlinə maşına oturmasına yardım elədim. O, maşına oturar-oturmaz öz-özünə mızıldandı: "Sənin də əlindən bir iş gəlmir, yoxsa mənim itin-qurdun yanında nə ölümüm vardı", deyə məni məzəmmətlədi. Həmin gündən sonra Aytən mənə dəfələrlə onunla intim əlaqədə olmağımı xahiş elədi. Mən isə bunun doğru yol olmadığını ona söylədim. O əsəbiləşib əri - Nurlanın ona xəyanət etdiyini, hər gecə bir qızla barlarda əyləndiyini söylədi. "Mən də qadınam, mənim də tələbatımı ödəmək lazımdır" - deyə gəlin göz yaşalarını leysan kimi axıtmağa başladı.

Aytən bir gün mənə dedi: "Rauf, sənə bir önemli tapşırıq verəcəyəm. Bunu ikimizdən başqa kimsə bilməməlidir. Sən bu gecə Nurlanı izleyib hara getdiyini, kiminlə görüşdüyünü telefona çəkib mənə göndərməlisən". Mən bu "xəfiyyə" işinə etiraz etmək istədim. Gəlin dedi: "Əgər işini itirmək ist-

mirsənsə, dediyimə əməl etmək məcburiyyətindəsən, yoxsa səni biabır eliyərəm, rüsvayı-cahan olarsan. "Əlacızsız qalib bu təklifi qəbul etmək zorunda qaldım. Allaha yalvardım ki, günahimdan keçsin, məni bağışlasın. Amma özüm-özümü bağışlaya bilmirdim. Düşünürdüm ki, İlahi, nə bəlaya düşcar oldum? Mən necə bir çirkabin içində düşdüm? Axı namaz əqli belə seylərdən uzaq olmalıdır. Amma çörəyimin xatırınə dözdürdüm. Çünkü işsizliyin dadını bilirdim. Burada işləyəndə anladım ki, abır-həya - namus - qeyrət-şərəf - ləyaqət - qürur yenə də kasiblarda qalib. Sən demə, varlıarda söylediyim bu keyfiyyətlərin heç biri olmurmuş. Mən bunu gözlərimlə gördüm və şahid oldum.

Həmin axşam Aytən xanımın dediyi tapşırığı icra etmək üçün Nurlanı gizlice təqib etməyə başladım. Budur, o, bir bara gəldi. Yarım saatdan sonra bardan bir oğlan və iki qızla çıxış maşınlarına əyləşdilər. Şəhərkənarındaki bir bağ evinə geldilər. Məni görməsinlər deyə, maşını bir qədər kənardə saxladım. Hündür hasardan adlayıb gizlice onları izlədim. Mən böyük bir ağacın arxasında gizlənib telefonun kamerasını işə saldım. Onlar elə həyətdəcə kef məclisi qurmisdular. Daha doğrusu, onlar gələnə qədər bağ evinin xidmətçisi artıq hər şeyi hazırlamışdı. Kef məclisi - yeyib-içmək başladı. Yeyib-içdikcə beyinlər duşmanlanır, qızların qəh-qəhesi ətrafin sakitliyini pozurdu. Bir az keçəndən sonra qızlar soyunub hovuza tullandılar. Onların aradınca oğlanlar da suya atıldılar. Onlar hovuzda əməlli-başlı "min bir gecə"ni yaşadılar. Hər şey çılpaqlığı ilə ortada idi. Kamera isə hər şeyi çəkirdi...

İki gündən sonra Fidan xanımla bir yerə gəldik. Bina evi idi. Xanım mənə iki saatdan sonra gəlib onu aparmağımı tapşırırdı. Həmin vaxtda gəlib Fidan xanımın dediyi ünvana qalxdı. Qapını döydüm. Cavan bir oğlan qapını açdı. İçəridən: "Kimsidir gələn?" - deyə Fidan xanımın səsi eşidildi. Və həmin dəqiqə də Fidan xanım mələfəyə bürünmiş halda dəhlizdə göründü. Üzünü mənə tutub dedi: "Sənə bura çıxmağı demişdim? Get, aşağıda gözlə, gəlirəm!" Aşağı düşdüm, gördüyüm mənzərəyə nifrat etdim, xəcalət təri içində çımirdim...

Bir gün də başçının həyat yoldaşı Firuzə xanım onu rəfiqəsi ilə birlikdə masaj salonuna aparmağımı tapşırırdı. Xanımları dedikləri yerə apardım. Gözümə qadın dəymədi. Masaj edənlərin hamısı pəhləvan cüssəli cavan oğlanlar idi. Onlar soyunma otağına gedəndən sonra maşında oturmağa getdim. Çünkü xanım tapşırmışdı ki, oturub, maşında gözləyim. Saat yarımdan sonra xanımlar sir-sifətləri pörtmüs halda maşına tərəf gəldi. Onlar maşına əyloşəndən sonra: "İndiyə kimi bu qədər rahatlannamışdım. Cavanlar bizi yaxşıca əzisdirilər. Elə bil ki, bu günə kimi qadın üzü görməyi blər. Vəhşi kimiyidilər. Amma halal olsun hər ikisinə, bizi yaxşıca hərtərəfli rahatlادilar. Zema, bunları çıxdan tanıyırsan?" - deyə Firuzə xanım rəfiqəsinə müraciət etdi. "Çoxdan tanıyıram. Nədi, xoşuna gəldilər? İsteyirsin, hər həftə gələrik. Mən onsuz da hər həftə gəlirəm. Çünkü masaj kimsənin diqqətini çəkmir." - deyə Zema güldü. "Əlbəttə, gələrik. Cavanlar öz işlerinin mahir ustalarıdır. Bu cür məsajdan kim zövq almaz ki?!" Firuzə xanım məmnun halda diləndi.

Bir həftədən sonra Aytən xanım məndən onu yenə də oğlanla görüşdüyü binaya aparmasını tapşırırdı. Yolda gəlin məndən mənə gileyəndi: "Adə, bəs sən özünü kişi hesab etmirsin? Sən qala-qala mənim əclaf adamların, itin-qurdun yanında ne işim var? Niyə gözün tutulub? Qorxma, bizdən heç kəs şübhə-

lənməz. Nə qədər istəsən sənə pul da verərəm. Səndən həqiqətən elə ilk gündən xoşum gəlib. Ağzıbü tövə oğlansan. Elə ilk gündən səndən kəsirəm, Rauf. Səninçün hər nə desən eliyərəm. Təki mən deyənlə razılaş. Sənin də canın rahatlansın, mənim də, sən də xoşbəxt ol, mən də, hər ikimiz həyatdan zövq alaq, kef görək!"

-Aytən xanım, siz nə danışırsınız? Başqasının əyalinə xəyanət etmək böyük günahdır. Mən bu ailəyə başqa gözlə baxa bilmərəm. Mən başqaları kimi şərəfsiz və namussuz deyiləm. Mən pak, təmiz ailədə tərbiyə alıb, yaşa dolmuşam. Anamın halal südünü əmmişəm, ailəmizdə səmimiyyət, saflıq, halallıq hökm sürüb, dina bağlı bir ailədə böyüyüb nəfəs almışam. Siz göz görə-görə məni xəyanətə sövq etməyin. Mən bunu bacar-maram. Məndən inciməyin.

-Əgər mən deyənlə razılaşmasan, qayınatama deyərəm ki, sən mənə əxlaqsızlıq təklif etmisən, - deyə Aytən xanım mənə son xəbərdarlıq etdi.

Həmin günün axşamı səhərə kimi yata bilmədim. "İlahi, mən nələr eşidirəm, nələr görürəm, nələrin şahidi oluram? Həyatda nələr baş verirmiş?! Çox pulu olmağın, əli pulla oynamagın, harınlığın axırı bu imiş? Mən belə yaşamağa nifrat edirəm. Ac qalib, dilənərəm, amma belə rəzilliyə, iyrənc hərəkətlərə yol verə bilmərəm. Lənət olsun belə həyat tərzinə!"

Səhər yerimdən qalxb qəti qərarımı verdim. Bazar günü idı. Rüstəm müəllim evdə, bağçada oturub kofe içirdi. Ona yaxınlaşaraq maşının açarlarını çıxarıb ehmalca stolun üstünə qoydu. "Rüstəm müəllim, hər şey üçün sizə təşəkkür edirəm. Bu gündən etibarən daha sizin ailəyə sürücülük edə bilməyəcəyəm, çünkü başqa bir iş tapmışam. Maaşı da yaxşıdır", dedim.

-Maaşa görə gedirsənsə, əmək haqqını da kifayət qədər artırıram, - deyə Rüstəm müəllim mənə getməməyi məsləhət bildi. Razi olmadım, razi ola bilməzdəm. Odur ki:

-Xeyr, Rüstəm müəllim, hər şeyə görə çox sağ olun. Mən sizdən yerlə-göy qədər razıyam. Amma sizə bir tövsiyədə bulunmaq istəyirəm. Bunun üçün məni üzrlü hesab edin. Bəlliidir ki, siz dövlət işləriylə çox məşğul olursunuz. Əlbəttə, bunu tutduğunuz vəzifə tələb edir. Amma gördüyüünüz işin heç olmasa bir faizini də ailənizə sərf etsəniz, ailənizlə məşğul olsanız, dəha yaxşı olardı. Qarşınızda həddimi bu cür aşdığım üçün sizdən döñə-döñə üzr isteyirəm. İndi isə haqqınızı halal edin, - dedim.

-Çox təəssüf... Rauf, ailədəkilər sənə yaman alışmışdır, səni həmişə tərifləyirdilər - ədəb-ərkanlı, əxlaqlı-tərbiyəli oğlan olduğunu söyləyirdilər... O ki qaldı ailə məsələsinə vaxt ayırmamağa, bu barədə haqlısan. İş-güt adamin başını elə qatır ki, bəzən evdən, doğma ailəndən belə doğru-dürüst xəbərin olmur. Gələcəkdə bunları da nəzərə alarıq... Demək, fikrindən daşınmırısan? Elə isə özün bilərsən. Bax, budur deyirəm, əgər bir çətinliyin olsa, mənimlə hökmən əlaqə saxla. Hər işdə sənin kimi oğlana kömək etməyə hər zaman hazırlam, - deyə Rüstəm müəllim ayağı qalxb, əlimi sixdi.

-Çox sağ olun, Rüstəm müəllim, size minnətdaram. Allaha əmanət olun. Tanrı həmişə köməyiniz olsun və sizi qorusun! - dedim.

-Siz də salamat olun, Rauf. - Rüstəm müəllim arxadan bu gənc oğlana baxıb, onun dedikləri haqqında düşüncələrə qərq oldu...

19.04.2019

SÜLEYMAN ABDULLA

ATƏŞLƏ SU ARASINDA

Mən daha heç nəyə heyrət etmərəm,
Mən daha heç nəyə mat qalmaram, yox...
Bağrı çatlamağı gördüm lap çoxdan,
Mən daha ürəyi çat qalmaram, yox...

Özümün bələmə bəslədim özüm,
Ölümlə oynadım bir az şadlanıım.
Tonqal qalamışdım alovu ərşdə,
Arzum su olanda üstdən atlənim.

Harda alov vardı, su vardı harda,
Atəşə tutulan yol sudan keçib.
Gözümü qırdılar bəd yuxularda,
Bir də ayıldım ki, qorxudan keçib.

Odla oynamaqmış ən çətin peşə,
Özün bilirsən ki, suda tüstü nə...
Bir su içimində düşdük atəşə
Çevrildi torpağın altı üstünə.

Yanğıya düşəndə su istər canın,
Vallah, doğru çıxdı elə sən bilən.
Elə atəş imiş, elə su imiş,
Cəhənnəm deyilən, cənnət deyilən.

Çətin ki, bu odu sudan qurtarım,
Yox, oddan suyacan yol qət etmərəm.
O qədər iş var ki, mat qalınası,
Mən daha heç nəyə heyrət etmərəm.

BİR QIŞ GÜNÜ AYRILIQ

Biz səninlə ayrılmışdıq qışın ortası,
Ara soyuq, hava şaxta, barmaqların buz.
Üzü yola dayanmışdı tərs dönən ciğir,
Qar dənəsi kirpiyində deyilmiş ulduz.

Susmağından bəlli idi tale düşüb çəş,
Düyün vurub bağlamışdı bəxtə cin yolu.
Ağır idi, sürüşkəndi izin düşən daş,
Ürəyinin ətəyindən tökmədin yolu.

Kəsilməşdi buz üstündə soyuğun səsi,
Donmuş külək nəfəsini dərirdi çətin.
Küçə boyu sürüñürdü qəmin kölgəsi,
Kürəyində qırırlırdı ağrı heyrotnı.

Titrəyirdi bəyazlıqdan göy üzü zağ-zağ,
Ümidimin inamı az, kədəri dərin...
Qar altında gecələdi güvəndiyim dağ,
Ağlayırdın sən gününə aysberqlərin.

Qayıdırımdı ətəyindən əlim uzun...
nə günə dönüm?
Kimdi düzən bu daşları önə, bilmədim!
Bircə kələmə:- qayıt,- dedin,- gözünə dönüm,
Yox, üzüyən gözlərinə dönə bilmədim.

O QƏDƏRDİ Kİ...

Bu da təzə ilin köhnə it günü,
Həzz alan xaltadan o qədərdi ki...
Hamı eyni ömrü yaşamır, ey dost,
Başqa cür, yal dadan o qədərdi ki...

Bu fani dünyaya güvəndik hədər,
Bir üzü ağrıymış, bir üzü kədər,
Bizə zəhər oldu olənə qədər,
Həyati bal dadan o qədərdi ki...

Pisdi arzuların dönəməsi suya,
Çətin ki, adamı hər adam duya...
Guya yaşayırıq...
guya da...
guya,
Özünü aldadan o qədərdi ki...

BİZİ

Qərib uzaqlara çatmaz səsimiz,
Anlamaz doğmalar, yaxınlar bizi.
Zaman lağımında varmış burulğan,
Çırpdı dağa-daşa axınlar bizi.

Yoxa yuvarladıq ümidi vardan,
Çatmadı əlimiz haqqı yerində.
Çıxdıq tale adlı macəralardan,
Batdıq məcraların liqqa yerində.

Mənə nə gərəkdir?...
bircə şüa nur...
Niyə qımayım ki, dost-tanışları?!
Hər işin doğrusu eybəcər olur,
Amma, gözəl olur aldanişları.

YOL SÖHBƏTİ

Bezəndə canına yol xofu düşər,
Nifrət eyləyərsən özün tabına.
Arada-bərədə xətlər sürüşər,
Yol rəsmi cızanda ayaqqabına.

Kölgəndən böyükmiş yolqırığı şər,
Çəkdiyin bələlər çoxdur az sənə.
Bir vaxt uğuruna qaya düzənlər,
Başını döyməyə daş qiymaz sənə.

Ən pisi odur ki, bəxt yazan susa,
Özündən küsməkdən fənəsi olmaz.
Bütün gedişlərə səbəb yoldusa,
Küsüb-qayıtmağın mənası olmaz.

Dərd səni əyəndə cəhd elə, tox dur,
Son sevda rəqsini qu sayaq istə.
Bu həyat deyilən xəyalsız olmur,
Hərdən ilgimi da su sayaq istə.

Ən böyük arzunu yola fəda et,
Haqqı qovuşmaqdı ən ulu, ümdə...
Ədalət dediyin son addımdı, get,
Əbədi rahatlıq vardır ölümde.

Hardasa bir qırıq inamı da var,
Edam kürsüsünə özü çıxanın.
Nağıl oxumasın humanitarlar,
Dərsi dəqiq olur gözü çıxanın.

APARDI

Elə isteyirdim gec qocalmağı,
Alıb gəncliyimi illər apardı.
Elə qaraldı ki, bir axşam çağı,
Gözümün nurunu lillər apardı.

Kimdi ovçu deyən əli yalına,
Qaçıb urcah oldum haqqın lalına.
İnandım yalanın aldan alına,
Acıya şipşirin dillər apardı.

Yıxıldı sütunum, aşdı dayağım,
Coşdum ya ağlayım, çasdım ya yağım...
Yaşdı ayaqqabım, nəmdi ayağım,
Çat-çat dabanımı gillər apardı.

Üfükü boyayan qürubdur sarı,
Səhrada yovşanı, zirvədə qarı...
Ömrün payızında umduğum barı,
Külək xəşəm etdi, yellər apardı.

Sən də qınayarsan bu dili bədi,
Bağ nədi, bağça nə, bar-bəhər nədi...
Bir ağac əkmışdım "qızıl əhmədi",
Dolular xincidi, sellər apardı.

El dərdi çəkənin adı nərdimi,
Qalsa xeyirdimi, ölsə şərdimi...
Dəli də olmadım çəksin dərdimi,
Ağlımı, huşumu ellər apardı.

Solda sevgi imiş, ötdük sağından,
Canım tabdan oldu, gözüm yağından.
Yolum keçmədi ki, bəxtin ağından,
Saçın qarasını tellər apardı.

Bu geniş dünyada düşdüm hey dara,
Yetmədi nə ömrüm, nə əlim vara.
Mən ki, varmaz idim müəmmalara,
Fitnələr yönəltdi, fellər apardı.

Mən yerə siğmadım, göyəmi siğım,
Verməz ətəyini yapışam Şixim...
Elə yuxudu ki, ayılmadığım,
Alıb qulağına fillər apardı.

YADASALMA

*(Dostum, Qarabağ qazisi
BƏHRUZ MƏMMƏDOVA)*

Bizim xatırələr nağıla sığmaz,
Danışsan dil yanar, dodaq odlanar.
Dilin söylədiyi ağrıla sığmaz,
Ürək heç, adam heç... lap dağ odlanar.

Üzünü çevirmə usaq tərəfə,
Qorxacaq...
üzündə meyid rəngi var.
Mərmi kirpiyini qırpmalı, hər dəfə,
Səngər gözlərindən cəsədlər çıxar.

Tuşlama heç kimə avtomat əli,
Nə qədər meyid var tətik səsində.
Ciyərin yanırsa qan var içməli,
Hər can bir bulaqdır "qrad"lı tində.

Acı gülüşündən tank oda düşər,
Bu top mərmisidir...
futbol oynama.
Mina çəkmələrin ofsayda düşər,
Uçar göy qapıya qıç...
qol...
oynama!

Qumquman qan dolu...
məst etmiş səni,
Sarılan bombardır düşmən yarası.
Düşmənin başına six, hirs gulləni,
Üzük tax, partlasın əl qumbarası.

Sənin yağışın da qırmızı yağar,
Soğular gözünün çanağında qan.
Nə ağaç çay, nə qara...
Axar qan, axar,
Nə danışan yatar, nə qulaq asan.

... Nolar, o günləri yada salma... yox,
Yaddaşa qəlpələr, huşa çat düşər.
Bizim nağıllarda göydən alma, yox,
Allah göstərməsin, raket - zad düşər...

VƏTƏN EŞQI

Uzun yol gedəcək hələ nəfəsin,
Ürəyin ağzına gələnə kimi.
Lüllədən sıvişən gullədi ölüm,
Eşq dolu qəlbini dələnə kimi.

Qızaran dan yeri isti, dayanma,
Burdan o yanası sisdi, dayanma,
Canın soyuması pisdi, dayanma,
Daşı o sevgini bələnə kimi.

Qaşıqla ölçülür igidin qanı...
Biz vətən çağırdıq torpaq olanı.
Yellərdə sovrulub gözə dolanı,
Təpərsən yarana hələ, nə kimi...

Biz ki, tanımışıq bir Vətən səni,
Çoxdan tərk edibmiş sərr bədən səni.
Ruhuna baş əyir, bax, dədən sənin,
Üzü atabəydən lələnə kimi...

BABASIZ UŞAQLARIN HEKAYƏSİ

Kənddə az uşaqlar babalı idi,
Şum əkən, ot biçən, odun doğrayan.
Dəryazlı, baltalı, yabali idi,
Kiçiyə təpinən, böyüyü sayan.

Hər yerin özünün qocaları var,
Nəsə bizim kənddə seyrəklik idi.
Nəvə çağırılan lovğa uşaqlar,
Sinəsi qabarıq, burnu dik idi.

Bir azca axmaqdıq, bir azca səydik,
Arxasız uşaqlar qaba adlanır.
Bizim ki yox idi, hardan biləydik,
Əjdaha kişilər baba adlanır.

Babası qəhrəman ərköyün olar,
Bizim canımızda bir qorxuvardı.
Nə olsun, əlində zırrı çomaq var,
Cibində alyanaq alma olardı.

Nağıl quyuların devi bəs hanı,
Düşərdi gözümüz daha dərinə.
Dev baba cibindən "qızıl" almanın,
Çıxarıb verərdi nəvələrinə.

Yoxdu kimsənəmiz söyləməyə can,
Bizə konfet alan, pul verən kimdi?
Filanın babası filan-beşməkan,
Bizim ataların adı yetimdi.

Qımqıma söylərdi qadınlar hər gün,
Bayatı çəkərdi: - gedənim gələr.
Onda anlamazdıq niyə, nə üçün,
Hitleri qarğayıր qarı nənələr?!

Böyükler bilirdi kənddə kimdi kim,
Nəhəng saydığımız əslində cırmiş.
Fərari deyilən söyəndə bildim,
Atam atasını xatırlamırmış.

Bizim də başımız çıxarmış sirdən,
Zırkı kişilərin çoxu "qız" imiş.
Biz uşaq ağılıyla anladıq birdən,
Elə ər nənəmiz babamız imiş.

Bükük boynumuzda qaldı suçları,
Tarixin çarxını döndərəmmədik.
Nə illah elədik "nənəmuç"ları,
Baba gətirməyə göndərəmmədik.

Qanmağa başladıq biz düz-əməlli,
Dünyanın qan daman ağızı varmış.
Yarımçıq, yaralı, sağ dönən bəlli,
Kimiłerin dəlilik kağızı varmış.

Sevərdim nənəmi yaxşı olanda,
Elə o özü də sevərdi məni.
Aciğı tutanda, səbri dolanda,
Söyüb suvayardı mühabibəni.

Mənim baba adlı getmiş kimsənəm,
Dönməyən yollarda bir qəm vardi da...
Kişi işlərinə qoşardı nənəm,
İşləyər, deyinər, dalaşardı da.

İndi atam da yox...
Bəxtdi, nə qəm ki,
Bir ömür tumara, sığala acam.
Mən özüm özümə söz vermişəm ki,
Nəvəmə ən yaxşı baba olacam.

Canımdı çəkməyən sözün ciyini,
Havadan bilirəm dərdin iyini.
Mən çoxdan itirdim qəlb dediyini,
Bacarsan sinəmə ürək şəkli çək..

SUSMAQ...

Susmaq, ağrırlara üz verməməkdir,
Susmaq, - acıların dadını danmaq...
Sən ki, nə "Mətin"sən, nə də "İradə",
Yaraşmaz adama adını danmaq.

Canın inləyirsə, dilini ud, bil,
Qoyma çıxarmağa səs cıqqırını.
Bilirsən, əzab da ömürlük deyil,
Tablaş ölənəcən, kəs cıqqırını.

Tamamsa qurtardı, saatı yüz qur,
Zamana güvənən saatsazdı xam.
Dünyanın tutmağa qulpu ha yoxdur,
Beşəlli yapışmaq olmur ki, adam.

Üzü bəlalara yol varmaqdı Haqq,
Tufandan ötüşən yelə sığınmaz.
Təsəlli olmayıb dərdə, ağlamaq,
Adam göz yaşına belə sığınmaz.

Hamı öz vaxtında yetişir sona,
Ya qəflə-qatırda, ya atlı getsin.
Tələsən-ərinən çatır bir sona,
Uzağı, uzağı həyatdı, - getsin.

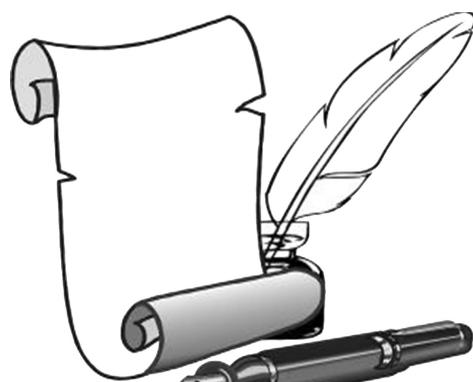
Hər zaman özünə çıxış yolu var,
Dərdinlə qol-boyun kef şəkli çəkdir.
Haray qoparmaqla keçməz dərd-azar,
Susmaq, - ağrırlara üz verməməkdir.

PORTRET

Ümid dənizində batdı qayığım,
Dalğanın üstündə kürək şəkli çək.
Ustufca fircala, ay pəssam qaşa,
Rəngləri qarışdır, görək... şəkli çək!

Hər yerin qəlbitox, gözüəci var,
Kiməsə gen dünya mənə olub dar.
Mənim yixildığım deyildi çinar,
Bu parkın küncünə çörək şəkli çək.

Yel nədir başımdan fikir dağında,
Dost məni tanımad, elə yağı da...
Tərgitdim kiməsə inanmağı da,
Gərək şübhəli çək, gərək şəkli çək.

İSMAYILLI TORPAĞININ SADƏ, SƏMİMİ OĞLU - DAĞLAROĞLU, ELİN ŞAIR OĞLU

(əvvəli ötən saylarda)

10. UŞAQ TƏBƏSSÜMLÜ, USAQ ARZULU ŞAİR

Dünyanın riyakarlığından, hiyləsindən, məkrindən uzaq olduğuna və simasında uşaq səmimiyyəti gəzdir- diyinə görə, balacalara daha yaxındır və onlarla daha tez dil tapır. Məhz bunun nəticəsində yaradıcılığında uşaq şeirləri də xüsusi yer tutur. Səmimi və sadə dil-də qələmə aldığı həmin şeirlər çox anlaşılı və yadda-qalandır. "Körpə heyrəti", "Bənnə Dadaş", "Dünyaya xoş gəlmisən", "Validə", "Mənim Günəş qızım", "Gəl, balam" şeirləri uşaqlara məhəbbətdən yaran-mışdır.

11. SƏN DE, DAĞLAROĞLU, SƏN DE TƏCNİSİ, SÖZÜN SEHRI İLƏ BƏZƏ MƏCLİSİ. (A.Bədəlzadə)

Şair bir çox formalarda qələmini sınayıb, lakin onu bir müdrik yazar kimi qiymətləndirən, əvəzsiz edən cinas formasıdır.

Bir çoxunun özünü çətinə salmadığı klassik poeziyamızda, eyni zamanda aşiq şeirimizdə forma və məzmun cəhətdən çətin, böyük sənətkarlıq, dilimizin zənginliyinə dərindən bələd olmaq qabiliyyətini tələb edən cinas formasına müraciət etməsi, insan zövqünü yüksək formada oxşayan söz və ifadələr işlətməsi ar-tıq şairin hansı mərtəbədə qərar tutmasından xəber verir. Təkcə cinaslar onun necə istedad sahibi olduğunu göstərərdi.

Şairin sayca beşinci kitabı "Cinas bulağı" adlanır. Şair burada cinas yaradıcılığının iki möhtəşəm qolu ilə poeziya xiridarlarını həm sevindirib, həm də təəc-cübləndirib. Çünkü belə sahədə hünər göstərmək, ad çıxarmaq hər şairin işi deyil.

Təbii ki, bulaq insanların ürəyinə sərinlik çiləyən su mənbəyidir. Bəs cinas?

Cinas isə çətin poetik formadır. Ümumiyyətlə, şairlik özü bənzərsiz sənətkarlıqdır.

Cinas qafiyəli şeir yazanı isə necə səciyyələndirmək olar? Özü də bu, cinas bulaq şəklində ola. Bunu yalnız və yalnız poeziya xiridarları başa düşüb anlaya bilər.

Cinasları oxuyanda Təhsin Mütəllibov tərəfindən A.Axundovun "Şeir sənəti və dil" kitabına yazılmış ön sözdən Şahməmməd üçün səciyyəvi hesab etdiyim aşağıdakı fikri xatırladım: "İnsanın ən kövrək, niskilli könül harayları, və ya sevimli, riqqətli, narahat fikir təlatümləri əsl izharını məhz poeziyada tapır. Poeziya danışq nitqi ilə musiqi arasında bir növ orta mövqə tutur. O da musiqi kimi adı danışqla tam ifadə edilməyən gərgin emosiyadan, böyük həyəcandan doğulur. Elə bil ki, poetik fikirlər yaranarkən hansı ürək döyüntüləri, qəlb çırpıntıları üzərində köklənirsə, şeirin daxili ahəngi, bölgüləri, təqtiləri də həmin ritmi səsləndirir. Məzmun həyəcanı ritm həyəcanından müşiqiləşir, "şeirləşir..."

Ş.Dağlaroğlu'nun təcnisləri təfəkkür və düşüncənin müdrik fikir dərinliyini özündə əks etdirməklə bərabər, dilimizin hərtərəfli zəngin çalarlarını, gözəlliklərini, özəlliklərini, musiqi əlvənlığını ehtiva edən poetik nümunələridir. Adı qələm sahibi bu dərinliyə enə bilməz. Mükəmməl istedad sahibi olmalısan ki, həm fikir, həm də forma zənginliyinə, dərinliyinə malik belə əsərlər yarada biləsən. Eyni zamanda təcnis yazmaq ecazkar söz sənətinə, sözün məğzinə, sehrinə dərindən bələd olmaq, zəngin dil dəryasının arif "qəvvası" olmaq deməkdir. Sözsüz, aşiq yaradıcılığında mövcud olan forma, qafiyə və rədifdən istifadə etməklə yeni variantlar yaratmaq, yazılı və şifahi ədəbiyyatın yaradıcılıq ənənələrinə sadıq qalmaq və onlara oxşatmadan doğan şeirlər qələmə almaq, təcnislərdə cinasların seçiminə və düzülüşündə böyük ustalıq, zərgər dəqiqliyi və həssaslıq nümayiş etdirmək, şeirin bu çətin forması ilə öz fikir və düşüncələrini asanlıqla oxucuya təqdim etmək Ş.Dağlaroğlu şeirinin özəllikləri kimi qiymətləndirilməlidir.

"Ş.Dağlaroğlu'nun təcnisləri" adlı gözəl məqalə müəllifi, istedadlı şair, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağasən Bədəlzadə haqlı olaraq yazar: "Təcnisin köhnəldiyini iddia edən obivatellər də var. Qızılgülün milyon ilə yaxın yaşı var, amma bu gül indi də öz for-

ma və ətrini qoruyub saxlamışdır. Min beş yüz yaşı palıdlar da var, qədim mügamlar, musiqi alətləri də var. Onlara köhnə demək olarmı?! Əgər insan hislərini, duyğularını, qəlbin təlatüm və həyəcanlarını bundan min il sonra da ifadə edə biləcək bir vasitə olacaqsa, o da müasir və təzə olacaq... Sözümüz canı budur ki, "bu köhnədir" prinsipi absurdur. Nə vaxt insan hisləri köhnələrsə, gəraylı, qoşma və bayatılar da köhnələr".

Bu müdrik fikirlərin doğruluğunu Ş.Dağlaroğlu həmin formada şeirləri ilə bir daha təsdiq etdi. Göstərdi ki, zamanın vacib mövzularını bir başqa - poeziya dili ilə nəzmə çəkib daha şirin və səmimi şəkildə insanların nəzər-diqqətini bu mövzulara cəlb etməklə, onların estetik zövqünü oxşamaq, qəlblərini duyğulandırmaq və inam hissi ilə doldurmaq olar.

Etiraf edək ki, poeziyamızda rast gəldiyimiz bəzi təcnislərdəki cinas sözlərdə ya forma məzmunə qurban verilir, ya da cinaslar çətin anlaşılır. Lakin bu xüsusiyyətlər şairin təcnislərinə yaddır.

"Sözdə məna olsa, dildə şirinlik, Dağ da ağır gəlməz qulaq asana", - deyib həm məzmun, həm də forma gözəlliyinə eyni tərzdə önəm verdiyini bir an da unutmur. Bunu şairin yaradıcılığında, xüsusən də təcnislərində aydın görürük.

Onun təcnislərindəki dil də bütün yaradıcılığı boyu gözlədiyi sadəlik, səlislik, gözəllik ahənginə köklənib, mücərrəd, çətin anlaşılan sözlər, ifadələr bu dile yaddır. Bütün bunlarla bərabər, şairin bəzi şeirləri başdan-başa bədii təsvir və ifadə vasitələri üzərində qurulub. Məsələn, "Göylərlə söhbət" şeiri çarpaz qəfiyəli olmaqla, hər bəndi təkrir (anafora) üzərində qurulub: 1-ci bənddə "çoxdandır", 2-cidə "sevirmə", 3-cidə "onu", 4-cidə "dəli", 5-cidə "tək" sözü anaforadır. Yaxud "Su pərisinə" təcnisində sözün çoxmənalılığı ilə dərin məna ifadə olunub:

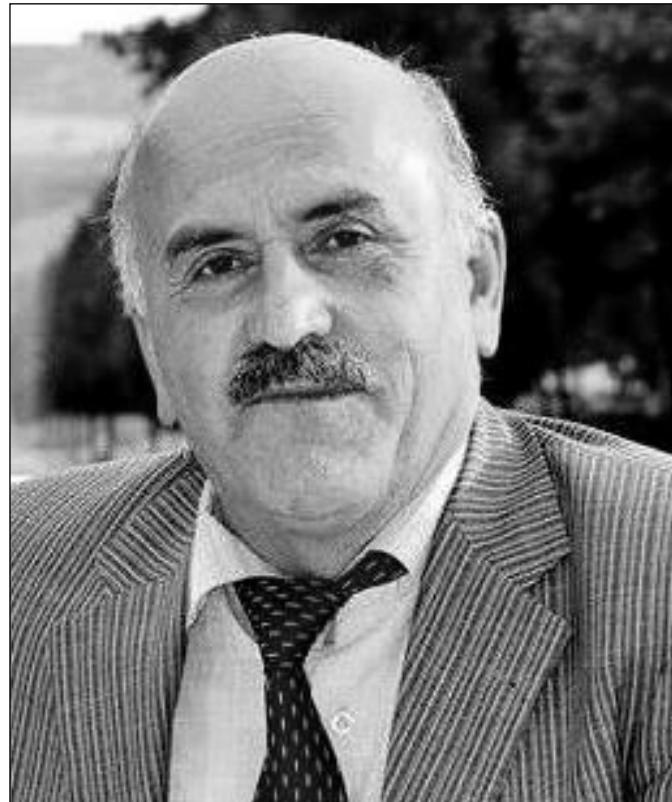
*Dərdinə dərmanam, ağla, gəlim mən,
Al geyin, yanına ağla gəlim mən.
Sən getsən, çətin ki, ağla gəlim mən,
Yerişin bir dərsdi su pərisinə.*

Burada 1-ci bənddə "ağla" sözü "ağlamaq", 2-cidə ağ rəng, 3-cidə "ağıl" mənasında işlənib.

Ş.Dağlaroglunun bütün təcnisləri məhz belə dərin məna ilə bərabər, düzgün forma üzərində qurulub.

O, həm də hər bir insanın portret cizgilərini incədən-incəyə mənalandıran rəssam təbiətli şairdir. Lakin bu incəştrixləri təcnisdə canlandırmaq da ona məxsusdur. "Həkim", "Asana", "Yayxanım", "Yanvara", "Salaha" və s. kimi şeirləri bu mənada çox maraqlıdır.

Elə, xalqa, söy-kökə bağlılıq bütün yaradıcılığında olduğu kimi, təcnislərində də qabarıqdır. Şairin ustad

nəsihətləri əzx olunan ustadnamələri kimi, təcnisləri də sanki minillik uzaqlardan gələn aqsaqal, ozan öyüdüdür:

*Üzün qara olar, başın bələli,
Eyləmə etibar pula dünyada.
Tamahkar nadanla, bir də xəsislə
Çaşib çıxmaysan yola dünyada.
Ciğalı təcnisində isə deyirdi:
Düşmən bağlar dar günümdə al çalma,
Dosta əyil, düşməninə alçalma.
Mən aşiqəm, al çalma,
Mavi, yaşıł, al çalma.
Mərdlik ilə baş ucalt,
Namərdliklə alçalma.
Yaman dərddir, ucalarkən alçalma,
Zati olan qulluq etməz min ada.*

Şairin təcnislərində dilimizin fonoloji ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə edir. Təcnislərinin mündəricəsi forma gözəlliyi ilə qovuşub estetik zövq mənbəyinə çevirilir.

Özü daim çağlayan poeziya bulağı olan şairin "Cinas bulağı"na ön sözü yazan filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Sevda Qasımovanın aşağıdakı sözlərinə bu ayna bulaqdan "su içən" biz də şərik oluruq: "Ş.Dağlaroğlu bütün yaradıcılığında olduğu kimi, cinas sənətində də uğurlu, usta bir sənətkardır. O, poeziyasının mənası, texnikası ilə Azərbaycan ədəbiyyatına layiqdir. Uğurlarınız davamlı olsun, "Cinas bulağı"nız daim çağlaşın, qələminiz susmasın, Şahməm-

məd müəllim!"

12. ŞAIR ÜÇÜN ƏVƏZ EYLƏR SÖZÜ NƏ, SÖZDƏN ÖTRÜ DÜŞMƏMİŞƏM DARA, YAR

*Söz gözəl olarsa - olsun nə qədər,
Pis əda o sözü tamam məhv edər.
(Nizami)*

Ş.Dağlaroğlu əsrlərlə xalq zövqündən, xalq duymandan sözünlüb gələn və xalqın sevimliyi olan, sözün məziyyətlərinə dərindən bələd olub onu yerində işlətmək bacarığı olan, aşiq yaradıcılığını bütün qanı və canı ilə dərindən sevən və mükəmməl bilən şairdir. Hiss olunur ki, xalq yaradıcılığından qida alan misraları ilə oxucuda nikbin əhval-ruhiyyə oyadır, bədii söz axtarışına çıxır, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə edərək əsrarəngiz mənzərələr yaratmağa nail olur və inanır ki, bir gün gələcək xalqımızın arzusu gerçəkləşəcəkdir. Müəllifin əksər şeirlərində sərrast söz düzümü, söz hörgüsü, illüstrativlik poetik söz sənətindən səciyyəvi keyfiyyətlərdən biri kimi özünü göstərir. Buna görədir ki, şirinlik, təbiilik, saflıq, nikbinlik qəlbinə dolur və poeziya dilində üzə çıxır. Belə olmasaydı, güclü "söz xəzinəsi", aşiq kimi kamil olan şair həyata yeni-yeni rəng verməz, müdrik ağsaqqal kimi ustadnamə yazmağa, ustad aşiq Yanvara deyişməyə ürək etməzdi, "Dağlaroğlu" adlı gözəl dastan yazmazdı. Şairin poeziyası zəngin folklor bulağından qidalanan, hər kəsin varlığına hopan, hər kəsin qəlbində xalqın mənəviyyatından qopub gələn xoş soraqlı çıraq yandırıb ki, bu da hamiya xoş ovqat bəxş edir. El deyimlərindən, xalq ifadələrindən bolluca faydalanan şairin fikirləri poetik düşüncə tərzi ilə qaynayıb-qarışıb yaradıcılığına bir şirinlik və səmimilik çiləyir:

-Ona-buna çox doğradım əriştə,
Özüm üçün umac ova bilmədim.
-Yoxdur atan bostanıma daş daha.
-Kəsə bilər əli nəzər.
-Dağlaroğlu tərsə düşər tələsən.
-Əsillilər gül deməyib qanqala.

Heç baş aça bilmirsən ki, bu ifadələr kimindir: xalqın, yoxsa onun istedadlı nümayəndəsi olan şairin: "Damçı daşı oyarmış", "Güman var gələ bir də, Su gəlibər arxa", "Çoban qardaş, qurd düşməsin sürünenə", "Bu naməni yar yazıb, Dünya qopmaz, oxusan", "Namərd ilə aş yemə, Get mərd ilə daş daşı", "Gördüyüň iş üçün mükafat umma, Nəyi əkmisənsə, odur biçdiyin", "Dost dosta tən olur, bilirsənmi sən". "Çıraqa neft töksən, tükənəcəkdir, Ağıl işlədənin çıraqı

sönmür", "Qardaş qardaşının başını kəsir, İt itin ayağın tapdamır, atam", "Dost yolunda boran da var, qar da var", "Dəyirmanda yox dənən, Nəyin var, şair, sənən, Mıxi mismar edən, Mıxına nə deyəsən", "Adımına hardan düşdü bu qara, Can verənlər ola bilir or indi", "Gəl çevirim başına, Duz, sənə nə olubdur", "Ata ət atsaq, olar, biz itə də ot qoyuruq", "Belədir, qalmayıb dünya heç kimə", "Ömrümün sarayından gündə bir kərpic düşər", "Yapışa bilməyir əlim heç nədən, Daha sularda da saman qalmayıb", "Atma ayağıma şalını, dünya", "Amma "varam" deyən bir az düünsə, Körpünü yandırmaz keçəndəçayı", "Ata minib piyadanı daşlama", "Hələ lap qədimdən mix əvəzinə, Döyən çox olubdu nala dünyada", "Dağdan ağır dərdimi, Qış duymadı, yaz andı", "Eşitmışəm, qanı qanla yumazlar", "Çıxmaz salavatla donuz daridan"... və sair.

Şairin özünün bədii aćmaları, orijinal incələmələri, gəzişmələri də çox maraqlıdır və fikri bir xəyal kimi qanadına alıb uzaqlara aparır, insana başqa cür zövq verir:

"Bar verən ağaca alt budaq oldum, Barımı dərdilər yarpağım ilə", "Bir söz tapıb baş daşına yazaydın, Ağlayaydın, sonra gəlib oxusan", "Yetişmədim bəxtim minən qatara", "Qəmdi, Dağlaroğlu, qəlbimin barı" (Burada Aşiq Ələsgər yada düşür: "Dərd satıb, qəm alıb, nəf eyləmişəm").

Şair üçün əvəz eylər sözü nə?

Ş.Dağlarogluñun ətrafında bir şeir haləsi var, bir şeir havası duyulur. Onun şeir aurası poetik düşüncə sahiblərinin ruhuna, qəlbinə, yaşamaq eşqinə köklənib. Xalqın poetik ənənələrinin yaşarı cəhətlərinə bağlı olan şeirlərinin bir sırrı də sözlərin yeni mənə çalarlarını üzə çıxarmasıdır. Eyni zamanda onun poeziyası söz düzümü, aydın cinas qafiyələr, dilimizin sonsuz associativ imkanlar açan bühlur qaynaqlarına bağlanması ilə gözəldir.

Bəli, bədii sözün böyükülüyü, ucalığı odur ki, bir şair "mən"inin sevincinə ortaq, dərdinə, kədərinə şərrik olub, o hisləri özün də yaşayırsan. Və hər şairin özünəməxsusluğu, öz yolu, öz dəsti-xətti olduğu bəlliidir. Hər şairin də dərin fəlsəfi duyğularının yeni orijinal obrazları olmalı, gözəl və mükəmməl nümunələr ortalığa qoymaq üçün sözün dilini bilməlidir. Şair də unutmur ki, o, 20-21-ci əsrlərin yazarıdır və təzə söz deməlidir. Buna görə də Şahməmmədi oxuduqca yaşının bu çağında da axtarışdan yorulmayan bir qələm əhlinin poetik uğurları ilə qarşılaşırsan. Şairin silahi sözdür. O, isə söz üçün kasadlıq çəkməyib. Çoxlarının deyə, ifadə edə bilmədiyi hisləri, duyğularını yüksək şəkildə poetikləşdirən şairin qəlbinin səsini eşitdirən qələminə qulaq asıb yazdığını və yazı tərzinə aydın-

lıq, kamillik xas olduğuna görə hər şey təbiidir, səmimidir, safdır. Şair istifadə etdiyi bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə lirik "mən"in duyğu və düşüncələrini, daxili ovqatını və psixoloji məramını şəraitə uyğun daha təsirli şəkildə üzə çıxarıır. Bu zaman bədii sözün mahiyyəti daha təravətli və çoxmənalı olur. Məhz bu səbəbdən onun poeziyasında dağ vüqarla qamətini düzəldir, şəlalə şaqraq səsi ilə saflıq püşkürür, təbiət məlhəm mehi ilə insanın saçlarına tumar çekir, yol üstündə rəgarəng gülər, çiçəklər ətri ilə insanı yoldan edir. Şeir mədəniyyətinə yaxşı yiyələnən, sözə ovqat, nikbinlik, şirinlik götirməyi bacaran şair peşəkarasına bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə bəzəyib məna dolğunluğu, fikir orijinallığı ilə sözlərdən rəssam kimi tablo yaradır:

*O yamacın qarına bax,
Suya dönür, axıb gedir.
Qış bahara, qarçıçayə
Yol göstərir, çıxıb gedir.*

Bu poeziyada ana dilimizin gözəlliyyi, sözümüzün özəlliyyi, düşüncəmizin bənzərsizliyi, şeirimizin təmizliyi - bütün bunlar şairin yaradıcılıq dünyasının mahiyyətini təşkil edir. Onun şeirində ritm və ahəngin şirinliyini bu dərəcədə artırıran, sözsüz ki, şeir dilinin sadəliyinə bəzək olan, fonetik səviyyədə obrazlılığın göstəricisi olan alleterasiya, assonans, həmcinin bədii təsvir və ifadə vasitəlidir. Bir-birindən mənalı olan bu xüsusiyyətlərin hansından misal götirəsən, bilmirsən.

13. DAĞLAROĞLUNUN SÖZ GÜLŞƏNİNĐƏN SEÇMƏLƏR:

Epitetlər:

"Qaçqın arzulara əlim uzandı", "Rast gəlmərəm bir də belə ay üzə", "Qələm qaşın bəhsə girib yayınan", "Mürgülü arzunu illər oyatsın", "Vurğunam ağ saçlı şəlaləsinə", "Mən aşiqəm ay üzə, Gül yanağa, ay üzə", "Acı gülüş dərd gözünü oyarmış", "Sinəm üstə pak sevdanın oxusan", "O gül əldə ya heyvayam, ya naram", "Mənim günəş qızım, böyü bəxtəvər" və s.

Bənzətmələr:

Bahar gəldi, bağ güldü,
Gül açdı, budaq güldü.

Səmayam, Ayım sənsən,
Səhrayam, çayım sənsən.

Əzizinəm, Ay ağa,
Günəş xanım, Ay - ağa.

Dili şəkər, qənd, balam.

Gözlərin mahir ovçu,
Kirpiyin kaman oxu.

Baxışın oda döndü,
Ürəyimə yeridi.

Dodaq bal, yaxa açıq
Yar dodağı qoymaqdır,
Dilindən də al balı.

Eşqim - dərya, ya - ada,
Gözlərində sevgi - dərya, yar - ada.

Leyli kimi tökmə zülfün gül üzə,
Sənə eşqim - ən qiymətli saf almaz.

Taleyində il günəşdi, ay - ulduz.
Dalğa kimi döyə bilməz arx ada.

Bəniz var ki, işıq saçan buz Aymış.

Gülüşündən açan gülər gülüşdü.

Sən laləsən, sən nərgizsən, incisən.

Yar yanağın lalədir,
Saçların şəlalədir.
Şirin dilin mey-məzə,
Dodağın piyalədir.

Yar özü gül ətirli,
Nəfəsi baharlıdır.

Ömürlük səninləyəm,
Necə ki qaş gözlədi.

Təpələri - qoyun altda quzudu,
Ətəkləri baldan şirin ruzudu.

Yamacında qar süfrəmin duzudu,
And yerimdi, çörəyimdi bu dağlar.

Qılincından ayrı düşmüşçaş qınam.

Böyüdün, parladın lap günəş sayaq,
Yanağın al idi, lalələr kimi.

Toxudun ömrünü sən ilmə - ilmə.
Tər gül kimi çıxmaqdasan üzə sən.

Yar qaşitek kəsilibdir Ay - dilim,
Ömür keçir, Gün tikədir, Ay dilim.

Yaz qarıdır saçlarımı düşən dən,
Hava quraq, mən torpağa düşən dən.

Yanaq - alma, dodaq - püstə, sinə - nar.
Bəlkə, bəhsə girib bağla yar belə.

Baxışım ox, baxdım dəydi ox şama.
Ömür xalim, çatacaqmı yüz ilməm.

Metafor:

Bir canım var, biryolluq
Qaşları yaya qurban.

Gülmərəm, ayırsalar
Sevdiyim gülü məndən.

Lalələr də vurulub,
Yar, səndəki yanağı.

Əgər pərvanəsən, məndən odun da.

Layla de qəminə,
Layla de, yatsın.

İki sevən görüşsə,
Dilə gələr bağda gül.

Sözüm yerə yaşış səpdi, əlimdən.
Qəm cilədi ötüb keçən ay üzə.

Dağlaroğlu, ağ dondadır alçalar.

Şeirimin qanadı, qolu açıldı.

Mənə bəlli öz yaşım,
Yarpaq tökmə, döz, yaşım.

Gül, gözəlim, görüm mən,
İnci dolu o tağı.

Mübalığə:

Bir qoşun çəkə bilməz
Mən sənsiz çəkən dərdi.

Anım dağlara çatdı,
Dağların daşı yandı.

Cüt gözümün hər daması bir dəniz,

Göz yaşım axdılqca oldu bir dəniz.

Göz yaşının dəryasında odasan.

Dərd dağında söykənibdi lay laya.
Əl açmaqdən əlim döndü ərsinə.

Bir qorxum var, ahlarım
Dəryaları quruda.

Hər gün, Dağlaroğlu, açılanda dan,
Bir ömrün dərdini daşı, oyan da.
Sən necə şənlənib gülə bilmisən,
Mənsiz göz yaşlarım daşı oyanda?

Dərdimi oda atdım,
Dərdim odu oddadı (həm də alliterasiya).

Rəva deyil, düşən kicik bir arxa,
Göz yaşının dənizində Ay üzə.

Yer kürəsin dönə - dönə dolanar
Dərdlərimi düzən olsa qatara.

Bu sevdaya düşəndən
Dağlar sənin çəkindi.

Eşqin idi ürəyimdə dənizlər.

Sinəmə yüz yerdən dağ qoymusan, dağ.
Dağ dərdim üstünə dağ qoymusan, dağ.

Eşqim odu dağı, daşı yarandı.

Sənsən axan göz yaşım,
Çay, sənə qurban canım!

Təzadlar:

Gül bitirər xoş baxsan,
Ağ daşlar, qara daşlar.

Dərd əlindən dəndlərim çox, qalam az

Mən aşiqəm, bir arxa,
Bir qabaq var, bir arxa.

Düşmən batsın, sevən dostum var olsun,
Çünki mənə o "öl" deyir, bu "yaşa".

Mənim könül dəftərimi
Yazan çoxdu, oxuyan az.

Sən o tayda ah çəkdiñ,
Od töküldü bu taya.
Nə xeyri var, qaçsan o tay-bu taya?

Əzizlərim, yaz aydın,
Payız tutqun, yaz aydın.
Bu qarabəxt adımı
Ağ sinənə yazaydın.

Gəl bağa bax, üzüm qara, üzüm ağ,
Yox ağ üzdə, qara gözdə bir boyā.
Bəxtim, bu nə günüm qara, üzüm ağ?
Boyayırsan, hər ikisin bir boyā.

Cox "o" yazdım, daha gərək "bu" yazım.

Gah xeyirik, gah da şərik,
Sevincimə sən ol şərik.

Ona-buna çox doğradım əriştə,
Özüm üçün umac ova bilmədim.

Divarda kərpiclərin biri xeyir, biri şər.

Tapdım qaşlarında əyridə düzü.

Harda lazımansa, bürünürəm mən,
Harda artıqamsa, görünürəm mən.

Qarabağ adlanan bir cənnətim var,
Qarası mənimdi, ağı gör kimin?!

Bilən yoxdu yaşıımı,
Kəs qurumu, yaşıımı.

Bədii sual:

Neyləyəcək dağ başına qalaya?

Bu bəlanın naşısıyam, ya xani?

Yaşlı həna yaxamı?

Bu dərd məni nəsil - nəsil yaxamı?

Mən necə barışım bu zaman ilə?!
Üzləsə bilərmi buz aman ilə?

Dinə bilsə, nə söyləməz bu qala?

Üçə, beşə necə durar bir arxa?

Bir sürünenə varmı, məntək sürünenə?

Bu vurdugun yara, ya?

Heç bilirsən, nə etmişəm, nə, nənə?

Təkrir:

Hər toxuma deyə bilmir dilim dən,
Hər bütövü almaq olmur dilimdən.

Göz açandan baxmamışdım belə mən
Bir görkəmə, bir qamətə, bir boyā.

İt nəfsi var, ittək qapan var, atam,
İt kimi yaşayan adam var, atam.

Od udar torpağım, od udar daşım.

Qara dərdimizi bezib yaşıatdıq

Qara daşlarımız göyərsin deyə.

Qara daş göyərib dəyişən deyil
Qara daşürəklər göyərməyincə.

Şairin bir çox şeirlərinə təkririn ayrı-ayrı formaları (Anafora, epifora) yeni rəng, yeni ahəng qatır. "Bu gecənin səhəri və səninlə sənsizlik" başdan-başa anaforalar üzərində qurulub:

*Bu gecəni yuxu mənə yad olub,
Bu səhəri həsrətinlə açmışam.
Bu gecəni hər şey dönüb od olub,
Bu səhərə həsrətindən qaçmışam.*

Cox maraqlıdır, bu anaforaların çapraz işlənməsi şeirə başqa rəng verir ki, bu da şairin özünəməxsusluğudur.

Alliterasiya, assonans:

Tox olmağım çox gözlərə toxundu,
Ömür xalım ilmə-ilmə toxundu.

İstəməzdəm, daşürəyim daş qala.

Qala tikşən, daş daşı, yar
Sevə bilməz daş daşı, yar.

Bir dərdsizin dərdini dərd edərdim.

Oyan, özlərini öyməzlər axı
Yaxşı dediyimiz yaxşı adamlar.

Tanrı səni tay bilibdi bu taya.

Üşüdüm üşüm-üşüm
Baş tutunca görüşüm.
Səadətim, gülüşüm
Ağrıdan, ahdan keçib.

Sinəmiz dəlik-dəlik,
Hərəmiz bir heykəlik.

Xainlər alçalarlar,
Sevinib əl çalarlar.
Gözümdəki çalarlar
Qandan, siyahdan keçib.

Durduraq ağrları,
İşlədək ağılı, ari,
Məhv edək yağıları,
Vallah-billahdan keçib

Məndə məndən ağır abır, ar da var,
Mənim qədər səni sevən harda var?!

(Alliterasiya, assonans, təkrir, bədii sual)

Qar da dözdü, əriməyə ərindi.

Gözəl, göz əldən gözəl,
Bu gözəl, oda gözəl.
Gözəl gözəldən gözəl,
Bu gözəl, o da gözəl.

Daş atanın daşın atmaq çətindir,
Sevməklə canımı cana gətirdim.

Çox deyilmi iki qapaz bir başa?!

O daşla daş yaddaşım qucaqlaşıb görüşər.

Aradan çıxanlar aradı məni.
Tutdu muradsızın muradı məni.
Qəmlər daraq oldu, daradı məni,
Əlim işsiz qalıb darağım ilə.

Şirin olar, şirin-şirin oxusan.

Tərs baxışla gözə gələr gözəl də.

14. BIRIN YÜZ OLMASIN, YÜZÜN BIR OLSUN... (Nizami Gəncəvi)

"Sirlər xəzinəsi" əsərində sözü qızilla, bayraqla, qılıncla müqayisə edən Nizami üstünlüyü ona verir, "ürəklər, ölkələr fəth etməkdə, zəfərlər çalmaqdə, xarabazar dünyani abad etməkdə" misli-bərabəri olmadığını vurğulayan sənətkarın dediklərindən belə aydın olur ki, bütün uğurlar, hörmət, yaranış və əbədiyyət birbaşa sözə bağlıdır.

N.Gəncəvi bədii yaradıcılıqda az sözlə dərin mənalar ifadə etmək prinsipini də ilkin irəli sürənlər sırasındadır. "Xosrov və Şirin" poemasındaki aşağıdakı misralar da bu həqiqəti sübut edir:

*Sözün də çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.*

Ş.Dağlaroğlu poeziyası da dahlilərin sözün qüdrəti ilə bağlı fikirləri üstündə köklənmişdir. Məhz bu na görədir ki, onun şeirlərində klassik poeziyamızın əbədiyaşar zəngin ənənələri ilə yanaşı, folkloran, xalq şeirləndən gələn saf, temiz hava var. O, bu havanı əzəl gündən şeirlərdə yaşadır. Və tekçə yaşatmaqla işini bitmiş hesab etmir, müasir poetik təfəkkürün verə biləcəyi imkanlardan istifadə etməklə, istedad ilə şeirinə yeni-yeni naxışlar vurmağı bacarıır.

Sözlərdən zərgər dəqiqliyi ilə istifadə edən şair, yaşlıqlarına seyrçi mövqeyində qalmayaraq, onların mahiyyətinə dərindən baş vurur, qəlbinin nurundakı sevgi ilə yeni-yeni nəfəs verdikdən sonra süzüllüb gəlir. Folklor və mükəmməl yazılı ədəbi dil onun imzasını fəzada saxlayan qoşa qanaddir.

Ş.Dağlaroğlu poeziyasının xalq yaradıcılığı ilə bağlılığı onun yaradıcılığının ümumi ruhunda və istiqamətindədir. "Ömrün tacında sözleri ləl olan" (Tofiq Məmməd) şairin dili sadə, səmimi, xalqa, soyaya, kökə bağlıdır. Fikri yiğcam, sərrast deyə bilmək bacarığı çox güclüdür. Bütün bunların səbəbi isə bədii dilin misilsiz xəzinəsi olan xalq danışq dilindən yaradıcılıqla bəhrələnməsidir.

Vaxtilə N.Nərimanov çox doğru yazdı: "Naxosun ruhunu təmizləməkdənsə, qanını təmizləyin. Qan təmiz olanda ürək yaxşı fəaliyyət göstərdiyi kimi, dilin də saf və təmiz olması insanın, millətin tərəqqisinə səbəb olur..." Bu fikrin şairlərə aid olduğunu başa düşən, yaradıcılığında əməl edən şair zəngin və qədim tarixə malik olan dilimizi sevməklə bərabər, onu sevdirməyə çalışır. Belə dərin düşünmə və məntiqi məna onun yaradıcılığına şifahi xalq yaradıcılığından gəlir. Hiss edirən ki, mayasını xalq yaradıcılığından alan şair aşiq yaradıcılığına da dərindən bələddir. Bütün bunlar isə oxucularına hiss-

emosional təsir bağışlayan məqamlardır.

Ş.Dağlaroğlu poeziyası təkcə məzmun gözəlliyi ilə deyil, forma və janr xüsusiyətlərinə görə də seçilir. Təbii ki, forma məzmundan doğur. Gözəl məzmun gözəl forma doğurur. Dilimizin mənə ənginliyinə, poetik xüsusiyətlərinə dərindən bələd olub ürəkdən bağlı olduğuna görə, onun şeirlərində məzmun naqışlıyi olmadığı kimi, forma çatışmazlığı da yoxdur. Əlbətə ki, bu forma gözəlliyi məzmun zənginliyindən doğur.

Şeir mədəniyyətinə yaxşı yiyələnən şairin yaradıcılığında forma əlvanlığı daha çox nəzərə çarpır. Şair hecanın müxtəlif ölçülərində qələmini sınayır: qoşma da yazır, gərəyli da, bayati da. Yaradıcılığında cığalı təcnis, ayaqlı təcnis, ayaqlı qoşma da mühüm yer tutur. Onun bu sadə şeirləri Sarı Aşiqdan, Xəstə Qasımdan, Tufarqanlı Abbasdan, Aşıq Alıdan, Dədə Ələsgərdən, müasir dövrün istedadlı aşıqlarından qidalanıb.

Son vaxtlar "Şah təcnis" adlandırdığı və 7-lük şeir şəklində özünəməxsus tərzdə qafiyələnən yeni şeirlər yaradıb. Belə ki, adətən, poeziyamızda 7-liliklər bayati şəklində (aaba) qafiyələnir. Şairin yazdığı şeirlər isə başqa cür (aaab) qafiyələnir, həm də bu qafiyələr cinaslardan ibarətdir:

Çalış, əlləş, qazan da,

Ruzin olsun qazanda.

Həsrət qəbir qazanda,

Məhəbbət dərin eylər.

Şairin "Həsrət və məhəbbət", "Halımı soruş", "Məhəbbətin odu var", "Sənin olsun, gülüm", "Məni sınadı", "Məni sevirsən", "Sənə qurban canım", "Bilməyəcəksən", "Sənsiz gülmez üzüm" şeirləri məhz belə maraqlı formadadır.

15. ANA YURDDA TOYLAR

TOYA CALANSIN...

Radio və televiziyanın olmadığı dövrlərdə zəngin adət-ənənələrimizdən olan toyalar xalqımızın həyatında mühüm yer tutub və öyüd-nəsihət meydani olub. Milli-mənəvi dəyərlərimizin çoxu, adətən, bu mərasimlərdə formalasdıb. Şair də bu məsələləri əsas tutub, əsl həyati məsələlər haqqında, ata-babaların ömür yolu, elin adət-ənənələri haqqında söz açır.

Çox-çox əvvəldən yadigar qalan adət-ənənələrimiz, ata-babalarımızın müqəddəs etiqadları, inancları, mərasimləri, el şənlikləri, xalqımızın toy mərasimləri milli-mənəvi dəyərlərimizə ürəkdən bağlı olan şairin qəlbində xoş duyğular oyadır. Bu şənliklərdə bədahətən deyilən şeir parçaları xoş mərasimə sevinc qatmaqla bərabər, yeni həyata qədəm qoyan-

lara, müqəddəs izdivaca onun xeyir-duasıdır:

*Uzaq eldən gələn səda xoş olsun,
Gözəl arzu qanad açan quş olsun.
Vəfali qız mərd oğlana tuş olsun.
Qoşalaşın saf məhəbbət, saf ürək,
Toy çalınsın, hamı desin mübarək.*

*Dağlaroğlu, məhəbbət var qanunda,
Məhəbbətsiz ruh heç nədir canında.
Sevgidən de sevənlərin yanında,
Ürəklərdə eşq atəsi qalansın,
Ana yurdda toyalar toya calansın.*

Cox vaxt məclislərdə masabəyi vəzifəsini ona etibar edəndə şairin ilham təbi coşur və yeni-yeni əsərlər meydana gəlir. "Çəmən gülərindən dəstə bağlayıb" şeiri də məhz belə anlarda yaranıb:

*Çəmən gülərindən dəstə bağlayıb,
Gəlmışik toyuna sənin, təzə bəy.
Hər zaman, həmişə toy qismət olsun
Qohum-qardaşına, bir də biza, bəy.*

*Oğlun, qızın vədəsində dil açın,
Bağın bar gətirsin, bağçan gül açın.
Qoy qapını xeyir işə el açın,
Yaşın çatsın səksən, doxsan, yüzə, bəy.*

Aydan arı, sudan duru bayatılarımız da şairin qəlbini incədən ince hislərlə süsləndirib. Şairin adət-ənənələrimiz üstündə köklənmış "Bayati xonçası" da hər bir kəsi zərif duyğulara kökləyir.

Məlumdur ki, bayatılar xalqımızın sevə-sevə yaratdığı və çox yayılan şifahi xalq yaradıcılığı nümunələridir. Təsadüfi deyil ki, tədqiqatçı alim Məmmədhüseyn Təhmasib bayatının həm mənşəyi, həm etimologiyası, həm digər janrlar üçün mənbə rolunu oynamasını janr zənginliyi ilə əlaqələndirmiş, qədim türk tayfalarından olan bayat qəbiləsi tərəfindən yaradılması, "bəy" və "ad" hissələrindən formalasmasını, laylaların, holavarların, ağılların yaranmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etməsini qeyd etmişdir.

Onun "Mərasim bayatıları" silsiləsini təbəssüm-süz oxumaq olmur. Xalqımızın həyatında ən sevincili günlərdən biri - oğul toyu, qız toyu hamının səbir-sizliklə gözlədiyi gündür. Burada yaxınların, doğmaların sevinc duyğuları ifadə olunur, qəlbimizə yol tapır, istəklərimizi, arzularımızı realizə edir. Elin bu şən günündə şairin qəlbindən sözələr dodaqlara qonur, şeir kimi sətirlərə çevrilir, ürəyimizdən xəbər verir. Eyni zamanda milli-mənəvi dəyərlərimizin mühüm hissəsi olan adət-ənənələrimizin sevilməsi, yaşadılması duyğularımızı sevinc hissi ilə yükleyir, həyacanlandırır, yaratmaq, qalan ömrü yaşamaq fərəhi ilə süsləndirir.

(Ardı var)

Rəna Mirzəliyeva

LEYLAM LEYLAM

ETMİŞƏM EŞQİNLƏ HƏR KƏLMƏMDƏ TÜĞYAN...

(Ölməz qəzəlxan Əlağa Vahidin qəzəlinə təxmis)

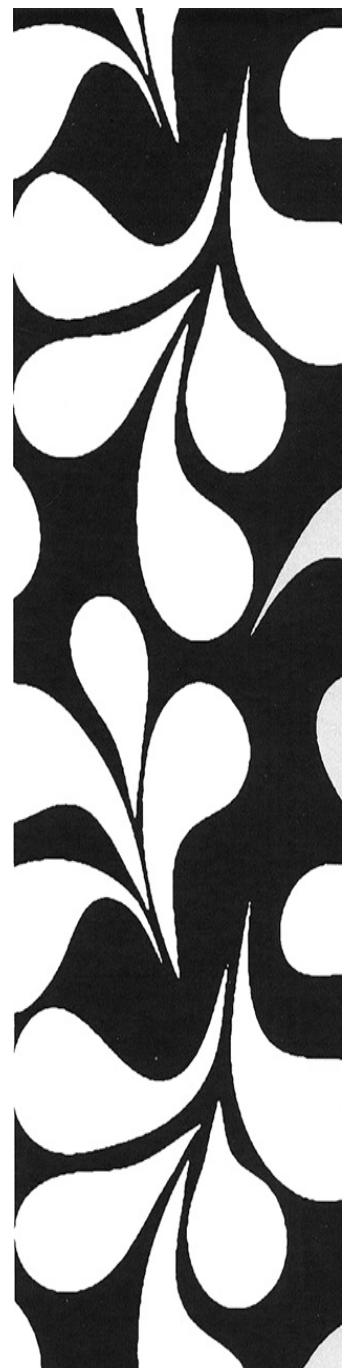
Etmişəm eşqinlə hər kəlməmdə tügyan, sevgilim,
Bir Səməndər tək yanır can, oldu biryan, sevgilim!
Neyləyim, firqət salib canıma hicran, sevgilim?!
Könlümü etmiş cəmalın şövqü-heyrən, sevgilim,
Yox bəşərdə, sən kimi istəkli canan, sevgilim!

Sən gələrkən hər zaman, sanki bəzər ətrafi gül,
Bundan artıq yox mənimçün bir hədiyyə, ya ödül!
Şad olar qəlbim, təki, yarımla, yanımıda böylə gül!
Hər görəndə gül üzün, doymaz tamaşadan, könül!
Olmuşam bülbülsifət, eşqində nalan, sevgilim!

Göz öündən getməyən sən beynimin xülyasisan,
Ömrümün xoş nəgməsi, bir bülbülü-şeydasısan.
Təkcə, şad eylə bu qəlbim, ömrümün sevdasısan,
Mən məhəbbət mülkünün Məcnunu, sən Leylasısan,
Dərs ala bizdən gərək eşq əhli hər an, sevgilim!

Gül ki, güllər ağlamaz, gəl yarımla ol, bu təhrdə,
Dalğasız olmaz dəniz, baş da bələsiz mehrdə.
Sevgidən bal tək dadar içsən əlindən zəhr də
Eşq dərdindən çətin bir dərd yoxmuş dəhrdə
Çarəsin tapmaz bu dərdin gəlsə Loğman, sevgilim!

Qəlbini bölsən də, Leyla, eşqdən, gər tənsifə,
Xeyri yox, sən tək gülün vəsf eyləyən bir vasifə.
Dərdinə yandım sənin gəl, söylədin mən vaqifə:
-Çarə olsaydı, Züleyxadan olardı Yusifə,
Eylədi Vahid kimi pabəndi-zindan, sevgilim!

DEYİRDİN

(heca 8+7)

Deyirdin: "Mələk kimisən, sənə nahaq deyənin,
Əllərimlə çıxararam yerindən ürəyini".
Eləsə, öz ürəyini çıxart görüm yerindən
Belə qorumuş olarsan haqsızdan mələyini!"

ETDİ

(əruz)

İstərdim o yarım məni xar etməsin, etdi,
Bu canımı candan o bezar etməsin, etdi.
Aşıq ürəyi qoy dili-zar etməsin, etdi,
Ondan diləyim könlümə sirdəş kimi olmaq
Ətşan eləyib qəlbi cedar etməsin, etdi.

Oldum mən onun halinə ortaq nə qəm etdim?
Axşam da, səhər də düşənub dərdinə yetdim.
Ancaq, deyəsən, saflığının badına getdim
Söyləndim ona, eşqi yaxar, etməsin, etdi
Ətşan eləyib qəlbi cedar etməsin, etdi.

İndi o vəfasız unudub bir səsi yoxdu,
Mənsiz ölücekdi, dediyi kəlməsi yoxdu.
Bülbül kimi cəh-cəh eləyən nəğməsi yoxdu
Anlatdım ona nəğməni car etməsin, etdi
Ətşan eləyib qəlbi cedar etməsin, etdi.

Saf sevgi xəyallar kimidir, az görən olmuş,
Öz yarını hər kəsdən o, mümtaz görən olmuş
Bir qaydasıdır aşiqinin, naz görən olmuş
Rəftarı ilə kaş ki, kənar etməsin, etdi
Ətşan eləyib qəlbi cedar etməsin, etdi.

Leyla, onu sən var eləyib qəlbinə gömdün,
Hətta, təbiətdən də dəyişdin, yönə döndün.
Bir şam kimi gündüz-gecə yandın, necə söndün?!
Kaş dəhri sənə bunca azar etməsin, etdi
Ətşan eləyib qəlbi cedar etməsin, etdi.

ÜÇLÜK

(əruz)

Nəyçün yaşayırsan, yaşadıqca düşünərsən,
Dünya sənə qəm, sevgi verib, hər nə yetirdi
Dünya sənə qəm, sevgi yetirdi və bitirdi.

Mə'nasız ömür çay üzərində çöpə bənzər,
Onlar qapılar çayə, gedışatə baxarlar
Onlar qapılar çayə, baxarlar və axarlar.

İnsan kimi bir şey nə ucalmaz, nə də enməz,
Olsa ədəbin daima çox öndə durarsan
Olsa ədəbin öndə durarsan və udarsan.

Sirr açma, əgər varlığın öyrənməmisənsə,
Olmaz ki, hər insanda o hümmət, o dəyanət
Olmaz ki, hər insanda dəyanət və mətanət.

Leylam, bu çətinliklərə qalib gələcəksən,
Çün, hər uğurun bər-bəzəyi oldu çətinlik.
Çün, hər uğurun oldu çətinlik və mətinlik.

NƏ GÖZƏL...

Nə gözəl! Mənimtək bir bəxtəvərin yarı gəlib,
Ömrümün nəğməli, təsnifli kəman, tarı gəlib.

Bəzəmir ömrü hər an yazçıçıyı tək bu həyat,
Getdi qış, gəldi bahar, bəhrə ilən barı gəlib.

Kim özüylə aparıb birgə bu dünya malını?
İsteməm dövləti, çün gəldi, əgər vari gəlib.

Can gedər, sözsə qalar, yaxşı sözün qiyməti yox!
Sözümüzə qüvvə verən qüvvəti, həmkarı gəlib.

Xoş olub halinə, ritmin yerinə düşdü, könül!
Atacaq qüssəni Leylam, düzü-ilqarı gəlib!

KÖNLÜM, DAHA BƏSDİR...

Könlüm, daha bəsdir, bu qədər illətə dözdün,
Səbrim daralır, tab eləmir, zillətə dözdün!

Səssizdi içimdən duyulan hicqırığım da,
Bir yanə çıxıncan nə qədər möhnətə dözdün?!

Gözdən sözüllər yaşı, ürəyin ağlasa, əlbət,
Bu qüssəni tənha daşıyıb üzlətə* dözdün!

Heç kim başa düşməz, duya bilməz səni, ey dil!
Təskinlik edib, "döz" deyərək, möhlətə dözdün!

Hər bir kədərin axırı var, səbr elə, Leylam!
Bir gün düşəcək yoluna nur, zülmətə dözdün!
***üzlət-təklik, tənhaliq**

PULDU, PUL

(satira)

Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Pulsuz adam yansa üfürməz biri,
Puç görünər neyləsə də mahiri
Ölsə yolun üstə, götürməz diri.
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Varsa pulun qaş-gözü süzdürginən,
Üstüvə altunları düzdürginən.
Yoxsulu gördün üzü büzdürginən
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Fərq eləməz olsa o, muflun* kimi,
Diş tökülib, saqqalı var yun kimi.
Xoş görünər oynasa meymun kimi
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Puldu çalıb-oynadan insanları,
Puldu güman məsləyi, vicdanları,
Puldu silən hər ləkə, nöqsanları
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Öylə qatar, pul kiminin başını,
Tək də yeyər, dolmasını, aşını.
Saymaz olar dostunu, qardaşını
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Yoxsula lazımmı, məgər təntənə?
Öyrəшиб o, sixsin onu məngənə!
Böylə olub daima dəb, ən'ənə
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!

Bağlı qapın varsa açan puldu, bil!
Çirkin üzə nuru saçan puldu, bil!
Pulsuz adamdan da qaçan puldu, bil!
Adəmi insan eləyən puldu, pul,
Müşkülü asan eləyən puldu, pul!
***muflun-dağ qoyunu**

XAL-XAL İLAN

(uşaqlar üçün təmsil)

Xal-xal ilan öydü yaman özünü,
O, Qartala nazla dedi sözünü:
-Naxışlıyam, gözəl də görünürəm,
Anında, hər yere tez sürüñürəm!
Zəhərim də, gücüm də var özümdə,
Çox zeifdir, hər bir heyvan gözümdə.
Qartal durub baxdı ona qiraqdan,
Yorulmurdu ilan boş danışmaqdən.
Birdən o, çevirdi üzün ilana,
Qartal görək nələr söylədi ona:
-Xal-xal ilan, madam məharətlisən,
Göstər, necə güclü, cəsarətlisən?!
İkimiz də dağın başına qalxaq,

Kim qoçaqdır, sonra ona bir baxaq.
Qartal ilə həmən o, razılaşdı,
Daş-kəsəkdən tez -tez sürüşdü, aşdı.
Qartal qanadların çaldı bir dəfə,
Süzərək yetişdi həmən hədəfə.
Ucalar saf olan kəs birdən-birə,
Lovğalıqla insan yetməz bir yerə.

ŞİRİN-ŞƏKƏR SEVİNCİM

(uşaq şeiri)

Şirin-şirin dilləri var,
Sevimli balam Sevincin.
Donunda da güləri var
Qadasın allam Sevincin.

O danışır təzə-təzə,
Sözləri lap olub məzə.
O qədər bal, şəkər olub
Amandır, gəlməsin gözə!

Özü də bal, sözü də bal,
Yanağında var kiçik xal.
"R" deyəmmir, qarı görüb
Sevincək qışqırı: - Qal, qal!

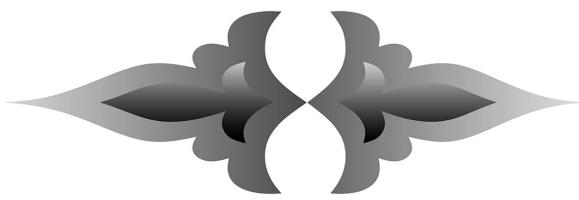
QIŞ GƏLDİ, QAR YAĞDI

(uşaq şeiri) (3+3+3+3)

Qış gəldi, havalar soyudu buz kimi,
Qar örtdü hər yeri, göründü duz kimi.
Nə kələ-kötürü vardısa torpağın
Doldurdu onların üstünü düz kimi.

Sevirəm təbiət o ki, var, gözəldir!
Hər fəslin öz gözəl donu var, gözəldir.
Qışa həm mənzərə, həm soyuq yaraşır
Ağappaq yağılıqca necə qar, gözəldir?!

ƏLİ BƏY AZƏRİ

OĞUL *

(povest)

Həyatın dolanbac anlarında elə anlar yaşanır ki... bəzən bir ömrə bərabər olur.

Poleqona güllə atmağa getmişdik. Nəsə silahlarda problem yaranmışdı deyə hamimizi atəş meydançasından uzaqlaşdırmışdilar. Üçmərtəbəli idarəetmə qülləsinin arxa tərəfində siqaret çəkirdik. Məndən istəməsinlər deyə bir az aralıda adını bilmədiyim ağaca söykənib siqaretimi çəkirdim, kimdənsə siqaret istəməyi sevmədiyim kimi, kiməsə siqaret verməyi, ya çəkib yarida saxlamağı da xoşlamazdım...

-Eey, Oğul!... - Birdən Dronnikov çağırıldı.

Dronnikov boyca qrupumuzun ən balacası idi, idmanla məşğul olmuşdu deyə bədən quruluşu idman stilində formalasmışdı. Liliputa bənzəyirdi deyə hərdən "köstəbək" də deyirdilər ona. Yerli idi, heç kim xətrinə dəymirdi. Atmacalı sözləri vardi, humoru ilə ciddiliyi bilinməzdidi. Onun bu söz mənə yaman dəydi, sadəcə dəymədi, xəncər kimi ayağımdan başımadək yara-yara keçdi, bütün varlığımı yandırdı, bədənim qarsdı. Bəlkə də söz məni bu qədər tutmayacaqdı, Dronnikov özü, onun hiyləgər mimikalı hərkəti mənə yaman yer elədi. Əvvəl mənə elə gəldi ki, o, sözü düz demədi, belə birtəhər səsləndirdi. Bəlkə, mənə belə gəlib? Bəlkə də...

Heç bir söz demədim, sakitcə yaxınlaşdım ona. Onlar ağaclarдан aralı qüllənin divarına yaxın durmuşdular, bir-birinə ötürərək siqaret çəkir, hərdənbir mənə baxırdılar. Addım-addım lap yaxınlaşdım və Dronnikovla üzbez dayandıdım, düz onun hiyləgər gözlərinin içində baxdım.

Dronnikov dərhal hiss elədi ki, iş ciddidir, özünü o yərə qoymadı. Lap qəhrəman kimi gülümşündü, elə güldü ki, qurbağaya oxşar ağızı bir az da eybəcərləşdi, dodaqları qulağının dibinədək aralındı. Sifəti mənə bir anlıq ilan ağızındaki qurbağanı xatrlatdı. Baxdım, baxdım, hırsım soyumadı, özümü ələ ala bilmədim. Gərilmış bütün əsə-

Oğul - bu söz sadəcə bir müraciət deyil, heç çağırış, ləqəb də deyil, artıq bir təxəllüsdür. İndi bunun, bəlkə də, bir o qədər mənəsi yoxdur, amma... o zaman böyük əhəmiyyəti vardi.

bimlə yumruğumu düyünlədim və var qüvvəmlə təpəsinə bir zərbə endirdim.

İndi o, mənim gözlərimə köməksiz bir yaziq görkəmində baxırdı...

Birdən gözləri çəpləşdi və ağırlıqdan əllə saxlanması mümkün olmayan çuval kimi yerə düşdü, düşmədi, az qala guppultu ilə qarın üzərinə oturdu.

-Oxx... sən... oğul... - Bu, qrupda hamidən böyük və canlı Belousovun səsi idi. - Qulaqardına vurdum, əhəmiyyət vermədim. Daha olan olmuş, iş-işdən keçmişdi, indi kim nə deyir-desin, vecimə deyildi.

Belousov hamımızdan iki yaş böyük idi. İki il hərbi xidməti başa vurduqdan sonra orduda qalıb oxumaq qərarına gelmişdi. Fiziki cəhətdən çox güclü və sağlam idi. Bu da bir həqiqət idi ki, onunla savaşmağa mənim gücüm çatmadı. O da qəşəng bilirdi ki, mənimlə də "zarafat" etmək olmaz. Özü sakitcə mənə yaxınlaşdı.

-Sən... sən... - Yumruğunu bərk düyünlədi və mənim gözlərimə baxdı, dodaqlarını əsdirdi. Nə demək, nə etmək istədiyini anlamamış birdən özü sözünün gerisini səsləndirdi. - sən... əsl oğulsan?!

Bu sözü çox yüksəkdən dedi. Elə dedi ki, başa düşəmədim, sual verir, yoxsa... Amma sözünün tonundan başa düşdüm ki, dava salmağımı istəyir.

-Sən özünü nə hesab eliyirsən? - Kuraçenko da üstümə cocudu, o da əsgərlilikdən sonra qalıb oxuyanlardandı. - Gözün elə qızıb ki, burda özündən başqa heç kimi görmürsən. Böyük-kiçik saymırısan...

-Səsinizi kəsin! - Mən də kifayət qədər hündürdən

Qeyd: Povest "Oqyl" adı ilə Rusyanın paytaxtı Moskva şəhərində nəşr edilən "Rusiya ədəbiyyatı" jurnalının oktyabr (5) 2019-cu il nömrəsində çap olunub. Ruscadan tərcümə müəllifindir

qışqırdım, sanki onlara komanda verirdim. - Yaxşısı budur Dronnikovla məşğul olun, deyəsən, o, huşunu itirib.

O zaman biz Xarkov Ali Hərbi Tank komandanlığı məktəbində təhsil alırdıq, gərək ki, hələ birinci kursdaydıq. Qrupda otuz nəfər idik, onlardan cəmi üçümüz rus deyildik; erməni Mişa Vartanyan, gürcü Nodar Dumbadze və mən. Qalanları rus və ukrainlər idi. Onları bir-birindən ayıra bilmirdim. Çox yaxşı kollektivimiz vardi, dostcasına çalışırdıq, əməksevər idik, heç bir qara-qura işdən qorxub çəkinməzdik. Başqa cür ola da bilməzdi, biz axı qara kombinizonlu tankist olmağa hazırlaşırdıq, dərs alırdıq.

Əsasən, qrupdakı uşaqların hamısı güclü, sağlam və möhkəm iradəli idilər. Hami bir-biri ilə məsafə saxlayırıdı, şit-şit zarafatlar edib çorun çıxartmadılar. Hərdən bir Dronnikov kimə gəldi atmaca atardı, onu da yola verədlər. Bir də Mişa Vardanyanı meymun kimi ələ salıb oynatmaqları vardi, bu onun özünə də xoş gəldi. Mən ayrı-ayrılıqda hər ikisini xəbərdar etmişdim ki, birdən bilməzlər ünvanına atmaca-zad atalar... Axı qrupda yeganə müsəlman idim, günəşli Azərbaycandan gəlmədim, həm də isti qan məsələsi vardi... bunu özləri də yaxşı bilirdilər...

-Exx, sən axı musurmansan, istiqanlısan... - deyərək onlar özləri də bunu tez-tez mənim yadımı salırdılar...

Dronnikov çox gec ayıldı, onu özünə getirmək üçün qarınan ağızını, boynunu, sinəsini ovuşturdular. Özünə gəlsə də hali çox pis idi, odur ki, tibb məntəqəsinə aparsı oldular. Elə həmin gündən hamısı məni "oğul" adlandırmaya başladı; kimisi rişxəndlə, kimisi də həsəndlə...

Sözün özü məni qıcıqlandırmırıdı. Məni qıcıqlandıran Dronnikovun bu sözü təhrif edərək tələffüzüydü, gah "oğlum" kimi ifadə edir, gah da ağızında gəvələyə-gəvələyə elə deyirdi ki, elə bil çeynəyib şirəsini çıxartdığı saqqızı yerə atıb, ayağının altında qarışqa kimi əzir.

Onlar bu sözü mənim familiyam, adım, atamın adından götürmüştülər. Qrupda olanların hamısının atasının adı "oviç"lə qurtardığı halda mənim atamın adından sonra "oğlu", rusca "oqlı" yazılırdı. Neçə dəfə məni dilə tutmağa çalışırdılar ki, ata adı sonluğunun "oviç"lə yekunlaşmasına razılıq verim. İnandırırdılar ki, ittifaqın hər yerində, Orta Asiya müsəlmanlarında, Azəri-türk kökənlə bütün xalqlarda və hətta etniklərdə də ata adı sonluğu russarda olduğu kimi "oviç"lə yekunlaşır. Bütün bunlara baxmayaraq "ana dilimdə "oğlu" yazılır, "oviç" heç vaxt "oğlu"nu evəz edə bilməz", deyərək razılaşmadım.

Beləliklə də mənim ata sonluğumda "oqlı" sözü əbədilik qaldı, elə yaddaşımda da ən ülvi, hakim bir söz olaraq...

Həmin gündən "oğul" sözü ən şirin, ən məğrur, ən xoşbəxt anlayış mənasına keçdi. Oğul - ruscasında bir az

təhrif olunmuş səslənsə də ana dilimdəki "oğlu" sözündən götürülüb, oğlu həm də oğul deməkdir axı...

Atasının oğlu, xalqının oğlu; sadəcə oğlu yox, elə bir oğul ki, onunla atası, doğmaları, yaxınları, həmçinin xalqı da fərqliyən qürur hissi keçirə bilsin.

Bu, mütləq olacaqdı, mən bunu istəyirdim, özü də çox istəyirdim. Nə vaxtsa olacaqdı...

Sadə bir kənd oğluydum, ittifaqın minlərlə dağ kəndlərindən birində çıxmışdım. Orta məktəbi qurtaran kimi İttifaqın məşhur mərkəz şəhərlərindən sayılan Xarkovda ali təhsil ocağına qəbul oldum və təhsil almağa başladım.

Möhkəm iradəli və sağlam bədənli idim, təmkinim, səbrim də öz yerindəydi. Güləşməyi də, savaşmayı da bacarırdım. Amma əsil döyüş qaydasını Tərlandan öyrəndim.

Biz Xarkov yaxınlığında tank poleqonunda tanış olmuşduq. O, tankın mexanik-sürücüsüydü, özü də ən yaxşı usta sürücüsü. Günəşli Azərbaycanın Xaçmaz rayonundan çıxmışdı.

Bir dəfə kənardan görçək ki, üç nəfər mənim üstümə düşüb, savaşıraq, tez yaxınlaşdı bize. Sakitcə dalaşmayımın səbəbini soruşdu, məndə günah olmadığını müəyyənləşdirən kimi onları danladı, söyüdü, qorxutdu və bir daha mənimlə işləri olmaması üçün xəbərdarlıq etdi. Qəflətən üçünü də baş-başa vurdu, elə vurdı ki, üçü də yerə yixildi, az qaldı ki, huşlarını itirsinlər. Tərlan özünü elə təmkinli aparırdı ki, düzü, bunu mən də gözləmirdim. Qəfil hərəkətindən hamımız çəş-baş qalmışdıq.

Bundan sonra biz tez-tez görüşürdük. Dostlaşmışdıq. Hər dəfə poleqona gedəndə onu gördüm, şəhərdən nə isə alıb aparırdım. Bufetdə oturub çay içirdik, vaxtımız olanda xeyli söhbətləşirdik. Hərbi xidmətdən tərxis olunana kimi dostluq münasibətini saxladıq. Əsgərliyini bitirib doğma rayona yola düşəndən sonra əlaqəmiz itdi, bir daha biz rastlaşmadıq. O, mənə məktub da yazmadı, mən isə yaza bilməzdim, çünki onun ünvanını bilmirdim. Onun başına nə iş gəldi, tam məlumatsız qaldım.

Xarkov - sənaye şəhəridir, əhalisinin yardımçı gənclər təşkil edir. Bu şəhər həm də mədəniyyət mərkəzi sayılır, ittifaqın beş böyük, mərkəz şəhərindən biri hesab olunur. O vaxt, hansı ki, mən təhsil alırdım, XX əsrin səksəninci illəri idi, onda Xarkovun əhalisi dörd milyona yaxındı, bəlkə də bir az çoxdu.

Əhalinin böyük əksəriyyəti rus dilində danişirdi, belə dəha münasib idi; həm bir-birini başa düşmək, həm də ünsiyyət qurmaq baxımından...

Maraqlıydı, Böyük Vətən müharibəsində almanın gəlib Xarkov şəhərinə çatsalar da, qədim arxitektur binaları dağıtmamışdır, tarixi abidələr də yaxşı qorunub saxlanılmışdır. Xarkovda Nərimanovun adına bir küçə var idi, bunu mən şəhərin xəritəsi ilə tanış olanda tapmışdım. Əvvəlcə elə bildim ki, bu küçə Azərbaycan xalqının şanlı oğlu Nəriman Nərimanovun şərəfinə adlandırılıb.

Sonra, münasib bazar günlərinin birində icazə alıb şə-

həri gəzməyə çıxdım və gedib həmin küçəni tapdım. Belə çıxdı ki, mən azacıq səhv düşünmüşəm, bu küçə Nəriman Nərimanovun adına deyil, onun şöhrətli oğlu Nəcəf Nərimanovun adına yazılıb. Nəcəf Böyük Vətən müharibəsində tankçı olub, almanlarla vuruşub, Xarkov şəhərini qoruyub və şəhər uğrunda döyüsdə qəhrəmancasına həlak olub. Qədirbilən xarkovlular onun xatırəsini həmişə əziz tuturlar, adını əbədiləşdirmək üçün küçələrdən birini onun adına yazıblar.

"Yəqin o da "oğul" olub", haqqında məlumatlanan kimini dərhal belə düşündüm...

Qürur duymağa başladım, həm tankçı olduğuma görə, həm də "oğul" adlandırıldıqımdan...

Bir dəfə gecə yarısı məni yuxudan oyatdılar, elə qəfil oyatdılar ki, elə bildim yuxu görürəm. Gözümü yumub yatmaq istədim, bacarmadım, artıq ayılmışdım. Gözümü açıb qarşımıda növbətini gördüm. O çarpayımın yanında dayanıb gözləyirdi ki, görsün nə vaxt tam yuxudan ayılıb yataqdan qalxacağam.

-Nə lazımdı? - Gözümü tam açan kimi soruşdum.

-Gedib komandırı çağırmaq lazımdır. - Növbətçi heç kimi oyatmamaq üçün güclə eşidiləcək tərzdə piçildədi.

-Mənim nə işim? Mən ki, onun çaparı deyiləm. - Özümdən uzaqlaşdırmaq istədim.

-Tez ol, geyin, sonra başa salaram. - Növbətçi bir az ciddiləşdi.

O bunu deyib kazarmanın çıxış qapısına tərəf getdi, hansı ki, orada tumboçka qoyulmuşdu və gecə-gündüz gün növbətçiləri bir-birini əvəzləyərək növbə çəkirdilər.

Mən çıxış qapısına yaxınlaşanda növbətçi yeno də bayaqqı sakit terzində izah etməyə başladı:

-Başa düş, komandırın çaparı xəstədir, tibb məntəqəsində yatır, sən isə ehtiyat çaparsan.

-Bu barədə bəs mən niyə bilmirəm?

-Bu məxfidir, sən əvvəlcədən bilməli deyilsən.

Mən razılaşmadım.

-Necə mən əvvəlcədən bilməli deyiləm? Bu mümkün olan iş deyil. Bütün məxfi və işgülər hesabatlar axşam yoxlanışı zamanı şəxsi heyətə çatdırılır ki, gecə hər hansı bir hadisə baş verdikdə hər kəs öz vəzifəsini yerinə yətirsən. Bunu mən əvvəlcədən bilməliydim, komandırın yaşadığı evi tanımalıydım.

-Başa düş, səndən başqa heç kimi göndərə bilmərəm.

-Onda belə de. - Mən bir az yumşaldım.

-Komandır çox da uzaqda yaşamır. - Növbətçi izah etməyə başladı - Çətinlik ondadır ki, yol qəbiristanlıqdan keçir. İndi gecə yarısıdır, marsrutlar işləmir ki, avtobusla gedəsən. Ancaq piyada getməlisən.

Başa düşə bilmədim, növbətçi şəhəri tanıyıb-tanımadığımı yoxlayır, yoxsa həqiqətən komandırı çağırmaq lazımdır, bəlkə də... tamam başqa bir işdir...

Mən daha heç nə fikirləşmədən növbətçidən çapar jetonunu alıb cibimə qoydum və yola düşdüm. Yolu təxminən bilirdim deyə təkcə komandırın mənzilinin yerini

növbətçidən dəqiqləşdirdim. İndi mənə hər şey aydın idi. Yol Gənclik parkından keçirdi, sonra "Baba Yaqa" ("Küpəpgirən qarı") adlanan yerə qədər adsız, balaca çay boyu getmək lazımdı. Ondan sonra qəbiristanlığın ortası ilə yola davam olunacaqdı. Qəbiristanlıq qurtaran yerdə yaşayış massivi başlayırdı. Həmin yaşayış massivində yerləşən beşmərtəbəli binaların birində komandır yaşayırdı. Hansında, bax, bunu mən dəqiq bilmirdim, çətin ki, gecənin yarısında küçənin ortasında kimisə tapıb soruşa biləcəkdir, nə olsun ki, binanın və mənzilin nömrəsini növbətçi demişdi, bəlkə heç binanın üstündə nömrəsi yazılmayıb...

Nəyə görəsə hasardan aşdım. Bilmirəm, tənbəllik elədim, yoxsa Nəzarət-Buraxılış Məntəqəsində qeyd olunmaq istəmədim, hər nəyə görəydisə hasardan aşib getdim. İkitərəfli geniş prospekti keçən kimi Gənclik parkına düşdüm.

Gənclik parkı bizim sevimli məskənimizdi. Şənbəbazar günləri bu parkda çox gəzərdik, belə ki, ən yaxın park bu idi. Xarkov şəhərində parklar çoxdur, hamısı da bundan böyük və gözəl... Di gəl ki, Gənclik parkı münəsib idi, necə deyərlər, əlimizin altındaydı, odur ki, biz bu parkı o birilərindən çox sevirdik.

Parkın içi ilə keçən zaman mənə elə gəldi ki, fanarlar da həmişəki kimi işıqlı deyil, gur yanmır. Bəlkə də mənə belə gəlirdi, bəlkə də yuxuluydum, hələ tam ayılmamışdım deyə hərtərəfli işıqlandırılmış park yarıqaranlıq kimi görünürdü, düşünürdüm ki, gecə işıqları özləri zəiflədlər. Parkda heç kim gözə dəymirdi, hər halda mənim rastıma çıxan olmadı. Bazar-bayram günləri bu vaxtlar park arı pətəyi kimi qaynayırdı, bəzən də səhərəcən şənlik olurdu.

"Baba Yaqa" deyilən yerədək çox tez gəlib çatdım, başqa vaxtlar belə tez gələ bilməzdəm. Bir anlıq dayandım, getməyə həvəsim qalmamışdı, çünkü burdan sonra qəbiristanlıqdan keçmək lazımdı.

Qəbiristanlıq qəbiristanlıqdı, ister müsəlman qəbiristanlığı olsun, isterse də xristian. Bircə fərq var ki, müsəlman qəbiristanlığından gedib-gələn olmadığından çığır, yol salınmaz, xristian qəbiristanlığından isə nəinki yol salınar, hətta asfalt vurular və hər tərəf işıqlandırılar.

Burda da eynən həminki kimi idi. Odur ki, qəbiristanlığın girəcəyində dayandım, dərindən nəfəs aldım və iti addımlarla yoluma davam etdim. Qəbiristanlığın içi ilə keçən yol hər iki tərəfdə basdırılmış tırlardan asılmış fanarlarla işıqlandırılmışdı deyə bu işıqların hənartisinə mən rahat gedirdim. Birdən ağlıma gəldi ki, görəsən işıqlar sənə bilərmi? Bəlkə gecə yarından sonra işıqları söndürürlər və indilərdə söndürəcəklər?.. Daha geriyə yol yox idi, qaça-qaça da olsaydı qəbiristanlığı keçib getməliydim. Eybi yox, qayıdanda, uzaq da olsa şosse yolu ilə qayıdaram.

Hardasa qəbiristanlığın ortasına, bəlkə də, mənə elə gəlirdi, çatmışdım ki, musiqi səsi eşitdim. Kimsə gitara-

da ifa edirdi. Bir anlıq ayaq saxlayıb dinlədim. Bəli, bu təmiz gitarada çalınan real musiqi idi, hardansa səslənən fantastik səs deyildi.

Mənim yeniyetməlik, gənclik çağımı baxmayaraq, - o vaxt cəmi on səkkiz yaşım vardı, deyəsən, on doqquza qədəm qoymuşdum - bu barədə çox eşitmışdım, həm də kitablardan oxumuşdum. Çox güman ki, qara qüvvələr, pis ruhlar, cılınlar gecələr qəbiristanlıqda toplaşır və musiqi səsi çıxardırlar. Əgər belə bir hadisə ilə rastlaşan insan bundan qorxsə, qara qüvvələr ona təsir edə bilərlər. Yox, əgər qorxmasa...

Mən bunları uşaqlıqdan biliyordum və heç vaxt qara qüvvələrdən, pis ruhlardan və cılınlardan qorxmamışdım. Odur ki, sakitcə və arxayınlıqla yoluma davam etdim. Bir az qabaqda qarşımı iki oturacaq çıxdı; oturacağın birində iki qız, bir oğlan, digərində isə bir qız, bir oğlan oturmışdalar. Oğlanlar gitarada çalırdılar. Qızlar başlarını oğlanlara tərəf əyərək onlarla bərabər mahnının sözlərini ifa edirdilər, ya Rozumbaumu, ya da Visotskini oxuyurdular.

Orda... Əfqanistanda...

Yenə də pulemyotlar gurlayıv...

Yenə də adamları öldürürülər...

Sovet Qoşunları Əfqanistana yeridiləndən belə mahnilər yaman məşhur olmuşdu, xüsusən də gənclər, yeniyetmələr həvəslə gitarada ifa edirdilər. Oturacaqda oturanlar çox yaxşı oxuyurdular, sözləri aydın deyirdilər, mizildənmirdilər. Heç ağlıma da gətirmədim ki, cılınlar, qaraçuxalar, pis ruhlar belə təmiz oxuya bilsinlər. Yanlarından keçərkən hər ehtimala qarşı ayaqlarına baxdım. Ayaqlarından tanımıǵı mənə hələ uşaqlıqdan öyrətmışdilər, onların ayaqları nazik və uzun olur, insanların ayaqlarından fərqlənir.

Qəbiristanlıqdakı gənclərin hamisinin ayağında krossovka vardı, bu mənə lap arxayınlıasdırı və dayanmadan yoluma davam etdim. Onların geyimlərinə görə də müəyyənləşdirmək olardı; ya metallist idilər, ya da başqa bir qrupdan, oğlanlardan biri başını keçəl qırxdırmışdı, digəri başının tən ortasından kəkil saxlamışdı, lap xoruzun pipiyinə oxşayırıdı. Onlar məndən ya sıqaret istəyə bilərdilər, ya da saatı soruştırlar, məndə isə nə sıqaret vardı, nə də qolumda saat gəzdirdim, bunu bəhanə edib mənimlə dalaşa bilərdilər.

Odur ki, bərabərlərinə çatanda mən özüm onları salımladım, cavab gözləmədən yoluma davam etdim, öz mahnilərinə necə aludə olmuşdularsa, heç mənə fikir də vermədilər. Heç mən özüm də onlardan başqa heç nə gözləmirdim deyə yoluma davam etdim.

Birtəhər axtarış deyilən ünvani tapdım. Gecənin bu aləmində binanı ölü sükut bürümüşdü. Qapını barmaqlarımın ucu ilə çox astadan döydüm, istəmədim ki, qonşulardan kimsə eşitsin. Çox keçmədi ki, qapının arxasında bir hənerti hiss etdim, ehmalca qapı açıldı və bihuşədici ətir iyi mənə ağuşuna aldı. Gənc bir qadın qapının arasından yuxulu mərcan gözləri ilə mənə süzürdü...

Komandir evində olmadı. Arvadı hətta təəccübəndi də, o, dedi ki, əri bu gün qarovullar üzrə cavabdehdir, ya məktəbdə olmalıdır, ya da növbətçi ilə qarovulları yoxlamağa gedib. Ona görə də onu məktəbdə axtarmaq lazımdır, yəqin ki, qarovulları yoxlayandan sonra qayıdır gələr.

Mən üzrxahlıq edib geriyə döndüm. Qorxum keçib getmişdi deyə yenə də qəbiristanlıq yolu ilə gəldim. Metallistlər bildiyim gənclər orada yox idi, çox güman ki, çıxıb getmişdilər.

Kazarmaya gələn kimi növbətçiye xəbər verdim. Dərhal da baş verənlərin səbəbini soruştum. O, gülümsədi və yalnız NBM-dən keçmədiyimə görə məni alqışladı.

-İndi get yat və bu barədə heç kimə heç nə demə. - Baxmayaraq ki, növbətçi mənim heç kimə heç nə deməyəcəyimi bilirdi, hər ehtimala qarşı bir xəbərdarlıq da etdi.

Mənə bir şey aydın deyildi, növbətçi komandirlə arvadının arasını vurmaq istəyirdi, yoxsa məni yoxlamaq qərarına gəlmişdi, gecə yarısı qəbiristanlıqdan keçib getməyə qorxmuram ki?..

"Əgər mən oğulamsa, niyə də fədakar olmayım!

Bəyəm mənim xalqımın şanlı oğulları azmı fədakarlıqlar edib, ığidlilik göstəriblər? Məgər fədakarlıqlar yalnız müharibələrdə olur?

Əsl oğullar sülh dövründə də fədakarlıqlar edə bilirlər, özü də necəsin..." Bu fikirlər məni tərk etmirdi, hər dəfə düşünürdüm. Birdən necə oldusa Mehdi Hüseynzadənin taleyi geldi ağlıma. O da fədakarlıqlar göstərib, ığidlilik edib, özü də nə az, nə çox, dəfələrlə. O, günün güñorta çığı nemes zabitinin geyimində, həm də silah ilə, almanın şəhərlərinin küçələrində sərbəst gəzib, almanlar onu axtara-axtara, tuta bilməyiblər. Mən isə Sovet İttifaqının vətəndaşı ola-ola, öz ölkəmin şəhərinin küçələrində sərbəst gəzə bilmirəm, qorxuram ki, patrul tutar, aparıb haubvaxtaya salar. Başqa cür ola da bilməz. Xarkov böyük şəhərdir, hər yerində də hərbi patrullar gəzib dolasırlar. Mən isə Ali Hərbi təhsil ocağında təhsil alıram, şübhəsiz ki, geyimim hərbi geyimdir, özü də səhra forması, hansı ki, bu formada hərbçilər şəhərə buraxılmır.

İstənilən halda, şəhərin mərkəzinə, parklar bol olan yerlərə getmək üçün mütləq metrodan istifadə etmək gərəkdir. Metronun içində də, giriş-çixışında da həmişə patrul olur. Başqa yollarla keçib gedə bilməzsən. Odur ki, patrulları aldatmalısan, barmağına dolamalısan. Ancaq necə? Bax, bunun üçün fikirləşmək, baş işlətmək lazımdır.

Günortaya qədər bizdə dərslər olurdu, nahardan sonra isə növbəti günün dərslərinə hazırlıq keçirilirdi, hamisən da ciddi nəzarət olunurdu. Səhər dərslərinə müəllim-professor heyəti, hazırlığa isə tağım komandiri. Tağım komandiri auditoriyada müəllim masasının arxasında oturar, nəzarət edərdi ki, kimsə hazırlanıqdan yayınmasın. Kimsə,

harasa icazə istəyirdisə də, on beş-iyirmi dəqiqəyə yeri-nə qayıdardı. Hazırkıdanancaq gündəlik növbəyə gedənlər, bir də tibb məntəqəsinə müraciət edənlər azad olunurdular. Bunun da üzərində ciddi nəzarət var idi, belə olmasaydı adına ali hərbi məktəb deməzdilər, elə institut, universitet deyərdilər.

Gündəlik naryad əvvəlcədən təyin olunardı, hətta şəxsi heyətin axşam yoxlanışında elan edilirdi. Tibb məntəqəsinə isə ehtiyacı olanlar səhər baxışında yazılırlar. Fikirləşdim ki, aradan çıxməq üçün ən yaxşı səbəb tibb məntəqəsinə getməkdir. Bunun üçün kitabə yazılmaga ehtiyac yoxdu. Kitabə yazılınları növbətçi cərgəyə düzüb özü aparrı. Mən isə nahar yeməyindən qayıdanda axsa-mağşa başladım və komandirimizə dedim ki, cərgə ilə gedə bilmirəm, ayağım burxulub, gedim tibb məntəqəsinə; həm ayağıma baxdırırm, həm də cərgədə gəzməkdən azad olmaq üçün arayış alım, dərslərimə də kazarmada hazırlanacaqam. Dərhal cərgədən çıxdım və üz tutdum tibb məntəqəsinə tərəf.

Qrupumuz cərgə ilə sıra addımlarıyla kazarmaya getdi, mən isə əks tərəfə. Tibb məntəqəsinə getmədim, üz tutdum şəhərə. Getdim patrulların reaksiyasını yoxlamağa. "Kefli küçüñ" nə yaxın hasardan aşan kimi qaçaraq enli yolu keçdim və dayanacaqdə təzəcə dayanmış tramvaya mindim, hərbi geyimdə gediş pulsuz idi. Metroya çatanda düşdüm. İndi metroya girmək lazımdır. Özümüz cəmləşdirdim, dərindən nəfəs aldım ki, həyəcanım keçib getsin, hər ehtimala qarşı ehtiyatla yoluma davam etdim. Metronun içində patrullar vardı, onları dərhal gördüm. Cox güman ki, onlar da məni görmüşdülər, sadəcə, gözləyirdilər ki, bir az da yaxın gölüm. Guya, onlar dirəyin arxasında elə durmuşdular ki, girişdən görən olmasın.

Qaçmağın, yayınmağın adı yox idi, mən birbaşa onların üstünə istiqamət götürdüm. Patrul rəisi podpolkovnik rütbəsindəydi, sarımtıl, hündürboyun biriydi.

-Yoldaş podpolkovnik! İcazə verin, müraciət edim! - Mən nizami duruş vəziyyətini alaraq əlimi gicgahıma diroyib həyəcanlı səslə müraciət etdim, patrul rəisi həyəcanımı dərhal hiss etdi və məni gözlətmədi.

-Di müraciət edin! Nəyi gözləyirsiniz? Nə baş verib?

-Bizim tağımın komandiri leytenant Popov dünən sizinlə birlidə patrul rəisi naryadını qəbul edib. Siz deməzsınız, o, harada patrulluq edir?

-Hələ de görüm, o, sənin nəyinə lazımdır?

-Onun arvadı gəlib. Səhərdən NBM-in yanında gözləyir, axı bu heç yaxşı deyil. Məni göndərdilər ki, təcili xəbər çatdırırm.

-Hə... belə yaramaz. Zabit arvadını NBM-də gözlədirmək heç də yaxşı iş deyil. - Podpolkovnik təəssüf hissi ilə bunu deyib öz patrullarına üz tutdu. - Tez yadınıza salın. Dünən naryad bölgüsündə bizimlə bərabər tankçı leytenant var idimi? - İndi hiss elədim ki, podpolkovnik mənim yaxalığımda tank emblemlərini dərhal görüb.

-Yadında deyil. - Patrul nəfərlərindən biri könülsüz cavab verdi.

-Hə, var idi, deyəsən, bizdən sol tərəfdə durmuşdu,

cərgənin lap axırında. - İlkinci patrul aydınlıq gətirdi.

-Aa... xatırladım... - Podpolkovnik dilləndi. - Tankist... leytenant, balacaboy...

-Bəli, bəli. - Dərhal təsdiq elədim, əvvəlcədən bilərkəndən ki, tankçılar balaca boyları ilə seçilirlər.

-O, "Sovetski" parkında patrulluq eləməldidi. Bilirsinizmi ora haradır?

-Heç də yox! - Tələsik cavab verdim.

-Metronun "Sovetski" dayanacağında çıxbı soruşsan, çox da uzaqda deyil.

Elə mənə də bu lazım idi, parklara getmək, oraları tənimaq, harda yerləşdiklərini bilmək...

İrəliyə getmək lazımdı, geriyə yol yoxdu, birinci adımdı uğurlu alınmışdı.

Fəlsəfə dərsi təzəcə başlamışdı. Laborantka İrina gəlib dedi ki, müəllimi çağrırlar. Ona görə də müəllim gedəsi oldu və gedəndə qrup başçısına tapşırıd ki, dərsin gedisinə nəzarət eləsin. Uşaq deyildik ki, ali təhsil ocağında dərs alırdıq, özümüz dərsin gedisini nizamlayacaqdıq.

Həmin gün "Fəlsəfənin əbədi suali" mövzusu üzrə seminar idi. Bizdə seminarlarda hər kəs öz işini, öz hərəkətini biliirdi. Əvvəlcədən mövzunu hissə-hissə öz aramızda böülüsdürər və hazırlaşardıq. Mən də mətnindən bir bənd götürüb hazırlaşmışdım.

Ümumiyyətlə, mənim seminarlara hazırlığım bir başqa aləm idi. Həmişə mövzunun çətin, daha çox yozum, müzakirə tələb edən hissəsini götürər və mütləq kitabxanada hazırlaşardıq. Dərslilikdən kənar nə isə tapar və həminin diqqətini mənim hazırladığım mövzuya yönəltməyə çalışardıq. Bu, həm mənim rus dilini mükemməl öyrənməyim, həm də nitq qabiliyyətimin inkişafına görə lazımdı.

Qıساçı, müəllim gedəndən sonra növbə ilə kim hansı hissəni hazırlamışdısa, tezbaazar çıxbı danışır, qayıdış yerdə otururdular. Mənə növbə çatmışdım ki, müəllim qayıdış gəldi. Dərsin sonuna isə hələ çox vaxt vardi. Mən yoldaşlarımı vəziyyətdən çıxartmaq üçün və vaxtı öldürməkdən ötrü hərtərəfli və geniş danışmalı idim. Müəllimdi də, birdən qayıdış yoldaşlarımdan təkrar soruşa bilərdi.

Seminar üçün mövzunun ən çətin, ən mürəkkəb düyünlü sualına hazırlaşmışdım, "milli məsələ, etnik qırğınıqlar, tayfa davaları və sonu bilinməyən mübahisələr" idi mövzudan götürdüyüm sual, hansı ki, bunu sonsuzluğa qədər müzakirə etmək mümkünüdü. Ancaq burada mən konkret sual ətrafında hazırlaşmışdım: "Ermənilər nəyə görə türklərlə barışa bilmirlər?"

-Mən bu mövzunu incəliklərinə qədər incələdim. - Çıxişimin sonunda əminliklə elan etdim. - Cox təəssüf ki, əsaslı səbəb tapa bilmədim. Yanaşı yaşayan bütün qonşu xalqlarda olduğu kimi ermənilərlə türklər arasında da toqquşmalar qaçılmaz idi. Büyyük Azərbaycan dramaturqu Cəfər Cabbarlı hətta bu mövzuya "1905-ci ildə" adlı pyes

də həsr edib. Pyesin sonunda dramaturq keçmişdə qonşu olmuş erməni Allahverdi ilə azərbaycanlı İmamverdini barışdırıb bir yerdə süfrə arxasında əyləşdirir, çörək kəsdirir. Tam səmimi şəraitdə də onların bir-birinə qarşı düşmən kəsilməsinin etirafı açıqlanır, axı ortada buna səbəb ola biləcək heç nə yoxdur.

Bu zaman arxa cərgədə oturmuş Belousov əlini qaldırıdı, söz deməyə icazə aldı və ayağa qalxaraq dedi:

-Gəl, səni Mişa Vartanyanla barışdırıq, hər şey həll olunsun, ermənilərlə türklər arasında da heç bir problem qalmasın.

Onun bu təklifinə qrupda gülüşmə başladı, uğunub getdilər.

"Ermənilərdən ən hiyləgəri bizim Mişa Vartanyandı" - həmişə belə deyir, onunla çox mehriban davranırdı qrupdakılar. O, özü də bu cür münasibətdən tumarlanan məstan pişik kimi xoşhallanırdı. Mənim də onunla heç bir problemim yox idi, amma o, nədənsə həmişə mənə replikə atır, yeri düşdü, düşmədi, ünvanına xoş olmayan sözlər deyirdi. Bunu çox vaxt üzümə deməsə də gətirib çatdırırdılar.

Bir dəfə səhər idmanı vaxtı onun replikalarına dözə bilmədim, vurub yerə yixdim və o ki var təpiklədim. Uşaqlar məni kənarlaşdırmasayırlar, Allah bilir necə olacaqdı. Elə o vaxtdan da küsülüyüdük, danışmırıq, replikalar da səngimişdi.

-Mişa Vartanyan xəstə adamdır, - qrupda olan yeganə gürcü Nodar Dumbadze səhbət qoşuldu. - digər bir çox ermənilər kimi... Ona görə ki, o, hələ uşaq ikən doğma anasından psixoloji zədə alıb. Anası hər gün onun beyninə yeridib ki, türklər sənin düşmənindir, onlarla ehtiyatlı ol, onlar səni nə vaxt tutsalar, başını kəsəcəklər, necə ki, 1915-ci ildə qabaqlarına çıxan ermənilərin hamisinin başını kəsiblər, baxmayıblar ki, bu qocadır, bu qadındır, bu uşaqdır... Odur ki, Mişa Vartanyan və onun kimi bir çoxları psixoloji cəhətdən xəstədilər, onlardan inciməyə dəyməz.

Gözledim, Dumbadze sözünü yekunlaşdırıran kimi üzümü tutdum Belousova.

-Sən bizdən həm yaşça, həm boy-buxununa görə böyükən, həm də hamidan güclüsən. Böyüyə hörmət əlaməti olaraq sənin sözündən çıxməq istəmirəm, ancaq mənim bir sualıma tam səmimi cavab ver. Mişa Vartanyanla mənim aramı vurmaq sənin neyinə lazımdı? Suala düzgün cavab ver, mən də qeyd-şərtsiz Mişa ilə barışım...

Sanki qurbağa gölünə bir daş atdırılar. Belousov qızardı və hiss elədi ki, mən onun "xidmeti"ni unutmamışam.

Birdən nə oldusa, hamısı gülüsdülər.

-Oğul fəlsəfənin əbədi sualları cərgəsinə daha bir sual əlavə etdi. - deyə müəllim bəyanat verdi. - "Neyə görə ermənilər türklərə barişa bilmirlər?" Bundan sonra seminar hazırlayanda mütləq gərək bu sualı da nəzərə alaq.

Müəllim sözünü bitirib seminara yekun vurmamış zəng vuruldu və dərs avtomatik yekunlaşdı.

Necə isə EHM dərsindəydi. EHM, yəni Elektron Hesablayıcı Maşını, televizora oxşar bir aparatdı, indiki kompyuterlər kimi işləyir, fərqli ondadır ki, indiki kompyuter yalnız internetə yüklənmiş məlumatları tapıb çıxardır, həmin maşın isə özü cavab axtarır tapırı, bircə sən programı yüklə, sualını ver və çəkil, dur qırqda...

Dərsi podpolkovnik Lisenko aparırdı.

Familiya sonluğuna görə ukraynalı hesab olunan Lisenko adam kimi orta boylu idi, idmançıya oxşamırı, çox da yaraşıqlı görünmürdü. Başı keçəl idi, demək olar ki, tərtəmiz, elə bil ki, heç bünövrədən tük bitməyib. Onun arxasında həmişə deyinirdilər: "Keçəl, keçəl, noxudu keçəl", "Keçəl Keçəloviç Keçəlenko!" Əslində "Lisiy Liso-oviç Lisenko" deyirdilər, elə bu da "Keçəl Keçəloviç Keçəlenko" demək kimi bir şeydi. Baxmayaraq ki, bu, onun çox da xoşuna gəlmirdi, amma əhəmiyyət vermirdi, özünü elə aparırdı ki, guya heç nə görmür, heç nə eşitmir. Amma elə-bələ götürdükdə adı adam deyildi, sağlam döyüşü ididi, peşəkar zabit kimi Əfqanistanda döyüşmüşdü. Özünü müdafiə edə bilərdi, arxasında danışanların əngini əzərdi.

Məşğələləri həvəssiz aparırdı, peşəkar zabit hara, informatika müəllimliyi hara, həm də bu sahədə mükəmməl biliyə malik olmadığı hiss olunurdu.

Bu dəfəki dərsdə nə isə səhbət cədvəl, mövzu üzrə getmədi, Bircə Şexovçovla Suçkov EHM-dən aralasmırıdilar, aparatın qabağında oturub quşun uçacağına gözləyən uşaqlar kimi gözlərini ekrana zilləmişdilər, qalanlarımız isə öz aramızda həmin sualdan danışırıq, hansı ki, artıq aparata yüklenmişdi.

Cavabı alınmayan və bizim üçün izah olunmayan sual belə idi: "İnsan nəyə görə keçəlləşir?" Nə qədər ki, aparatdan cavab almamışdıq, öz aramızda həkimlərin konsiliyumunu xatırladan müzakirələr aparırdıq. Özümüzü elə aparırdıq ki, elə bil biz Ali Hərbi məktəbin kursantları deyil, hansısa çox məşhur və perspektivli xəstəxananın yüksək dərəcəli həkimləriyik.

Sualı çox müzakirə elədik, amma ümumi rəyə və yekun nəticəyə gəlib çıxa bilmədik.

-Bizim nəsilə familiyanı Böyük Pyotr özü verib. - deyə müəllim izahat verdi. - Bizim nəsin kişiləri əvvəl-axır keçəlləşirlər, necə ki, mən bilirem, atam da, əmim də, lap elə babam da keçəl idi. Familiya sonluğuna fikir verməyin, biz tərtəmiz rus millətiyik, istənilən halda Pyotrdan üzübüri belədir, ordan o tərəfi deye bilmərəm.

Müzakirəni nə qədər davam eləsək də, müxtəlif səbəblərə söykənən fikirlər səsləndirəsək də, məntiqə uyğun əsaslı bir cavab tapa bilmirdik. Heç maşın da cavab verməyə tələsmirdi. Bütün bu müzakirə boyu podpolkovnik Lisenko deyilənlərin hamisini diqqətlə dinləyir, amma, nədənsə, yalnız mən tərəfə baxırdı.

-Keçəl qoyun olmaz! - Gözlənilmədən müzakirələrə "yekun" vurdum.

Müəllim təşəkkür işaretisi kimi mənə göz vurdu və razılıq əlaməti olaraq başını yellətdi. Bu, onun üçün gözlə-

nilməz və göydəndüşmə sürpriz oldu. Elə zəng də gözlənilmədən vuruldu və fasilə vaxtı gelib yetişdi.

Ertəsi gün mənim deyimim bir zərb-məsəl kimi bütün məktəbi dolaşdı. Təkcə kursantlar yox, komandirlər, müəllimlər, laborantlar, texniki işçilər, hətta yüksək rütbəli vəzifəlilər də bir-biri ilə məzələnir, atmaca atırdılar: "Keçəl qoyun olmaz!"

Beləliklə, bu "metod" ilə mən həftədə iki-üç dəfə "samovolka"ya çıxırdım və bir dəfə də olsun ilişməmişdim.

Bir dəfə yenə metronun "Dəmir yolu vağzalı" stansiyasına girərkən dərhal patrul rəisini gördüm, yaxalığında artillerist nişanı olan sariyanız bəstəboy mayor iki uzundraz artillerist patrulu ilə mariqda dayanıb "ov" gözləyirdilər. Onu da deyim ki, nə "raqatka" adlandırdığımız artilleristlərin, nə də "fanera" çağırduğumuz təyyarəcılərin bizi görməyə gözü yox idi. Bunu şəhərin komendantı da yaxşı bilirdi. Odur ki, hər dəfə bizə yaxın yerlərə onlardan patrullar ayırdı.

Patrul rəisi sariyanız mayoru görən kimi tanıldım, nə vaxtsa bir dəfə ona adı metod ilə müraciət etmişdim, bu dəfə həmin metod keçməyəcəkdi, təcili baş işlətmək lazımdı. "Komandırın arvadı ərinin yanına xəbərsiz nə qədər gələr... NBM-də nə qədər gözləyər..."

Deyəsən, o da məni tanımadı, uzaqdan gördüm ki, hər ehtimala qarşı yanındakı uzundrazilər tapşırıq verir. Qaçmağın yeri yox idi, yerin altı, özü də insanların gur vaxtı... Dörd milyonluq şəhər, metro, patruldan qaçmaq tam mənasız göründü.

Odur ki, adı addımlarla yaxınlaşıb özümü təqdim etdim. Patrul rəisi hıyləgərcəsinə gülmüşündü.

-Bu nədi, partizan, axır ki, ilişdin..? - Mənim ünvani ma replika atdı.

Mən gözlərimi döydüm, görüntüsü elədim ki, heç nə anlamırıam.

-Hərbi biletini və icazə kağızını bura ver! - Mayor qəti tələb etdi.

Elə bu zaman qatar gəlib dayandı. Mən çox ehtiyatla yaxalığımın düyməsini açdım, yavaş-yavaş hərbi biletin üzlüyüñü cibimdən çıxartmağa başladım, qulağımın ucu ilə "ehtiyatlı olun, qapıları bağlanır" sözlərini eşitdim.

-Mən Sovet İttifaqı Qəhrəmanı məşhur Mehdi Hüseynzadənin qardaşı nəvəsiyəm. - dedim və hərbi biletin üzlüyüñü mayora uzatdım.

-Ona baxarıq.

Mayor üzlüyü dartıb əlimdən aldı. Açıb baxmaq istəyirdi ki, yerimdən götürüldüm. İki, üç, dördüncü addımda bağlanmaqdə olan qapıdan özümü güclə vəqona dürtüdüm. Vəqon yerindən tərpəndi. Bu, o qədər ani oldu ki, uzundraz patrullar yerindən tərpəne bilmədilər. Mayor isə əlində bərk-bərk tutduğunu açıb baxmağa çatmadı ki, görsün əlindəki hərbi biletdir, yoxsa üzlük.

Vəqon hələ tunelde ikən qəti qərara gəldim ki, bir də "komandırın arvadı" məsələsindən istifadə etməyim, yəqin ki, bu barədə bütün patrul rəisləri naryad bölgüsündə xəbərdar olunurlar. Əgər xəbərdar olunmayıblarsa da

bu gündən xəbərdar olunacaqlar, cünki sarişın mayor komendantı xəbər çatdıracaq. Komendant da bundan sonra bir müddət naryad bölgüsündə patrul rəislərinə "bir tankçı və onun komandırının arvadı" nağılıını danışacaq.

Bir də ki, burası Sovetlər ölkəsi, hansısa Almaniya deyil. Sovetlər ölkəsinə heç kim və heç vaxt nəinki qəlib gelə bilməz, heç at da oynadammaz. İstəyirsən Mehdi Hüseynzadənin qardaşı nəvəsi yox, lap özü ol, istəyirsən Oğul ol, istəyirsən də... kim olursan, ol...

O xoş və qayğısız tələbəlik illərindən təxminən üç on illik keçəndən sonra texnika əsrinin inkişafında yoldaşlıq etdiyimiz yeni dostlarımdan hansısa xəbər verdi ki, Kiyevdən kimsə məni axtarır. Sovet hökuməti ilə bağlı yalnız xatirələr qaldığından indi Kiyev adı adama qəribə gəlirdi, necə olmasa da iki min beş yüz kilometr uzaqda yerləşən başqa bir dövlətin paytaxtıydı. Xəbər gətirən dostum dərhal kompyuterini qoşdu, hansısa saytā girdi, hansısa səhifəni açdı və başlaşı oxumağa. Deyəsən, odnoklasnik idi, məni Vitaliy Davidenko axtarmışdı, tələbe yoldaşımı, biz birlikdə təhsil almışdıq.

Davidenko yazmışdı: "Bu yaxınlarda Xarkov şəhərində oldum. Köhne tanış yerləri gəzdim və "Mərkəzi bazar" a getdim. Bazarda azərbaycanlıları tapdim. Öyrənmək istədim görüm, onlar bir vaxtlar bizimlə oxumuş "Oğul" ləqəbli həmyerililərini tanıyalırmı?"

"Hansı rayondandı?" - onlar soruşdular. "Zəngilan-dan", - deyə mən dərhal cavab verdim, ona görə ki, bunu dəqiq bilirdim, necə olmasa da dörd il bir auditoriada oxumuşduq, dostluq etmişdik, şəhərə ayağımı açmışdım, günün günorta çağı patrulları barmağına dolayaraq gedib parkları gəzmişdik. "Əfsuslar... olsun ki, artıq Zəngilan rayonu yoxdur" - onlar başlarını bulayıb təessüfləndilər. "Necə yoxdur?" - mən də təəccübümü gizləmdim. "Ermənilər işğal ediblər" - çox sakitcə bildirdilər. Elə bil başımdan bir vedrə buzlu su tökdülər. Yerimdəcə donub qaldım, daha heç nə soruştadım, belə bir cavabdan sonra soruşturma bir şey qalmamışdı.

Sözün düzü, mən belə bir cavab eşitmək istəmirdim, istəmirdim desinlər ki, Oğul döyüşlərdə həlak olub, hərçənd belə təsəvvür edirdim. Ona görə ki, başqa cür ola da bilməzdi. Ola bilməzdi ki, Oğul təslim olsun, Oğul öz torpağını, müdafiə etdiyi mövqeyini düşmənə təslim etsin...

Kiyevə qayıdan sonra öz iş yerimdə, Ukrayna Ordusunun Baş qərargahındakı kabinetimdə Azərbaycan Ordusu barədə məlumatlarla tanış olmağa başladım. Da-ha doğrusu, bir vaxtlar tələbə yoldaşım olmuş Oğul ləqəbli insani axtarmağa başladım. Birdən bir şəkil nəzərimə sataşdı, o, təlim poleqonunda türk zabitləri arasında qoşunlara təlim-məşq keçirdi.

Bəli, bu o idi, illər keçsə də sıfət cizgiləri yerindəydi. Hərbi mundir və komandirlilik ona necə də yaraşırıdı.

Kresloya yayxanıb dərindən nəfəs aldım və sakitləşdim...

-O, əsl Oğul idi. O, ölməməliydi. O, ölə də bilməzdi..."

BƏXTİYAR ABBAS İNTİZAR

BAŞDAŞI

(təcnis)

Görünməzlik hikmətindən arif ol,
Düşündükcə göz böyüür, baş daşır.
Qafıl getmə bu dünyadan, əhlətdə,
Qoy yerindən oynatmasın baş daşı.

Sevilənlər nə Leyli, nə Yaxşıdır,
Züleyxanın sevdiyi Yar yaxşıdır.
Yaxşı yaşa, yaxşı sevil, yaxşı dur,
Axirətə özün ilə baş daşı.

Qoyulacaq üz qibləyə, yan yana,
Olmasın ki, kürək yana, yan yana.
Düzülərkən bütün ümmət yan-yana,
Başlar üstdən asılacaq başdaşı.

YAY MƏNİ

(təcnis)

Bu ötüşdə atəşdəndi libasım,
Yola verir bahar məni, yay məni.
Ruh adında gərilibdi varlığım,
Atacaqdı qəribliyə yay məni.

Eşq nurunu urva təkin səp, ələ,
Xeyrimi torpağa yox, səp ələ.
Bu dünyamı ürəklərə səpələ,
Xəmrimi tut, kündəyə vur, yay məni.

Saqı, daha istəmirəm mey, dana,
Aşiq gəlib buta ala, mey dana.
Bəxtiyaram, yol tapmirəm meydana,
İntizarlı könüllərə yay məni.

BAŞLADI

(təcnis)

Nə firtına, nə tufandi yenə də,
Özüm ilə yenə davam başladı.
Rüzgarların viyiltisi nəğməmi?
Yoxdu onun yeddi notu, baş ladı.

Düzdanişan başlar gəlir tez tilə,
Gözlə vaxtı, deyəcəklər test ilə.
Hər bir işə götürürər test ilə,
Guya hər şey savadladı, başladı.

Bəxtiyaram, yoxdu ürək adaşım,
Sən bu adı həkk eyləmə, a daşım.
Ha küktəyim, ha qalxınım, ha daşım,
Xeyri yoxdu, bütün fitnə başladı.

DEMƏKDI

Yayın istisində bərk-bərk üzümək,
Qişın şaxtasında donmaq deməkdi.
Həsədlər içində ömür keçirmək,
Cəhənnəm odunda yanmaq deməkdi.

Nəyə lazım imiş dünyada bitmək,
Bir nur tek ayrılb yoxluqda itmək.
Xəstə könül ilə ibadət etmək,
Allahı, İmamı danmaq deməkdi.

Bir annin içində düşən yüz hala,
Görkəmi köpəkdi, məqamı tula.
Düz yolda gedəndə baxsa sağ-sola,
Tülkü qabağında sinmək deməkdi.

Əgər insanoğlu çıxarsa dimdik,
Açsa qanadını, göstərsə pipik,
Təkəbbür içində yerisə dik-dik,
Ayaqlar altına enmək deməkdi.

Tale rəvan olmur, çoxdu ziqzağı,
Həsrətin çətini, yoluñ uzağı,
Götürüb yükünü özündən ağır,
Sınaqda əyilmək sinmək deməkdi.

QARĞIŞ

Bu işi adam həll edir,
Ay səni adam öldürsün.
Bu qədər qada çekmişəm,
Ax səni qadam öldürsün.

Qabırğası, günü qalın,
Enli kürək, arsız alın,
Hünəriboş, əliyalın,
Bəstəboy qudam öldürsün.

Şapalaq şillə heyifdi,
Bir təpik, kəllə heyifdi,
Donuzluq güllə heyifdi,
Mənalı edam öldürsün.

GƏLƏ BİLMİRƏM

Xəyallar alıb canımı,
Özümə gələ bilmirəm.
Sanki qurudub qanımı
Özümə gələ bilmirəm.

Bu nə azara düşmüşəm,
Müşkül bazara düşmüşəm,
Yoxsa nəzərə düşmüşəm,
Özümə gələ bilmirəm.

Gələn yoxdur gərəyimə,
Ağrı vurur kürəyimə,
Düşəmmirəm ürəyimə
Özümə gələ bilmirəm.

Güvənməyə comərd yoxdur,
Dərdləşməyə həmdərd yoxdur,
Getmək üçün bir yurd yoxdur,
Özümə gələ bilmirəm.

Ərk ilə gəlmışdım bərkdən,
Saz olub çıxdım köynəkdən,
İstədiyim pərdə, kökdən
Özümə gələ bilmirəm.

ÜRƏK

Yenə çıxıbdı özündən,
Baxmir sözə yenə ürək.
Yola getmir bir-biriylə
Köksündəki sinə, ürək.

Nə yazılır, nə qoyur iz,
Nə patrondu, nə də giliz.
Rəqs eyləyir gecə-gündüz,
Oynayır nə günə ürək?

Neynirəm çuqun-dəmiri,
Yanmışam; - bu can kömürü.
Məni içimdən gəmirir,
Kaş bir daşa dönə ürək.

Vaxt ötəri, baxtsa quraq,
Seçkin oldum, düşdüm qıraq.
Hey səs salır taraq-turaq,
Gözləyirəm dino ürək.

BAĞLIDI

Hansı yana üz tutdumsa,
Qapılar qada, bağlıdı.
Əlimdə açar olsa da,
Çox gizli koda bağlıdı.

Fərqi yoxdu aqil, cahil,
Şər öndə olub sayıl.
Mənə çatan bu haqq deyil,
Bir quru ada bağlıdı.

Kimdi yetim, kimdi sağır,
Səs boğulur, min yol çağır.
Mənə qalmışdı dar cığır,
Gördüm ki, o da bağlıdı.

YAZIRAM

Mən ən yaxşı seirimi
Yuxudan durub yazıram.
Qələmsiz, telefonumda
Feyzimə girib yazıram.

Sözlə oxudum adamı,
Sözlə xərclədim qadımı.
Xarabada söz adamı
Yenidən qurub yazıram.

Boylanıb dünya üzünə,
Seyr edib haqqın izinə,
Açılib ruhun özünə,
Hikkəmi qırıb yazıram.

Gəlir yüz də, gəlir min də,
Gözəl mələk geyimində,
Hər bir duyğulu deyimin də,
Yuxusunu görüb yazıram.

And içdim sözün canına,
Büküldüm onun qanına.
İntizar adı yanına
Bir dənə Qərib yazıram.

MASKA

Hər şey öz yerində olanda gözəldi,
yerini dəyişməyin əşyaların, insanların.
Hamının bütün işləri düzəldi,
bizə çormu dəydi,
qarışış her şəyimiz bir-birinə.
Bu gün də mitinqdi,
mənalı və nəticəsiz...
Şey demişkən,
şəhərə də çıxa bilmirəm
ortalığa qoyulmuş
şeylər əlindən,
mikrob düşər gözümə.
Göz üçün də
maska düzəldilsəydi
taxmaq olardı.

Bu qədər göz hara baxıb,
bu belin ağızı əyriymış axı,
sapı da o məsələ.

Bunu həyətə buraxan
qapı da o məsələ.
Həyəti qoruyan qancıq
gecənin birində xəlvətcə
gedib qurdularla ulaşış.
Bunun doğacaq küçüklərindən
qor bizi, Allah.
O, gedib qurda bulaşış.
...Yuxularım yaman qarışış.

KAŞ

Qurumuş qorxunu
qaytaranda qaqaş
qorxdı qaynamadan.
Qarşısındakı qulyaş
qalaylandı qırtlağında,
qaynadı qursağında.
Qurğununlandı qayıdışı.
Quruldadı qulaqları,
qatlamađı qırığını,
Qandı, qandı, qardaş...
Qarğamazsa qaranquş,
qapanacaq qaranlıq.
Qurtuluşumuz qansız
qurtarayıd kaş!

FONTAN

Yay istisi, can yanğısı
olanda yatan fantan!
Payız sərində səhər-səhər,
nə haydasan!
Bəs sənin lazerli
musiqin də olmaliydi,
olmadı?!
Deyəsən qalmadı
burada heç nəyin duyğusu.
Ay sənin içində şu...

ÜMİD

Ümid yaşayıbsa, ölübsə,
dirilə bilər yenidən,
təki dayısı olsun.
Ümid heç olmayıbsa
dayısı ölsün.
Öldürəcəklər məni...

NATÜRMORT

Bu payız səhəri, yağışdan sonra,
yolun kənarları süni təpələr...
təpələrin bu üzü yamyasıl qazon,
o üzü xarabaliqdı,
xarabaliqda qotur ağaclar,
ağacların altında nişanlanmış
sahibsiz itlər...
Bir kişi ayağa geyib göy çəkmə,
əynində göy mayka,
kürəyində "ilhamla irəli"
etiketli qazon sulayır.

Xarabalıqdan ağaclar
bu kişiyyə baxıb
ədalətə yas tutur.

AĞIL DUASI

Axtarıram...
əlqurumuşun yandırıldığı
sevgi məktublarının külnünü.
Çəkim eşqdən
kor olmuş gözlərimə,
açıldı bəlkə.
Bəlkə oxuya bildim

ALIN YAZIMI

Sonra yaza bildim şeir adlı
özümə bir ağıl duası,
qadası.

LAZIM

Taleyimizi vakansiya edib,
testdən keçirib,
müsabiqədə əleyən əlek
çox sehrlidi, Lələ.
Lazım gəlir
çinqıllar keçirir gözlərindən.
Lazım gəlir
heç suyu buraxmir lap.
Heç baş açmır fələk
əleyimizdən, əməlimizdən.
Bu da Lazım...
Ağıllı ol bala,
get adamını tap.

DOYMAZDIM...

Doymazdım bu dünyadan...
Oxşar sıfətlər,
oxşar ləhcələr,
oxşar ləçərlər
bezdirdi məni.
Torpağın uşaqlarının
əlləri ciblərində
statuslarını bilyard
kimi oynadırlar.
Bütün ölçülərdə
cəmi iki meyar var;
adam və pul!
Daha yaxşı oğlan yoxdur,
yaxşı dəyər var.
Doydum dəyərsizliklərdən.

Gözündə itir mənalar ona görə ki,
aşıqlərin boynunda cinayət adlı məcəllə,
Şeir məclisində balalığı qurmuşların
dilində sevgi edir təcəllə...
Bilmirəm ölçəyəmmi əcəllə?

RƏHMAN BAYRAM

ANA

Ömründən pay verər, böyüyə deyə,
Dilimin ən ilkin kəlməsi ana.
Laylası ruhumu qaldırıb göyə, indi
Allahın sevimli bəndəsi ana.

Övlad üçün yada boyun əyənim,
Dindirəndə hər kəsə can deyənim,
Gülə-gülə kədərdən don geyənim,
Könlümün şən həzin nəğməsi ana.

Sevinci az, dərdi bir ümman olan,
Qurban kəsməz, balaya qurban olan,
Zülmə haqsızlıqla üsyankar olan
Zamanın dövranın haqq səsi ana.

Kamanam, zilim də bəmim də sənsən,
Bir dünya sevincim,qəmim də sənsən,
Rəhmanam, ruhum da, qəlbim də sənsən
Quranın müqəddəs haqq ayəsi ana.

ATA

Halallıq nişanı o alın tərin,
Geydiyin qaloşun ziği, palçığı
Mənliyi olmayan çox kişilərin,
Kirli vicdanından təmizdi, ata.

Yadların könülsüz məhəbbətindən,
Təmənnalı zəngin səxavətindən,
Özgənin ağıllı məsləhətindən,
Bir quru tənbehin əzizdi, ata.

Rəhmanam, ruhuma çiləndin nur tək,
Sənki gözlərimə göründü mələk
Halal yedirtdiyin o yavan çörək,
Mənə hər nemətdən ləzizdi, ata.

TORPAQ DA PISLƏRDƏN BEZIB, DEYƏSƏN...

Torpaq da pislərdən bezib deyəsən,
Hərdən yaxşları aparıb gedir.
Sevib-seçdiyin baxmir yaşına.
Canımızdan bir can qoparıb gedir.

Köz mehdən qızarar, yanaq həyadan,
Sərçə koldan uçar,qartal qayadan,
Adam var,tez bezir fani dünyadan,
Haqqın dünyasına yalvarıb gedir.

Ucal qeyrətinlə,varsə hünərin.
Dayaq ol millətə bilinsin yerin.
Yaşatsın bəşəri xoş əməllərin,
Desinlər,dünyanı qurtarıb gedir.

KAŞ, ONLAR SAĞ OLAYDI

Kaş, anam sağ olaydı.
Öpüb, sığallayaydım
Dən düşən tellərini.
Kaş, anam sağ olaydı,
Əyiləydim, öpəydim
Qabarlı əllərini.

Kaş, atam sağ olaydı,
Məktəb xərcliyi üçün
Dolanaydım başına.
Kaş, atam sağ olaydı,
Çıxmayağdım sözündən
Gəlmək üçün xoşuna.

Kaş, anam sağ olaydı,
Səhvi üstə uşaq tek,
Danlayaydı yenə də.
Kaş, anam sağ olaydı,

Arzumu baxışimdən
Anlayayıd yenə də.

Kaş, atam sağ olaydı,
Bircə təbəssümünə
Bu,dünyanı verəydim.
Kaş, atam sağ olaydı,
Yuyub ayaqlarını
Əllərimlə silərdim.

Kaş, anam sağ olaydı,
Alaydı qucağına
Ovudaydı nağılla.
Kaş, anam sağ olaydı,
Varlığımla sevəydim
Qoruyaydım ağılla.

Kaş, atam sağ olaydı,
Söykənəydim o dağa

Dərd nədi bilməyəydim.
Kaş, atam sağ olaydı,
Qəm çökəndə üzünə
Danışıb gülməyəydim.

Kaş, anam sağ olaydı,
Geyindirib formamı
Məktəbə göndərəydi.
Kaş, anam sağ olaydı,
Dözüb dəcəlliymə
Can deyib dindirəydi.

Kaş, onlar sağ olaydı,
Kəsiləydi ömrümdən
Calanaydı ömrünə.
Kaş, onlar sağ olaydı,
Qayğısız yaşayaydım
Şükr edəydim hər günə.

RƏNA MİRZƏLİYEVA

TALEHİNİ YAZAN ŞAIR

*Araz qanlı göz yaşımıdır,
Azərbaycan yaddaşımdır.
Həsrət ömür sirdaşımdır,
Hardadır bu tale yazan?*

Oxocularla ilk görüşə "İlk görüş" kitabı ilə gələn, təleyindən şikayətlənən Xalıq Yusifoğluna (Xalıqova) tanrı xoşbəxt bir tale bəxş edib, şairlik nəsib edib: ürək sözlərini çatdırmağa yüksək insani keyfiyyətlərə, gözelliyə, halallığa vurğunluğu, doğma Azərbaycanın nurlu gələcəyinə inamı, Vətənə, torpağı, xalqa, təbiətə ürəkdən bağlılığı, saf qəlbli balacalara hörmət, məhəbbət və qayğını ifadə etməyə, nadan və cahillərin, naqışların qəmçilanmasına imkan verən "Qızıl Qələm" verib əlinə. Bundan sonra taledən "şikayətlənməyə" dəyərmi?

Xalıq Yusif oğlu Xalıqov (Yusif oğlu) 1950-ci ildə ziyanlı ailəsində anadan olub.

1968-ci ildə İsmayıllı şəhər 1 nömrəli orta məktəbi ni bitirmişdir. Bir müddət İsmayıllı rayon Əhaliyə Məşəti Xidməti Kombinatında hesabdar və meşə sənaye kombinatında fəhlə işləyib.

1970-1972-ci illərdə Rusiyanın Amur vilayətində hərbi xidmətdə olub.

1972-1976-ci illərdə Mirzə Fətəli Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutunda oxuyub.

1976-1981-ci illərdə Quşencə kənd orta məktəbində müəllim, 1983-cü ilədək həmin məktəbin direktoru və zifəsində işləyib.

1983-1987-ci illərdə İsmayıllı rayon Qiyabi orta məktəbinin, 1987-2018-ci illərdə İsmayıllı rayon Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzinin direktoru vəzifəsində çalışıb. Həyat yoldaşı müəllim, üç övladı ali təhsilli dir. Dövri mətbuatda şeir və məqalələri ilə çıxış edib. Azərbaycan

Jurnalistlər Birliyinin, "İsmayıllı Yazarları" ədəbi-ictimai birliyin və "Dağ çiçəkləri" ədəbi məclisinin üzvüdür. Təqaüddə olan müəllim, "Qızıl Qələm" media və Həsən bəy Zərdabi mükafatçısıdır.

"İlk görüş" adlı şeirlər kitabının müəllfididir.

Lakin X.Xalıqov təkcə bu sahədə fərqlənməyib. Onun ədəbiyyata, xüsusən poeziyaya vurğunluğu coxları tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb.

Əlbəttə, əsl poeziya gözəl düşüncə və gözəl fikir sahibinə, istedadlı şairə məxsusdur. Şairlər isə gözellilik aşığı, tanrıının sevdiyi bəndələrdir. Biz bu poeziya xirdarlarının fikir və düşüncələrinin köməyi ilə sözün ilahi qüdrətini duyur, dünyani tam şəkildə dərk etməyə çalışırıq.

Vaxtilə Rualo "Poeziya sənəti" əsərində yazırı: "Poeziyanı təsadüflər, müstəsnalıqlar, eybəcər qəribəliklər deyil, ümumi hadisələr cəlb etməlidir". Və onu da qeyd edək ki, poeziya hamının gördüyü, lakin ifadə edə bilmədiyi həqiqətləri açandır. Həm də yaxşı bilirik ki, ətrafımız poeziya materialı olan məsələlərlə doludur.

Lakin hamı bunları güclü bədii təxəyyül, dərin müşahidə və ümumiləşdirmə qabiliyyəti, bədii dil zənginliyi, elmlilik və məntiqilik, poetik və estetik baxış süzgəcindən keçirərək "söz incisi" yaradıb minlərin, milyonların qəlbinə yol tapa bilirmi?

Bu zaman maraqlı sual meydana gəlir: "Min illərin söz oyunu, "söz peyğəmbərləri"nin "söz dünyası"nın ələk-vələk etməsi indiki dövrün yazarlarını "problem situasiya" qarşısında qoymurmu?

İndiki dövrə bu suala cavab vermək, fərqli, poetik düşüncələrini minlərə, milyonlara sevdirmək, problemlərə özəl münasibət bəsləməklə, poeziya dili ilə incədən-incəyə yoğunur oxucuya çatdırmaq hər adamın işi deyil. Və qəm-kədər sevincli dünyanın təzadları qarşısında mat qalandır:

*Araz qanlı göz yaşımdır,
Azərbaycan yaddaşımdır.
Həsrət ömür sirdaşımdır,
Hardadır bu tale yazan?* - deyən, bu mənada müqəddəs sözün ifadə etdiyi ideyaları əldə qələm edib, pedaqoq və şair kimi özür adlı taleyində günü-günə calayan, qəlbində daş kimi asılmış problemləri poeziya dili ilə çözələməyə çalışan Xalıq Yusifoğlunun sinəsində insanlara sevgi ilə çirpinan humanist, xeyirxah, milli olunduqca da bəşəri dəyərləri bütün qanı və canı ilə qorumağa hazır vətənpərvər, el-obaya dərindən bağlı, nəcib, alicənab, dağ çayı kimi şəraq, ümmən kimi təlatümlü bir ürok döyüñür, eyni zamanda bu ürəkdə saf, təmiz hislər və düşüncələr yuva qurub. Bu düşüncələr yalnız məzmununa görə deyil, poetik ifadə imkanlarının zənginliyinə, saflığına və təmizliyinə görə de seçilir.

Maraqlı yazı tərzi ilə seçilən publisistik məqalələri, xüsusilə müsahibələri çap olunsa da, biz onu istedadlı və orijinal şair kimi tanıyırıq. Şairliyi və publisistikası arasında bir təzad, eyni zamanda oxşarlıq da yoxdur.

X.Yusifoğlu oxucularla ilk görüşə elə "İlk görüş" kitabı ilə gəlib. Kitaba toplanan əsərlər onun poeziyaya necə məsuliyyətlə yanaşlığından xəbər verir.

Bu anda ustad şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin dəyərli fikirləri yada düşür: "Həqiqətən şeir mənim sənət qayəmdir. Çünkü meydana gələn meydana getirənin, həqiqətən, imanıdır, əqidəsidir. Buradan deyə bilərik ki, yazdığım şeirlər hissimin, fikrimin, əqidəmin ifadəsi olmaqla, mənim imanımdır, dünənimdir, həyat qayəmdir". ("Ömürdən səhifələr")

X.Yusifoğlu böyük bir missiya ilə yola çıxıb:

*Bu torpağın oğulundan, qızından
Ürək dolu danışmağa gəlmışəm.*

Bu mənada o, uzun, müqəddəs, uğurlu bir yolu sonsuz, enişli-yoxuşlu olacağını çox yaxşı başa düşüb və bunlar onu qorxutmayıb. İnamlı həmin yola qədəm qoyub və səhv etməyib. Yaradıcılığı ilə tanış olduqca el-oba, Vətən məhəbbəti ilə döyüñən bir ziyalı, bir vətəndaş düşüncələrini görürük. Bu vətəndaş milli-mənəvi dəyərlərimizə sadıqdır, xalqını, millətini ürəkdən sevir, təbiət və həqiqət aşığıdır. Canında, qanında duyğusal insani hisləri yaşıdır, qəlbinin diktə etdiklərini qələmə alır.

Mövzuları müxtəlif olsa da bəzən zəiflik müşahidə edilsə də, yaşadıği dövrün, mühitin, daha geniş mənada dünyamızda gedən proseslərə biganə qalmamış, öz kiçik səsini haqqın, ədalətin səsinə qatmaq, haqsızlığa meydan oxumaq, ətrafdakı gözəllikləri, bəşəriyyətə xas olan mənəvi dəyərləri, həyat eşqini, sevgi duyğularını - bir sözlə, insana xas olan yaşantıları qələmə alıb. Bütün bunlar vətəndaş, ziyalı qəlbindən süzülüb gələn yaşantılardır.

X.Yusifoğlu da elə ilk şeirlərdən iç dünyası elm işığı ilə dolu, deməyə sözü olan, sözü-söhbəti, sözün əsl mənasında, poeziya, fəlsəfə ilə bağlı, lirik qəlbini və düşüncəsini poetik fikir üstündə kökləyən, bəşəriyyəti düşündürən problemləri qələmə almağı və oxucuya sevdirməyi bacaran ziyalı və şairdir.

Şeirlərinin sonunda tarixin olub-olmamasının öz poetik seviyyəsinə görə onların nə vaxt yazıldığından fərqli və varmır. Çünkü hər bir şeirində nəsə yeni söz demək və ya dəfələrlə deyilmiş sözə yeni nəfəs vermək cəhdii hiss olunur. Bir çox şeirlərində məlum mövzulara müraciət edir və məlum bədii priyomlardan istifadə edir. Amma fərq ondadır ki, şair oxucunu səmimi hislərlə yaşada bilir.

Müdriklər deyirlər ki, şairlər öz taleyini yazırlar. Lakin məsələ ondadır ki, bu tale təkcə özünə aid deyil, belə düşünənlərə aiddir və hamının qəlbinə hakim kəsilən özünüñ duyğularıdır ki, ürəkdən dilə, dildən sözə çevrilir.

O, əsl şairlər kimi insanla dərđləşmək, sevənlərin sevgisinə bir şirinlik qatmaq vəfəsizlərə tənə etmək, nadanları, cahilləri söz atəşinə tutmaq üçün əlinə qələm götürüb yanan, hər şeydən qəlbi alışib-yanan şairdir. Mövzu dairəsi isə çox geniş və rəngarəngdir.

Onun şeirlərində dünyani, həyatı, təbiəti, insanları sevən mögrur bir vətəndaş obrazı ilə qarşılaşırıq. Bu vətəndaş milli-mənəvi dəyərlərimizə sadıqdır, xalqını, millətini ürəkdən sevir, təbiət və həqiqət aşığıdır. Canında, qanında duyğusal insani hisləri yaşıdır.

Yaxşı bilirik ki, şair ürək sahibidir. Ürəyin isə savaşı olmur, onun ilham adlı qol-qanadı olur. Şeirin müəllifi ürəkdir. Onu vurğusu ürəyin səsi, ritmi, ürəyin döyüntüsüdür.

Məhz buna görədir ki, ürəyinin diktə etdiyi həqiqətə güvənir və bu həqiqəti dərindən anlayır, yaradıcılığında bu reallığı ifadə etməyə çalışır: şair gərək yaşıdıığı dövrün, mühitin, daha geniş mənada cəmiyyətin və dünyadan olaylarına biganə qalmaya, öz səsini haqqın səsini qata, haqsızlığa meydan oxuya, gözəllikləri, insana xas olan mənəvi dəyərləri, həyat eşqini, sevgi duyğularını şeirə gətirə və onlar oxucu qəlbinə yol tapa.

Və bu qədər hisləri ürək şəhərciyində gəzdirən şair onları böyük hərfli "İnsan" adını daşıyanların düşüncəsinə ötürür, özü də adı dillə deyil, müqəddəs söz xəzinəsiylə, poetik təfəkkürüylə. Bu "ötürmə"də, "köçürmə"də müdriklilik rəmzi olan müqəddəs pedaqoq ruhu, nəsihəti, üslubu, sözü, fikri, yaxşı işlərin nəticəsini görmək hissi duyulur. Bu mənada "Oğluma nəsihət" şeiri çox maraqlı və düşündürür. Buradakı insani məhəbbət bütövlükde soydaşlarımız üçün həyatı boyu əməl edəcəkləri faydalı fikirlərdir.

Kitabda insanın hiss və duyğularının məhsulu olan şeirlərlə yanaşı, təbiət, Vətən, torpaq haqqında yazılmış şeirlərə geniş yer verilib. Və bu şeirlərdə Vətən, yurdı sevgisi ön plandadır.

Coşqun, sürətlə axan dağ irmaqları.... Onlar necə də bir-birinə bənzəyir. Lakin diqqətlə qulaq asdıqda hər birinin öz səsini, öz nəgməsini eşitmək olur. Bu nəğmə bir vətəndaşlıq harayı, bir vətənpərvərlik mahnisidir. Damlalar nəhrər yaratdığı kimi, ayrı-ayrı insanların vətənpərvərlik duyğuları da birləşib vətənə sevgi haləsi yaradır. Bütöv Vətən duyğuları isə hər bir insanın göz açdığı, ayaq açıb yeridiyi torpaqdan, elindən, obasından başlanır. Şair çox doğru yazar:

*Dağ çayıtək axa-axa bulandım,
Öz obama qarışmağa gəlmisəm.*

Və o, ürəyində olan günlərin el-obanın şad günü olduğunu bəyan edir:

*İlin gözəl çağlarında
Gülə-gülə el oynası.*

Məhz buna görədir ki, yaradıcılığında vətənpərvərlik duyğularının ifadəsi olan şeirləri qırmızı xətlə keçir. Eyni zamanda onlar sanki əbədi bir səmimiyyət donuna bürünüb şairin ilham bulağını coşdurur:

*Dağda böyümişəm, dağlar oğluyam,
Məskənim olubdur bu dağlar mənim.
Yatmışam, yorğanım duman, çən olub,
Çalıbdır laylamı bulaqlar mənim.*

*Palida söykənib göylərə baxsam,
Bir əlcim buludu sinəmə sixsam.
Leysana qovuşub, ümməna aksam,
Axdıqca ilhamım ha çağlar mənim.*

Bəli, şair bir Vətən övladıdır. Bu övlad isə müqəddəs Vətəninə heç vaxt xain çıxmayaçaqdır. "Vətən oğlu" şeiri bu duyğulara bir açıdır.:

*Obam söndü, sobam getdi,
Abad yurdum, obam getdi.
Yurdum getdi, yuvam getdi,
Qeyrət, namus qaçan yerdə*

*Dağ oynadar el yerindən,
Vur düşməni peysərindən,
Yer oynasın məhvərindən,
Ərənlərin çatan yerdə.*

*Vətən oğlu, qeyrətə gəl,
Cəsarətə, qüvvətə gəl.
Yurd talanib, dəhşətə gəl,
Düşmən bizi çatan yerdə.*

"Bu bir parça xalis qızıl külçəsi şairin dağ ürəyindən qopub düşüb. Bu, güclü elegiya, xalq ağilarına bənzəyən ittiham qarışqı fəryad, bayraqımız altına həkk olunmalı müqəddəs çağırışdır". (Ağasən Bədəlzadə)

Şairin vətənpərvərlik ruhunda yazdığı şeirləri bütövlükdə "Vətən şeirləri" adlandırsaq və "Oğluma nəsihət" şeirində onlara "epiqraf" saysaq, bu, çox müdrik qərar olardı.

Şair Vətənin "daş" salnaməsi olan adı bir daşın qədərini bilməyə, öpüb-əzizləməyə, qorumağa, çağıraraq öz müdrik fikirlərini təlqin etməyə çalışır: Daşın da daş yaddaşı olduğu üçün onu qürbətə tullama, çünkü onun da göz yaşı olur. Kağız olmayanda ulu babalar Vətən tərixini o daşlara yazıblar. Biz də Vətən daşıyıq. Babalar Vətənlə Daş sözlərini qoşa yazıblar. Hərə Vətəndən bir daş çölə atsa, yurdunu boş qoyar. Daşları bir yerə topla, vaxt gələr gərəyin olar: düşmənə tullasan, silahdır, yurd salsañ, diləyin olar. Bu daşlardan saraylar ucalt ki, düşmən sənin qüdrətindən heyrətə gəlsin. Qoru bu daşları ki, düşmən başına tökə biləsən. Torpağı, daşı tullasan, düşmən qarşısında diz üstə çökə bilərsən.

X.Yusifoğlu Tanrıının öz əli ilə sığal çəkdiyi zümrüd

meşələrin, ayna bulaqların, qıjılılı dağ çaylarının, zəngin heyvanlar aləminin bu yerlərə xüsusi yaraşlıq verdiyi bir torpağın övladıdır. Və səhərlər bülbüllərin xoş avazını dinləmiş, ayaqlarını güllərin üzərindəki səhər şəhi ilə yumuş, günəşin al şəfəqlərində qurutmuş, təbiətin bu gözəllişli şairin qəlbini xoş hislər yuvası etmişdir. Buna görə də o, təbiətə bağlı şairdir. "Xalıqın təbiət şeirləri sadəcə seyirçi bir şairin düşüncələri deyil, sadəcə impressionist təəssüratlat deyil, onun bu tipli şeirlərdə təbiətin özü dil açıb danışır, təbiət susanda isə şair onun tərcüməni olur". (Ağasən Bədəlzadə)

Hər fəsildə də şair ovqatına özünəməxsus şəkildə köklənir. Və bu şeirlər təbiətə sevgidən yaranır. Təbiəti ürəkdən sevəsən ki, onun gözəlliyyindən söz aça biləsən. Gərək o məkanı sevəsən, əzizləyəsən ki, qəlbində vətənpərvərlik duyğuları artsın, çıçəklənsin, yeni-yeni arzulara rəvac versin. Məhz bu mənada şairin yaradıcılığında Vətənə məhəbbət hissi çox güclüdür.

Vətənə - onun dağına, daşına, meşəsinə, çəməniňə məhəbbət və bağlılıq, bəşəri hislər Xalıq yaradıcılığının nüvəsini təşkil edir.

Əsərlərini oxuduqca dağlı-aranlı ellərimiz, abad yaşayış məskənlərimiz, güllü-ciçəkli yaylaqlarımız, diş göynədən bulaqlarımız xəyalımızda canlanır.

"Bahar gəlir" şeirində bu duyğular daha təbiidir:

*Yaşillaşır six meşələr,
Qonçut gülü, bənövşələr.
Kol dibini quş eşələr:
Bahar gəlir, bahar gəlir.*

Yaxud "Duman" şeirində olduğu kimi müxtəlif məcazlarla təbiətin bu ağ duvağını belə vəsf edir:

*Uçar asta-asta, uçar quş kimi,
Çırplılar daşlara vurulmuş kimi.
Yapışar yamacdan yorulmuş kimi,
Dərədən yel kimi şütyüyər duman.*

Şair üçün yurdun hər dağı, qayası, daşı, torpağı, məməri, ocaqlarımız, and yerlərimiz - hamısı şeir obyektidir:

*Çəmənlərin al laləsi,
Üstündə sübhün jaləsi.
Gəlir bülbülin naləsi,
Gəl, gülüm hey, gəl, gülüm hey.*

"İsmayıllıda" şeirində isə o, Vətən torpağının bir parçasını tərənnüm etməklə, bütün məhəbbətini izhar edir.

Şairin canlı təbiətin yüksər mütəssəməsi sayılan dağlar haqqında şeirləri daha cəlbedici görünür. Birinci "Dağlar" şeiri həm vətənpərvərlik duyğularını ifadə etdiyinə görə, həm də təsirli məcazlarla yadda qalır: Duman örəpəyini üzünə çəkəndə köç edən gəlinə bənzəyən dağlar, üstündən adlayan çıçəklərini da kəmər tək belinə bağlayıb. Köksündə yarası ağırdığına görə, insanları pərişan etməməkdən ötrü dumana bürünüb ağlayır.

Daşlara həsr olunmuş ikinci şeir də maraqlı, məzmunlu və mənalıdır. Şair ana dizinə həmişə rahatlıqla baş qoyduğu kimi, son nəfəsdə onun daşının, kəsəyinin üstündə uyumaq istəyir:

*Gözüm yolda, könlüm səsdə,
Axır gündə, son nafəsdə,
Bir kəsəyin, daşın üstə,
Mən başımı qoyum, dağlar!
Qoynunuzda uyum, dağlar!*

Ürəkdən gələn bu misralarda ustad Səməd Vurğunun "Dağlar" şeirinin şirinliyi, səmimiliyi duylular:

*Binələri çadır-çadır,
Çox gəzmışəm özüm, dağlar.
Qüdrətini sizdən aldı
Mənim sazım, sözüm, dağlar.*

"Dağlara gedək" şeiri də saflıq, təmizlik inamı ilə yogurulub. Şair bu ümidi də dostlarını dağlara çağırır:

*Gəl gedək dağlara, gəl, gedək vallah,
Abır da, həya da dağlarda qalib.
Gəzək yaylaqları hər axşam, sabah,
Böyüklik, kiçiklik dağlarda qalib.
Ürəyim dağlarda, dağlarda qalib.*

Məzmununda "Şair, nə tez qocaldın sən?" şeirinin ruhu duyulan "Burdan Səməd Vurğun keçib" şeiri də ustad şairin vətənpərvərlik duyalarını ifadə etmək baxımından da diqqətəlayiqdir:

*Düzü keçib dağa qalxdım,
Çəmənlərdə çələng taxdım.
Çəşmə olub çaya axdim,
Qucaqladı sular məni
Piçıldadı bu kəlməni:
Burdan Səməd Vurğun keçib.*

"Gəlmisəm" şeirində Vətən torpağı, havası üçün dərrixan qərib könlün çırpıntıları duyular, doğma el-obaya bağlı insanlarını ürək dolusu vəsf etməyə qayıtdığını fəxrlə bəyan edir:

*Bu torpağın oğulundan, qızından
Ürək dolu danışmağa gəlmisəm:*

Bu mənada "Düşüncələr" şeiri də çox düşündürücüdür. Həyatın bərkinə-boşuna düşüb çox dərs alıb, bu dərslərdən nəticə çıxarıb: həm özü, həm də başqaları üçün yaşamağı öyrənib. Körpəlikdən dünyanan çətinliyinə sinə gərib, dözüb, bəd hisləri ürəyinə yaxın qoymayıb. Torpağından qüvvət alıb, coşub, çeşmə olub çaya dönüb daşib, boş güməni ömürdən saymayaq bir fikrə gəlib:

Bu torpaqda yüz yaşasam doymaram.

"Bilmirik" şeirinə M.Arazin məşhur misralarını epiqraf seçən şair ürək ağrısı ilə Vətənin taleyinə biganə qalmamağı məsləhət görür:

*Yaman biganayık, niyə ürəkdən,
Can Vətən, hayqırıb coşa bilmirik?
Qayasında mamırlaşa bilmirik?!*

Və yaşıdagı müddətdə xalqının hünərindən, eşqindən ilhamla gələrək misraları düzüm-düzüm düzər, müdrik bir fikri bir daha təsdiqləyər:

*Xalqı sevsən, sən xalqınla yaşarsan,
Onunla bir çağlayarsan, daşarsan.*

Şair "Mənim" rədifli şeirində də özünün dağda böyüüb dağlar oğlu, yatanda yorğanının duman, çən olduğu, bulaqlar laylasını çaldığı, sərvətini, varını təmənənasız ərmağan etdiyi üçün dağlara minnətdardır. Bu da

ona İlham verib, təbini coşdurub, ürəyini boşaltmağa imkan verib.

"Könül yaxılardan yaxşları sev" misrası ilə başlayan "Nə çəkər" şeirində insan üçün vacib olan mənəvi cəhətlər tərənnüm olunur. Bu müdrik fikirlər atalar sözlərinə, məsəllərə elə qaynayıb-qarışır ki, onları bir-birindən fərqləndirmək çətin olur: Qızaran yanağın tumarı əksilsə, bir oba yerindən köçə, kimsəsiz közərən ocaq, üstə gələni olmasa, nanəli, yarpızlı bulaq, sübhün jaləsi yoxdursa, gül-ciçək, otlaq, üstündə qurub-yaradan olmasa, Vətən, torpaq nə çəkər? - sualları ilə düşüncəyə dalaşın şair, yənə vətənpərvər bir övlad kimi müdrik fikrə dalır:

*Torpaqdan qüvvət al, torpağa bağlan,
Bu yerə, bu göyə, bu dağa bağlan.
Bax, onda olarsan sevimli oğlan.
Görüb qüdrətini qorxaq nə çəkər?*

Şairin vətənpərvərlik duyalarının gözəl ifadəsi olan "Vətən oğlu" şeiri daha mənalıdır. Burada təzadlar vasitəsi ilə etdiyimiz səhvləri, on vacib mənəvi dəyərlərimizə xain çıxıdığımızı ürək ağrısı ilə sadalayır: Ocaqlarımız söndü, abad yurdlarımız getdi, qaçan qaçıdı, ölen öldü, biz ağladıqca düşmən güldü, başımıza kül ələndi. Belə vaxtda oturmağın, səbir eləməyin faydası yoxdur. Və nə qədər gec deyil, kökümüzə, soyumuza sadiq çıxmış xatırladır:

*Vətən oğlu qeyrətə gəl,
Cəsarətə, qüvvətə gəl.
Yurd talanib, dəhşətə gəl,
Düşmən bizi çatan yerdə.*

"Sapı bizdən baltalar" şeirində bir Vətən övladı kimi yana-yana dərdlərimizdən səhbət açır, heç nəyə baxmadan ümumi məqsəd uğrunda birləşməyin vacibliyini vurgulayır.

Şair bu mövzulu şeirləri ilə bütün nəsillərə ruh verəcəyi, onlarda qürur və inam hissini gücləndirəcəyi qənaatinə gəlir.

Xalqın lirikası saf, təmiz olduğu kimi, təbiidir, şəffafdır. Kitabda yer ayrılmış məhəbbət şeirləri də səmimidir. Burada həqiqi, real eşqin çırpıntıları duyular və ürəkdən bağlandığı bir sevgi daha çox diqqəti cəlb edir. Onun sevənləri saf sevgi duyuları ilə yaşayır, nəfəs alırlar. Heç zaman bu sadiq, təmizlik, ülvilik onları tərk etmir, sevgi yolundan döndərmir.

Bu düşüncələr yalnız məzmununa görə deyil, poetik ifadə imkanlarının zənginliyinə, saflığına və təmizliyinə görə də seçilir. On əsası onun poeziyasında lirik qəhrəmanlarının qeyri-adi sevgilərini, hiss və duyularını elə qeyri-adi poetik detallarla da təsvir edir. Aşıq sevdiyini Tanrı verən ömrünün qədərinə qədər sevəcəyinə israrlıdır. Sevən kəs adətən, sevdiyi kəsdən incik düşər, küskün olar. Bu incikliklər onları ayırmadan daha çox birləşdirir. "İkimiz kimi" şeirində belə dərin sevgi ilə yaşıdagına görə məmənunluğunu bildirir:

*İllər də ayrı düşdü
Nakam sevgimiz kimi.
Belə sevən görmədim
Elə ikimiz kimi.*

Aşıq özündəki xoş halları görəndən sonra başa düşür ki, bu, insan həyatını zinətləndirən sevgi imiş. "Bu imiş" şeirində həmin xoş duyğular öz əksini tapıb:

*Lal olub donub qaldım,
Dərdlərə qonub qaldım.
Alışib yanib qaldım,
Demə, bu sevgi imiş.*

"Yetəydim" şeirində isə sevdiyi gözəlin əzablarına məlhəm olmayı arzulayır:

*Qulac-qulac saçlar düşüb gərdənə,
Canım qurban, mən nə verim mərdə nə?
Tutulmuşam bir dildarın dərdinə,
Qaça-qaça o dildara yetəydim.*

"Səni" şeirində də mənalı fikirlər şirin şəkildə ifadə olunub:

*Yandırırsan oduna,
Qurban olum adına.
Minib sevgi atına,
Tərkə mindirim səni.*

Hər bir sevən kəsin həyatında yaddaqlan anlar çox olur. Lakin sevənin sevilənlə ilk görüşü daha gözəl və həyatına xoş duyğular bəxş edən, cılıyən dəqiqələr olur. İnsan qəlbinin ilk duyğulu anları həmişəlik yaddaşa həkk olunur. Bu unudulmaz duyğulardan biri də heç vaxt unudulmayan ilk məhəbbətdir. Şair də bu təmiz hisləri özünə məxsus şəkildə "özələyir": günəş qədər təmiz, dəniz qədər təlatümlü, kime acı, kime dadlı, kim piyada, kimsə atlı, Leyliyə Məcnun olub alovlardan, odan keçən, sevinc əkilib qəm biçilən, eşqinin qiblegahı, fərmanı yaman olan ilk məhəbbət ("ilk məhəbbət") onun da qəlbini yaralayıb. Lakin gözəl insani hislər bəxş edib və bu xoş arzuların səcdəgahı olan anlar digər nikbin hislərin əsasını qoyub və heç vaxt yaddan çıxmayaq:

*Sənsiz qalib hər şey daddan,
Keçməliyik biz bu oddan.
Heç çıxarmı, gülüm, yaddan,
İlk məhəbbət, ilk məhəbbət.*

Və sevdiyi insanla yaşamaq isə ona yeni ruh verir. Əllərini əllərindən üzməz, gülüşündən çıçəklər açar, yorulsa, qollarının üstü var, üşüsə, sığınan köksündə qəlbinin odu, istisi var, ölüncə keşikcisiidir. Ay da, gün də həsədlə ona baxır. Lakin aşiqin ən böyük xəzinəsi, əlçatmaz istəyi sevgilisinin ismətidir ki, onu əbədilik yaşadacaqdır. Ona sadıq qalmayanlar isə şairin qınaq obyektidir. Bir şeirində olduğu kimi:

Qəzetlərdən birində yazılmışdı ki, qadın ərini və körpəsini atıb bir tələbəyə ərə getmiş, bir neçə aydan sonra peşmanlayıb geri qayıtmışdır. Şair qadınlarımıza yaraşmayan bu hərəkəti pisləmiş, ataların "sonrakı peşmançılıq fayda verməz" deyiminə əsaslanmış və fikrinin təsdiqi üçün məşhur bir şairin misralarını sitat götürmişdir:

*"Sən dəniz qoynuna atılmış çıçək,
Dalğalar üstünə atılacaqdır.
Saxta məhəbbətin saxta sənədtək,
Nə vaxtsa üstünə tullanacaqdır".*

Bu şeir indiki dövrün bəzi hadisələri üçün də iibrətamızdır.

"Gəlir" şeirində də çox vacib məqamlar, müasir gənclərin tərbiyəsi ilə bağlı narahatlıqları ifadə olunub: əlində telefon, əynində dar şalvar, qulağında qulaqcıq, uzun dirnağını boyayıb ətrafına biganə olan bir qızın aqibəti - yixilib yaman günə qalması əks olunub.

Qeyd etdiyimiz kimi, şairin mövzuları rəngarəngdir. Şairə görə mənəviyyatsızlıq, rəzillik, haqsızlıq, başqasının cibinə girib onun hesabına cəmiyyətdə "nüfuzlu" olan, adı insan, özü hənsi varlıq olması bilinməyənlərin hərəkətləri nifret doğurur. Və əslində insan kimi doğulub heyvan kimi yaşıyanlara nifret edir. Bu mənada şeirlərinin qəhrəmanları ilhamdan çox, nifret doğurur və nifretdən yaranır. Və şair həmişə haqqın tərəfində durmuş, əks halda özünü qınamışdır:

*Fağırə, yetimə arxa olmuşam,
Dəliyə zopayam, zəliyə duzam.
Haqsızdan haqlının haqqın soruşan,
İnləyən kamanam, kükrəyən səzam.*

Bir ziyanlı kimi o, yaxşı başa düşür ki, acgözlük, tamahkarlıq, təkcə adamların deyil, bütövlükdə cəmiyyətin tənəzzülünü sürətləndirir. Bundan başqa, nadanların, qərəzli adamların dedi-qodusuna, böhtanlara uyan insanların əməllerini də görməyə gözü yoxdur. Bəzən təmiz qəlbli, intizamlı bir insan qısqanlığa tuş gəlir, nadanların, qərəzli adamların dedi-qodusuna, haqsız hücumlara, böhtanlara, təqiblərə, təzyiqlərə məruz qalmasına səbəb olur. Bəzən isə qeyri-rəsmi qadağalara, sün尼 maneələrə, mənəvi təqiblərə, hədələrə məruz qalır. Yazlarını çap etdirə bilmir. Bu zaman onun dünyadan gileyi başlar. Həmin düşüncələr "Saqqalın ağarsın sənin, a dünya", "Dünyadan giley", "Aman", "Bir il də getdi" şeirlərdə maraqlı tərzdə mənalandırılır. Və bütün bunlar, əlbəttə, bir insan kimi qəlbini sıxır, onlardan yaxa qurtarmağı arzulayır:

*Yalançılar içindəyəm,
Talançılar içindəyəm.
Böhtançılar içindəyəm,
Dünya, mənə ləzzətsizsən.*

*Bulud kimi dolhadolan
Taleymə, vallah, qulam,
Çətin səndən razi qalan,
Dünya, mənə ləzzətsizsən.*

Şairin "Əymə" şeirində ustad Musa Yaqubun "Tərəzi" şeirinin təsiri duyulur. Burada insan adına yaraşmayan hərəkət edənlərin əməllərinə görə əzab çıxən şairin duyğu və düşüncələri öz əksini tapıb. Şairin nəsihətləri düşündürүcüdür: insanlıq tərəzisini əymə, olan düzümüzün düzünü əymə. Qurub-yaradanın dizini, haqlının sözünü, düzünün yolunu əymə. Doxsanında əl saxla, yüzünü əymə. Əyri dil, əyri əl səndədir, astarı əysən də, bezini əymə. Mənə çatan sözü özümə daniş, gözünü əymə, kişisənə, dizini əymə.

Şairin bir şeiri də "Musavari" adlanır. Şeir M.Yaqubun "Əlimi əlinə öyrətmə belə" şeirinə nəzirə kimi yازılsı da, məzmunu fərqlidir. Əsərdə vəzifə kreslosuna

oturandan sonra iştahası daha da artıb, hətta dostundan da hər dəfə nəsə uman, onu görmeyə gözü olmayan rüşvətxor bir müdirin sözlə "portreti" yaradılıb:

*Əllərim öyrəşib pay-püs almağa,
Gözlərim öyrəşib ələ baxmağa.
Əğər get-gəlişin olmayacaqsə,
Pay vermək vərdişin olmayacaqsə,
Ay kişi, yeri get, uzaq dur məndən.
Görünmə gözümə əzaqdan, gendən.*

"Cibnamə" şeirində isə rüşvətxor bir məmurun öz cibinə müraciəti verilərək iç üzü açılır:

*Tutub burdu biləyimi
Yerə vurdum kürəyimi,
Xəncər kimi ürəyimi,
Neçə yerdən deşdi cibim.*

"Haqq" şeirində də belələrinə müraciətlə daxili düşüncələrini ifadə edib. Qeyd edir ki, ulu babalarımız haqqı sönəməz işiq kimi gözlərində gəzdirliblər. Hər na-haqqı udaraq bu dünyada haqqı gəziblər.

Onlar bu yolda Nəsimitək dabanından soyulub, Koroğlunun atası tək gözlərindən ovulublar. Məcnunun gözlərində Leyliyə dönüb qalıb, Kərəmin sazında alovlanıb, sönüb qalıqlar. Bəzən zindanlara atılıblar. Bir sözlə, başlarına olmazın əzablar gəlib. Və nəhayət, şairin ürək ağrısından sualı səslənir:

*Duracaqsan haçan, Allah,
Haqlıların dayağında.*

Şairin bir çox şeirləri, o, cümlədən dörtlükleri də etraf aləmdəki naqışlıkları əks etdirmək cəhətdən çox mənalı və maraqlıdır:

*Qanad taxsaydı dəvə,
Qalmazdı uçmamış dam.
Nə yaxşı ki, çox deyil,
Dəvəyəbənzər adam.*

"Keçmiş unudana" şeirində vəzifə kursusunda oturub ayağının altını görməyənlərin aqibəti tutarlı dəllilərlə sübut olunur:

*Onu-bunu yola-yola,
Dadanmışan haram pula.
Müftə gələn yağılı yala,
Bic-bic baxıb dinməyin var.*

Şairin "Gəlməz" şeirində isə sərvət düşkünlərinin əməlləri tənqid olunur:

*Yığar sərvət, gözü doymaz,
Yığdığını gözdən qoymaz.
Guya bilmir, saymaz-saymaz
Gələn qalmaz, gedən gəlməz.*

Nəhayət, insan ömrünün müvəqqəti olmasını xatırladaraq, belələrinə illəri yelə verməməyi tövsiyə edir:

*Dünya belə qalan deyil,
Boşaldımı, dolan deyil.
Demə, Xalıq yalan deyir,
İllər gedir, ömür bitir.*

Bəzən insan düşünəndə ki, söz xırıdarları - şairlər işlənməyən söz, mövzu qoymayıblar, sanki əl-qolun boşalır, yanına düşür. Qəlbin, düşüncən təşnə kimi yeni nikbin fikirlər arzusuna həsrət qalır. Fəqət bu, çox davam eləmir. Qələm sözə elə təzə naxış vurur ki, insanın

düşüncəsinin hüdudsuz olduğu qənaətinə gəlirsən və nikbin notlar üstə köklənirsən. X.Yusifoğlunun bir çox əsərləri də buna əsas verir. Onun ana haqqında şeiri üzərində düşünərkən gözümə bir qəzet parçasındaki aşağıdakı misralara sataşdı:

*Ana!
Gələndə təbəssümünü
Gətirmişdim özümlə...
Təbəssümündən
Heykəl qoymuşam
Otağında sənə,
Dolanıram başına
Döñə-döñə...*

Bax budur əsl poeziya. Poeziyanın gücü də elə burasıdır.

X.Yusifoğlunun da şeirində ana həsrətilə yaşayan bir insanın könül çarpıntıları özünəməxsus bir şəkildə təcəssüm etdirilmişdir. Müəllif bir neçə misra ilə ana ucalığı haqqında dolğun bir lövhə yarada bilmisdir:

*Kişi tək sərt idin, ana tək ipək,
Qəlbində çağladı min arzu, dilək.
Sənsiz ürəyim də döyüñür titrək,
Örəmir qəlbimin qarı, ay ana!*

Şairin qəlbini, sözü, poeziyası şifahi xalq ədəbiyyatı, aşıqların sazı üstə köklənib. Hiss edirsən ki, şifahi ədəbiyyatımıza yaxından bələddir, aşiq poeziyasına biganə deyildir, bədii üslub baxımından da püxtələşib. Bütün bunlar isə oxucuya hissi-emosional təsir bağışlayan məqamıdır.

Şairin "Ələkçi" şeiri Hüseyin Arifin məşhur "Meşəbəyi" sini xatırladır. Sadə bir ələkçinin dini adətlərimizə canla-başla necə əməl etməsi, yeri düşdükə sazı sənətkarlıqla dilləndirməsi, aşiq ədəbiyyatımızdan hali olması, Vaqif, Vurğun yaradıcılığının aşığı, olması xalqımızın yüksək mənəviyyatından xəbər verir. Bu mənada şairin Azərbaycan aşiq yaradıcılığına layiqli töhfələr verən ustad Aşıq Yanvar istedadına pərəstişi də təbiidir. Aşıqın zəngin yaradıcılığı neçə-neçə duyğusal qəlbə alovlandırdığı, yaradıcılıq eşqi ilə silahlandırdığı, yeniyeni ideyalar üstə köklədiyi kimi, onun da xoş hislərlə dolu ürəyini ehtizaza gətirmişdir. Buna görədir ki, başqa yaradıcılar kimi "dəstədən geri qalmır" (S.Vurğun), bir ustad xeyir-duası almaq üçün aşığa ərməğan edir:

*Əsən bahar küləyimi?
Yaysın arzu, diləyimi.
Verim, apar ürəyimi,
At çaylara, sel oynası.*

Bir dəfə isə aşığı bihal görən şair çox kədərlənir: Şirvanın qocaman qartalını ağır məclislərin yaraşığı kimi görmək istəyir:

*Doymadiq məclisdə oynamağından,
Şirvan torpağının Cünunu Yanvar.
"Qocaldım" - söyləmə, yarşmur sənə
Sazının, sözünüün Məcnunu Yanvar.*

İstedadlı qələm sahibi kimi X.Yusifoğlu ədəbiyyatımızın vurğunuñdur. O, klassik sənətkarlarımızın yaradıcılarına dərindən bələddir. Şairin etalon saydığı ustalardan biri də Musa Yaqubdur. Bu da təsadüfi deyildir.

Bitməz-tükənməz poeziya yolunda bir çox sənətkarlarımız kimi "qərəzsiz xeyirxahlıq" (B.Vahabzadə) nümunəsi, təbiətin ən gözəl məziyyətlərini - saflığı, xeyirxahlığı, təbiiliyi insanda axtaran "Musa Yaqub özü təbiətdən ilham ala-alə böyük bir nəsil üçün ilham mənbəyinə çevrilmişdir.(O.İsmayıllı) X.Yusifoğlu onun "Göyərməz" şeirləndən ilham alaraq yazdığı "Qara daşlar göyərməz" əsərində müasir həyatımız, cəmiyyətimiz üçün faydalı, dəyərli fikirlər irəli sürülüb: bu dünyada qəlbə daşlar çoxdur, göz yaşıyla həmin ürəklər göyərməz. İş firildaşa, qozbelə düşsə də, ağbirçəklər dərələrini daşa düzəslər də, göz yaşımız Araza, Kürə, dürr olub Xəzərə dönsə də, çox mərdlərin boğazları ilgək-lərdən asılısa da, ürəklər deyib - güləməsə də, bir insanın baharı qış olsa da, müsibəti bu dünyada faş olsa da, göz yaşıyla qara daşlar göyərməz. Biganəliyimizə dərman tapmayan şair, nəhayət, sonda yazar:

*Nə qədər ki, Vətən darda, biz gəndə,
Biri çarpaq, biri üryan, lüt gündə.
Yeyib-içib firlanıraq hər tində,
Göz yaşıyla qara daşlar göyərməz.*

Şairin "Əymə" şeirləndəki fikirlər də M.Yaqubun "Tərəzi" şeirləndəki düşüncələrlə üst-üstə düşür.

Şairin uşaqlar üçün yazdığı şeirlər də balacaların düşüncələrinə uyğun, asan anlaşılan, inkişaflarına kömək edən sadə, səmimi poeziya nümunəlidir. "Əvəz və kələz", "Həsənin yuxusu", "Nənəmin nağılı", "Xoşbulaq əfsanəsi" və s. əsərlərdə müdrik babaların nağılı tərzi duyulur. Burada uşaqlara vətənpərvərlik, əməksevərlik, doğruluq, təbiətə məhəbbət və s. müsbət insani-mənəvi keyfiyyətlər aşılanır. Eyni zamanda onlara yalanı deyil, yalnız həqiqəti müdafiə etməyi, Vətənə, xalqa, el-obaya ləyaqətli övlad kimi böyüməyi məsləhət görür:

*Ay gələcək zirəklər,
Cavanşırlar, Babəklər.
Gördünüzmü çobanı,
Nə iş gördü yalanı?!
Yalandan uzaq olun,
Düzlükə yaşa dolun.
Bu Vətənə, bu elə
Olun layiqli övlad,
Qazanın şərəfli ad.
("Xoşbulaq əfsanəsi")*

O, ziyanlı kimi başa düşür ki, acgözlük, tamahkarlıq yaramazlıq və digər neqativ hallar təkcə adamların deyil, bütövlükdə cəmiyyətin əsaslarına zərbə vurur. Bundan başqa, nadanların, qərəzli adamların dedi-qodusuna, böhtənlərə uyan insanların əməllərini də görməyə gözü yoxdur.

İkinci səbəb özünün həm də müəllim olmasınaidir. Müəllim isə insanın iç dünyasının qurucusu, xalqımıza məxsus ən yaxşı əxlaqi keyfiyyətləri, əsrlərlə toplanmış mənəvi dəyərləri nəsillərə ötürən müraciətənə peşə sahibidir. Buna görə şeirləndə bu xüsusiyyətlər-cəmiyyətimizin saflığı, insan taleyi üçün narahatlığı aydın görünür. Çox vaxt sözünün alt qatında mükəmməl bir humor gizləndiyinə görə, bu narahatlılığı həm birbaşa,

həm də dolayı yolla - üstüörtülü şəkildə ifadə etməyi bacarır.

Bu mənada yaradıcılığında təmsillər də mühüm yer tutur. Şair haqqında ürək sözlərini vərəqə köçürmüş Ağasən Bədəlzadə yazar: "Xalqın uşaq şeirlərində, təmsillərində dərin və işıqlı bir poetik təfəkkürün şöleləri, aydınlıq, ağıllı ideya və sərrast bədii ümumiləşdirmələr vardır." Bu təmsilləri oxuyanda, "qəhrəman"larıñı göz önündə canlandıranda Nitşenin aşağıdakı fikri yadına düşür: "Elə adamlar var ki, onlara əl yox, pəncə uzatmaq lazımdır, kaş hələ bu pəncənin caynaqları da olaydı".

Şairin təmsilləri təkcə ideya istiqaməti ilə deyil, məzmununa görə də çox maraqlı və yetişən nəsil üçün tərbiyəvidir. "Pişiyin şahlığı" təmsilində müftəxor həyat, yalnız öz şəxsi rahatlığı üçün təmiz mənəviyyatdan əl çəkənlər qamçılanır. "Qurdun təzə oyunu"nda isə cildini müvəqqəti dəyişərk məqsədinə nail olandan sonra əsl yırtıcı siması aşkar olunanlar, "Yekəbaş qaşiq"da ayağını yorğanına görə uzatmayanlar, "Müğənni eşşək"də ona-buna yaltaqlanmaqla istedadını sübut etməyə çalışanlar, "Tülkülərin birliyi"ndə öz bəd əməlləri ilə sadəlövhələri tora salanlar, "Donuzun sərəncamı"nda haqlılara səslərini keşmək üçün haqsız cəza verənlər, "Meşədə iclas"da söz verib vədəsinə əməl etməyənlər, "Bozdarın etirafı"nda özgə əməyi ilə qəhrəman olanlar satırı atəşinə tutulur.

"Pozanın sonu" təmsilində ona-buna quyu qazanların aqibəti çox ibrətamız şəkildə verilir:

*Lovğalanıb gərdişindən
Əl çəkmədi vərdişindən.
Onu, bunu poza-poza
Pozan özü döndü toza.*

Yaltaqların ifşası "Tülkünün mükafatın"da, onun-bunun kölgəsində yatıb lovğalananların aqibəti "Qudurğan it" də, əməyindən fayda olmayanlar "Tarakanın fəryadı"nda, yerini bilməyənlər "İnadkar ayaqqabı"da şairin simasında tülkü kimi hiyləgərlərin toruna düşən məğrur insanlar "Vəfali tülkü"də, tamahkar insanların aqibəti "Qurdun qohumluğu"nda, hiyləgərlərin "qabiliyyəti", "Hiyləgər siçan"da, onun-bunun hesabına şişənlər "Əməkdar zəli"də ifşa olunur.

X.Yusifoğlu kiçik şeirlərlə yanaşı, poemə janrında da əsərlər yazıb. Şairin bu janrda müraciət etməsinin başlıca səbəbi, bizcə, yaddaşında olan hadisələrin epik təsviri və keçmiş epik düşüncədə yaşatmasıdır. Onun poemaları həm forma, həm məzmun, sujet, obraz və hadisələrin epik-lirik təsviri baxımından poeziya yaradıcılığımıza kiçik bir töhfədir. Və bu poemalarda şirin dili ilə qələmə aldığı hadisələr oxucuya təbii təsir bağışlayır. ("Ruhlar intiqama çağırır məni", "Təbiətin harayı")

"Ruhlar intiqama çağırır məni" poeması cəsur bir Vətən oğlunun, qəhrəmanlıqla dolu tarixi yol keçmiş bir Vətən övladının bitməz tükənməz harayıdır. Min illərlə yol gələn insan övladının müdriklik çağında dünyani məhv etməyə çalışması, qana bələməsi şairi mat qoyur. Dilemma qarşısında qalan şair qoç Koroğlunun düşüncəsi ilə fikrini belə ifadə edir:

*Tutulur məclisdə igidin yası,
Kar etmir qulinci, polad libası.
Gəldi bic əyyamı, namərd dünyası,
Mənmi qocalmışam, ya zəmanəmi?!*

Poemanın məzmununda son illərin faciələrindən doğan kədər duyulsa da, ümumilikdə əsərə nikbin bir ideya hakimdir: hər qaranlıq gecənin işıqlı bir gündüzü olduğu kimi, xalqımızın da haqq işi qələbə çalacaq. Ümidimizi itirməyək: Babəklər, Koroğlular varisləri arzumuzu görzümzdə qoymayacaq:

*Ümidsiz quşun da bir qanadı şal,
Bir arzun yol açır, bir arzun əngəl.
Ürək doğulaydı bədəndən əvvəl,
Hayif, işdən qabaq bayır doğulur.*

El deyimlərindən yaradıcılıqla bəhrələnən şairin fikirləri poetik düşüncə tərzi ilə qaynayıb-qarışması yaradıcılığına bir səmimilik və şirinlik ciliyib. Şeirlərindəki forma sadəliyi mənanın bədii təsvirini qüvvətləndirir. Eyni zamanda əsərin məzmunu ilə birgə, onu yaşıdan, sevdiren ən vacib cəhətlər ondakı bədii təsvir və ifadə vasitələridir. Cünki məcazlar nə qədər çox olarsa, o qədər də bədii cəhətdən güclü olar, yaddaşlarda uzun müddət qala bilər. Bu mənada bizim işlətdiyimiz, adı saydığımız söz və ifadələr şairin qələmində yeni-yeni mənalar qazanır, oxucunu düşündürən, ona mənəvi zövq verən poetik nümunələrə çevirilir. Kiçik bir şeirdə, hətta bir bənddə bir neçə məcazin olması fikrin təsir gücünü qat-qat artırır, yüksək obrazlılığı təmin edir. Fikirlərimizin təsdiqi üçün bu "bolluğ"un içərisindən bəzi nümunələri təqdim edirik:

*Dünyani gəzirəm duyğularında
(mübaliğə)
Bəzən kükrəyərəm, bəzən də sakit.
Həyati şərab tək çəkib başına
(taşbeh)
Qayitsın qəlbimə bahar olarsan,
Bitərəm yolunda bənövşə kimi.*

*Titrəyir bir payız yarpağı kimi,
Fırlanır Faralyon dustağı kimi.
Daşın da daş kimi yaddaşı olur,
Qoru bu torpağı gözlərin kimi.*

*Arxalı köpəklər qızar, qurd basar,
Biçarə doğrunun bağrı yarilar.*

"Duman" şeiri isə başdan-başa məcazlarla doludur:

*Yorulmuş yolcu tək çəkər yükünü,
Dağların üstünü bürüyər duman.
Çevrilib dağların ağ duvağına,
Karvanın zirvəyə sürüyər duman.*

*Uçar asta-asta, uçar quş kimi,
Çırpıclar dağlara vurulmuş kimi.
Yapışar yamacdan yorulmuş kimi,
Dərədən yel kimi şütyüyər duman.*

*Bir əlçim ilişib qalib yoxusda,
Bir azi ləngiyər qayada, daşda.
Hərdən dumanlanan ağılli baş da
Danışmaz lal kimi, kiriyyər duman.*

*Hərdən asta-asta, bəzən də ağır,
Elə bil uçmayırlı, su kimi axır,
Özünü dağlara, daşlara yaxır,
Bilmirsən iməklər, yeriyər duman?*

Bəzən olur ki, əvvəlki illərin müəllimlərini nastolji hislərlə xatırlayıraq. O müəllimlər ki, şagirdin daxili aləminə, mənəviyyatına elə güclü nüfuz edirlər ki, yetişən nəsil hansı yaşda olur-olsun, onlara həm ata həm də ana gözü ilə baxır, ilahi varlıq kimi xatırlayır. Elə buna görədir ki, X.Xalqovun müəllimlərinə həsr etdiyi silsilə yazıldarda bu böyük məhəbbətin izləri aydın görünür. O, müəllimlərinin zəngin həyat və yaradıcılıq yolunu müxtəlif səpkili publisistik yazılarla, esselərlə işıqlandırmağa davam edir.

Şairin satirik əsərləri də çox maraqlıdır. Bu satiralar da böyük Sabirin kiçik soydaşının ürək döyüntüləri duylur.

"Bala" əsərində:

Düzə düz deyənin kəsilihər başı,

Asılur qazanı, süzülür aşı. - deyən şair oxucuya məsləhət görür ki, ağızını möhkəm saxlasın, yaltaqlara, mədəahlara qoşulub onlarla "canbir", "dilbir" olsun ki, cəmiyyətdə rahat yaşaya bilsin:

Görürsən, məddahlar indi işdədir,

Haqqı danişanlar közdə, şisdədir.

Düzlər qazanlarda bişhabisdədir,

O qaynar qazana tuş olma, bala.

"Şikayət" də isə dəfələrlə bədəməllərinə görə yixilib payimal olan birisi yenidən vəzifə başına keçib insana "od qoyur".

"Gedir" şeirində cəmiyyətdəki naqisliklər ifşa olunur, "Say burası qoy"da isə xalqın alın təri hesabına qazanılanlar geri tələb olunur. "Ölüb, o" satirasında vicdanı ölünlər, "Yaltaq" və "Yaltaqlana-yaltaqlana" şeirində isə al-çalmaqla baş girləyenlər, "Bircə ayıl, mal kişi" və "Dayıma" şeirində rüşvətxorlar ifşa olunur.

Hər bir şair ömrü boyu oxucu sevgisi qazanmağa, əsl şair isə tanışlıqdan çox anlaşılmışa can atıb. Belə şairlər sakitcə öz aləmlərinə çəkilib təmənna ummadan, iddia etmədən yazırlar. X.Yusifoğlu da böyük dünyada yaradılmış öz müqəddəs söz dünyasında kərpiclərini nurla, işıqla, xeyirxahlıqla, haqqın dərgahına böyük inamlı hörüb, qurduğu müqəddəs, mötəbər poeziya qalasını axıra qədər qorumaq, yeni-yeni çalarla bəzəmək, zənginləşdirmək inamı ilə gələcəyə yol gedir. Bu yolu sonu dünya haqqında bütün arzularının gerçəkləşəcəyi məkandır. Bu məkanın sahibi isə solmaz İlham, sönmez təbi ilə qəlbindəki enerjini sözün obrazlı ifadəsinə sərf edir. Ümid edirik ki, şairin oxucularla hər görüşü onu sənət və mənəvi ucağıq yolunda bir az da qaldıracaq, çağdaş poeziyamızın yaddaşalan səhifələrinə öz layiqli imzasını atacaqdır.

XALIQ YUSIFOĞLU

BALA

Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Millət yaman gündədir öldürsən dinməz, bala!

Qaz baha, işiq baha, ümid qalib Allaha,
Ümid də gəldi getdi, dayanmadı sabaha.
Bu Tarif Şurası da ağıñ çıxardı daha,
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Millət ağlar gündədir güldürsən gülməz, bala.

Dərd ucuz, dərman baha, insandan fərman baha,
Hardadır o baş bilən, hardadır böyük düha?
Eyləyə dərdə çarə, ümid arta sabaha -
Tikə ümidiłlər üstə yüzlərlə gümbəz, bala!
Millət yaman gündədir öldürsən dinməz, bala.

Qiymətlər elə qalxıb raket də çatmaz ona,
Çalma şirin laylanı o uşaq yatmaz, ana.
Zurnaçılars zurnada girirlər min bir dona
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Millət ağır gündədir öldürsən dinməz, bala.

Müştəqillik budurmu, bu idimi azadlıq?
Ölkəni bürüyübdür aqlıq, lütlük, kasadlıq.
Gör nə günə qalmışq hər işimiz fəsadlıq
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
İçin-için yanırıq yanımız sönməz, bala!

Neftimiz, qazımız var, çalmağa sazımız var,
Kamanımız, tarımız, yağışlı yazımız var.
Dəndlərə çarə olan qıçqırılmış nazımız var
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Yağlı plov günlərim bir daha dönməz, bala!

Ətdən, yağıdan danışma, yumurta vur keşnişə,
Ağlın bala, çəşmasın, boylanma çox keçmişə.
Millət durduğu yerdə əcəbcə düşdü işə:
Dəndlərini kabab çək manqal üstə sən şışə
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Adam hər vaxt atlənib cin ata minməz, bala!

Gördün yükün ağırdır tüstüləmə, qaz elə.
Ürəyində nə varsa ağ vərəqə yaz elə.
Daha can da qalmayıb söyləyəsən naz ilə
Bilirəm ki, dərdlisən, dərdini de saz ilə:
Bir dəfə qalxan qiyət bir daha enməz, bala!
Kasıb olan rahatlıq ömründə bilməz, bala!
Qubar bağlar içində ürekden gülməz, bala!

DİKDABAN GEYƏN QIZIN AQİBƏTİ

Geyinib dikdabani bir gözəl meydana gəlir,
Nazıyla dağ aşırır, firlanıb kövənlənə gəlir.

Əlində telefonu, qulağında qulaqcıqlar,
Kar olub, lap kor olub yolları koranə gəlir.

Sağ gözü öz işində, sol gözü göy üzündədir,
Deyirsən Leyli olub zəng edib Məcnunə gəlir.

Dar balaq, əyri ayaq, sanki qaçıր təngənəfəs,
Təngiyib lap nəfəsi gör necə divanə gəlir.

Neçə rəngə boyayıb saçlarını, dirnağını,
Bu sayaq ilə sanır guya ki, peymanə gəlir.

Unudub ətrafinı, həm sağını, həm solunu,
Sığınib xəyallara cilvələnib cana gəlir.

Neçə göz baxdı ona, çasdı bu qız sindi daban,
Qalıbdı tək bir ayaq, cəzası dabana gəlir.

Sol daban yerindədir, sağ dabansa yerdə qalıb,
Necə də döndü fəraq, çox ağır zamanə gəlir.

MUSAVARI

(M.Yaqubun "Əlini əlimə
öyrətmə belə" şeirinə)

Kreslo, vəzifə rast saldı bizi,
Çox yaxşı iş oldu, dost saldı bizi.
Bu dostluq quruca olacaq isə...
Gözlərin yollarda qalacaq isə...
Sən allah yalandan yanaşma mənə,
Yalançı vədləri danişma mənə.
Mən bir az iştahlı pələng kimiyəm,
Gül-ciçək ətirli çələng kimiyəm.
Deyim bil, şəkərim puldur, paradır.
Pul üçün ürəyim para-paradır.
Əllərim öyrəşib pay-puş almağa
Gözlərim öyrəşib ələ baxmağa.
Əgər get-gelişin olmayacaqsə,
Pay vermək vərdişin olmayacaqsə...
Ay kişi yeri get, uzaq dur məndən
Görünme gözümə uzaqdan, gəndən
Çətin tanıyarsan məni hələ sən
Mən də bilməyirəm hələ sən nəsən.
Mən bir az məst olan pişik kimiyəm,
Köç dəvə salası köşək kimiyəm.
Yaylaqdan qaymağım, balım olmasa...
Aylıq alacağım, pulum olmasa...
Dağ kəli ətindən payım olmasa...
Sən allah, dost deyib yanına gəlmə,
Güvənib boş əllə önmə gəlmə.

LİRİK LÖVHƏ

Firlana-firlana düşən yarpağı
Otları saralan bomboz torpağı
Dərədə kimsəsiz qalan bulağı
Bir payız nəğməsi oxuyasıyam.

Göydə işildayıb çaxan şimşəyə,
Həsrəti qürbəti yaxan ürəyə,
Qoşulub xəlvətcə əsən küləyə
Bir payız nəğməsi oxuyasıyam.

Dağlardan düzlərə enməyim qalıb
Yaman alışmışam, sönməyim qalıb.
Dərdlərə dərd olub dinməyim qalıb
Bir payız nəğməsi oxuyasıyam.

Hələ oxunmamış nəğmələrim var,
Hələ toxunmamış ilmələrim var.
Həsrət təknəsində kəlmələrim var
Bir payız nəğməsi oxuyasıyam.

Zirvədə qartala, düzdə kəkliyə,
Vaxtsız çıxəkləyib solan çıçəyə,
Yurd, Vətən həsrəti qəlbi kövrəyə
Bir payız nəğməsi oxuyasıyam.

AZƏRBAYCAN

Kül altında közüm qalıb,
Ürəyimdə sözüm qalıb.
Dərbəndində izim qalıb,
Azərbaycan!
Əyilməyən vüqarın var,
Savalanın, Murovun var.
Yad əllərdə girovun var,
Azərbaycan!

Yaradandan gücünü al,
Düşmənindən özünü al.
Sonra dincəl, dincini al,
Azərbaycan!

Kür, Arazın, Xəzərin var,
Aya, günə bənzərin var.
Üstümzdə nəzərin var,
Azərbaycan!

Kimliyimdə sənin adın,
Adındadır istin, odun.
Gözlərini oyaq yadın,
Azərbaycan!

Yaylaqların səfalıdır,
Bulaqların şəfalıdır.
Oğlun, qızın vəfalıdır,
Azərbaycan!

Bəsdir daha, olduq fağır,
Başımıza qaxıncı yağır.
Qisas üçün hayla, çağır,
Azərbaycan!

İşarə ver, komandanım,
Damarımda qaynar qanım.
Sənə qurban olsun canım,
Azərbaycan!

Düşmənimə əzəmməsəm,
O dağlarda gəzəmməsəm...
Qalib olub bəzənməsəm
Gülməyəcəm Azərbaycan!
Ölməyəcəm Azərbaycan!

KEÇMİŞİNİ UNUDANA

Uyma bala, zirvələrə,
O zirvədən enməyin var.
Dünya qoca, ömür fani,
Tabut ata minməyin var.

Çox çəpiyə oldun oyun,
Əyrilərə əydin boyun.
Oldun qoyun oğlu qoyun,
Qızışma ha, sönməyin var.

Onu-bunu yola-yola,
Dadanmışan haram pula.
Müftə gələn yağılı yala,
Bic-bic baxıb dinməyin var.

Ovum-ovum oyularsan,
Məsxərəyə qoyularsan.
Soğan kimi soyularsan,
Taleyin sərt dönməyi var.

Sona qədər gülmür bəxt də,
Dostluğun da çürük, saxta.
Oturduğun yumşaq taxt da,
Firlandısa, çönməyi var.

Unutma kim olduğunu,
Didib tökmə qoltuğunu.
Gözlə ömrün sonluğunu,
Qır qazanda yanmağın var.

Ay görməmiş tüklü gənə,
Qızarırsan gündən günə.
İnanmiram daha sənə -
Olanları danmağın var.

BİTİR

Kökdən düşmüş saza bənzər
Dolu vurmüş yaza bənzər.
Bir talesiz qızə bənzər
İllər ötür, ömür bitir.

Həm kədərim, həm qəmim var,
Dərdlə dolu bir gəmim var.
Həsrət adlı həmdəmim var
İllər ötür, ömür bitir.

Dərdlər gəlir dərdlər üstə
Vətən darda, Vətən xəstə.
Diqqət yetir, gör ahəstə
İllər ötür, ömür bitir.

Nə tapmışdım, nə itirdim,
Nə apardım, nə gətirdim.
Gülüş əkib qəm bitirdim:
İllər ötür, ömür bitir.

Sərvətim var, mənim deyil,
Bu yem mənim yemim deyil.
Gedən günlər dənən deyil
İllər ötür, ömür bitir.

Tez get, yükür Arazdan keç,
Gözlə, dayan bir azdan keç
Olmaz belə avazdan heç -
İllər ötür, ömür bitir.

Dünya belə qalan deyil,
Boşaldımı, dolan deyil.
Demə Xalıq yalan deyir:
İllər ötür, ömür bitir.

ÇAQQAL HİYLƏSİ

Çaqqal da tapandan çıxış yolunu
Başının altına naz balış çəkir.
Aldadıb, məst edib xallı pələngi
Onun ayağına xəz papiş tikir.

AYAQQABI TALEYİ

Yiyəsinin ayağında
Neçə yerə yollanırı.
Axşamlar da pilləkənə
Kandaraca tullanırı.

ƏRİŞDƏNİN QƏZƏBİ

Yaman coşub əriştə
Getməyəcək güzəşte.
-Gələn gündən vermeşil
Elə mənə ilişir.
Bazarı alıb elə
Qurubdu mənə tələ.
Çörəyim çıxır daşdan
Silinirəm yaddaşdan.

POZANIN SONU

Fərəhlənin gərdişindən
Əl çəkmədi vərdişindən.
Onu, bunu poza-poza
Pozan özü döndü toza.

TÜLKÜNÜN MÜKAFAATI

Aslanın hüzurunda
Dilini işə saldı.
Tülkü lələ özünü
Əcəbcə işə saldı.
Dinləyib coşdu aslan:
Kəs səsini yaramaz
Səndən mənə kar aşmaz.
Dünən qurdun toyunda
Deyirdin bu tərifi
Əmr etdi: - tez götürün
Rədd edin bu hərifi.

HİYLƏGƏR SİÇAN

Sıçanı tutmaq üçün
Pişik xeyli əlləşdi.
Çox tullandi, çox düşdü
Hiylə qurdu, dilləşdi.
Sıçan gələrək dilə
Dedi: Ay pişik lələ,
Bir nəfəs al, dur hələ.
Məni tutmaq istəsən
Gərək bunu bilsən.
Tələdəki çörəkdən
Qopar mənə tulla sən
Pişik cumdu çörəyə
Əli düşdü tələyə.
İndi pişik tələdə
Sıçan gəzir hələ də.

AT MİLÇƏYİ

Məskən bilib qurub yuva,
Yatmir ipə, yatmir sapa.
Quyruq altda, qoltuq altda.
Tük altında neçə qatda.
Burnu iydə, ağızı dadda.
Beyənməyir hər böcəyi
At milçəyi, at milçəyi.

ƏSİZLƏDƏLƏR

Qurbağayla tisbağa
Bir yerdə görüsdülər.
Qol-boyun öpüsdülər.
-Eyni kökdənik, qaşa
Bax, qurbağa, tisbağa.
Görürsən, kökümüzə
Necə yaraşır ağa!
Qürrələndi qurbağa
Cumub girdi palçıga.

TARAKANIN FƏRYADI

On min yumurta qoyur
Tarakan bir gecədə.
Özünü didir, döyür
Yolda, kolda, küçədə.
-Yox kimsədən bir haray,
Sonsuz ölü canım vay.

QOHUM OLDULAR

Didişib vuruşdular
Sonra da barışdilar.
Bir masa arxasında
Bölüşdülər, böldülər
Sıçan, pişik dost olub
Razılığa gəldilər.

Sənədlər hazırlandı
Sazişlər imzalandı.
Siçanın var-dövləti
Xəzinəsi sərvəti,
Olur məstan pişiyin
Özü çəkər keşiyin.
Siçanlarla pişiklər
Bu andan dost oldular.
Lap qol boyun oldular.
Əllər belə dolandı
Demə bunlar yalandı:
Xəbər çıxdı eşiye
Siçanın kiçik qızı
Nişanlandı pişiyə.

PAYIZ LÖVHƏSİ

Şütüyür, kükrəyir
payız rüzgarı.
Sürüyüb gətirir
çovğunu, qarı.
Qorxudan yarpaqlar
saralıb, solur.
Xəndeklər, çökəklər
xəzəllə dolur.
Düşürlər torpağı
dirilmək üçün.
Vida nəgməsidir xışlıları
baharda yenidən
göyərmək üçün.
Biz də saralrıq
ömür başında
Ömrün də lap cavan,
qoca çağında
Gedirik torpağı
çürümkəm üçün.
Mən torpaq oğluyam,
torpaq canımdır.
Canıma qovuşmağa,
qanıma qovuşmağa,
Anama qovuşmağa
gedəcəyəm torpağı
bu solub-saralan
yarpaqlar kimi.

KİŞİ XORUZ

Kürt toyuq çil xoruza:
-Görürsən, göyərçinin,
Xoruzu da kürt yatır.
Elə də banlaysırsan
Səsin aləmə çatır.
Gen açıb qanadını
Qondu hinin daşına.
Çəp baxdı arvadına:
Yəni o da kişidir?
Külü töküm başına.

LALƏ İSMAYIL

POEZİYA ÇƏLƏNGİ

Əli ətəklərdə, gözü qoruqda,
Oyur ocağımı köz oğruları.
Kəsib bənd-bərəni, durub mariqda,
Elə him arayır söz oğruları.

Daşlayır uzaqdan gəlib-gedəni,
Doldurur haramla xəşə gödəni.
Susdurur halından giley edəni,
Meydanı talayır öz oğruları.

Önündə müntəzəm əyməsən başı,
Süzdürər baxışı, endirər qaşı.
Görməzdən gələrək axan göz yaşı,
Salar canımıza tez oğruları.

Haramxor belinə gəlməyir toqqa,
Şehirbaz sağaçı çıxarır hoqqa.
Qurban eyləyirlər haqqı nahaqqı,
Cəza məzлumundur, iz oğruların.

Daçalar, villalar, sığmırlar evə,
Döñübdür hərəsi təpəgöz divə.
Öküzlər yetməyir, az gəlir dəvə,
Günlük yem olmuşuq biz oğruların.

Endir, qərar versin, dindir şahımı,
Çəkməyə hazırlam, hər günahımı.
Tanım, bircə kərə dirlə ahımı,
Özün əlin bizdən üz oğruların.

Sən iyirmi, mən çəkirəm qırxımı,
Adlamışam çoxdan ömür arxımı,
Fələk dala xırıldadır çarxımı,
Məndə payız, səndə yaza əlvida.

Mənzil uzaq, ömür yarı, yol haça,
Daha salma qoca ömrü qov-qaça,
Çəlik gündə gileylənir, "ay qoca",
Dönür qədəm səndə yaza, əlvida!

Ana desən söyləyərəm, "can bala",
Olma naşı, ədəb-ərkan qan, bala,
Nəsihətdən ötüşmə gəl yan, bala,
Mən yazıram, sən də yaz a, əlvida!

Salmayaraq əldən ələ, deyirəm,
Söz geliş, elə-belə, deyirəm.
İncimə ha, gülə-gülə deyirəm,
Kəm ağıldan, sən dayaza, əlvida.

Bir payız yağışı yağdı könlümə,
Sular piçildayıb aldatdı məni.
Cahana sığmayan, sığdı könlümə,
Oyub iç-in-için qocaltdı məni,
Dünyanın şeləsin daşdım yenə.

Kürədə qızdırıb, daşda üyüdü.
İsladıb dilində, dişdə üyüdü,
Gözündən əridib, yaşda üyüdü,
Dəyirman çarxi tək firlatdı məni,
Dözüb çiləsinə, yaşadım yenə.

Başımı ağardıb qara götürdü,
Çapıb paralayıb, yara götürdü
Aldadıb ruhumu, dara götürdü,
Endirib təzədən ucaldı məni,
Dilimdə türkülər oxşadım yenə.

Əcəlmi səsləyən?! bilmirəm niyə,
Çixıb varlığımı mələklər iyə,
"Lale, əllərini aç, uzat" deyə,
Tərpədib, yuxudan oyatdı məni,
Qaldı quru adım, boş adım yenə.

Yolçusuyam, yolda ömür karvanım,
Əcəl tutub gözlərimdən dən çəkir.
Bu dünyada sona yetib dövranım,
Əyrim, düzüm, Haqq tərəzim tən çəkir.

Əməllərim sarır dörd bir yanımı,
Qorxu düşüb, azar alır canımı.
Göz yaşimdə yuyub günahlarımı,
Dodağında təbəssümü şən çəkir.

Səbri bitib daha ayın, ilin də,
Qovruluram mən Fələyin felində,
Savabımı bayraq edib əlində,
Alışmayım deyə oddan yan çəkir.

Bəxt əzəldən üz göstərmir hərəyə,
Qəm yükümü şəlləyirəm kürəyə,
"Vida"deyib, boylanıram geriyə,
Bir baxıram, gözüüm yolda "sən" çəkir.

Burulub, döngələr dolanıb keçir,
Kül səpir gözünə çıxu dünyanın.
Doymadan harama bulanıb keçir,
Üfləyir üzünə "xox"u dünyanın.

Dilə saxta tərif əkib sözlərin,
Çöküb qarşısında büküb dizilərin,
Zilləyib, gözünə dikib gözlərin,
Acına zülm edir toxu dünyanın.

Ömür karvanını yolda əyləyib,
Düzü tapdalayıb, haqqı çeynəyib,
Bəndəni nəfsinə kölə eyləyib,
Tuşlanıb Tanrıya oxu dünyanın.

Ədalət tapmazsa əgər h?kimi,
Olmasa xəstəyə çarə həkimi,
Suyu qurudulmuş dəyirman kimi,
Sovrula həm varı, yoxu dünyanın.

Parçalana-parçalana gedirik.
Daha asan yem olarıq qurda biz.
Öz dışımız, özümüzü didirik,
Bu gedislə zor dönərik yurda biz.

Biri düşür, təpik vurur əllisi,
Əlisindən papaq qapır Vəlisi,
Ağıllısı kölə, kütdür delisi,
Əgər dönsək, kor dönərik yurda biz.

Söz meydani olsa, variq savaşa,
Haqq deyəni haqsız basarıq daşa,
Özgəsini öpüb qoyarıq başa,
Özümüzə xor dönərik yurda biz.

Nəzir-niyaz aparırıq pirlərə,
Arxa durub, can deyirik Kir'lərə,
Bu ölkədə baş qaldıran ərlərə,
Qurub tələ, tor, dönərik yurda biz.

Bircə addım gedəmmirik qabağa,
Başda tumar, alışmışıq sıvağa,
Od olmaqcun qeyrət adlı ocağa,
İşildasa qor, dönərik yurda biz.

Silah paslı, yəhərsizdir atımız,
Kök pərişan, qəm eyləyir zatımız,
Xəcalətli qalib yeddi qatımız,
Bir onlardan sor, "gederik yurda biz"?

Lalə susub, lal dayanır, sən də sus!
Six dişini, güd məqamı, tində pus,
Kef-damaqda, hiylə, kələk, dələduz,
Yat yuxuda, gör, gedərik yurda biz.

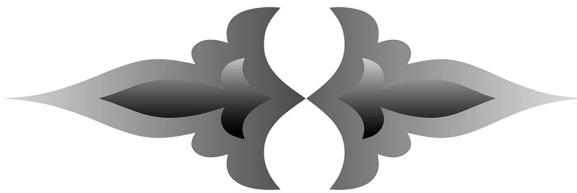
Varmı əhvalimdən bir xəbər bilən,
Təpədən dirnağa mən yaş olmuşam.
Budağından qopub, arxamca gələn,
Bir sarı yarpağa yoldaş olmuşam.

Küləklə sovrulan o sarı yarpaq,
Bir gün biləcəkmi dərd olub mənə?!
Yarımçıq yazımla tən yarı yarpaq,
Düşüb, ayağıma sarılıb yenə.

Ömrü yelə verdim "döz" deyə-deyə,
Sən necə yaşatdın didərgin bizi?!
Yumub gözlərini, görmədin, niyə,
Hönkürüb, arxamca ağlayan izi?!

Yurdsuzam, yer mənə olmayır yiye,
De! Özümlə hara aparım səni?
Dərdinə təzə dərd olmayım deyə,
Qaçım, təzə dərddən qoparım səni.

RAMİZ İSMAYIL

QISIR DÜYƏ

(hekayə)

Toylarından bir neçə il keçmişdi. Bu illər ərzində şad və xoşbəxt günləri çox olmuşdu. Cavan idilər, hələ hər şeyin qabaqda olduğu barədə düşünürdülər. Qol-qola girib şəhəri gəzəndə, parka, bulvara çıxanda kənardan baxana elə gəlirdi ki, bu cütlüyün talelərindən gileylenməyə mənəvi haqları yoxdur. Xoşbəxt olduqlarına inanmaq istəyirdilər. Ev var, iş var, yaxşı dolanırlar, üstəgəl ən əsası mehriban idilər. Hərdən Hakimin anasının atmacalı sözləri olmasayı demək olar ki, hər şey istədiklərindən yaxşı idi.

Aylar bir-birini əvəz edirdi. Gənc ailə hələ ki, fərinə varmasa da Hakimin anası Minayə tez-tez gəlininə "nəvə görmək" istədiyini bildirirdi. Hətta bir dəfə Hakimin yanında deyəndə oğlu yarızarafat-yarıgerçək:

-Ay ana, şükür Allaha, altı nəvən var. Elə üçü yanındadı. Nə qədər isteyirsən bax! - dedi.

-O nəvələrimin ata-anası var, onlardan sizə nə? Mən sizdən öz uşağınızın olmağını tələb eləyirəm.

-Hara tələsirik, ay ana, olacaq da-a! Qaçaqəç deyil ki!

-Vaxt gedir, bala, bir də gördünüz qocalmısınız!

-Düzələr, ay ana! Hər şey yaxşı olacaq.

Minayənin narahat olmağa və tələsməyə əsası var idi.

Gülzar Minayədən də çox uşaq arzulayırdı.

Gülzarın anası da bir neçə dəfə eyhamla qızına "nəyi gözləyirsiniz" demişdi.

-Ay ana, mən neyləyə bilərəm! - deyib Gülzar köksünü ötürmüştü.

"Bizi qisır düye lazım deyil!"

Minayənin bu sözləri namərd bıçağı kimi Güzarın sinəsinə sancıldı. Nəfəsi kəsilənə qədər ağladı. Hıçqıra-hıçqıra dərdini bildirdi.

-Hakim, qadan alım, gedək özümüzü həkimə yoxlatdırıq!

-Nə həkim, bizə nə olub ki?! - Hakimin acığı tutdu.

-Uşağa görə! İstəmirsən bizim də körpəmiz olsun?

Hakim sanki yuxudan ayıldı. Maddim-maddim Gülzara baxıb:

-Doğrudan a-a! Vaxt gedir. Yatıb qalmışq! - dedi.

Onlar həkimə getdilər. Laboratoriyyada Hakim Gülzara:

-Sən get analiz ver. Mən özümə arxayınam. - dedi.

-Hakim, ikimiz də analiz verək. Bura qədər gəlmüşik, biryolluq qoy ikimizi də yoxlasınlar.

-Mənə ehtiyac yoxdu. Sən özünü yoxlat.

-Hakim, papa canı, ikimiz də yoxlansaq yaxşıdır.

-Dedim sən özünü yoxlat. Mənə nə olub ki?! Pələng kimi oğlanam!

Gülzar naəlac qalib təkcə özünü yoxlatdı.

Laboratoriya həkimləri "iki gündən sonra gələrsiniz" dedilər.

İki il qədər ağır keçən iki gündən sonra Gülzar analizin cavablarını götürməyə getdi. O, tibbi müayinənin nəticəsini ona verilən kağızlardan təyin edə bilmədiyinə görə həkimdən dilcavabı soruşdu! Həkim:

-Narahat olma! Sənin ana olmaq üçün heç bir problemin yoxdur. Problem varsa ərində var. O da mütləq həkimə müraciət etməlidir. - dedi.

Hakim analizlərin cavabına bir neçə dəfə baxdı. Başı çıxmasa da yazılın rəyi o üz, bu üzə çevirə-çevirə, dönə-dönə "səndə hər şey qaydasındadı" deyə soruşdu.

Gülzar başını tərpətməklə təsdiq etdi. Hakim əlin-dəki kağızlara təkrar-təkrar baxdı. Onsuz da kağızda yazılın rəylərdən başı çıxmırıldı. Otaqda var-gəl edəedə:

-Qoy, bir Fazıl doxdura da göstərim. - dedi. - O, Ukraynada qurtarış institutu. Hər halda bizimkilərdən yaxşı bilər.

Fazıl həkim analizlərin cavablarına baxıb qətiyyətlə dedi:

-Tam arxayın ola bilərsən. Xanımında heç bir problem yoxdur.

tapım səninçün.

-Özün üçün tap. Mənə lazım deyil.

-Mənim varımıdır. Sən elə bilirsən mən Səidin yüz yetmiş manatı ilə dolanıram? Allah vurmuşdu onu? Qazandığı pul heç sigaretini görmür. Ağilli ol, bir yaxşı oğlan var. Pulu, maşını, düzəldim sənə, özün üçün yaşa! Həm adam kimi yaşayarsan, həm də uşaqın olar. Sənə nə olub ki, özgənin uşağına göz dikmisən? Mən deyən adamla görüşərsən, Hakimə də deyərsən öz uşağıımızdır. Nə biləcək?

-Mülkiyyə, bu söhbətin bir daş altda, bir daş üstdə. Mən atamın, qardaşımın namusunu tapdalatmaram. Bir uşaqdan ötrü ömr boyu ərimin qabağında gözükögəli gəzmərəm. Allah bilən məsləhətdi, istəyər uşaq verər, istəməz verməz! Mən sən deyən yolla getmərəm!

-Özün bilərsən! Minayənin zəhərli sözlərini götürərə-götürə yaşa! Ən yaxşı yolu bu idi. Öz uşağın olardı. Özgənin uşağına analıq eləməzdin, nə də minnət götürməzdin. Bir də Gülzar, yadında saxla, bu söhbəti ağızından qaçırtsan, qan su yerinə axar ha-a!

-Bilirəm, arxayı ol!

Bu söhbətdən sonra Mülkiyyə özünü o yerə qoymasa da, Gülzar bacardıqca ondan uzaq gəzirdi.

Nəhayət, vaxt-vədə yetişdi. Rəşidin arvadı dünyaya bir qız uşağı gətirdi. Ədəb-ərkanla onun şərəfinə şad-yanalıq düzəltildilər, sənədləri sahmana salıb körpəni Gülzarın qucağına qoydular. Qızın adını Çiçək qoydular. Gülzar qızına o qədər meylini salmışdı ki, elə bilirdi doğma balasıdır.

Aylar, illər keçirdi. Gülzar tükənməz ana qayğısı ilə Çiçəyini böyüdürdü. Cürbəcür paltaşalar alır, yeməyi-nə-içməyinə xüsusi fikir verir, tərtəmiz saxlayır, bir "balam" deyəndə beşi də "ağzından töküldürü!" Xoşbəxt idi.

Çiçək artıq məktəbə gedirdi. Məktəbdə ən təmiz və səliqə ilə geyindirilmiş uşaq olduğundan müəllimlər həmişə "anana halal olsun" deyirdilər.

Hakimin də işi yaxşı gedirdi. Yarmarkada - "tolkuçka" da deyirlər, - "yer pulu" yiğirdi. Əla dolanırdılar. Gülzar hər axşam Hakim yatandan sonra onun kostyumunu təmizləyir, şalvarını ütüləyir, köynəyini dəyişir-di. Yarmarkada, bəlkə də şəhərdə Hakim kimi səliqəli əyni-başı olan az kişi tapılardı. Yarmarkadakı satıcı qız-gəlinlər hərdən zarafatla deyirdilər:

-Hakim, qardaş, elə bil sənə yeddi arvad qulluq eləyir.

"Hakim qardaş" bir tutarlı söz tapa bilmirdi, bığaltı qımışib "hə də, biz beləyik" deyib ötüb keçirdi. Ən çox "sataşan" da Gülyə idi.

Yarmarkada hər gün eyni mənzərə təkrar olunurdu. Günortaya yaxın Hakim "toçkaları" gəzirdi: yer pullarını verin. Hamı da bir ağızdan deyirdi: "ay Hakim qardaş, qoy bir siftə eləyək də-ə!"

Günortadan sonra Hakim yenidən pul yiğməğə başlayırdı. Yarmarka böyük idi, yiğib çatdırmaq olmurdu. Hər satıcının yanında bir dəqiqliq çənə-boğaz vuranda vaxt gedirdi. "Yer pulu"nu əlində tutub hər "toçkanın"

qabağında dayanıb "filankəs xanım", ayrı söz demirdi, pulu göstərirdi və məsələ məlum idi. İşi çətin idi. Satıcıların çoxu "ağlayırdı", "atamın qoru haqqı bu gün alver olmayıb". Yalandan deyən də var idi, alveri az olan da. Amma "yer pulu" yiğilməlidir.

-Ay xanım, dədəmin pulu deyil ki, mən axşam "at-çot" verməliyəm.

Hakim də əl çəkmirdi. O, yaxşı bilirdi ki, satıcılar nə qədər "ağlasalar" da qazancları olmasa burda papağı günə yandırmazlar.

Gülyə isə heç vaxt onu incitmirdi. Hələ zarafat da eləyirdi:

-Nə çox pulun var, gəl yarı bölək!

-Qurbanı sənə!

-Elə bol dilin var. Qurbanı deyirsən, ortada da bir şey yoxdu.

-Nə olmalıdır ki?

-Ə, yeri-yeri, başa düşəndə gələrsən.

Hakim pulu alıb gedə-gedə "başa düşərəm, hələ nə yaşım var" deyirdi.

Gülyə onun dalınca baxıb ürəyindən keçirirdi: "nə yeməli pullardı".

Hakimin "yer pulu"na göz dikənlər çox idi. Çoxları gah açıq-aşkar, gah da zurna-balabanda Hakimi "qandırmaq" istəyirdi. Hakim də puldan ötrü "sinəsini müftə gülə qabağına" verənlərdən idi. Hələm-hələm qadına pul xərcəlməzdi. Hakim söz atan qadınların fikrini göydə tuturdu. Ürəyinə yatanlara girişə bilmirdi. Onların hamısının "adamuşka"sı olduğunu bilirdi. Ürəyinə yatmayanlara da pul xərcəlmək istəmirdi.

Gülyanın ətlı əndamı, iri döşləri onu "dartırdı". Onunla təmasda olanda hərarəti qalxırdı. Gülyə ölmüş də elə bil onunla məzələnirdi, hərdən-birdən bir bəhanə ilə, guya təsadüfən ona sürtünüb şirnikləndirirdi. Söz arası deyirdi:

-Qiymadın də-ə, yarmarkanın pullarından bir qonaqlıq verməyə! Yaman bərksən ha-a! Daş parçasısan! Mən olsam sənin kimi simicilik eləmərəm.

-Yəni belə ürəklisən?

-İnanmırsan?

-İnansam nə olasıdır? Guya qonaqlıq verəcəksən?

-Niyə vermirəm, ağlın özünə getməsin?

-Deyərsən, eləməzsən!

-Nə vaxt istəsən, gözüm üstə yerin var!

-Ərin bilsə nə deyər?

Hakim bilirdi ki, Gülyanın əri yoxdur. Dediyiñə görə, çoxdan boşanmışdır. Özünü elə göstərirdi ki, guya bilmir!

-Mən subay, azad bir qadınam.

-Bəs subay, azad bir qadın ola-ola məni, evli və azad olmayan bir kişini niyə evinə dəvət edirsən. Demirsən qonşular görər?

-Əvvəla, qonşuların nə işinə qalıb? İkincisi də azad olmayan bir qulu buxovdan qurtarmaq istəyirəm. Həm qul görər azadlıq nə olan şeydi, həm də mən savab yiyəsi olaram!

-Başa düşdüm!

-Axır ki, başa düşdün! Axşam gözləyəcəm.
 -Elə bu axşam?
 -Elə bu axşam! Gözləyəcəm!
 Gülya "toçkasını" bağladı. Hakimin hansı "toçkada" olacağımı biliirdi. Həmin "toçkanın" yanından keçəndə:
 -Qızlar, hələlik, mən getdim, salamat qalın. - dedi.
 Bu Hakimə "mesaj" idi.

Gülya gedib yaxşı bazarlıq elədi. Özünə bir şampan şərabı, Hakimə isə "bərkgedən" araq aldı.

Yarmarkanın bağlanmağına hələ iki saat qalırdı. Sonra da Hakim bir saat ərzində pulları təhvıl vermək üçün ləngiyəcək, yəqin ki, şəflə çayxanada bir az da vaxt öldürəcəkdi. Gülyanın qonaqlığa hazırlaşmağına kifayət qədər vaxt olacaqdı. Süfrə hazır olandan sonra Gülya Hakimə zəng vurdu:

-Mən hazırlam.
 -Sənin doğru sözündü?
 -Ağciyər olma! Mənim sözüm sözdür! Saat neçədə gəlirsən?

Hakim saatına baxdı. Əvvəl-əvvəl çəşib qalmışdı, bilmirdi nə desin. Bir az fikirləşib:
 -Gedim yuyunum, gəlim. Nəsə almaq lazımla olacaq?
 -fikrini bildirdi.

-Heç nə lazımlı deyil. Gəl, sonra bir şey lazımlı olarsa, həll edərik.

"Bu lap gerçəklədi. Elə bilirdim zarafat eləyir. Başı batmış necə oldu ki, məni razı saldı?"

Hakim öz-özünə danışındı elə bil: "Gülzar bilsə necə olacaq. Bəlkə heç getməyim. Getməsən də Gülya ayrı şey fikirləşəcək. Bəs evdən nə adla çıxm?"

İndiyə qədər bir neçə dəfə "sappa-suppa" vurmüşdu. Ona elə gəlirdi ki, Gülzar heç nə hiss eləməmişdi.

Hakim evə gəlib "yaxalandı". Üzü təmiz idi, ətləndi, onsuz da səliqəli idi, əyin-başına diqqət yetirdi. Gülzar onun kostyumunun yaxasını, ciyinini guya təmizləyirmiş kimi sığalladı. Hakimin hara getdiyini soruştadı. Heç vaxt soruşturdu. Bu illər ərzində həlləm-qəlləm işlərini hiss eləsə də üzünə vurmurdu. İndi də qapıdan çıxanda "Gec gələcəksən" deyə dilucu soruşdu. Çiçək də.

-Ata, tez gəl, gözləyəcəm. - deyəndə Hakim qızın başını sığallayıb:

-Baş üstə qızım. - dedi. - Çalışaram!
 ...Gülya elə zənn edirdi ki, çox layiqli süfrə açıb. Hakimin gəlisiğini gözləyirdi. Qapını açıq qoymuşdu, tez-tez qapının ağızına gəlirdi. Nəhayət, Hakim gəldi. "Bu üzündən baxanda o üzü görünən" xalatda onu qarşılayan Gülyadan xoş ətir otağa yayıldı. Gülya gözlənilmədən Hakimi qucaqladı ve başını onun sinəsinə qoyub piçilti ilə "xoş gəlmisən" dedi. Qeyri-ixtiyari onu qucaqlayan Hakim də Gülyanın ətirli saçlarından öpüb "sağ ol" dedi. Onlar bir-birlərinə "sarmaşmış" formada stola yaxınlaşdırıllar.

-Əməlli-başlı əziyyət çəkmisən ki?
 -Nə əziyyəti var? Əsl əziyyət indən sonra başlayacaq.

Gülyanın nə demək istədiyini Hakim dərk eləmək

iqtidarında deyildi. Əməlli-başlı həyəcanlanmışdı. O, divana tərəf getdi və oturdu. Gülya dərhal onun dizləri üstündə oturub boynunu qucaqladı:

-Elə bildim gəlməyəcəksən!
 -Gəlməsən neyleyəcəkdin?
 -Sabaha qədər gözləyəcəkdir və... ağlayacaqdım.
 Gülya özünü kövrəmiş kimi göstərdi. Səriştəsi var idi. Üzünü Hakimin üzünə söykəyib onun əlindən tutdu. Sığallaya-sığallaya sinəsinin üstünə qoydu:

-Sən birinci kişisən ki, evimə özüm dəvət eləmişəm. Yəni, təşəbbüsü özüm göstərmmişəm.

-Təşəbbüsünə quzu kesim!
 Gülya Hakimin dizinin üstündən düşdü onun iki əlini əlinə alıb divandan qaldırdı. Bərk-bərk qucaqlayıb süfrəyə dəvət etdi?

-Yeyək döyək, yoxsa döyək yeyək?
 Hakim, əlbəttə "Yeyək döyək, yoxsa döyək yeyək" məsələnin mahiyyətini dərk eləmək iqtidarında deyildi. Gülya da kimdənsə eşitmışdı. Məzmununu heç özü də yaxşı bilmirdi.

Onlar süfrəyə düzülən təamlardan asta-asta yeyəyə gündəlik məsələlərdən danışırdılar. Əsas söhbət yarmarkan, oradakı adamlardan, alverdən idi. Gülya Hakimə araq, özünə şampan sürürdü. Əməlli-başlı içirmiş, kefi kökəlmışdı. Hər ikisi şənlənmişdi, dilləri yavaş-yavaş topuq vururdu. Özlərinin ən yaxşı cəhətlərini, xarakterlərini göstərməye çalışırdılar. Gülyanın gözləri xumarlanırdı. Hər halda Hakimə belə görürdü. Əlbəttə, Gülya Hakimi evinə qarnını doydurmağa çağırıbmışdı. Hakim də nəyə geldiyini yaxşı bilirdi!

...Onlar intim əlaqələrini yekunlaşdırıldılar, bir daha əvvəlki hərarətlə olmasa da öpüşdülər, qucaqlaşdılar. Hakim əlini cibinə salanda Gülya onun fikrini başa düşdü:

-İnciyərəm. Mən səni qonaq eləmişəm. Vaxt gələr, sən də qonaq eləyərsən!

-Yox, sən bu qədər xərc çəkmisən, mən razı olram ki...

-Narahat olma. Ərzaq dükənində işləyən qızlar tanışdırılar. Demişəm maaşımı alan kimi borcunuza qaytaracağam. Sağ olsunlar, sözümüz yerə salmadılar!

-Sən bu şeyləri nisyə almışan?

Gülya nazlandı:

-Yaxşı, yaxşı, sənlik deyil. Sən get, daha gecdir.

-Ayib olsun sənə! Nisyə ərzaq alıb mənə qonaqlıq verirən! Məgər biz kişi döyüllük? - Hakim bunu deyib bir yüzlük çıxartdı, stolun üstünə qoydu. - Bir də heç kimdən nisyə mal alma! Nə vaxt pul lazım olsa...

Gülya ona sözünün dalını getirməyə imkan vermedi. Dodağını dodağına yapışdırıldı...

Bu onun təşəkkür əlaməti idi.

Gülya, "nisyə almışam" sözünü bilərəkdən dedi və "nömrəsi" işə yaradı. Hakim ayrılanda onu bir daha öpüb:

-Belə mənalı axşam üçün çox sağ ol! - dedi. - Ümid-varam ki, sonuncu olmayıacaq.

Gülya gülümşəyərək:

-Bu hələ başlangıçdır. - cavab verdi.

...Yarmarkada sanki hər şey adı qaydasında gedirdi. Səhər tezdən satıcılar şaqqlıtlı ilə "toçka"ların "qatlanan dəmir örtüklərini" - qapılarını açır, malları piştaxtaya düzüb "turetski", "kitayski" malları tərifləyə-tərifləyə gəlib-gedən müştəriləri alverə həvəsləndirirdilər.

...Yenə hamı "siftə" eləməyini gözləyəcək, yenə Hakim gəlib "yer pulu" istəyəcək, yenə qonşu olan "toçkaların" satıcıları qeybətlərini qıracaq... yenə...yenə... yeknəsəq günlər...

...Gülzər Çiçək balasını oxşaya-oxşaya məktəbə yola salacaq. Hakimin səliqə-səhmanına fikir verəcək, çayını süzüb şəkər tozunu stekana töküb qarışdıracaq. Hər səhər olduğu kimi müxtəlif, "zaftrak"lar süfrəyə düzəcək. Hakim gedəndən sonra isə öz sevimli peşəsi ilə məşğul olacaq. O, yaxşı, tanınmış dərzi idi. Daimi müştəriləri var idi.

Dəyişən tekçə Gülyanın əhval-ruhiyyəsi idi. O, çox şad və kefi kök görünürdü. Əvvəlkindən də şən olmuşdu. Deyib-gülməyindən, zarafatından qalmırdı. Ətrafindakılar: "Ölməmiş yenə ipdə oynayır, yəqin yenə kimisə caynağına keçirib" deyirdilər.

"Oğurluqla filan şey qırx gün çəkər" deyiblər. Yarmarkadakılar Gülya ilə Hakimin davranışlarından qırx gündən də tez şübhələndilər. Burada "quşu göydə gözündən vuranlar" var idi. Arada bir-birlərinə göz vurub: "bunlar deyəsən qoçu qatıblar" deyirdilər. Yavaş-yavaş söz "toçkalardan-toçkalara" yayıldı.

Günlərin bir günü Gülya yarmarkadakılara dəvətnamə payladı. Oğlunun "kiçik toy" məclisine dəvət edidi.

...Yaxşı məclis düzəltmişdilər. Məşhur ifadədə deyildiyi kimi "birinci skripkada Hakim çalırdı". Necə deyərlər, Hakim qol-qanad açmışdı. Tez-tez "can-cana" mahnisini sıfariş verib süzürdü. "Çörəyi qulağının dibinə yeməyənlər" bir-birlərinə göz vurub qımışıldılar. "Yaşa Hakim, yaşa Gülya" deyə ortalığı daha da qızışdırıldılar. Toydan sonra da dedilər ki, bütün xərci Hakim çəkib.

-Hələ harasıdı, Gülya onu iliyinə qədər sümürəcək!

-Gül kimi arvadı, uşağı var! Necə oldu ki, bu tülküyə ilişdi.

-Gülyanın yağılı dili çox Hakim kimiləri mumə döndərib.

Artıq xeyli vaxt idi Hakim Gülyanın yanına gəlib-gedirdi. Daha həmin həvəs, həmin temperament qalmamışdı. Daha doymuşdu elə bil, Gülyanın həmişəki canfəşanlığına Hakim ilk günlərdə və aylardakı ehtirasla yanaşa bilmirdi. Yavaş-yavaş aralanmaq haqqında düşünür, xərcəldiyi pullara hayifi gəlirdi. Elə həmin günlərdə bir bəhanə ilə, Gülyanın könlünü qırmamaq şərtilə "ayrılmağın onun üçün nə qədər çətin olacağını" etiraf edə-edə, təəssüflənə-təəssüflənə fikrini Gülyaya bildirməyə münasib məqam axtarırdı.

Gözləmədiyi bir xəbər onun bu düşüncələrini tamam alt-üst elədi. Növbəti görüşlərində birində Gülyaya əzilib büzülə-büzülə, bir az da qəmgin halda, "işin"

şirin yerində Hakimə:

-Sənə bir söz demək istəyirəm, bilmirəm nə reaksiya verəcəksən? - dedi.

-Nə söz?

-Bilirsən, deməyə də utanıram. Həkimə getmişdim.

-Niyə, nə olub ki?

-Hakim, gəl açıq danişaq. Mən sənin arvadını görmüşəm, yaraşıqlı qadındı. Sənə də necə qulluq edir, el-aləm görür. Demək istəyirəm ki, xəyanət eləməli qadın deyil. Sənsə...

-Bilirəm, Gülyə! Mən xəyanət eləmək məqsədilə ora-bura qaçmırıam. Mən uşaq istəyirəm. Gədə-güdənin ironiyalı atmacaları mənim bütün varlığımı sarsıdır. O, isə mənə uşaq bəxş eləyə bilmir. Mən bütün var-yoxumdan keçməyə hazırlam. Təki mənim öz övladım olsun. Allah bunu mənə qismət eləmədi.

-Öz uşağın ola bilər, əgər istəsən!

-Deyirəm var-yoxumu verməyə hazırlam, sən də deyirsən istəsən.

-Hakim, sənə deyirəm, həkimə getmişdim. Axundova dedi ki, vaxtından keçib. Ürəyim-zadim bulanırdı. Özümü narahat hiss eləyirəm. Həkim dedi ki, iki aylıq uşağı var. Ele onu demək istəyirdim ki, bir az pul lazımdır, gedim təmizlətdirim. Həkim dedi ki, vaxtında eləməsən, sonra gec olacaq.

Hakim ayağa qalxdı:

-Sən nə danişırsan? Uşağı qalmışan?

-Hə! - Gülyə güya günah eləmiş adamlar kimi başını aşağı salladı. - İndi bir az pul lazımdır, gedim vaxtında təmizlətdirim.

Hakim az qala qışqırı-qışqırı:

-Uşaq?! Uşaq?! Kimdəndi? - deyə-deyə Gülyanın üzünü baxırdı.

-Kimdən olacaq? Səndəndi! Mənim həyatımda səndən başqa kişi var?

Hakim Gülyanı qucağına basdı. Üzündən, gözündən o qədər öpdü ki, Gülyə lap tentidi. Hakim əl çəkmək istəmirdi. Onu duz kimi yalamağa başladı. Dodaqlarından boğazına, boğazından sinəsinə, göbəyinə qədər yaladı. Köbəyindən aşağılara doğru yalayanda Gülyaya xoşhallanmağa başladı. İsteyirdi...

Lap çox istəyirdi ki, Hakimin dodaqları lap "dərinliyə" qədər getsin. Gülyə məst olurdu. Birinci dəfə idi belə iyrənc şəkildə çılgınlığını göstərən kişiyə rast gəlirdi. Ona ənənəvi "qaydadən" kənar intim əlaqədə olmağa məcbur eləyən nanəciblərə də rast gəlməşdi. Amma belə kişilik ləyaqətini alçaldanı birinci dəfə göründü. Bununla belə aldığı həzdən məmnun qalmışdı.

-Bəsdi, Hakim, çox aşağılara enmə. - deyib nazlanmağa başladı. - Utandırırsan məni.

-Sənin aşağılarını da yeyim, yuxarılarını da. Mənə düzünü de. Mən düzmü eșitdim? Sən uşağı qalmışan?

-Hə, uşağı qalmışam!

-Bir də de!

-Mən uşağı qalmışam.

-Bir də de ki, səndən uşağı qalmışam. Möhkəmdən de!

-Yaxşı də-e! Uşaqlıq eləmə!
Hakim sevincindən bilmirdi nə desin, neyləsin!
-Sən indi neyləmək isteyirsən? Uşağı təmizlətdirmək fikrin var?
-Bəs neyleyim? Camaat bilsə, mənə nə deyər? Bic uşaq doğmaliyam? Mən bunun adını nə qoyaram?
-Bunun adını mən qoyaram. Mən sənə qurban olaram. Nə həkim, nə zad, nə təmizlətdirmek? İllərdir mən uşaq həsrəti çəkirəm, sən də deyirsən təmizlətdirim! Bu şad xəbərinə görə sənə bir cüt brilyant sırga! Necədi səninçün?

-Sözdü, deyirsən də!
Hakim onu yenidən bağıra basdı, öpüşlərə qərq elədi. Hakim, bəlkə də, ömründə bu qədər sevinməmişdi. O, get-gedə Gülyaya daha çox bağlanırdı. Hər axşam bir yerdə olurdular. Hakim Gülyanın qarnını sığallayırdı, öpür, "balamı sığallayıram, öpürəm" deyirdi. Gülya isə bu "sevgi, məhəbbəti" daha da dərinləşdirmək üçün deyirdi:

-Mən bic uşaq doğmaq istəmirəm, Hakim! Bir çarə tapmaq lazımdır.

-Nə çarə?
-Rəsmi qaydada evlənmək, ya da mən uşağı saldırmaq məcburiyyətindəyəm.

-Evlənək, burda nə problem var ki?

-Bəs o?

-O mənlikdir!

Hakim gecələr öz evinə gəlirdi. Gülzər ərinin ondan soyuduğunu qadın həssaslığı ilə dərk eləmişdi. Ötəri olacağını zənn edirdi.

"Cıdanı çuvalda gizlətmək olmaz" deyiblər. Doğrudan da bir gün cida çuvalı deşdi. Gülzərin müştərilərdən biri elə-belə, söz-gəlişi Hakimin onunla necə davranmasını soruşdu:

-Vallah, ay Gülzər, mən imanımı itirə bilmərəm. Deyirlər Hakim "tolkuçkada" biri ilə oturub-durur. Adamın inanmağı da gölmir.

-Kim deyir?
-Eşitmışəm.
Gülgəzər heç nə demədi. Başqa adamdan da eşitmışdı. Araya söz qatıb ayrı şeydən danışmağa başladı.

"Yer qulaqlı olar" deyiblər. Ordan-burdan xəbərlər Gülzərin qulağına çatırdı. Daha gözləməyin mənası yox idi. Hakimdən soruşmağı qərara aldı:

-Hakim, eşitmışəm ayrı arvad saxlayırsan. Allah xeyir versin. Niyə bəs məndən gizlədirsin?

-İndi ki, eşitmisən, daha gizlətməyin mənası yoxdur. Bəli, mən ayrı arvad saxlayıram. İncimə, Gülgəzər, bu illər ərzində mən sənin xətrinə dəyən bir iş görməmişəm. İndi də istəməzdəm, amma... sən mənə uşaq bəxş eləyə bilmədin. Üstəlik günahı mənim boynuma qoydun. Mən sübut eləməliydim ki, günah məndə deyil. O qadın məni ata eləyəcək.

-Hakim, mən də sənin xətrinə dəymək istəmirəm. Amma sən məcbur eləyirsən. Özünü aldatma. O qadın sənə yalan deyir.

-Niyə yalan deyir? Həkimdə olmuşuq.

-Hakim, el-aləm bilir ki, sənin uşağın olmayacaq. Atan-anan da, qardaşların da yaxşı bilirlər ki... sənin problemin var. Özün də yaxşı bilirsən. "Uşağım ola-caq" deyib özünü gülünc vəziyyətə qoyma. Uşaq istəyirsinə, varımızdı! Çiçək kimi balamız var!

-Mən istəyirəm öz balam olsun.

-Hakim, mən səni sindirmaq istəmədim. O qadının getdiyi yolla mən də gedərdim, heç xəbərin də olmadı. Mən sənin namusunu tapdalamadım.

-Bütün bu söhbətlər mənasızdır. İndi özünə bəraət qazandırmağa çalışma! Sən məni ata eləyə bilmədin. Üstəgəl qardaşımın balasını da sənə görə ata-anasından ayırdılar. İstəyirsin ayrılmayaq. Ciçəyin xatırınə səni də saxlayaram. Naharat olmaya bilərsən, sizə əvvəlki kimi, ondan da yaxşı baxacam. Amma mən öz doğma balamın yanında olmaq istəyirəm.

-Necə istəyirsin, elə də elə, Hakim. Bizim ailə həyatımız burda bitdi. Mən bundan sonra bir saniyə də sənilə bir yerdə olmaq istəmirəm. Heç ağlayıb sənə yalvaran da deyiləm. Hara istəyirsin get. Coxdan bilirdim sənin başqa qadınlarla görüşdüyü. Sadəcə özüm üzə vurmurdum. Deyirdim nə vaxtsa səhvini başa düşərsən. Sən də belə başa düşdün. Mənim heysiyyatımı tapdalayıb bir küçə qadının ayaqları altına atdır. Get! Mən öz balamla sənsiz də yaşaya bilərəm. Çıx get, bir də ayağın buralara dəyməsin.

...Həmid kişi məsələni biləndə xeyli təəccübləndi. "Nə oldu birdən-birə, səkkiz ildi uşaq olmurdu. İndi nə möcüzə baş verdi".

O, Fazıl həkimin yanına getdi.

-Fazıl, ay oğul, biz bir-birimizi yaxşı tanıyırıq. Gərək mənə düzünü deyəsən. Özün o vaxt mənə demişdin ki, Hakimin ata olmaq ehtimalı sıfırdır! Necə oldu bəs?

-Həmid dayı, vallah, mən sənə yalan danışmamışam, aparat nə göstərib, mən də onu demişəm. Ola bilər mən səhv eləmişəm, ola bilər aparat səhv göstərib. Hər halda Allaha şükür, Allahın əlində nədir ki, istəsə uşaq da verər, nə də desən verər. Allahın işinə qarşı bilmərik. Uşaq olur-olsun, burda qorxulu nə var ki?

-Ay oğul, məsələ qorxmaqdə deyil, camaatin ağızını yiğə bilməyəcəyik! Uşaq ayrı qadindandır.

-Ay kişi, camaatin nəyinə lazımdı. Allahın əlində hər şey mümkündü. Narahat olmağa dəyməz! Camaatin dərdi-azarı elə Hakimin uşağının olub-olmamağıdır?

Minayə Həmid kişiye əvvəlki illərdən də betər "bozardı".

-Sənə demirdim bu "qısır düye" bizi aldadır? Gör-dün, Allaha qurban olum, haqq, ədalət yerini tapdı. İndi onu elə ilim-ilim itirim ki! Çərhəya ayqır at kimi üzümə dururdu.

-Arvad, özündən çıxmə! Hələ bilmək olmaz məsələ nə yerdədi! Axırı nə olacaq, hələ bəlli deyil.

-Nə olasıdır? Boşansın, vəssalam. Uşağı da əlindən alıb ata-anasına qaytaracağam. Sən deyəndə ki, mənim uşağımda heç bir problem yoxdu, sən də onun, o

həyəsizin tərəfini saxlayırdın.

Minayə Rəşidlə arvadını çağırıb hökm verdi:

-Gedin uşağınızı götürün, gəlin!

Həmid kişi dünyagörmüş, ağıllı adam idi. Gəlib evdə Hakimin sevinclə, hay-küylə "mənim ayrı qadından uşağım olacaq" deyib tərbiyəsizlik eleməsinə də bərk hirslənmişdi. O, inana bilmirdi ki, doğrudan da Hakimin uşağı olacaq. Amma şübhəsini də dilə götirməyə ar eləyirdi. Rəşidi yanına çağırıb:

-Hələ tələsmeyin, bala. - dedi.

Mülkiyyə fürsət tapan kimi Gülzarın yanına getdi.

-Gördün, ay malbaş! Sənə deyənde ki, özünə uşaq qazan, namusdan, qeyrətdən danışındın. Gördün nə təhər səni yarı yolda boynuburuq qoydu? Küçənin bir lotusu gördün necə aldatdı onu? Halal ərinin əlindən aldı. Bu "ölü qoyun"da elə bilir uşaq bundandı. Bunların çoxusunda sonsuzluq ırsıdır. Sən elə bilirsən... - İstədi desin ki, mənim uşaqlarım Səiddəndi? Tez də sözünü çevirdi. - Hələ uşağı səndən alacaqlar. Minayənin özündən eşitmışəm. Başına çarə qıl.

Rəsmi şəkildə ayrılmalar da Hakimlə Güzarın ailə həyatlarına son qoyulmuşdu. Güzar boşanmaq haqqında məhkəməyə ərizə yazdı. Üç aydan sonra ayrıla-caqları labüb idi.

Məhkəmə iclaslarında əsas mübahisə Çiçəklə bağlı oldu. Minayə və uşaqları qızı Güzarдан almaq barədə iddia qaldırdılar.

Güzar dedi, ölsəniz də uşağı sizə verməyəcəm. Neçə ildir əziyyət çəkirəm, gecəmi, gündüzümü buna həsr eləmişəm. İndi ayılrınsınız? Öz doğma qardaşının uşağına baxmadı, indi yoldan ötənin uşağına baxar! Getsin baxsin. Mən sizə uşaq verən deyiləm. Dünya dağılısa da vermərəm!

Minayə də hökmələ danışdı.

-Sən kimsən? Əziyyət çəkib uşaq doğmusan, uşaq doğan idin bu səkkiz ildə doğardin? Qatr kimi sonsuz ölücəksən!

-Onu oğlundan soruştarsan! Soruştarsan ki, səkkiz il də mən niyə doğmamışam?

Güzarın valideynləri məhkəmədə bircə söz dedilər:

-Günah bizdədi. Bizə sizin oğlunuzun kişilik qüdrəti olmadığı məlum olan kimi qızımızı ayırmalı idik. Onda ayırsayıq, indi sizin kimi nanəciblərdən bu sözləri eşitməzdik.

Minayəgil Çiçəyi nə qədər dilə tutsalar da qız dediyindən dönmədi.

-Məni mamamdan ölüm də ayıra bilməz. Ölsək də bir yerdə ölücəyik.

Minayə hırsından partlayırdı:

-O sənin maman deyil, anan Minirədi, atan da Rəşiddi. Sən onların qızısan, bu qatırın qızı deyilsən. Bundan sənə ana olan deyil.

Çiçək Güzarın qucağına daha bərk sığındı. Minayə:

-Çərhəya, gör, qızı nə təhər öyrədibse onun sözünü deyir. - deyib hikkəsini boğa bilmirdi.

Gülzar Minayə ilə söz güləşdirməyi özünə rəva bilmirdi. Onsuz da bilirdi ki, məhkəmə qanuni yolla qızı Güzarada saxlayacaq. Ciçəyi də götürüb valideynləri ilə evə gəldi. Alimentdən imtina elədiyi barədə də məhkəməyə yazılı surətdə məlumat verdi.

Üç aydan sonra tərəflərin boşanması haqqında məhkəmə hökm oxudu.

Gülzarın məhkəməyə ərizə verdiyini biləndən sonra Gülyanın vicdanı "oyanmışdı".

-Hakim, mən başqalarının bədbəxtliyi üzərində xoşbəxtliyimi qura bilmərəm.

Gülyə "kitab cümləsi" deyib Hakimin üzüne baxdı.

-Mən də başqasının xoşbəxtliyi üçün sonsuz ölə biləmərəm. Hər qoduq-quduq mənim yanımıda "oğlum, qızım" deyəndə elə bilirom mənə sataşırlar. Ona görə də mən bu qınağı üstümdən götürməliyəm. Rəsmi qaydada ondan ayrılib, rəsmi qaydada da səninlə ailə quracam!

-Bir məsələ də var. Sən Arizi öz adına yazdırarsan?

-Yazdıraram. Amma Arizin atası gəlsə, necə olacaq?

-O, gəlməyəcək!

-Nə bilirsən?

-Bilirom. Onun orda arvadı var. Bir uşaqlı rus qadının yanına girib. Dediyinə görə, ondan da uşağı olub.

-Hardan bilirsən?

-Arvadı bura gəlmİŞdi. On gün də mənim yanımıda qaldı, bizim evdə!

-Bu necə olur?

-Beləcə... qardaşım oğraşla Rusetdə bir yerdədir. Qardaşım məktub yazmışdı ki, bacı Nataşa bizə lazımlı adamdı. Ona yaxşı qulluq elə. Ərin də, mən də ona möhtacıq. O olmasa biz pul qazana bilmərik.

-Sonra?

-Sonrası da budur. Ayrıldıq. O, daha bura gəlməyəcək. Narahat olmaya bilərsən! Biz xoşbəxt yaşayacaqıq.

...Gülyə Hakim üçün bir oğlan doğdu. Minayənin sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Həmid kişinin etirazına baxmayaraq uşağın adını Həmid qoyular. Həmid kişinin qaşqabağı açılmırdı. Fikrindən, xiffətindən ürəyi xəstəlik tapmışdı.

Hakim oğlunun şəklini cibində gəzdirir, dost-tanışa, qohum-əqrəbəya göstərib: "görün mənə oxşayır mı?" - deyə soruşturdu. Kimi deyirdi "oxşayır", kimi deyirdi "hələ balacdı, uşaq deyişir tez-tez".

Uşaga bər-bəzəkli "kolyaska" almışdır. Həyətdə bacada gəzdirirdilər. Gülyə həyətdə hamı ilə rastlaşmağa, səhbət eləməyə hazır idi. Təkcə qonşu binada yaşayan Rəhimlə rastlaşmaq istəmirdi. Əclaf gədə hər dəfə Gülyanı görəndə yaxınlaşır, qımışib:

-Daha uşaq istəmirsən? - deyir, atmacalarından qalmırıdı.

-Sinənə gülə dəysin sənin. Kişiliyin olsun. Danışmışdıq axı! Lazım olanda deyəcəm!

Rəhim bic-bic gülüb aralanırdı.

May, 2017, Xirdalan şəhəri

XATİRƏ RƏHİM BƏYLİ

XATİRƏNİN SÖZ BOXÇASI

Üzü o tərəfə, könlü bu yana,
Ay iki arada qalan ey, salam.
Yıqval tərsə düşüb, yol düz gəlməyib,
Ürəyi həsrətdə solan ey, salam.

Gəzir aralıqda qatı duman, çən,
Eh, nə bu mən mənəm, nə də o sən sən.
Ürəyim eşitdi ürəyin verən
Allah salamını... Salam ey, Salam!

Hər açılan sabah sabah olmur ki,
Quruca bir salam günah olmur ki...
Hər qəlbin salamı, Segah olmur ki,
Ürəyim inlədi: "Balam ey..." Salam

Eh gələrsiz gəldi bu gidi gərdiş,
Ürək dərd çəkməyi eylədi vərdiş,
Salamın qurusun, salamsız dərviş,
Eylədin ruhumu talan ey... Salam

Bir sözüm var ürəyimdə, deyimmi?
Eşqin mənim ürəyimdə xal oldu.
Mənim sözüm səndən sonra dil açdı,
Sənin sözün məndən sonra lal oldu.

Yalan oldun, günahlara büründün,
Duman oldun, zirvələrə süründün.
Güz-günəşim, hərdən-hərdən göründün,
Naçar könül həsrətinə qul oldu.

Üz çevirdin gedər-gəlməz yollara,
Könül verdin könlü qara qullara.
Miskin könül düşdü qanlı çöllərə,
Ümidlərim yanıb-yanıb kül oldu.

Suç işlədin, Tanrı keçmir suçundan,
Tükənmisən, ruhun ölüür acıdan.
Ayrı düşdün aşiqlərin köçündən,
Qəlbin gəlib-gedənlərə yol oldu.

Hansı inam çekib soydu dərini?
Yüz də soyul, dünya düzəlməz belə.
Nə qədər yalvardım: "Nə olar, şair,
Ölümə gedirəm, məni vəsf elə..."

Nədi təzə eşqlər, təzə sevgilər,
Bir dəfə ayrılar can cismindən...
Yoxsa sevgin köhnə paltardı sənin,
Ruhun təzələnir soyulduqca sən?

Sənin inamını kim ciliklədi,
Mənim inadımı kim hörüb görən?
Adın ürəyimdən soyulmur, neynim,
Görəm necə qopur can cismindən...

Adın ürəyimə dəridi, şair,
Soyub qurtarmayıb gözlərim hələ...
Vallah, ayrılıq da ölümdü, şair,
Gel ölümə, gedirəm, məni vəsf elə..."

Hicran mənim çox qanımı içibdi,
Ürəyimdə dərin yara açıbdi.
Ta sevgidən, məhəbbətdən keçibdi,
Adın kimi bir şeytan var içimdə!

Bu hiss çılgın bir körpədi, mən dayə,
Ta dözmürəm bu zülmə, bu cəfaya.
Sədaqətə, etibara, vəfaya,
Dəli kimi bir üsyan var içimdə!

Yar dediyim etmədisə inayət,
Nəyə lazıım bu dözüm, bu dəyanət?!
Oyan daha, xəyanət, ah xəyanət!!!
Qırılmışam, qana qan var içimdə!!!

Aldadıldım, tükənmişəm, yox sözüm,
Ürəyimdə ziyan oldu çox sözüm..
Kəndir əlim, zəhər dilim, ox sözüm,
Bir cəhənnəm, bir zindan var içimdə.

"Bu yargandan o yargana dön" - deyir,
Cəhənnəmin atəşinə "sən!" - deyir.
Ölür, itir, qalxır yenə "sən!" - deyir,
Xatirətək bir nadan var içimdə!

Ürəyim sizlayır səsindən ötrü,
sözünün acısı eynimə gəlməz.
Səsin də dünyanın keyfinə gedir -
bircə yol hərlənib bu qəmə gəlməz.

Hər sabah çarmixa çəkilər ahım,
"Ən-əl-sən" demişəm, bumu günahım?!
Adına bir ölkə qurmuşam, şahım!
Bəs nədən... insafın ölkəmə gəlməz?!

Yıxıb inancları, danıb dinləri,
sevginin canına saldın cinləri.
Ruhumun o xilas göyərçinləri
nə çağrışa baxmaz, nə dənə gəlməz.

Adına doğulub sevgim, hər nəsə...
Ürək sına-sına, dil əsə-əsə...
Bu dəfə sevdiyi rəhmə gəlməsə,
bu can bu cahana... eh, yenə gəlməz.

*"Bizim üçün xeyir-dua
Qılanlara salam olsun..."*

Yunis İmrə

Doğulub bir məlek kimi,
kövrək qəlbə ləçək kimi...
Məhəbbəti çıçək kimi
solanlara salam olsun!

Küyə gedib, felə düşüb,
eşqi əldən-ələ düşüb,
yorğun ruhu yola düşüb
qalanlara salam olsun!

Kim gedir yolu sonacan -
ona qurban bu baş, bu can!
Həsrətdən ürəyi şan-şan
olanlara salam olsun!..

Tale qoymadı görəsən
İçimdəki o şən qızı.
Sən görəndə bəxt döymüşdü
O gülüşü gülşən qızı.

Qorxdun gözündəki yaşıdan,
Oxumadın onu başdan.
Sən görəndə ehtiyacnan,
Savaşan, döyüşən qızı.

Vurdumu ALLAH sərindən,
Sındımı incə yerindən,
Kim saldı ki nəzərindən,
O gözündən düşən qızı??!

Qəlbini ALLAHla düz tut,
Nə xeyri, unutma, unut
O gözləri qara bulud,
O ürəyi şışən qızı...

Xatirə də baxdı, keçdi,
Ömür keçib, gördü, gecdi,
Bir ağlağan ömür seçdi
O sevincək, o şən qızı.

O gülüşü gülşən qızı.
Əşyar sözüylə yarının
Gözlərindən düşən qızı,
Göz yaşı içində axıb.

O ürəyi şışən qızı,
O bağrı bişən qızı...
Oxumadın onda başdan
Bəxtiylə döyüşən qızı...

Açıldı tilsimi bu sərr ömrümün.
Alındı havası bu kür ömrümün.
Bu azad ömrümün, bu hürr ömrümün
bağlandı bərəsi, bəndi... tükəndim.

Gərildi qarşımıda yoluñ haçası.
Sındı xəyalımın rəssam firçası.
Tutuldu könlümün yolu, küçəsi,
uçuldu şəhəri, kəndi... tükəndim.

Qatlandı dizləri gərdişimin də.
"Haqq" deyib bağiran vərdişimin də.
Ürəyi titrədən gülüşümün də
tükəndi şəkəri, qəndi... tükəndim.

Arzumun üzünə sökülmədi dan.
Qaldı, yerdə qaldı, ah, bu nəhaq qan!
Yedi ürəyimi, yedi bu hicran,
tükəndi, tükəndi, indi tükəndim.

Elə uzaq etdin onda yaxını,
bir də aşammadım hicran dağını.
Qaldırıdı ürəyim ağ bayraqını,
ta başım sinəmə endi... tükəndim...

Adını çəkə bilmirəm,
Ay ismi-pünhan, hardasan?!
Axır məni öldürəcək
Bu dəli hicran, hardasan?!

Sanma bu üsyan yatacaq,
Əşyar əhdinə çatacaq...
Bir gün səni də tutacaq,
Vallah, nəhaq qan, hardasan?!

Gəlsin ürəyimə qadan,
Niyə kəsilib səs-sədan?!
Ürəyimi atıb-tutan
Fırtına, tufan, hardasan?...

Yarı yalan, yarı gerçək,
Yarısı daş, yarı ürək.
Yarı şeytan, yarı mələk,
Ay yarı insan, hardasan?!

Bu sevda sevdalar xası,
Yox qurtuluşu, xilası...
Adın dilimin duası
Ay... ismi-pünhan, hardadan?!!

Gözümü tox etdin dünya malına,
Gizli mətləbləri yönəldin mənə.
Qadağan eyləyib gözə girməyi,
Gözə görünməyi öyrətdin mənə,
Şükür, Xudaya!

Kimin ki, bağlıdır bəsirət gözü,
Kölgətək keçirəm onun yanından.
Sənin hökmün ilə gözəl duyğular,
Sıralanıb keçir şah damarından,
Şükür, Xudaya!

İzn verdiyin yer güzarım olur,
"Yox" desən, günlərim sayır yerində.
Sənin iznin ilə məşvərət edir,
Hər gün mələklərin çıyılərimdə,
Şükür, Xudaya!

Gör heç dəyişirmi sonum, əvvəlim,
Cızdığın çevrədə dövrə vururam.
Hər gün qulluğuna ərzim var mənim,
Hər gün hüzurunda gəlib dururam.
Şükür, Xudaya!

Alıb əllərimdən adilikləri,
Qeyri-adiliklər bəxş etdin mənə.
Zülmə qabarmağı, haqqa enməyi,
Ürəkdən sevməyi öyrətdin mənə,
Şükür, Xudaya!

Təpədən-dırnağa sırrəm, İlahi,
Hərdən ürək dözmür belə şadlığa.
Sənə qulluğumla hürrəm, İlahi,
Şükür bəxş etdiyin bu azadlığa,
Şükür, Xudaya!

Sən gedəli kəsmir gözümün seli,
Gözümdən gəlirmi əməyin, ana?
Bilirsən qəlbimi necə yandırır
"Heç məni yazmırısan" deməyin, ana.

Havalanıb başı əsən yellərin,
Könlünü kim alsın küsən gullərin.
Ah, necə güclüyüm zərif əllerin,
Kəsilib hər yerdən köməyim, ana.

Qoymazdın ki ola qəlbi qan belə,
Başımın üstündə gəl dayan belə.
Gözümün önündən bircə an belə
Getmir ki heç deyib-gülməyin, ana.

İddiam üzümdə qaram olardı,
Ən ciğal duyğum da tez ram olardı.
Qara günlərimdə bayram olardı
Qəfil qonaq kimi gəlməyin, ana.

Gül üzlüm, ömürün gül qədər oldu,
Güldüyün ay qədər, il qədər oldu.
"Şax gəzin!" deməyin zay, hədər oldu,
Əydi qəddimizi ölməyin, ana!

Sən idin ən yaxın dostum, sirdaşım,
Ovunmur ürəyim, qarışmir başım.
Qaldı qiyamətə mənim göz yaşı, Sənin göz yaşı
silməyin, ana...

Sən də bu dünyyanın ağ-qara görən
Yem üçün yürürən fərdisənsə, get...
Qulac qollarmı dünya malına
Məzlumu tapdayıb gərdisənsə, get!!!

Bax ha, xoşun gəlməz savaşlarımıdan,
Qəbul etdiyimdən, çıxdaşlarımıdan.
Qanlı əllərini göz yaşlarımla
Yuyub arıtmağa gəlmisənsə, get.

Sən mənə baş qosma, inan, mən buyam,
Ürəyi çat-çatam, gözləri suyam.
Məni ovutmağa gəlmisən guya,
Halima xəlvəti gülmüsənsə, get.

Dərdi qələm yazır, dil deyə bilmir,
Kükük üreyimə "gül" deyə bilmir,
Adımı qəlbindən "sil" deyə bilmir,
Özün öz xoşunla silmişənsə, get.

Bu Tanrı hökmüdür, sən kim, mən kiməm,
Bu haqq qoymur məni qalxam, silkinəm...
"Əliboş, üz qara hikmət mülküne
sahib olmaq olar"... bilmisənsə, get!!!

Yenə ürək doldu, gözlərim daşdı,
Söz-sovum tükəndi, dilim dolaşdı.
Mənəm qəlbinqiriq, gözləri yaşı,
Bax, onsuz gəlmisəm sizə, ellər eyyy...

Soldunuz kimlərin fəndi-felində,
Kimin qəbri üstdə, kimin telində...
Dərilib dəstəylə onun əlinde
Niyə gəlmədiniz mənə, gullər eyyy...

Nə var ürək qırıb, könül yıxmaga,
Yaxından yandırıb gəndən baxmağa.
Yoxsa üzünüz yox üzə çıxmaga,
Uzanıb gedirsiz hara, çöllər eyyy...

O, oyun oynadı, mən buta bildim,
Bunu bəxt yazana bir xata bildim...
Nə yetdim, nə də ki unuda bildim,
Boşuna dolandı aylar, illər eyyy...

Gördüm bu dünyani onun gözüyle,
Özünü itirdim, getdim iziylə...
Yaxşı nişançıymış, bircə sözüylə
Qırıldı qanadlar, düşdü qollar eyyy...

Yenə ürək doldu, gözlərim daşdı,
Söz-sovum tükəndi, dilim dolaşdı.
Mənəm qəlbinqiriq, gözləri yaşı,
Bax, onsuz gəlmisəm sizə, ellər eyyy...

Nə tez-tez deyirsən: "Ölürəm daha",
Ağzından yel alsın, nə sözdü, ölmə!
Sənin ölüünü də qıymazlar mənə,
Ölü diridən də əzizdi, ölmə!

Mənim başım çıxmaz küydən-kələkdən,
Ətrini alıram əsən küləkdən...
Adın xatirimdə güldən-çiçəkdən,
Göylərdə mələkdən təmizdi, ölmə!

Dilim dönməz deyəm, zalımsan, pissən,
Noolsun ki, indi əgyarla dostsan.
İlahi ülfəti min yol da pozsan,
İlahi sevgilər ölməzdi, ölmə!

SARA BAYRAMOVA
*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti nəzdində
 Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinin
 pedaqogika və psixologiya müəllimi,
 pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru*

YÜZ YAŞIN MÜBARƏK, DOĞMA KOLLEC!

Mübaligəsiz demək olar ki, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti nəzdində Pedaqoji Kollec (bundan sonra Pedaqoji Kollec adlandırılacağım - S.B) mənim həyatımda həlledici rol oynamışdır. Keçən əsrin 90-cı illərində burada laborant kimi işə başlayanda 10 illik pedaqoji iş stajım var idi. Bunadək Qərbi Azərbaycanda, Goyçə mahalında, Peşə təhsili məktəbində, sonralar isə Naxçıvanda və Bakıda müxtəlif məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tərbiyəçi, müəllim vəzifələrində çalışmışdım. Sonralar mənim taleyim Pedaqoji Kolleclə bağlanmışdır. Əvvəlcə laborant kimi işə başlamışdım, sonra isə pedaqogika və psixologiya müəllimi kimi davam etdim. Müzəyyən Ağabəyova, Natella Axundova, Səadət Ağayevə, Qaratel Səfərliyeva, sonralar isə Şükufə Xankişiyeva, Validə Əliyeva, Aybəniz Məmmədova, Valentina Vasil'yevna kimi təcrübəli müəllimlərlə işləməyim həyatımda yeni bir mərhələ oldu. İndi onlardan bəziləri haqq dünyasına, Allahın rəhmətinə qovuşmuşlar, bəziləri isə müxtəlif ali məktəblərə dəyişirilərək, elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğuldurlar.

Uzun müddət filologiya elmləri doktoru, professor, bacarıqlı təhsil təşkilatçısı Nurlana Əliyevanın rəhbərliyi altında işləmişəm. Sonralar qısa müddətdə dosent Qulu Novruzovla işləməli olduq. Ciddi intizam, tələbkarlıq burada hər şeyin yenilənməsi ilə müşahidə olunurdu. Hazırda isə məktəbə fizika-riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent İsrail İsgenderov rəhbərlik edir. Son dərəcə sakit, təmkinli, savadlı, amma heç bir şeyə, heç kimə güzəşt etməyən ciddi xarakter sahibidir. Kollektiv isə bu cür iş üslubuna xüsusi əhəmiyyət verir. Hər şeyə görə müəllimi qurban verən deyil, öncə kollektivi yeni şəraitin tələblərinə uyğunlaşdırın, onları elmi-metodiki səviyyələrinin artırılmasına əhəmiyyət verməklə təmkinlə, amma ardi-

cıl olaraq, ciddi iş üslubuna onların uyğunlaşmasına çalışan rəhbərdir. Bu tipli rəhbərlərlə uzun müddət işləmek mümkündür. İsrail müəllimin intellektual idarəetməyə üstünlük verənisi, direktor müavinləri olaraq fəlsəfə doktorları Məhbubə Məmmədovanın, Nigar Şirəliyevanın, Sevda Axundovanın da həm tədris, həm tərbiyə prosesinin təhsil islahatının tələblərinə uyğun olaraq yüksək səviyyəsinin təmin edilməsində gərgin əməklərini məxsusən qeyd etmək istəyirəm. Bir vaxtlar məktəbimizin tədris işləri üzrə direktor müavini işləmiş Füzuli müəllimi də xüsusi minnətdarlıqla xatırlayırmı, onu kollecdə tez-tez görməyiimdən xoşal oluram. Belə adamlar kollecin canlı yaddaşlarıdır.

Bəzən mənə də təkliflər gəlir ki, ali məktəblərdən birinə dəyişdirilim. Amma bura çox doğmadır, sanki təzədən yeni bir kollektivə alışmaq çətin gəlir. Düzdür, burada da hər şey dəyişmiş, laborantlar, müəllimlər, inzibati heyət, rəhbərlər tamamilə təzələnmişdir. Otaqlar, dəhlizlər, həyət-baca isə mənə çox doğmadır. Burada yeni simalar içərisində mən özümü çox rahat hiss edirəm. Güñü-gündən yenilənən tədris-innovasiya prosesi, daha sadə müəllim və abituriyentlərin çoxluğu, yeni idarəetmə üslubu adamın məsuliyyətini daha da artırır, çalışısan ki, səhv etməyəsən, kiminsə qarşısında sixilmayasan, çünki hər hansı bir əmələ görə xəcalət hissi keçirməyindən qorxursan.

Həm də Kolleccimizin Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində fəaliyyətinə davam etməsi mövcud iş üslubu sayəsində, tədris-metodiki prosesin yeni səviyyəyə qalxmasına ciddi təkan verdi. Universitetdə, yəni onun filiallarında, korpuslarında, kollecdə həyata keçirilən idarəetmə, dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilmiş təhsil siyasetinə əsaslanır. Yeri gəlmışkən, müəyyən

sosial-iqtisadi, siyasi-mədəni və pedaqoji məqsədlərə nail olmaq, təhsil sahəsində dövlətin, müxtəlif sosial təsisatlarının həyata keçirdikləri ideoloji, qanunvericilik, inzibati və pedaqoji tədbirlərin məcmusu "təhsil siyasəti" anlayışının başlıca məzmununu təşkil edir.

Tərifdən də göründüyü kimi təhsil siyasətinin üç əsas istiqaməti vardır: siyasətin məqsədləri, müxtəlif tədbirlərin köməyi ilə o məqsədlərin həyata keçirilməsi, nəhayət, həmin tədbirləri həyata keçirən təsisatlar. Təbii ki, fəaliyyətin növü olan təhsil siyasətinin göstərilən daxili elementləri qarşılıqlı əlaqədədir. Məlumdur ki, təhsil siyasətinin məqsəd və vəzifələrini müxtəlif seviyyələrdə müəyyən idarəedici strukturlar həyata keçirir ki, bunlardan da biri olaraq Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti 100 illik fəaliyyəti dövründə bu tələblərə uğurla cavab verməkdədir. Bu gün bu sahədə əldə edilən uğurların baş təşkilatçısı universitetin rektoru tarix elmləri doktoru, professor Cəfər Cəfərovudur. Onun şəffaf, principial və qətiyyətli idarəciliyi həm də kolleç rəhbərliyə rahatlıq bəxş etməklə, tələbə-müəllim kollektivini də hər cür neqativ proseslərdən sığortalamaqla müəllim adını, onun şərəfini qorumaq kimi çox vacib missiyani təmin etmişdir. Cəfər müəllimin şəffaf və principial rəhbərliyi altında həm məktəbimizin rəhbərliyi, həm də müəllim və tələbələr çox rahat işləməklə, yeni reallığı surətlə adaptasiya oldular.

Mən hər şey üçün doğma kollecimə borcluyam. Burada işləyə-isləyə qiyabi olaraq ali məktəbi bitirdim, dissertanturaya daxil oldum, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi adı aldım. Tədqiqat işimi də orta ixtisas pedaqoji təhsil müəssisələri - kolleclərin müstəqillik dövrü inkişafı tarixinə həsr etmişəm. Tədqiqat işinin əsasında 2017-ci ildə "Azərbaycanda orta ixtisas təhsil müəssisələrində kadr hazırlığı" mövzusunda monoqrafiya nəşr etdirdim. İndiyədək 50-dək elmi-metodik məqaləm dərc edilmiş, kollecdə istifadə olunan "Milli əxlaq", "Ailə dəyərləri", "Məktəbəqədər psixologiya" və "Pedaqogika" programlarının həmmüəlliflərindən biriyəm. Bu illərdə "Uşaq və yeniyetmələrin tərbiyəsinə ailənin psixoloji iqliminin təsiri", "Uşaq birləkləri rəhbərleri işinin metodikası" və "Təhsilin modernləşdirilməsi kontekstində kiçikyaşlı məktəblilərin humanizm tərbiyəsinin metodiki aspektləri", "Qloballaşma və müasir dəyərlər: ailənin psixoloji və sosial-pedaqoji təsnifatı" adlı metodik vəsaitlərim nəşr edilmişdir. Qloballaşma və ailə dəyərləri probleminə həsr edilən məqaləm Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında "Bilik Fondu" və "Azərbaycan müəllimi" qəzetinin təşkil etdikləri ən yaxşı pedaqoji yazı müsabiqəsində üçüncü yeri tutmaqla xüsusi mükafata layiq görülmüşdür. İndi məktəbəqədər psixologiya üzrə nümunəvi slayd dərsler üzərində çalışıram.

Bir sözlə, doğma Kollecimizin 100 illiyini tədris-metodiki sahəsində ciddi uğurlarla qarışlamağa çalışır, müəllimliyi özüm üçün şərəf işi hesab edirəm. Hər gün gənc müəllimlərle pedaqogika-psixologiya fənn komissiyasının iclaslarında komissiyanın sədri Ülkər Qədirovanın rəhbərliyi altında tədris-metodiki müzakirələr aparmaqla, tədrisdə yeni innovativ vasitələrə əsaslanaraq

dərslərimizi yeni pedaqoji tələblər əsasında qurmaq məqsədilə yaradıcı axtarışlardan həzz alıram. Auditoriya-da yeni-yeni simaları gördükcə gələcəyin müəllimləri olacaq tələbələrə dərs keçməkdən xüsusi məmnunluq duyuram. Şair demişkən:

*Sən bir sənət seçmişən ki, sənətlərin gözəlidir.
Tutduğun yol zəhmət yolu, həqiqət əzəlidir
Sən girəndə sinflarə gül üzlərə nur çılnır,
Təbbəssümdən don geyinib sanki aləm cilvalanır.*

Yeri gəlmışkən, onu da qeyd edək ki, Azərbaycan Demokratik Respublikası Bakıda fəaliyyətini qurandan sonra Xalq Maarif Komissarlığı Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyasının tatar şöbəsinin Qazax rayonuna köçürülməsini təklif edib. 1918-ci ilin sentyabrında Firudin bəy Köçərlinin başçılığı altında tatar şöbəsi Qoridən Qazağa köçürüldü və o müstəqil olaraq müəllim hazırlayan seminariyaya çevrildi.

Zaqafqaziya (Qori) Müəllimlər Seminariyası məktəblərimizi ixtisaslı müəllim kadrları ilə təmin edən yeganə müəssisə idi ki, o da yarandığı 40 il ərzində (1879) cəmi 250 müəllim hazırlamışdı. Qori Müəllimlər Seminariyasının missiyasını davam etdirərək, 1919-cı ildə Bakı Darülmüəllim adı altında xalqın savadlanması, maariflənməsi işini yerinə yetirə biləcək bacarıqlı müəllimlər hazırlanmağa başlayan tədris müəssisəsi orta ixtisas pedaqoji təhsil müəssisəsi kimi tarixə düşdü.

Nəzəri və əməli hazırlıqlı, bacarıqlı təşkilatçılıq qabiliyyəti nəzərə alınaraq Qori seminariyasının məzunu Pənah Qasimov 1920-ci ildə Darülmüəllimə direktor təyin olunur. 1921-ci ildə yenidən təşkil olunan bu məktəb keçmiş Kommunist küçəsində - indiki Əlyazmalı İnsti-tutunun binasında yerləşirdi. P.Qasimov qısa bir müddədə kadr hazırlıqları işindəki ciddi nöqsanları aradan qaldırdıqdan sonra təlim-tərbiyə işlərini normal ahəngə salmaq məqsədi ilə ilk növbədə ətrafına mütərəqqi ideyalı, demokratik fikirli pedaqoqları topladı. Məktəbin nüfuzunu qaldırmaq üçün oraya dövrün ən görkəmli və tanınmış müəllimlərindən Soltan Məcid Qənizadəni, Hüseyin Cəvidi, Abdulla Şaiqi, Azad Bəy Əmirovu, Əlibəy Qasimzadəni, Qori seminariyasının digər məzunlarından Nuruş Şahsuvarovu, Məhəmməd Abdullayevi, Əhməd Kədəri Zəkizadəni, Qafur Rəşadı, Sultanmurad Əliyevi və baş-qalarını işə dəvət etdi. Sonralar Bakı Müttəhid Müəllimlər Seminariyası kimi öz fəaliyyətini davam etdirən tədris ocağı formalşmış ənənələr əsasında təlim-tərbiyə uğurları qazanaraq respublikanın təhsil ocaqları arasında özünləyiq yer tutdu.

Sabir adına Bakı Pedaqoji Texnikumunun sələfi olmuş darülmüəllim hələ 20-ci illərin əvvəllərində nəinki təkcə Azərbaycan üçün, eləcə də türk və müsəlman respublikaları üçün də kadrlar hazırlamışdı. Belə ki, darülmüəllimində özbək, türkmən, tacik, dağıstanlı uşaqları da oxutmuşlar.

1930-cu ildə seminariya Beynəlmiləl Pedaqoji Texnikumu adlandırılmışdır. 1936-cı ildə texnikuma böyük satirik şair və demokrat-maarifçi Mirzə Ələkbər Sabirin adı verilmişdir. Beynəlmiləl Pedaqoji Texnikumu 1937-1938-ci dərs ilinə qədər Azərbaycan, rus və erməni bölgə

mələri üzrə fəaliyyətini davam etmişdir.

Beləliklə, yaranişının 100 ilini qeyd etmək ərefəsində olan Azərbaycanda xalqın maariflənməsi istiqamətində əvəzedilməz rola malik, xalqın təfəkküründə bu gün də Mirzə Ələkbər Sabir adına Bakı Pedaqoji Texnikumu kimi yaşayan, vətənə on minlərlə layıqli kadrlar verən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Pedaqoji Kollec hər zaman öz şöhrətinin zirvəsində dayanaraq təhsil islahatlarını uğurla tətbiq edən yüksək səviyyəli təhsil ocağıdır. 1919-cu ildən fasılısız olaraq müxtəlif adlarla fəaliyyət göstərmişdir: 1919-1920-ci illərdə Bakı Kişi Müəllimləri Seminariyası; 1920-1925-ci illərdə Bakı Qadın Müəllimləri Seminariyası; 1925-1926-ci illərdə Bakı Müttəhid (Birləşmiş) Müəllimlər Seminariyası; 1926-1930-cu illərdə Azərbaycan Mərkəzi Beynəlmiləl Pedaqoji Texnikumu; 1936-1938-ci illərdə M.Ə.Sabir adına Mərkəzi Beynəlmiləl Texnikumu; 1938-1963-cü illərdə M.Ə.Sabir adına Rus Pedaqoji Məktəbi; 1968-ci ildən M.Ə.Sabir adına Bakı Pedaqoji Məktəbi; 1991-ci ilin dekabrından M.Ə.Sabir adına Bakı Pedaqoji Texnikumu; 1999-cu ilin 23 dekabrından M.Ə.Sabir adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci, 13 iyun 2000-ci ildən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci, 2017-ci ildən Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci kimi fəaliyyət göstərir.

Son illər ərzində Pedaqoji Kollecdə təlim-tərbiyə işinin təşkili, tədris prosesində kollecin müəllim və tələbə heyətinin həyata keçirdiyi elmi-kütləvi, mədəni tədbirlər, tədris metodiki materiallар, kütləvi informasiya vəsiti tələrində dərc olunmuş, kollecin fəaliyyətini işiqlandıran yazıldan nümunələrinin hazırlanması, gənc müəllim-

lərlə işin təşkili, müəllim və tələbələrin açıq dərs icmal-ları və bədii yaradıcılıq nümunələri geniş vüsət almışdır.

Böyük əksəriyyəti qızlardan ibarət olan bu qocaman təhsil ocağında tələbələrin estetik tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirilir. Daha doğrusu, gün ərzində görülən bütün işlərin əsas özəyini estetik tərbiyə məsələləri təşkil eləyir. Çünkü estetik tərbiyə insanların həm beyninə, şüuruna, həm də qəlbinə, hissine eyni zamanda təsir edə bilmək baxımından gənc nəslin mənəvi inkişafında mühüm rol oynayır. Estetik tərbiyənin təsiri ilə gənclərin idrak qabiliyyəti, təfəkkürü inkişaf edir, təbiətdə, cəmiyyətdə, içtimai münasibətlərdəki gözəlliyi duymaq və qavramaq qabiliyyəti formallaşır, onların mənəvi aləmi zənginləşir, estetik zövqü cilalanır.

Bu gün ölkənin hansı bölgəsinə nəzər salsaq Pedaqoji Kollecin məzunlarına rast gəlmək mümkündür. Onlar içərisində gənc nəslin təlim-tərbiyəsində böyük rolu olan müəllimlər, elm və mədəniyyət sahələrində fəaliyyət göstərən, dövlət qulluğunda çalışıyan, rəhbər vəzifədə işləyən ziyalılar, görkəmli insanlar az deyildir.

Zəngin ənənələrə əsaslanan Pedaqoji Kollec öz fəaliyyəti dövründə daim yeniləşərək ölkə təhsilinin çağdaş inkişaf mərhələsində özünəməxsus yer tutacaqdır.

Təsadüfi deyildir ki, məşhurlardan hansısa, bir vaxtlar belə bir müdrik kəlmə işlətmışdır: "Mirzə Ələkbər Sabir adına Pedaqoji Texnikum (indiki Pedaqoji Kollec - S.B) Azərbaycanın Qori seminariyasıdır!" Fərqi yoxdur, bu müdrik kəlmə nə vaxt deyilib, hansı şəraitdə deyilib, əsas odur ki, çox düzgün qeyd olunub. Adam belə bir təhsil ocağında işlədiyinə görə qürur duyur.

100 YAŞIN MÜBARƏK, DOĞMA KOLLEC!

CAVANŞİR QƏMBƏR (ABDULLAYEV)

OYNADIM

Çox dedilər, itlə-qurdla oynama,
Mən sadəcə taleyimlə oynadım.
Baş əymədim zalımlara, nadana,
Əcəlimlə, çörəyimlə oynadım.

Sanmadım ki, dərim-tüküm didilər,
Çox danışdım, öz payımı yedilər.
Vətən dedim, - uşaqsanmı? - dedilər...
Beşiyimlə, bələyimlə oynadım.

Mağıl oldum, fitnə-fəsad qurdular,
Qarabağda ürəyimdən vurdular.
Otuz ildi, ümidiyi qırıldılar,
Həkimlərdə ürəyimlə oynadım.

Yazdım-pozdum, haray saldım min kərə,
Haqq-həqiqət çatmadı ki, keylərə!
Sərvətimi sovurdular göylərə,
Xəlbirimlə, əleyimlə oynadım.

Toy tutuldu sarı simə dəyildi,
Çox poladlar muma döndü əyildi.
"Yanıq Kərəm" mənim havam deyildi,
Öz havamlı, küləyimlə oynadım.

Cavanşirəm, dərd başından getmədi,
Atılan daş mərd olandan ötmədi.
Ünüm yetdi, əlim Haqqa yetmədi,
Şeytanımla, mələyimlə oynadım.

QAYITMAQ OLMUR

Yaman çətin olurmuş ötənləri unutmaq,
Yollarda yorulursan, qayıtmaq olmur geri.
Xeyallarla uçursan, dağa-daşa çıxırsan,
Ciğirlə burulursan, qayıtmaq olmur geri.

Gül-çiçək də dərirsən, çəməndə də yatırsan,
Toza da bələnirsən, palçığa da batırsan.
Yağışda islanırsan, dənizə can atırsan,
Bulanıb, durulursan, qayıtmaq olmur geri.

Səsləyirsən gedəni, boğulursan, səs çatmir,
Kəmhövsələ olursan, hər şeyə həvəs çatmir.
Enişdə diz burxulur, yoxuşda nəfəs çatmir,
Sürüşüb-yıxılırsan, qayıtmaq olmur geri.

Düşünürsən, könlündən Mil keçir, Muğan keçir,
Özünə qayıdırısan, fikir, həyacan keçir,
Gözəllər qoca deyir, fürsət səndən yan keçir,
İnciyib qırılırsan, qayıtmaq olmur geri.

Karvan ötür, yol sənin, sən də düşüb gedirsən,
Ömür qır qazanıdır, yanıb-bışib gedirsən.
Min dəfə sevilsən də yenə şışib gedirsən,
Təzədən vurulsan da qayıtmaq olmur geri...

BUDUR

Nə gözəl xoş oldu, bu görüşümüz,
Günlərin gözəli, səfası budur!
Alimli, şairli verdik baş-başa,
Tanrıının alxışı, duası budur!

Ədalət axtardıq, düz sözə gəldik,
Bir şam işığına, od-közə gəldik.
Sözün dərgahında göz-gözə gəldik,
Ömrün etibarı, vəfası budur!

Qələmlə Tanrının sözünü dedik,
Yaxşı da, yaman da düzünü dedik.
Həyatın ağ-qara üzünü dedik,
Dedik, ağrı budur, qarası budur!

Könlümüz yaxındı olsaq da harda,
Qələmə sığındıq çətində, darda.
Ömrümüz, günümüz bu kitablarda,
Sözün də qüdrətli qalası budur!

Bu gün də zamanın bir gərdişi dır,
Taleyin yazısı, Haqqın işidir.
Ən gözəl görüşlər dost görüşüdür,
Bizim ömrümüzün mənası budur!

Cavanşir Qənbərəm meydanımız var,
Neçə ki, yazmağa imkanımız var,
Bir qələm, bir dəftər, bir canımız var,
Fələyin bizimlə davası budur!

BAXIRAM

Oğruya-doğruya, çalıb-çapana,
Mən də bir qıraqdan durub, baxıram.
Bir kimsə oxumur yazdıqlarımı,
Kitabı-dəftəri cırıb baxıram.

Hər hündür binadan ölkə görünür,
Büllur vicdanlarda ləkə görünür.
Buruqlar yupyumru kökə görünür,
Hırslıniq qələmi qırıb, baxıram!

Hər addım dərd-fikir, hər kəlmə acıq,
Bir azca mey yuyur dərdi azacıq.
Bir gözüm qapalı, bir gözüm açıq,
Hamiya, bir çappa vurub, baxıram!

SEVMƏDİM

Mən sənə vuruldum, mən səni sevdim.
Həsrəti sevmədim, qəmi sevmədim.
Mən sənin o گülən gözünü sevdim,
Mən sənin gözündə nəmi sevmədim.

Canıma can deyən, sən canan idin,
Sənə can deyəndə, "canımsan", dedin.
Mən sənə yar dedim, "Yarımsan", dedin,
İlqarsız-peymansız səni sevmədim.

Səninlə ömrümü, günümüz böldüm,
Səninlə qəlbimi, könlümü böldüm.
Mən səni hamidan ağıllı bildim,
Özumtək ağıldan kəmi sevmədim.

DESƏN

İnan ki, üzümdə qəm-kədər olmaz,
Kefimi soruşub, mənə can desən!
Qadani alaram, qurbanın ollam,
Dolannam başına, "gəl, dolan", desən.

Gecə də, gündüz də oyaq olaram,
Sən olan otaqda cıraq olaram,
Üşüsən od olar, ocaq olaram,
İnan ki, yanaram, "alış, yan", desən.
Sən Leyli misallı, vurğunam sənə,
Məni Məcnun çağır, Cavanşir demə.
Saf məhəbbətinə, ülvi eşqinə
Kecərəm, a gülüm, canımdan, desən.

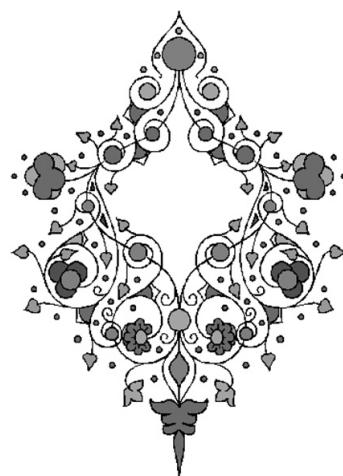
İNDİ

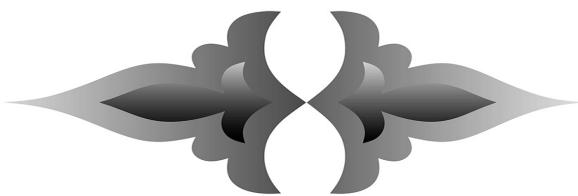
Babamin əziz xatırəsinə

Başına qar yaşın deyirdin hərdən,
Ay baba, başıma qar yağış indi.
Deyirdin saqqalın-sacın ağarsın,
Saqqalım, saçım da ağarib indi.

Bax, indi bilirəm dediyin qarğış,
Mənə dua imiş, alxışmış, alxış...
İllər tellerimə vururmuş naxış,
kələflər, ilmələr ağ qalib indi.

Sənin tək bağlıyam mən də bu kəndə,
Əzizdir, doğmadır cöl də, cəmən də.
Sənli bir xatırə yaşayır məndə,
Sənsiz duman qalib, dağ qalib indi.

ƏLIF MƏHƏRRƏMLİ

GEYİLMƏMİŞ PAPAQ

(hekayə)

Müslüm baba nəvəsi İmranı Milli Orduda hərbi xidmətə yola salanda özünü ələ ala bilməyib qəhərləndi və elə o dəqiqə də ağlına gələn sözləri üydüb tökdü:

-Ay bala, qorxuram sən qayıdana qədər ölüb gedəm qara torpağın altına. Dünyanı tutub getməyəcəm ki... Kim deyir, desin, mən inanmaram yaşamaqdan doyan adam ola. Bu dünyanın ən əzablı günləri o dünyanın ən yaxşı günlərindən milyon dəfə yaxşdı. Bir adam ki, öləndən sonra torpağın altına qoyula, üstü də möhkəm örtülə, orda yaxşı nə ola bilər? Heç nə. Vallah, doğru sözümdür, mən ölümdən qorxmuram. Deyirlər ki, ölümdən qorxan kafirdir. Onda dünyadakıların demək olar ki, hamısı kafirdir.

Qonşuluğumuzda bu yaxınlara kimi yaşayış bir savadlı adam var idi. Ona alim deyirdilər. Bilmirəm, onun nəyinə savadlı deyrildilər? Həmin adam həmişə harda gəldi özünü tərifləyirdi. Məclislərdə mollaya da danışmağa imkan vermirdi. Barmaqlarını sinəsinə döyüրək çənəsəini at ayağı kimi nallayırdı. O, danışanda adamların çoxu başını aşağı salıb gülərdi. Mən mollayam, deyərdi. Vəzifələrdə işlədiyi üçün mollalığı buraxmışdı. Xülasə, eşitdim ki, o adam xəstədi. Ona dəyməyə getdim. Əhvalını soruşdum, ağladı və "görürsən də, bu gün sabahlığam" dedi:

-Niyə ağlayırsan? - xəbər aldım.

-Necə ağlamayım? - cavab verdi, - bu gözəl

dünya ilə vidalaşmağın nə olduğunu deyəsən başa düşməmisən?

-Niyə başa düşmürəm? Gözəl dünya ilə vidalaşan tək sən deyilsən ki. Bu Allahın qoyduğu dəyişilməz qaydadı. Eşitməyibsən; "ellə gələn bəla toy-bayramdı" deyirlər. Özü də sən həmişə deyrirdin o dünya bu dünyadan yaxşıdır.

Kişi bir az susdu, sonra güclə də olsa dedi:

-Deməyə nə var... Ölmək çətin şeydir. Kim ölmək istəyər? Kaş yaranmayaydım...

Bir-iki söz deyəndən sonra göz yaşları onu boğdu... İstədi yenə də nəsə desin, deyə bilmədi. Keçindi...

...Uzun ömür yaşamışam, bala. Şura hökumətinin ilk illərində vəziyyət çox çətib idi. Malı-mülkü əlindən alınan bütün dünənki varlılar əllərinə tüfəng götürüb, Şura hökumətinə can yandıran adamları öldürdürlər, kolxoz tikintilərini yandırırdılar. 37-ci ildə məni heç nə demədən həbs elədilər. Həbsxanada mənə bir ağ kağız uzatdırılar və "qol çək" dedilər. Yaman döyürdülər. Qorxumdan ağ kağıza qol çəkdir... Mənim kimlər çox idi. Bizi Sibirə göndərdilər. Sibirdə milçeyin qıyməti var idi, bizim, yəni həbs olunanların qıyməti yox idi. Mənimlə birlikdə gedənlərdən təkcə mən qalmışdım, hamısı ölmüşdü, cənəzələrini də Sibirin acliqdan korluq çəkən vəhşilərinə yedirdirdilər. Hara baxırdın, gözünə insan sümükləri dəyirdi...

Bir gün məni və məndən başqa bir neçə kini mühəribəyə yola saldılar. Sağ olsun Stalin, yəqin o icazə vermişdi. Bizi Hitlerlə döyüşmək üçün cəbhəyə yola saldılar. Ürəklə döyüşürdüm, komandirlər məni tərifləyirdilər. Döyüşçülər üçün yaradılmış bir orden, bir medal qalmadı ki, almamış olum.

Mən hamidan çox yaşamışam, amma yenə ölümdən qorxuram. İndi lap çox qorxuram. İstəyirəm on il də yaşayam. Belə gözəl dünyada kim yaşamaqdan doyar?

Babasının sözləri İmranı kövrəltdi. O da istəyirdi babası çox yaşasın.

-Baba, - İmran dedi, - neçə ildi ibadətlə məşğul olursan?

-Altmış ildən çox.

-Baba, sən Allahın dediklərinə həmişə əməl eləmisən? Namaz qılan əllərini göyə aç və bizi yaradandan on il də ömür dilə. Baba, vallah, Allah sənin sözünü yerə salmayıacaq və ömrünü uzadacaq.

Müslüm kişi nəvəsinin dediyin elədi və arxayıñ oldu ki, nəvəsi hərbi xidmətdən qayida na kimi yaşayacaq. Amma yaşaya bilmədi. Axşam sapsağlam yuxuya getdi, səhər isə sübh namazına durmadı. Onu oyatmaq istəyəndə dəhşətə gəldilər. Kişi ilk axşamdan ölübmüş. Səhər açılan kimi nəvəsi evə zəng elədi ki, axçam evdə olacağam.

Əvvəl istədilər ki, Müslüm kişini nəvəsi gələnə kimi dəfn eləməsinlər. Kənd ağısaqqalları dedilər ki, gözləmək lazımdır. Bəlkə də bu gün heç nəvəsi gəlməyəcək. Orduda hər cür hadisə olur. Kişini dəfn eləmək lazımdır.

İmranın atası Qarabağ uğrunda gedən döyüslərdə həlak olmuşdu. Xidmətlərini nəzərə alaraq ona Milli Qəhrəman adı vermişdir. İmran hərbi xidmətə yola düşəndə onu yola salmaq üçün Rayon təşkilatından xeyli adam gəlmışdı və həmin adamların hamısı İmranı qucaqlayıb öpərkən, əllərini onun cibinə salaraq xərcilik qoymuşdu.

...İmran hərbi hissədə tez bir zamanda komandirlərin də, əsgərlərin də rəğbətini qazandı. Onun xidmət elədiyi hərbi hissə ermənilərin hərbi hissəsi ilə üz-üzə dayanmışdı. Hər gün ermənilər onların mövqelərinə bir neçə dəfə atəş açırdılar. Azərbaycan hərbiçiləri

hərbi hissənin həyət-bacasında olanda erməni əsgər və zabitlər gözə görünmüdürlər. Atəş açanda onlar hardasa gizlənirdilər. "Ermənilər kimi qorxaq adamlar bizim torpaqlara yiyyə dura bilərdilər?" Gözə görünmədən atəş açmaqla, sanki ermənilər "biz sizdən qorxuruq, sizinlə üz-üzə gələ bilmirik, siz torpaq uğrunda ölməyi özünüzə şərəfbilirsiz", deyirdilər.

İmranı hamı öz hərbi hissəsinin fəxri, vüqarı sayırdı. O, bəzən əlində silah doğma kazarmasından bir az kənardə dayanaraq erməni əsgərlərinin öz yuvalarından çıxmaga imkan vermirdi. Bu hərəkəti ermənilər atəşkəsi pozduqları vaxt eləyirdi.

Bir gün hərbi hissənin komandiri İmranın qoluna girib kənara çökdi və:

-Oğul, səndən yaxşı zabit olar. Gəlsənə, səni ali hərbi məktəbə oxumağa göndərək, - dedi, - sən anadan zabit doğulmusan. Adam sənə baxanda sevinir. Ona görə sevinirik ki, öz vəzifəni, öz xalqını qeyri-adi bir məhəbbətlə sevirsən. Sən zabit olsan od-alov olarsan. Ermənilər öz köçlərini uzaqlarda salarlar, və ya indiki kimi bizim hərbi hissələrə yaxın olsalar hamısı hərbi xidmətdən qaçar. Onlar ermənistəni vətən hesab eləmirlər. Bütün yer üzünə səpələniblər. Ermənistanda olan ermənilərin də bir az işi çətinə düşən kimi doğma torpaqlarından qaçırlar.

...İmran əsgər gedəndə ona verilən pulların hamısını saxlamışdı. Evə qayıdanda babasına quzu dərisindən papaq tikdirəcəkdi. Gözünü açanda babasının başında bir nimdaş, çox yerində tükləri tökülmüş papaq görmüşdü. O, məəttəl qalmışdı, babasına papağı harda, ki-mə tikdirəcək. "Gərək, rayon mərkəzlərinin birində beş-altı gün qalıb babamın abırlı papaq tikdirəm", deyə düşünür, babasından ötrü burnunun ucu göynəyirdi. İmran dərdini hərbi hissə komandırınə dedi. Komandır yaxınlıqdakı kənddən ərazi nümayəndəsinə zəng eli-yərək:

-Sizin kənddə quzu dərisindən papaq tikməyi bacaran adam var? - xəbər aldı.

-Bizim kənddə üç-dörd nəfər papaqçı var, - ərazi nümayəndəsi cavab verdi, - hamısı da bir-birindən yaxşı. Komandır, olmaya, özünə papaq tikdirirsən?

-Yox, özümə tikdirmirəm. Bizim hərbi his-

sədə bir cəsur əsgər var. O, istəyir, evə gedəndə babasına hədiyyə olaraq quzu dərisindən papaq aparsın. O əsgəri burda hamı sevir, əsil döyüşçüdür. Atası Qarabağda şəhid olub, Milli Qəhrəmandır. Milli Qəhrəman oğlu olduğunu indiyə kimi dilinə gətirmeyib. Babası da şərəfli bir həyat yolu keçib. İkinci Cahan müharibəsində son günə qədər iştirak edib. Bütün orden və medallarla təltif olunub.

Hərbi hissə komandiri onu özü ilə papaqçının yanına apardı. Papaqçı İmrandan:

-Oğul, neçə gündən sonra evə gedəcəksən? - xəbər aldı.

-On gün keçəcək, on birinci gün evə gedəcəm, - İmran dedi.

-Baban üçün necə papaq tikdirmək istəyirsin? Ucuzundan, yoxsa bahasından?

-Babam kişi olub. Ona ən yaxşı papağı tik. Qiyməti sizi narahat eləməsin. Qəpiyinə qədər verəcəyəm.

-Oğul, sən dediyin kişi üçün heç kəsə tikmədiyim bir papaq tikəcəyəm, səndən pul almayacam.

İmran ayağa qalxdı və qəyiyyətlə dedi:

-Usta, mən getməli oldum, papaq tikdirməyim olmadı, sən mənim babamı urvatsız eləmək istəyirsən. Kişi də başına havayı papaq qoyar?

İmran qapıdan çıxməq istəyəndə usta onun qolundan tutub geri qaytardı və:

-Bala, - dedi, - sənin kimi nəvənin babasını mən gözümlə görməmiş tanıdım. İncimə. Mən səni yoxlamaq istəyirdim. Beş gündən sonra gəlib papağı götürərsən. Babana da məndən salam deyərsən.

-Deyərəm, usta. Sənin salamını babama çatdıraram. Deyərəm, sən də babam kimi kişisən. Allah səni salamat eləsin.

-Oğul, bütün bacarığımı sərf eləyib sənin baban üçün papaq tikəcəyəm. Tikdiyim papağı görərkən öz papaqlarını başlarından çıxarıb qolunuqlarında gizlədəcəklər. Səndən bir xahişim var. Bu papağı babanın başına qoyandan sonra onun şəklini çəkib mənə göndərərsən.

-Təzə papaqla babamın şəklini çəkib sənə göndərəcəyəm.

...İmran həyət qapısında maşından düşüb, papağı sağ əlində yuxarı qaldıraraq:

-Baba, ay baba, gör sənə quzu dərisindən

nə gözəl papaq tikdirmişəm. Al, qoy başına, baxım. Gör İmran nəvən səni nə qədər sevir.

Səsə evdəkilərin hamısı bayırə çıxdılar. İmranı görən kimi başlarını aşağı saldılar. Babasının öldüyünü ona necə bildirmək barədə düşündülər. Kişinin öldüyünü oğlana desələr, ona bir şey olmaz ki?

-Babam yatıbsa, oyadın, - İmran dedi, - bir azdan gedib yatar. Papağı başına qoyub güzgüyə baxacaq, yuxusu qacacaq.

İmran həyətdəkilərin üzünə yalnız indi diqqətlə baxdı və:

-Siz qəmlisiz. Birdən babam ölmüş olar ha? İlahi, kaş məni öldürərdin, ona dəyməyəydin, - İmran ucadan hönkürə-hönkürə dilləndi.

Beş-on dəqiqənin ərzində kənd adamları Müslüm kişinin həyətinə toplaşdılar. İmran sakitləşmək bilmirdi.

Yaşlı adamlardan biri irəli gəlib İmranı bağırına basdı və:

-Ay bala, Müslümün doxsandan yuxarı yaşı vardi, - dedi, - amma zirək idi, şükür Allaha, yorğan-döşək möhtacı olmadı. Xəstə qulluğunda durmaq çətin işdi. Baban quş oldu, uçdu, heç kəsi incitmədi.

İmran ovundu və:

-Bu papağı neyləyim, kimə verim? - deyə soruşdu.

-Sabah gətirib məktəbin muzeyinə verərsən, - adamlar birlikdə dilləndilər. - Baban üçün muzeydə ayrıca guşə düzəldilib.

Kənd məktəbinin direktoru İmranın üzünə baxıb dedi:

-Papağı divardan asaram və yuxarısında "geyilməmiş papaq" sözlərini iri hərflərlə yazarsan. Həmin guşəni zənginləşdirməyi sənə tapşıracağıq.

İmran:

-Papaqçı mənə demişdi, baban papağı başına qoyar, şəklini çəkdirib mənə göndərərsən, - dedi, - papaqçının gözləri yolda qalacaq. Bilmirəm neyləyim?

Qocalardan biri hələ də İmranın əlində olan papağı ondan alıb başına qoydu və:

-Çək şəklimi, göndər papaq tikənə, - dedi, - qoy, onun gözləri yollardan yiğışın.

Heç kəs dinmədi, amma çoxları başlarınıñ hərəkətilə qocanın sözlərini bəyəndiklərini bildirdilər.

GÜLƏR ELDARQIZI

NAĞIL ÖMÜR

Uşaq vaxtı qar yeyərdim, yağanda,
Uşaq qəlbim şadlanardı sevincdən.
Nə biləydim tale məni sıxanda
Könlüm olar bir yetim quş, sevinc dən.

Yadımdadır, üşüməzdim qışda da,
Bir hərarət duyulurdu hər üzdən.
İnsan uşaq olarmış qırx yaşıda da,
Üşüyərmiş buz baxışdan, qar üzdən.

Qar adamı düzəldərdik həyətdə,
Gün çıxanda əridərdi "adəmi".
İndi məni üşüdür bu həyat da,
Gün də vurmur könül adlı odəmə.

Qar yağardı, budaqları əyərdi,
Deyərdilər bu hikmətdir, ağıldı.
Onda mənə nənəm nağıl deyərdi,
Artıq ömrüm başdan-başa nağıldır.

Nağıl ömrün bitməyinə az qalıb,
Taleyime üç alma da düşəcək.
Payız ötüb, qış gəlibdir, yaz qalıb,
Son baharım üç almada düşəcək.

Uşaq vaxtı qar yeyərdim, yağanda,
Uşaq qəlbim şadlanardı sevincdən.
Nə biləydim tale məni sıxanda
Könlüm olar bir yetim quş, sevinc dən.

BƏLKƏ SƏNİ UNUDARDIM HARDASA

Bahar gəlir, yenə açır çiçəklər,
Yenə torpaq sevgi rəngə boyanır.
Hər tərəfə ətir saçır çiçəklər,
Ürəyimdə xatirələr oyanır.

Qəlbimizə sevgi dolan yerdəyəm,
Sevgimizlə bu çəmən tən, çiçək tən.
İlk görüşə şahid olan yerdəyəm,
Ətrin gəlir çəməndə hər çiçəkdən.

Xatırladır burda səni hər çiçək,
Bir çiçəkdə əllərinin ətri var.
Nəfəsindir çəməndəki tər çiçək,
Hər çiçəkdə sevgimizin xətri var.

Bu mənzərə ürəyimi qoparır,
Qonur yenə hər ləçəyə kəpənək.
Bəlkə sevgi məktubunu aparır
Bu çiçəkdən o çiçəyə kəpənək.

Əzəl gündən belə olub, qalacaq,
Sirlər dolu bu yer nədir, göy nədir?
Qəlbim yenə xatirənə dalacaq,
Yenə həsrət ürəyimi göynədir.

Həsrətimi ovudardım hardasa,
Ürəyimi dəlməsəydi bu bahar.
Bəlkə səni unudardım hardasa,
Bəlkə bir də gəlməsəydi bu bahar.

ACI XATİRƏ

Əqrəbdən asılıb, dayanmışam ki,
Sənli günlərimi saxlaya bilim.
Geriyə dönməyə üzüm yox artıq,
Elə bir söz de ki, ağlaya bilim...

Acı xatirə də şirin dadarmış,
Hər dəfə yadına salıb duyunca.
Deyirlər sevgini elə yaşa ki,
Yandırsın qəlbini ömür boyunca.

Kimin məhəbbəti sonacan yetib...
Kimin arasında söz olmayıb ki...
Gümansız, şübhəsiz ömür yetişməz,
Günahkar ürəkdir, göz olmayıb ki...

Sən mənim ömrümə elə hopmusan,
Bütün təqvimlərdə görürəm səni.
Əksin möhürlənib baxışlarımıza,
Divar saatına hörürəm səni.

QƏFİL GEDIŞİNİ BAĞIŞLAMIRAM

Çox məətəl qalmışam indi halıma,
Sənsiz günlər ötür, yeni ay gəlir.
Demək mənim səbrim dağ boyda imiş,
Bu qədər ağrını əridə bilir.

Bilmirəm gecədir, yoxsa ki səhər,
Yuxu kipriyimdən ötrü darixib.
Səni itirdiyim o gündən bəri,
Tarix də, təqvim də yadımdan çıxıb.

Biz ki tən bələrdik bütün cahani,
Sənin öyüdlərin mənə tac idı.
Ürəyim sevgindən ilham alsa da,
Gözlərim gözündən hələ ac idı.

Müdriklər alqışla köçər həyatdan,
Əllərim quruyub, alqışlamıram.
Nə haqqın vardısa halaldır, təkcə
Qəfil gedişini bağışlamıram.

DOĞMA AĞAC

İndi küçələr də qərib görünür,
O tanış yollarda izim qarışır.
Üşüyür parkdakı o tənha ağac,
Hər gəlib gedəndən bizi soruşur.

Neçə kürək çəkib özünə sarı,
Dərdi uda-uda hey yaşa dolub.
Küsüb-başınanın halına yanıb,
İsti öpüşlərin şahidi olub.

Bu ağac daha o ağac deyil ki,
Hər fəsil gözümdə ölüb, dirilir.
Sən demə, ürəklər qoşa yananda
Qurumuş budaq da gözəl görünür.

Yox olsun, küləklər qoparsın kökün,
Silinsin üstünə yazdığını ad da.
Elə sanaram ki xeyaldır ömrüm,
Gəlməyib dünyaya adam mən adda.

Bu gün həsrətimin doğum günüdür,
Yanına getməyə bəhanəm yoxdur.
O ağac mənim tək tənha deyil ki,
O ağac altında görüşən çoxdur.

İndi küçələr də qərib görünür,
O tanış yollarda izim qarışır.
Üşüyür parkdakı o doğma ağac,
Hər gəlib gedəndən bizi soruşur.

SƏSİN BİTMƏSİN

Quruyub dodağım, quruyub dilim,
Suya həsrət qalan çıçəklər kimi.
Tək bircə kəlmə de özümə gəlim,
Ruhum sənə yetsin mələklər kimi.

Yoluna tökülen acı göz yaşım
Titrədər könlümü, lərzəyə salar.
Dərdə düyünlənən çatılmış qasıım
Üzümdə əbədi əmanət qalar.

Dediyin hər sözdən alaraq fayda,
Saxlaram yadımda, səsin bitməsin.
Qar yağsa, yollara eşqiniz boyda
Bir çətir tutaram, izinitməsin.

HƏLƏ SƏNSİZLİYƏ ALIŞMAĞIM VAR

Necə amansızdır bu həyat yolu,
Səni aramızdan vaxtsız apardı.
Ürəyim gileyə, güzarla dolu,
Gedişin içimdə tufan qopardı.

Hələ sənsizliyi duyub, anlamaq,
Hələ sənsizliyə alışmağım var...
Hələ iç-in iç-in qovrulub yanmaq,
Hələ yoxluğunla barışmağım var...

Zamanla dil tapıb danışa bilsəm,
Qaytararmı görən itən illəri?
Küsmüş yaddaşımla barişa bilsəm,
Gözümə köçürərötən illəri!

SƏSSİZ XATİRƏ

Bürüyüb ruhumu səssiz xatirə,
Xəyalalı dalıbdır lal baxışlarım.
İndi küçələrdə sənsiz xatirə,
İndi ürəklərdə var naxışların.

Deyirdin ayrılsaq kədərə dalma,
Dərdin hər üzünü görüb, gedirik.
Bütün görüşlərin sonu ayrılıq,
Həsrəti yollara hörüb, gedirik.

Sən xoşbəxt insansan yaşamasan da,
Adını dillərə köçürüb, getdin.
Qəlblərə yazdırıldın əziz adını
Ruhunu göylərə uçurub, getdin.

İtirib ritmini, qırıq val kimi
Kədərə baş əyib, döyünür ürək.
Sənə zərrə-zərrə qovuşmaq üçün
Adını şeirdə yaşadım gərək.

YENƏ GÖRÜŞƏRİK

Evin bucağında isti xatirə,
Sənin nəfəsinin qoxusu gəlir.
Baxıb axtarıram baxışlarını,
Kövrək xeyalların yuxusu gəlir.

Gözümü yumanda isti yay günü,
Açanda payızın üzü görünür.
Sənsiz otaqlar da sixıcı, soyuq,
Sənsiz bu dünyam da qəmə bürünür.

Çayım da soyuyub, süfrədə qalıb,
Daha yeməyin də dadı bilinmir.
Qələm də qaşını çatıb, inciyib,
Yazdığınım yazının adı bilinmir.

Yenə görüşərik, qoy sağlıq olsun,
İnsan istəyinə çatar, istəsə.
Rəssamtək bir boyā, bir firça ilə
Ömrünə milyon rəng qatar, istəsə.

OLMAZ

Bağə baxmasan saralar,
Solar, bağ olmaz, bağ olmaz.
Dağ Ağrı olar, candakı
Ağrı dağ olmaz, dağ olmaz.

Bu al günü, ala günü,
Yaman günə qala günü!
Bir-birinə cala günü,
Ötən çağ olmaz, çağ olmaz.

Üzümüzə gülən bilər,
Gözümüzü silən bilər,
Bu həsrətlə bilən bilər
Canım sağ olmaz, sağ olmaz.

Dini para adamların,
Nəfsi yara adamların,
Qəlbi qara adamların
Üzü ağ olmaz, ağ olmaz.

SƏNSİZ SƏSİM BOĞULUR

De hardasan, əzizim,
Sənsiz səsim boğulur.
Bilirsən, sevənlərin
Ruhu əkiz doğulur.

Sözləri qoşa, doğma
Rəngləri həmrəng olur.
Duyğuları da eyni
Bəstəsi ahəng olur.

İndi uzaqlardasan,
Bilirəm yəqin bunu.
Çünki yetim könlümün
Ərimir buzu, donu...

Bir azca düşün məni,
Hiss edim nəfəsimdən.
Darıx ki, azad olum
Sənsizlik qəfəsindən.

Bax görürəm, indicə
Mənə məktub yazırsan.
İlk sətiri qürurdur,
Yazıb, yenə pozursan...

Yuxuların qarışib,
Fikrin orda-burdadı.
Özünü axtarırsan?
Qayıt, burda, burdadı.

AYRILIQ

Ayrılıq bir rəsm ki,
Al-yaşıl rəngi pozuq.
Elə bir musiqi ki,
Ritmi, ahəngi pozuq...

Boş şübhələr, gümanlar
Yeyib bitirər ömrü.
Ayrılıqdan kim anlar,
Salıb itirər ömrü.

Bilməzsən axşam nə vaxt,
Səhər nə vaxt açılar.
Üfüqdən gözlərinə
Dəli həsrət saçılar.

Çiçək bilib könlünə
Ari - kədər daraşar.
Bəlkə də sevənlərə
Elə həsrət yaraşar.

SƏNİN SÖZLƏRİNDİR

Sevgimizin qarğışı,
Alqışı da sənindir.
Bu yağan yaz yağışı
Qəlbin kimi sərindir.

Sənsiz qəlbim üzülən,
Yoluma qəm düzülən.
Gözlərimdən sözülən
Gövhərindir, zərindir.

Həsrət məni yaxanda,
Gecə göyə baxanda,
Pəncərəmə baxan da
Ulduz yox, gözlərindir.

Əşq yozduğum şeirlər,
Yol azlığım şeirlər,
Mən yazdığınım şeirlər
Həm sənin sözlərindir.

Çərpələngtək uçurum,
Qəlbə sənə köçürüm.
Aramızda uçurum
Xəyal qədər dərindir.

HAMI GÜNAH İÇİNDƏ

Hamı günah içində,
hamı ora getmək istər.
Ömürlər bir ah içində,
ömürlər sona yetmək istər.
Hardadır cənnət?!
Milyon-milyon illərdir
ona doğru yol gedirik.
Misqal-misqal ümidişlərlə,
şübhələrlə bol gedirik.
Bu dünyadakı yorğunluğumuz
cənnətdə çıxar deyirik.
Savabımız ağır gələr,
günahı yixar, deyirik.
Fəqət,
yorulduq, söküb atmaq üçün
gütümüz yetmədi
Yerin, göyün dayaqlarına.
Qovuşa bilmədiyimizi anlayıb,
atdıq cənnəti
Anaların ayaqlarına.

MƏN HEÇ UŞAQ OLMAMİŞAM

Mən heç uşaq olmamışam,
Böyük gəlmışəm dünyaya.
Bu həyatın acısını
Bilib gəlmışəm dünyaya.

Mən heç uşaq olmamışam,
Eşitmədim nağılları.
Acıyla birgə dadmışam
Şirin-şəkər noğulları.

Mən heç uşaq olmamışam,
Duymamışam laylaları.
Yuxulara qonaq olub
Ana-ata qayğıları.

Mən heç uşaq olmamışam,
Uşaqlığım içimdədir.
Dünyanın ağ-qara donu
Qəlbimlə bir biçimdədir.

Mən heç uşaq olmamışam,
Bu nə qismət, bu nə sırrdır?
Həyatın ən ağır yükü
Dərdimlə tarazdır, birdir.

Mən heç uşaq olmamışam,
Uşaq olmaq isteyirəm.
Pisi, yaxşını bilmədən
Uşaq ölmək isteyirəm.

QAR ŞƏKLİNĐƏ

Qəm qəlbimi dələndi,
Köksündə kündələndi.
Həsrətin dənələndi
Yoluma nar şəklində.

Nə ölüyəm, nə diri,
Kiri, bivəfam, kiri!
Varmı insafsız biri
Sənintək yar şəklində?

Qürurumu, gəl, əyim,
Vüsəlindir gərəyim.
İnildəyir ürəyim
Bir kaman-tar şəklində.

Gözüm həsrət qoxuyur,
Ömrə kədər toxuyur.
Sənə nəğmə oxuyur
Dil ahu-zar şəklində.

Nədir suçum, günahım,
Qəm saçır hər sabahım.
Göyə ucalan ahım
Ələnir qar şəklində.

BİR NƏĞMƏ OXUDUM SƏNƏ

İstəmirəm qovuşaq biz,
Nolar, incimə sözümdən.
Bir gün hər şey adıləşər,
Sevgimiz düşər gözümdən.

Hər şeyin bir sonu vardır,
Sevgi də yetməz başatan.
Hər gün sənə qovuşmağa
Ümiddir məni yaşıdan.

Bəlkə sənin ürəyində
Od olub, birdən sönərəm.
Bəlkə gözlərindən düşüb,
Mən də bir heçə dənərəm.

Mənim kimi sən də hər gün
Qəlbinə qəm toxudunmu?
Heç qovuşanlar haqqında
Nağıl, dastan oxudunmu?

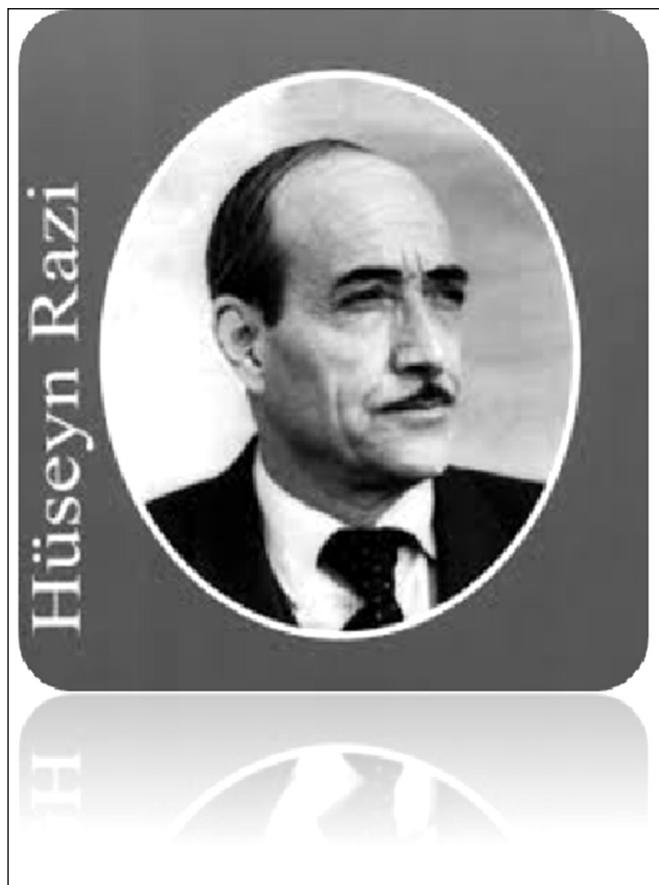
Bu sevgi elə ilk başdan
Qəlbin narahatlığıdır.
Yoxluğun elə yoxluğun,
Varlığın da varlığımızdır.

Bir nəğmə oxudum sənə,
Demə ki, boş, hədər səsdi.
Elə uzaqdan uzağa
Sevmək, sevilmək də bəsdi.

Bir gün hər şey adıləşər,
Sevgimiz düşər gözümdən.
İstəmirəm qovuşmağı,
Nolar, incimə sözümdən.

HÜSEYN RAZİ YARADICILIĞINDA CƏNUBİ AZƏRBAYCAN

XX yüzilliyin ikinci yarısında Naxçıvan ədəbi mühitinin görkəmli nümayəndələrindən olan Hüseyin Razi (1924-1998) zəngin yaradıcılığı ilə ədəbiyyatımızda özünəməxsus mövqə qazanmış, şair, nasir, dramaturq, publisist kimi məşhurlaşmış, bir çox şair və yazarının formalaşmasında, ədəbi mühitdə parlamasında müəy-yən rol oynamışdır. Yarım əsrə yaxın ədəbi, publisistik fəaliyyəti müddətində qələmə aldığı bədii əsərləri, məqalələrində dövrünün ən mühüm mətləblərini ustalıqla işləndirən, Vətəninə, xalqına olan dərin sevgisini ən səmimi duyğularla ifadə edən şair gördüyü haq-sızlıqlara qarşı barışmaz mövqə tutaraq, xalqına, ədəbiyyatımıza sədaqətlə xidmət göstərmişdir. Qəlbi və-tən eşqi ilə döyünen şairin məzmun etibarilə zəngin, həcmcə geniş və çoxşaxəli yaradıcılığının ana xəttini doğma Azərbaycanına olan sonsuz məhəbbəti təşkil edir. Professor Yavuz Axundunun sözleri ilə desək, "Vətənpərvərlik H.Razinin yaradıcılığının əsas məziyyətidir. Lakin onun vətənpərvərliyi bölgə sevgisiylə məhdudlaşdırır. Şair Bakını, Qarabağı, Gəncəni, Təbrizi də eyni məhəbbətlə tərənnüm edir. Böyük Azərbay-can, bütöv Azərbaycan onun ilham qaynağıdır". Doğrudan da, mayası torpağa olan sonsuz sevgi ilə yoğrulan, mənbəyini xalqdan alan H.Razi poeziyasında bütöv, bölünməz Azərbaycan ön plandadır. Onun istər şeir yaradıcılığında, istərsə də publisistikasında Cənu-bi Azərbaycan mövzusuna toxunulmuş, bölünmüş Azərbaycanın yanğılı səsi şairi daim düşündürmüştür. Onun "Culfadan Təbrizə", "Yuxularda", "Şəhriyarla söhbət", "Qifil", "Yamandır" şeirlərində, bir neçə qə-zəlində, "Sahil həsrəti" poemasında Vətənini bütöv görmək istəyindən qaynaqlanan fikirləri elə ustalıqla poetikləşdirilmişdir ki, onun doğma Vətəninin azadlığı və bütövlüyüնə olan dərin inamına heyrət etməyə bilmirsən. Azadlıq aşığı, bu yolda hər bir addımın labüb olduğunu vurğulayan həssas qəlbli şair Azərbaycanın bölünməsinə, həmvətənlərinin bir-birindən ayrı salınmasına laqeyd qala bilməmişdir. Tarixdən məlum ol-duğu kimi, 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsi ilə Azərbaycanın tarixi torpaqları rus və fars işgalçılari arasında bölüşdürülmüş, bu gündən etibarən ikiyə par-çalanan Azərbaycanın ən ağırli, nisgilli yaralarından birinə çevrilən Cənubi Azərbaycan bədii ədəbiyyatımızda zaman-zaman işləndirilmiş, bu mövzuda çox-sayılı əsərlər qələmə alınmışdır. H.Razi yaradıcılığında da bu ayrılıqdan doğan həsrət, ağrı, nisgil təsvir olun-

maqla iki yerə parçalanmış Azərbaycan sanki bütövləşir, bütün tarixi keçmiş, qəhrəmanları ilə gözlerimiz qarşısında canlanır.

*İllər keçdi əsrin qıflıbindinə,
Talelərin üfüqündə duman, çən.
Namərdliyin hiyləsinə, fəndinə
İki yerə parçalanmış bir vətən.*

*İki sahil aynasında bir çapıq,
Neçə fəsli yazılmamış kitabıq,
İki qəlbin bir yarımcıq nəgməsi.
Uyuşmayıb neçə sözü, cümləsi.*

Hər misrasında müəllifinin ağrı-acısı, bütün varlığı silkələyən etirazı duyulan "Qifil" şeirində olduğu kimi, "Yamandır" in misraları da eyni ruha, eyni mərama köklənmişdir:

*Boz yalanlar dumanında fanar olmaq,
Üzdən soyuq, içəridən yanar olmaq,
Güney sahil, quzey sahil həsrətindən
İki qəlbi bir eləmək fırsatındən
Zərrə qədər kənar olmaq yamandır.*

Onun ayrılıq, həsrət motivli şeirləri bununla yekunlaşdırır. Poeziyamızda bu ağrı müxtəlif formalar da ifadə olunsa da, Azərbaycanın iki yerə bölünməsindən sonra şimal və cənub arasında sərhəd rolunu oynayan Araz çayına etiraz fonunda təqdim olunan nümunələr daha üstündür. H.Razinin də yaradıcılığında Araza ünvanlanan şeirlərə rast gəlmək mümkündür, lakin şairin şeirlərində Arazi günahlandırımadan çox, neçə-neçə qanlı qırğına şahidlik etdiyindən köksündə firtinalar qopan, güclü küləklərə sinə gərən, qəlbi yetim Arazına təsəlli motivi daha qabarıldır:

*Araz üstündə bu gün bir günəşin şöləsi var,
Babamın ruhu kimi nuruna pərvanəsi var.*

*Burda Babək, Səfəvilər vətən uğrunda ölüb,
Eldəgizlər beşiyi, Çənlibel əfsanəsi var.*

*Yeri düşdükcə ona tənəli sözlər demişik,
Razi, bir gün deyəcəklər Arazın müjdəsi var.
Başqa bir qəzəlində isə:
Köksündəki dağlar dayanıbdir necə məgrur,
Lakin Arazın qəlbi yetimdir, nigarandır.*

*Min sədd çəkələr, hər iki sahil vətənimdir,
Yadlıq məxəsindən nə axıb gəlsə yalandır.*

*Car çək bunu, Razi, nə qədər canda canın var
Vahid Vətənin birliyi hökmi-zamandır.* - deyən şair ümidiyi itirməyərək Azərbaycanın gec-tez öz bütövlüyüne qovuşacağının əminliyini ifadə edir.

1989-cu ilin 31 dekabrında bir xalqı ikiyə bölən imperiya zəncirlərinin qırılması, sərhəd dirəklərinin sökülməsindən sonra Təbrizə səfər edən şairin sevincindən doğan hislərinin, vətənini bütöv görmək arzusundan qaynaqlanan şadlığının "Culfadan Təbrizə" şeirləndə böyük ustalıqla ifadəsinin şahidi oluruq:

*Sənki yanar dağın kraterindən,
Mən od götürürəm kirpiklərimlə.
Qəribə sərrilər faş edirəm mən,
Vətəndən vətənə bu səfərimlə.*

*Ürək bir görüşün həyəcanında,
Sənki təbil səsi gəlir dərindən.
Elə bil döyüşlər burulğanında,
İgidlər sığışır Xudafərindən.*

Şeirdə Azərbaycanın tarixi keçmişini gözü önünə gətirən şair, bu torpaqlarda qılınc çalan Babək, Koroğlu, Teymur, Xətayi, Səttarxan, Xiyabanının qəhrəmanlıqlarını, Füzulinin ahından, Nəsiminin faciəsindən qəmginləşən dağların kədərini yada salmaqla hər daşına, torpağına vurğun olduğu Azərbaycanına dərin sevgisini bəyan edir:

*Hicran atəşinin hərarətindən,
Zirvələr üstündə qar dənərləşib.
Bəlkə də Nəsimi soyulan gündən,
Bu dağlar bozarıb mükəddərləşib.*

Bu baxımdan onun "Şəhriyarla səhbət" şeiri məraqlıdır. Şeirdə Razi Vətəninə olan dərin məhəbbətini, ədəbiyyatımızın müxtəlif dönenlərində yaşayıb-yaradan saz-söz ustalarının bu torpaqdan ilhamlandıqlarını "Od-alov əmmiş döşümədən yüz sənətkar, qəhrəman" deyərək poetikləşdirir. O taylı-bu taylı Azərbaycanın hər qarışına yüksək məhəbbətin izhar olunduğu şeirdə Razi Tomrisdən başlamış Hüseyn Cavidə qədər bir çox sənətkar və qəhrəmanlarımızi xatırlayaraq doğma vətənimizin ədəbiyyat və qəhrəmanlıq tarixinə dərin sevgisini ifadə edir:

*Şeyx Nizami Gəncədən, Xaqani Təbrizdən baxıb,
Sənki bir səslə deyirlər ki, "İlahi, əlaman!"*

*Şah Xətayitək atam, Tomris anamtək məğruram,
Məsləkimdən dönmürəm, ey dost, halaldır eşqə can.*

Hər misrasından Cavanşirin, Xətayinin, Babəkin, Koroğlunun, Səttarxanın, Xiyabanının nərəsi duyulan, Bakı, Təbriz, Gəncə, Maku, İsfəhan, Naxçıvanın birləşərək Şəhriyarın, Səbuhanın sözləri ilə xalqına məlhəm olduğu şeirdə birlik və bütövlüyə çağırıb böyük sənətkarlıqla əks olunmuşdur:

*Bakı eşqim, mənliyim, Təbriz beşikdir nəslimə,
Şəhriyarın sözləri hər qəlbə olmuş mehriban.*

*Gəncə, Maku, İsfəhan tariximin bir parçası,
Əcəmi açarını qoynunda saxlar Naxçıvan.*

*Möcüzün, Səttar xanın ruhu mənim ruhumdadır,
Şeyx Məhəmməd öz məzarından qışqırır "Millət, oyan!".*

O, bütöv Azərbaycan mövzusunda yazdıqlarını təkcə şeirləri ilə yekunlaşdırır. Cənubi Azərbaycanda baş verən hadisələr, bir-birindən ayrı salınmış insanların nisgil, kədər dolu duyğuları, bu ayrılığa səbəb olanlara qarşı nifrət, Azərbaycanın birlüyü, vahidliyi uğrunda mübarizəyə səsləniş ruhunda yazılmış "Sahil həsrəti" poeması şairin bu istiqamətdəki qələmə aldığı nümunələrdən öz çekisi, sanbalı ilə seçilir. Bu poema ayrı düşmüş iki sahilin həsrət və mübarizə nəğməsi, illərlə vüsal həsrəti ilə qovrulan bir xalqın qəm dastanı kimi səslənir. 1975-1976-ci illərdə qələmə alınan poema SSRİ və İranın əməkdaşlığı ilə Arazın üstündə ucaldılan Su Elektrik Stansiyasının inşaatçılarına həsr edilsə də, müəllifin əsl məqsədi başqadır. Kiçik fəsillər və Məmmədhəsən adlı qoçanın danışdığı yeddi səhbətdən ibarət olan poemada Azərbaycanın tarixi keçmiş, müəllifin vətənini bütöv görmək arzusundan doğan fikirləri geniş şəkildə əks olunmuşdur. Proloqunda stansi-

yanın tikintisindən duyduğu sevinci oxularla bölüşən, "Salam, ana torpaq" fəslində bir qrup mühəndis, qəzetçi, fəhlə ilə birlikdə o taya səfərlərini, bu səfər zamanı hicranın kədərli, acı dadını bir daha dərindən duyan şairin vətənin böyüklüyü timsalında bütün ayrı salınmış xalqların birliyinə olan dərin inamı zəngin misralarla öz poetik ifadəsini tapmışdır:

*Baxıram arzumun üfüqlərinə,
Həsrət arzuları əriyib sönür.
Arazın körpüsü açılır mənə,
Vətən gözlərimə bütöv görünür.*

*Çıxdığım sahili, məngənəsində
Sixsa da zülmətin iti dişləri,
Bir anlıq dünyanın xəritəsində
Mən bütöv görürəm bölünmüşləri.*

Poemanın "Dumanlar və gümanlar", "Ehtimallar və xəyallar" hissələrində Azərbaycanın keçmişinə, qəhrəmanlıqlarla dolu şanlı tarixinə nəzər salan şair, "Kövrək suallar" fəslində üst-başı tökülmüş, solğun bir qoca olan Məmmədhəsənlə səhbətlərini təqdim edir. İxtisasca hüquqsunas olan, ara-sıra şeirlər də yazan bu qoca hakimiyyətin çürüklüyü ucbatından hər iki sənətindən uzaqlaşmaq məcburiyyətində qallaraq fəhləlik etməklə gündəlik yaşayışını təmin edir. Qocanın uzun sürən ayrılıqdan sonra həmvətəni ilə görüşündən duyduğu məmnunluq, səsində, baxışlarında olan kədər, nisgil, ağrı şairi mütəəssir edir:

*Deyir: -Dilimiz bir, vətənimiz bir,
Fəqət yollarımız bağlı qalıbdır.
O sahil doğmaliq beşiyindədir,
Bu sahil başqa cür ünvanlanıbdir.*

Poemada qocanın şeir dəftəri ilə də tanış olurraq ki, bu dəftərdə illərlə vüsal həsrəti çəkən xalqımızın nisgil dolu duyğuları ifadə olunur:

*Hər kəs dərk eləyib duyur özünü,
Ocaqlar saxlayır odun közünü.
Yad dili bilsək də, ürək sözünü
Bu dilin gücünə danışmaq olmur.*

Qocanın danışdıqlarından təsirlənən şair onun şeir dəftərində yer alan, hər biri bir mövzu ilə bağlı olan yeddi səhbəti təqdim edir. Qocanın can yanğınsından, qəlb ağrısından doğulmuş poetik səhbətlərdə həsrət notları ümidi, inam xalları ilə həməhəng səslənir. Birinci səhbətdə öz taleyindən şikayətlənən qocanın şahlara, şahzadələrə, xanlara olan nifrəti, insan hislerinin heçə sayılmasına olan münasibəti təsvir olunmaqla bərabər, Vətənə, torpağa olan sonsuz sevgi də tərənnüm olunur:

*Dünyani dolaşsam mən qarış-qarış,
Qürbətdə yaşamaq fərəh deyildir.
Vətən dağlarını seyrə dalmamış
Mənə ay daşları gərək deyildir.*

Bütöv Azərbaycan həsrətindən qəlbində firtinalar qopan şairin üsyankar səsi beşinci səhbətdə daha qabarıqdır. Razi sanki bütün dünyaya üsyan edir, bu məsələyə etinasız yanaşanlara poetik dillə etirazını çatdırır. Hər misrasından müəllifinin qəlb ağrısı, etiraz dolu fikirləri duyulan səhbət Cənubi Azərbaycan dərdinin şeir dili ilə ifadəsinin ən mükəmməl nümunəsidir:

*Ali məclislərdə, söyləyin bari,
Mənim diplomatım, vəkilim hanı?
Niyə yer üzümün havadarları
Unudub Cənubi Azərbaycanı?!*

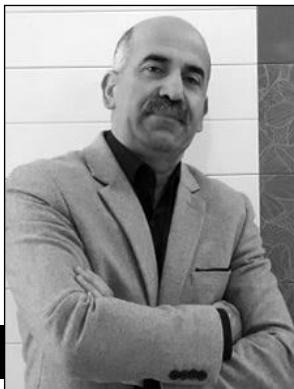
Altıncı səhbətdə şairin xalqın müstəmləkə əsarətində ağır həyat şəraiti və buna qarşı etiraz hissi, xoş gələcəyə ümidi ümumiləşdirilmişdir. Sonuncu səhbətdə Araz üzərindəki stansiyannı tikintisindən duyduğu sevinc hislərini, xoş həyəcanını oxularla böllüşən şair, Azərbaycanın bütövlüyüne qovuşacağına, xalqının bu yoldan dönməyəcəyinə əminliyini ifadə edir:

*Gün gələr istiqbal təranəsini
Oxuyar Bakıyla yanaşı Təbriz.
Bir elin bütövlük salnaməsini
Yazarıq müqəddəs eşqimizlə biz.*

"Sahil həsrəti" poeması Cənubi Azərbaycan mövzusunda yazılmış ən sanballı əsərlərdən biri kimi xalqımızın birlik duyğusunun, mübarizə əzminin, vətənpərvərlik hissinin şeir dili ilə ifadəsinin ən mükəmməl nümunəsidir. Poemada Məmmədhəsən qocanın söylədikləri əsasında Cənubi Azərbaycanda baş verən hadisələrin təsviri, Azərbaycanın tarixi keçmiş, müəllifin vətənini bütöv görmək arzusundan doğan fikirləri tarixiliklə müasirliyin vəhdəti fonunda təqdim olunmuşdur. Azərbaycanlıq ruhunda qələmə alınmış, hər bir misrası öz axıcılığı, yüksək ideya-bədii keyfiyyətləri ilə seçilən poemada xalqımıza xas milli-mənəvi dəyərlər, tariximiz, mədəniyyətimiz, mənəviyyatımız yüksək vətənpərvərlik duyğusu ilə təqdim olunmuşdur.

Neticə olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, H.Razi yaradıcılığında Cənubi Azərbaycan mövzusuna xüsusi həssaslıqla yanaşmış, əsərlərində milli-mənəvi bütövlüyümüzün, birliyimizin tərənnümünə dəha geniş yer ayırmalı vətənpərvərliyini, azərbaycanlıq ideologiyasına sadıqliyini nümayiş etdirmişdir. Onun şeirləri, xüsusilə də "Sahil həsrəti" poeması nəinki Naxçıvan ədəbi mühitində, bütünlükə Azərbaycan ədəbiyyatında bu mövzuda qələmə alınan ən mükemmel ədəbi nümunələrdəndir.

SAHAB ƏLİYEVA
AMEA Naxçıvan Bölümü Elmi
Kitabxanasının direktoru

QABİL DƏRDLİ

ONSUZ DA...

Onsuz da ömrümün payızındayam,
Qorxutma gələcək yağışla məni.
Dönməsəm o yoldan, bil yaxındayam,
Bir az anla məni, bağışla məni...

Qəlbimdə uyuyur, çıçəkli bahar,
Dondurmaz nə boran, nə tufan, nə qar...
Qorxuram tək sənin gözlərindən, yar,
Buz edər bir soyuq baxışla məni...

DEMƏDİYİM NƏĞMƏ

Bilmirəm ki, axı necə gəzirsən,
Ətəyindən tökmədiyin daşla sən.
Gözləyəcəm pəncərənin altında,
Qovala sən, acıla sən, daşla sən.

Düşünmə ki, nəğmə qoşum mən sənə,
Sən də pərdə arxasından söz məni.
Bu yaşımda oxusam da xeyri nə,
Cavanlıqda demədiyim nəğməni.

Kim biler ki, düşmüşəm mən peşinə,
Boynu büük dayananda vaxt durur.
İndi məni görənlər də düşünər,
İtiribdir, bəlkə nəsə axtarır.

İlk görüşdən illər keçib, a dərdim.
Qara gözlər təslim olub qırışa.
İnan, yenə dünyaları verərdim,
Yanağından alacağım öpüşə.

MƏNİ ELƏ SEV Kİ...

Deyirsən, sevirəm, həm də ki, lap çox...
Sən dedin, bax, mən də inandım sənə...
Deyirsən, sevirəm, həm qədəri yox,
Həm də ki, ömürlük bağlandım sənə...

Əzizim, bilirsən, məni necə sev?...
Yalansız, riyasız bir nağıl kimi...
Payını özgəylə bölməyəcək
Bir ekoist kimi, bir paxıl kimi...

Bu dünya durduqca inanim sənə,
Etibarım sənin sözlərin olsun.
Yaxında, uzaqda olsaq da yenə,
Elə sev, and yerim gözlərin olsun.

Sev məni, o əsgə nağıdakı tək,
Al məni atının tərkinə, qaçırt.
Dolanbac yollarda qoyma məni tək,
Bas məni bağrına, könlündə yatırt...

Məni elə sev ki, məhəbbətinin
İstisi bəs etsin ikimizə də.
Məni elə sev ki, ölənə qədər,
Sevdasl qoy yetsin ikimizə də...

TƏK SƏNİ DÜŞÜNÜRƏM

Oturub gecənin qaramatında,
Yenə də tək səni düşünürəm mən.
Bir sərin küləyin, mehin altında
Yenə də tək səni düşünürəm mən.

Külək tellərini saçaqlayaydı,
Tellərin boynumu qucaqlayaydı.
Mən də o telləri daraqlayaydım,
Yenə də tək səni düşünürəm mən.

Dayanmışıq sanki, sənlə üz-üzə,
Sevgimi verməsəm bir an biruzə.
Azacıq nəm dolar o ala gözə...
Yenə də tək səni düşünürəm mən.

Sərilim yoluna bir xalı kimi,
Gözləyim aşiqin vüsələ kimi.
Olsa da bir körpə nağılı kimi,
Yenə də tək səni düşünürəm mən.

QOLUMUN SƏN TUTAN YERİ

Gülüm, söylə neyçün mənə,
Ayrılığı gördün rəva?
Necə qiydin sevdiyinə,
Sənsizliyi, a bivəfa?

Sənsiz günəş də gülməyir,
Darıxır bu cığırlar da.
Küsüb, bahar da gəlməyir,
Sular donub çuxurlarda.

Diqqətsiz olmuşam mən də,
Baxmiram ki, ilişərsən.
Qorxmuram ki, qarda birdən,
Büdrəyərsən, sürüşərsən.

Səninlə getdiyim yollar
Keçilməzə dönüb indi.
Bir birinə keçən qollar
Yanımızda donub indi.

Gözüm baxır, görmür yeri,
Çatışmayır bir "Sən" məndə.
Qolumun sən tutan yeri,
Üşüyür mən yol gedəndə...

BİLƏ-BİLƏ GETDİM ORA

Getdim bu gün həmin yerə...
O yerdə ki, görüşərdik...
Hər gün orda ayrılanla,
Baxışardıq, gülüşərdik...

O yerdə ki,
səndən başqa hər şey eyni...
O yerdə ki,
yüz-yüz gözəl
Yenə güllü, al geyinib...

Bilirdim ki, yoxsan orda...
Bilirdim ki, gəlməyəssən...
Bilirdim ki, bir az getmiş,
Ayaqqabı bağlarını
düzəltməkçün enməyəssən.
Bilirdim ki, hey arxanca
Baxlığımı bilə-bilə,
Çevrilibən, dönməyəssən...

Amma səni hiss elədim
Yetim qalan baxışımda...
Amma səni hiss elədim
Sənsiz qalan yaddaşımda...
Amma seni hiss elədim...
Yenə, yenə hiss elədim,
Yanağıma soyuq-soyuq,
Damçlayan göz yaşımıda...
Bilərkədən getdim ora...

O PƏNCƏRƏ, BİR DƏ SİZ

Küçənizdən keçirdim,
Açıq idi qapınız.
Arasından boylandım,
Evdəydiniz hamınız.

Səs-küyünüz gəlirdi,
Gah yavaşdan, gah bərkdən.
Hamı deyib, gülürdü,
Sevinirdi ürəkdən.

Görünürdün arabir,
Pəncərədən, pərdəsiz.
Nə gözəl mənzərədir,
O pəncərə, bir də, siz...

Böyük maşın var idi,
Qapınızda bir gün də.
Keçməyə yol dar idi,
Qab-qacaq yol içində.

Böyük, kiçik yığışıl
Bu evdən köç etdiniz.
Necə hamı sığışıl
Bir ürəyə getdiniz?...

Təzada bax hələ bir,
Pəncərələr pərdəsiz.
Nə acı mənzərədir.
O pəncərə, bir də siz...

"FİKRİN AYNASI" -

Nazir Çerkəzoğlunun publisistikası fövqündə

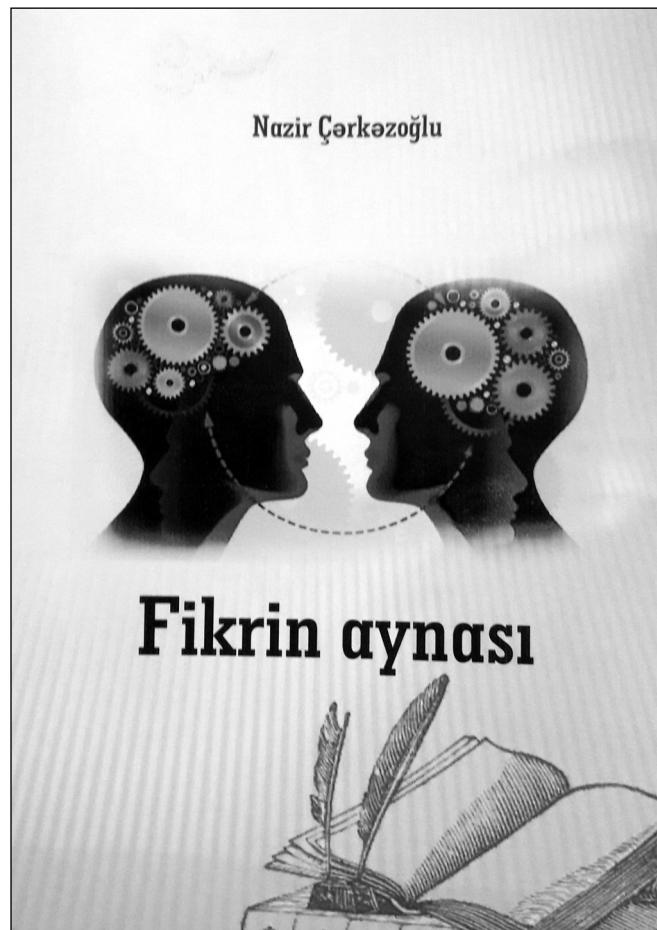
Yazıçı-publisist Nazir Çerkəzoğlu ilə tanışlığımın tarixçəsi o qədər də böyük bir tarixə malik deyil: cəmisi dörd il yarımlıq bir zaman kəsimi, bəlkə də bir az çox olar. Lakin mənə elə gəlir ki, mən elə onu anadan doğulduğum bir gündən tanıyıram. Böyük qardaşım kimi...

Nazir Çerkəzoğlu ilə yaxınlığım dostum Aşıq Şahsoltanın məsləhəti ilə "Dirili Qurba-nı" saz-söz məclisinə ayaq açdığını bir gündən etibarən başladı. Əvvəlcə onu bir yazıçı-publisist, gözəl qələm sahibi kimi tanıdım. Zaman keçdikcə isə yüksək insani duygulara məxsus bir insan kimi tanıdım və yaxından tanıdıqca da sevdim ən sonda bir dost kimi...

Nazir Çerkəzoğlu ötən əsrin 80-90-cı illərində yazdığı ufaq-təfək məqalələri ilə dövrü mətbuatda çıxış etməsinə baxmayaraq, ədəbi aləmə mənim kimi çox gec gəlsə də, qısa müddətdə böyük bir yaradıcılıq yolu keçmiş, "Ağbulağın göz yaşları" (2012), "Vahid Tu-maslı dünyası" (2013), "Gəyən düzü" (2014), "Gözləyəsi kimim var?!" (2015) kimi hekayə, povest, roman və araştırma kitabları ilə oxucuların rəğbətini qazanmışdır.

Cox sevindirici haldir ki, bu günlərdə yazıçı qardaşımın "Fikrin aynası" adlı növbəti kitabı işıq üzü görmüşdür. Bu kitabı ön sözündən başlamış mündəricatına qədər sevə-sevə oxudum. Nazir Çerkəzoğlunun publisistikasının əksini "Fikrin aynası" kitabının fövqündə daha dolğun şəkildə gördüm.

Yazıçı-publisist qardaşım yaxından tanıdığı, yaradıcılığını diqqətlə izlədiyi şair və yazıçıların əsərlərini oxuduqdan sonra aldığı duyğusal hissərlə kifayətlənmir, o əsərlərə arxa çevirib getmək istəmir, o əsərləri özünün könül süzgəcindən keçirir. Hər bir əsəri

özünün görə bildiyi nöqtədən - öz baxış bucağından dəyərləndirir. Bu isə olduqca sevindiricidir.

"Sözün yeri könuldür, ismarladığı yer düşüncədir, onu qüvvətləndirən ağıldır, meydanı çıxaran dildir, bəzəyi biçimli söylənməsidir, tutarlılığı isə doğruluğundandır". N. Çerkəzoğlunun "Xatirələr sorağında" məqaləsində sözə verdiyi bunca böyük dəyər məncə elə onun kimliyinin ən bariz təcəssümü, ən aydın ifadəsidir.

Nazir müəllim sıradan bir rus dili müəllimi olub. Lakin onun bəzi məqalələrindəki tarixi keçmişimizə müraciəti, tarixi məxəzlərdən düzgün və yerində istifadə etməsi, tarixi keç-

miş dolğun əks etdirməsi insanı heyrətləndirməyə bilmir. Bu baxımdan "Xatirələr soraqında" məqaləsindəki araşdırması diqqəti daha çox cəlb edir. XVI-XVII əsrlərdə Qaramanlı tayfasının gəlib Cəbrayılda yerləşmələrindən və Çələbilər kəndində açdıqları mədrəsə kompleksindən yazmaqla yetinməyən yazıçı eyni zamanda böyük Azərbaycan şairi Molla Vəli Vidadiñin də bu mədrəsədə təhsil almasından və sonralar Tumaslı qızı ilə evlənilib, qalib burada dərs deməsindən söhbət açmaqla əllərimizdən tutub bir anlıgına o dövrə səyahət etdirir. Buna isə yalnız və yalnız sevinmək olar. Bu cür araşdırmları yazıçı qardaşımı gözlərim önündə daha da böyüdürlər və ona baş ucalığı gətirir.

Nazir Çerkəzoğlunun publisistik məqalələrinin dili son dərəcə sadə, aydın və rəvan olduğu qədər də rəngarəngdir. Hər bir məqaləsindən mükəmməl və mükəmməl olduğu qədər də dolğun bir fikrə yiyələnirsən. Onun məqalələrini yayın qızmar çağında ağır zəhmətdən sonra tər tökə-tökə ürəyimi sərinlətmək üçün içdiyim bir ovuc suya bənzədərdim, mübaliğəsiz...

"Dəndlərə əyilmədən yaşadın, Əşir müəllim" məqaləsində mərhum gözəl yazıçımız Əşir Bəşiroğlunun yaradıcılığından söz açan Nazir müəllim, həm də bu yaradıcı insanın keşməkeşli ömür tarixçəsini həyatındakı faciəli anları da qısa şəkildə əks etdirir, bu ağrı-acılar önündə onun əyilmədiyini göstərir və sonda belə bir əlavə edir: "Rəhmətlik Xəlil Rzanın belə bir misrası var: "Kişinin kişilik tacıdır dözüm". Bəli dözümlü olmaq, qürrurlu daynmaq biz kişilərin - ataların payına düşən aklın yazımızdır..." Bu əlavə məncə hər birimizin həyat kredosu olmalıdır.

Nazir Çerkəzoğlunun qələmə aldığı hər məqalədə tədqiq etdiyi, araşdırduğu obyektə qarşı dərin sevgi və şükrənlıq hissi vardır. Böyük bir ustalıqla yazdığı o məqalələri oxuduqca sən də onun qəlbindən axan o sevginin axınından istər-istəməz axırsan. Yaxın

dostu şair Əjdər Yunus Rzani (mənim də dostumdur), şagirdi şair Malik Əhmədoğlunu, şagirdi gözəl jurnalist "Xudafərin" qəzetiñin baş redaktoru Şakir Əlifoğlunu, şair Mirzə Mirimlini, yazıçı Qorxmaz Abdullanı, şair İsmayıł İmanzadəni və digərlərini sevməyə bilmirsən.

El qədrini bilməz naşı,
Namərd gördüm addım başı.
Araz gözlərimin yaşı

Dilim yana-yana qaldı. - deyən Vahid Tumaslı kimi bir el şairini axı necə sevməmək olar?..

Nazir qardaşımın "Qara sazin hekayəti" adlı məqalə-araşdırmasında Aşıq Elman Hacıyev kimi ustad sənətkarımızın acınacaqlı həyat tarixçəsinə işiq tutması son dərəcə təqdirəlayıq bir uğurdur.

Nazir Çerkəzoğlunun "Fikrin aynası" kitabıñin birinci hissəsini əgər onun publisistik məqalələri təşkil edirsə, ikinci hissəsində isə sənət dostlarının onun haqqında yazdıqları fikirlər yaradıcılığına verilən dəyər təşkil edir. Yazıçı dostunun yaradıcılığının parlaq əksi Vidadı Dağtumaslının, Yusif Dirilinin, Vaqif Ağalarovun, Qorxmaz Abdullanın və digərlərinin qələmlərinin aynasında daha aydın görünür.

Şakir Əlifoğlu yazar: "Yazıçı publisist Nazir Çerkəzoğlu bu minvalla həyatı gerçəkliliklə publisistik düşüncələri arasında canlı körpü salır, oxucusunun diqqətini quru kağız üstündə canlı həyat səhifələri ilə məşğul edir".

Son olaraq qeyd etmək istərdim ki, "Fikrin aynası" kitabı Nazir Çerkəzoğlu yaradıcılığında yeni bir uğurdur. Uğur kimi də ən böyük alqışa layiqdir.

Ələsgər TALIBOĞLU
Şair-publisist,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü,
Məmməd Araz mükafatı laureati

ƏLƏSGƏR TALIBOĞLU

ÖMƏR NECƏ DƏCƏLDİ

Ömər kiçik olsa da,
çox mehriban uşaqdı.
Yaşidları içində
bir dəcəldi, qoçaqdı.
Elə dəcəldir ki, o,
sanki tamam oyundu.
Hər yeri, duruşu
bir sevincdi, düyündü.
Gah yeriyir, yixılır,
gah da mayallaq aşır,
gah da ki,qarış-qarış
otaqları dolaşır.
Hərdən bir dəcəl çəpiş,
hərdən də quzu olur.
İt kimi hürə-hürə
balaca tazi olur.
Bəzən bütün ev boyu
dana kimi böyür,
bəzən də buğa olub
üstümüzə yüyür.
Yuxu ilə yox işi,
çox az yatır bu Ömər.
Ev-eşiyi bir-birinə
yaman qatır bu Ömər.
Bircə bunu bilmən siz,
ey yaxınlar, ey dostlar,
Ömər kimi çox dəcəl,
sevimli bir uşaq var...

İŞGÜZAR QIZ

Bu balaca Fidanın
Gözləri bir cüt ulduz.
Bax, necə də ağılli,
İşgüzardır bizim qız.

Dörd yaşında olsa da,
Heç yorulmaq bilməyir.
Tez yerinə yetirir
Nənəsi nə söyləyir.

Kömək edir hər an o,
Nənəsinə yaxından.
Nənəsini sevir o,
Nəvələrin çoxundan.

Mehriban babasının
Hey boynuna sarılır.
Çünki babası ona
Gözəl gəlincik alır.

O MÜĞƏNNİ OLACAQ

Hələ doqquz aylıqdır
mənim Xədicə nəvəm,
İstərəm ki, mən onu
hey oxşayam, hey sevəm.

İstər qucaqda olsun,
istərsə də beşikdə,
Öz-özünə qıçıldar,
həm evdə, həm eşikdə.

Yaman heyran qalmışam,
bu uşağı, vallah, mən.
Qəlblərə nur çı�ayıır
oxuduğu nəğmədən.

İnanıram ki, bu qız
aləmə səs salacaq.
Böyükündə yəgın ki,
o müğənni olacaq.

DİLAVƏR QIZ

Şirin, gülərtüz Xavər
dil boğaza qoymayır.
Dəcəllik də etməkdən
vallah, billah doymayır.

Heç yorulmaq bilmədən
ağlına hər gələni
öşələyib hey tökür.
Evi tarmar eyləyib,
təp-təzə oyunçağı
həməncə bir-bir sökür.

Dilotu yeyib sanki,
bülbül kimi ötür o.
Bir an belə susmayır,
istər hara götür o.

Çox ağılli, məntiqli
suallar verir Xavər.
Odur ki, hər kəs onu
çağırıır bax, Dilavər.

"ƏTCƏBALA" ƏKBƏR

"Ətcəbala" Əkbərin
qırxi çıxmayıb hələ.
Gelişiyələ hay salıb
bir obaya, bir elə.

Kimini baba edib,
kiminişə o nənə.
Hər kəsə "pay" gətirib
"boxçasında" bir dənə.

Birinə "bibi", "əmi",
Birinə "xala" adı.
Birinə "dayı" deyə
baldan şirin bal dadi.

"Ətcəbala" Əkbərin
gəlişi çox şəst olub.
İllah da ki, babası
sevincindən məst olub.

GOMBUL YUSİF

Bizim balaca Yusif
uşaqlıqdan elə hey
çoxlu yemək yeyərdi.
Hər yeyəndən sonra da
yatmaq vaxtı gələndə
"yox, hələ acam, yenə
Yemək verin", deyərdi.

Odur ki, o yamanca
şişib olmuşdu gombul.
Uşaqlar yerə yixib
çalardılar qarnında
zarafatla hey dumbul.

O isə gülə-gülə
haray salıb bağırar,
dostlarını söyərdi,
hələ gücü çatanı
arada bir döyərdi.

Məhlədə hər kəs onu
çağırıır "Gombul", deyə,
O isə qürur duyur
qarnına döyə-döyə.

RƏQQAS QIZ

Bu balaca Ayselin
siz baxmayıñ boyuna.
Görənlər valeh olur
onun hər bir oynuna.

Rəqs etməyi çox sevir,
yorulmur oynamaqdan.
Bircə an da doymayıñ
bulaqtək qaynamaqdan.

Sənki yerə dəyməyir
çəlimsiz ayaqları.
Əlləri göydə uçur,
allanır yanaqları.

Dörd tərəfi bürüyür
sevinc dolu sədasi.
Hamını məst eyləyir
çılğın hissi, nidası.

BİZİM ARZU

Bizim Arzu görəndə
həyətdəki quşları.
Bütün evi bürüyür
hay-küyü, alqışları.

Tez çığırıb bağırrı,
evi vurur bir-birnə.
Həmən yemək aparır
onların hər birinə.

Yedirir o quşları
birbəbir, dənə-dənə.
Özü isə seyr edir
sevincək dənə-dənə.

Görsəniz necə sevir
sərçəni, göyərçini.
Quşların ən gözəli,
rəngi əlvan, çinçini.

Quşlar sanki can verir
bu dəcəl qızçığaza.
Onunçün də aparır
payını quşcuğaza.

BU GÜN MƏNİM AD GÜNÜM

Bu gün mənim ad günüm,
Doğum günüm, şad günüm.
Tamam olub beş yaşım,
Sevinirəm qardaşım.
Dostlar yığışib bize,
Gecəm dönüb gündüzə.
Sevincimin həddi yox,
Məni təbrik edən çox...
Hər kəs öpüb oxşayı
Xoş sözələr deyə-deyə.
Bu sevincdən ürəyim
Sığışmir yerə-göyə.
Bilmirəm ki, nə deyim
Bu gün sizə, a dostlar.
Elə siz də mənintək
olun belə bəxtiyar.

BİZİM QONŞU RAMİN

Bizim qonşu Raminin
necə kiçikdir boyu.
Əməlinə baxsanız,
dam dolusu var toyu.

Heç zaman sakit durmur,
bir an olsa da belə.
Eh... yorulmaq bilmədən
dəcəllik edir elə.

Evi vurur bir-birinə,
eyləyir ələk-vələk.
Hünəriz varsa əgər
onu tutun siz görək.

Hər deşikdən-deşiyə
siçan kimi qaçıır o.
Elə bil ki, qaçmayıñ
sanki yerlə uetur o.

"Siçan" - deyə çağırır
odur ki, onu hər kəs.
Bu heç də, bax, boşuna
əbəs deyildir, əbəs...

GÜLƏRÜZ AYDAN

Bu gülərüz Aydanın
hələlik var üç yaşı.
Baxın, könül oxşayıñ
həm yanağı, göz-qası.

Evin tək övladıdır,
hər ürəkdə öz yeri.
Belə şirin bir qızın
yox tayı-bərabəri.

Bu qızın bir sözünü
kimsə etməz heç iki.
Di gəl ki, şılaqlıqla
isi yoxdur hələ ki.

DƏFTƏR- QƏLƏMSİZ YATMIR

Hüseyin kiçik olsa da,
özünə xas işi var.
Hər kəsin də sevdiyi
çox ilginc vərdişi var.

Elə dəftər, qələmdir
oynadığı oyuncuq.
Heç yorulmaq bilmədən
oynayıñ o doyuncaq.

Sağ-a-sola çevirib
varaqları yazır o.
Hərdən də gülə-gülə
yazdığını pozur o.

Arada bir də yazır
gah əlini üzünü.
Mürəkkəblə boyayır
həm burnunu, gözünü.

Öyrəşibdi Hüseynin
əli qələm tutmağa.
Dəftər-qələmsiz elə
o getməyir yatmağa.

ÇİÇƏK DƏRDİ ANASINA

Nərgiz bu gün
dayısıyla
getdi bağ'a,
o baş çəkdi
hər bucağa.
Dolaşdıqca
gülzarlığı,
gül boxçanı,
seyr eylədi
hər qönçəni.
Sevə-sevə
oxşadı o.
Dedi: "Qəlbin
naxşıdı bu".
Nərgiz bala
gör neylədi,
dayısına
tez söylədi:
"Çiçəklərdən
dəstə-dəstə
dərəcəm mən,
axşam evə
gedərkən də
öz anama
verəcəm mən.
Axi o da
bir çiçəkdi,
necə şirin,
xoş göyçəkdi".

SƏRKƏRDƏ ÖMƏR

Minib qarğı atını
sevimli nəvəm Ömər.
"Haydi, arxamca" - deyə
həmən irəli cumar.

Bəzisinə deyər ki,
"siz arxaya tez kecin".
Bəzisinə:"Durmayın,
əzməyə düşmən seçin".

Gah hücuma keçər o,
gah da geri çəkilər.
"Yağıların"önündə
divar kimi dikilər .

Haraylayar "döyüşə"
o "döyüş" dostlarını,
Sınayar lap dar anda
onların ilqarını.

Sərkərdətək "döyüşə"
aparar o hər kəsi.
Elə ona görə də
qalib gələr dəstəsi.

PİŞİK OLUB XƏDICƏ

Artıq daha
pişik olub
bu Xədicə.
Miyoldayır
pişiklərtək
zərif-zərif,
incə-incə.
Harda görsə,
alıb onu
ağuşuna,
tutur sevda
yağışına...
"Mənim məstan,
şən pişiyim,
sənsən ilkim,
son beşiyim"-
deyə-deyə,
öyə-öyə
sevələyir
o pişiyi,
arxasında
dolanır hey
ev-eşiyi.

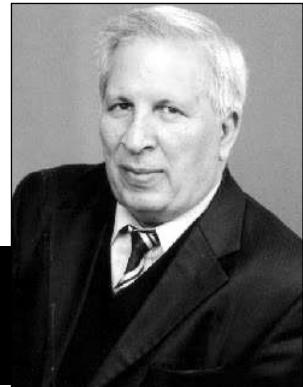
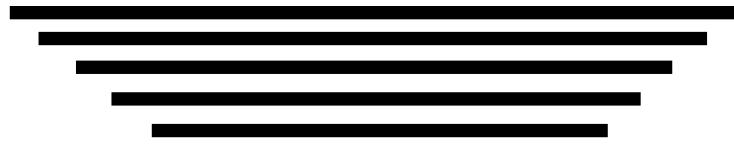
"AY NƏNƏ, BİR NAĞIL DE..."

Ay nənə, bir nağıl de,
Yatmış ruhum oyansın.
Uşaq könlüm biryoluq,
Nur selinə boyansın.

Ay nənə, bir nağıl de,
Qoy, könlümü uyutsun.
Oxşayıb hər an məni,
Gündə bir boy böyütsün.

Ay nənə, bir nağıl de,
Baldan da şirin olsun.
Qaynar çeşmələr təki,
Suyu saf, sərin olsun.

Ay nənə, bir nağıl de,
Şirin yuxu gətirsin.
Alıb bu yer üzündən
Məni göyə götürsün.

QƏZƏNFƏR KAZIMOV
*Filologiya elmləri doktoru, professor,
 Əməkdar elm xadimi*

AŞINA VƏ AZƏRBAYCAN

BİR NEÇƏ SÖZ

Bizim dilçi və tarixçilərin əksəriyyəti bu fikirdədir ki, Mərkəzi Asiyada Böyük Türk Xaqqanlığı (eramızın V-VI-II əsrləri) dağlıqlıdan sonra Oğuz tayfları XI əsrən başlayaraq tədricən Azərbaycana daxil olmuş, XIII əsrin birinci rübüünə sonlarında gələn monqolların köməyi ilə Şimali Azərbaycan ərazisindəki ləzgiddilli, Cənubdakı irandilli əhalini assimiliyaya uğradaraq türkləşdirmişlər. Bu cür düşüncə, yəni Şimali Azərbaycan əhalisinin ləzgiddilli, Cənubun irandilli, türklərin isə assimiliyasiya nəticəsi və gəlmə olduğu barədə fikir qəsdən və türkə yaramaz münasibətlə də bağlı ola bilər. Amma bizim fikrimizcə, bu, hər şeydən əvvəl, savadsızlıqla, bəşər tarixinə, bəşərin inkişaf yoluna bələd olmamaqla bağlıdır. Hələ də bir çoxları nəzərə ala bilmir ki, bəşərin doğuluşu Ön Asiya-Aralıq dənizi hüdüdləri ilə bağlıdır - vahid dil, ulu insan burada doğulmuş, Yer üzünə buradan yayılmışdır. Ulu dil tipoloji cəhətdən fərqlənən dillərə burada parçalanmışdır. Türklər Ön Asiyadan əzəli və əbədi sakinləri olmaqla yanaşı, şimala, şərqə və qərbə buradan yayılmışlar. Hindavropalılar da Yer üzünə buradan yayılmışlar, samılər, qafqazdillilər və başqaları da. Türk qolunun bir hissəsi Ön Asiyadan ayrılib Şərqə getdikdən sonra monqolları, tunqusları, yaponları, koreyalıları və lap elə çinliləri də doğurmuşdur. Nə üçün Ön Asiyada türk var, monqol yoxdur, türk var, çinli yoxdur? Deməli, mezolitdən sonraki dövrlərdə Şərqə üz tutan əhali uzaq ərazilərdə bir-birindən təcrid olunaraq parçalanma prosesini minilliklər ərzində davam etdirmiş, yeni nəsillər əmələ gətirmişdir.

Bu, belədir və dəqiqliyi prosesdir. Bizim araşdırduğumuz məsələ isə nisbətən konkretdir: Böyük Türk Xaqqanlığını yaradan, onun başında duran "500 evlik Aşina ailə-

"Hadisələr arasındaki əlaqəni aşkarə çixaran tarixçinin işi hadisələrin mövcudluğunu müyyəynləşdirən filoloq-şərqsünasın işinin qurtardığı yerdə başlanır".

*Lev Qumilyov
 "Qədim türklər", s.118*

"Bir də, ümumiyyətlə, xalqın tarixini istisnasaş şəkildə onun əleyhdarının mövqeyindən öyrənmək olmaz".

*Lev Qumilyov
 "Qədim türklər", s.106*

si" - Bumin kağanın, İstəminin qəbiləsi e.ə. I minilliyyin sonlarında Çinin şimalına və oradan Altaya Azərbaycandan getmişlər. Bu fikir özülüyündə çox mühüm tarixi hadisənin izahından ibarət olub, aşinalıların adət-ənənələri, içtimai-siyasi görüşləri, dini baxışları, mif və totemləri və xüsusilə onların dilində işlənən içtimai-siyasi leksikanın köməyi ilə təsdiq olunur.

Qədim misilsiz abidəmiz olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illiyini qeyd etdik. Hətta 1500 illiyinə də cürrət etmədik. Bu və ya digər bir halda dastanın daha qədim olduğunu söylədikdə yüz yerdən "əsas" soruşulur və naşı gözlər dərhal hücuma keçirdi. Budur, e.ə. XIII əsrin hadisələrindən bəhs edən Homer poemaları "İliada" və "Odisseya" ilə müqayisələr göstərir ki, "Kitabi-Dədə Qorqud" Homerin yaşıdır və bu cəhət o qədər zəngin faktlarla təsdiq olunur ki, təkzibi heç cür mümkün deyil. Troyalıların türk, Trojanın türk şəhəri olduğunu göstərən faktlar isə misilsizdir.

Düşünürük ki, hörmətli oxuculara təqdim etdiyimiz bu kiçik yazı ümumi Türk tarixinin düzgün tədqiqi üçün həqiqi tarixçilərə kömək olacaqdır.

Müəllif

Bizim "Azərbaycan dilinin tarixi" (bax 1) əsərimizin meydana çıxmاسını şərtləndirən amillərdən biri dünya tarixinin verdiyi faktlar və arxeoloji materiallar əsasında insanın Yer üzərinə Ön Asiyadan yayıldığını xatrlatmaq idi. Bu cəhətin düzgün dərk olunması ilə dünya tarixinin tədqiqinə dair bir çox yanlış konsepsiylar təbii şəkildə öz əhəmiyyətini itirmiş olur. Biz həmin ideya əsasında türklərin şərqə, şimala və qərbə Ön Asiyadan yayıldığını bir daha faktlaşdırılmış olduq. Tədqiqatçılar əksəriyyət etibarilə türk tayflarını Orta və Mərkəzi Asiya ilə bağlamağa çalışmış və bir çoxları başqa cür düşünməyi ağıllarına belə götirməmişlər. Lakin böyük tarixi aydın şəkildə sübut edir ki, miqrasiyalar mezolitdə Ön Asiyadan və Aralıq dənizi hüdudlarından başlamış, insan yer üzünə Avropanın, Afrikanın və Asiyanın qovuşduğu bu ərazidən yayılmışdır. Sonralar əks miqrasiyalar da olmuşdur.

Bizi bir neçə sual maraqlandırır: nə üçün bütün türk xalqlarının adı var, lakin yalnız bizim dilimiz keçən minillik ərzində "Türk dili" adlanmışdır? "Türk" adı harada və bize məlum olan tarixin hansı dövründə meydana çıxmışdır? Böyük türk xaqanlığının - o xaqanlıq ki, çin imperatorlarını "cənubdakı bizim uşaqlar" adlandırdılar (2, 3) - əsasını qoymuş köçəri Aşina tayfası ilə Azərbaycan əlaqələri barədə nə demək olar? Bu suallara cavab vermək üçün Lev Qumilyovun "Qədim türklər" əsərindəki faktlar bizim üçün müqayisə mənbəyi olmuşdur.

Hər şeydən əvvəl qeyd edək ki, böyük türk xaqanlığının əsasını qoymuş "500 evlik Aşina ailəsi" və bu ailənin rəhbərlik etdiyi, öz arxasında apardığı türklər Qumilyovun əsərində aşinalıların o dövrə adlandığı kimi "Türküt" adlandırılmış və bununla Orta və Mərkəzi Asiyadakı başqa türk tayflarından fərqləndirilmişdir.

Əvvəlcə, "500 ailəlik" Aşina tayfasının öz əcdadları barədə əfsanələrinə diqqət yetirək. Şəcərələrin öyrənilməsi, Qumilyovun yazdığını görə, ən qədim zamanlardan Mərkəzi Asiya xalqları üçün səciyyəvi olmuşdur. Həm də maraqlıdır ki, əhəmin xalqlar bu və ya digər vəhşi heyvanı öz nəsillərinin banisi saymışlar. Məsələn, "...tibetlilər erkək meymunu və diş rakşası (meşə ruhu), monqollar boz qurdı və maralı, telelər canavarı və hun şanyuyunun qızını, türklər isə hun şahzadəsini və diş canavarı öz əcdadları sayırdılar". (3, 30) Buradan aydın göründüyü kimi, monqollar, telelər və türkülər qurdı (canavarı) və maralı öz əcdadları hesab etmişlər.

Maral sonrakı hadisədir - Sibir çölləri ilə bağlıdır və türkərdə həlli dəri əhəmiyyətə malik deyildir. Qədim türkərin bayrağında daim qızılı rəngli qurd başı təsvir edilmişdir. Qumilyov seriy volk, volk və volçitsa sözlərini işlətmüşdür. (3, 22) Monqolların, telelərin boz qurda, türkərin diş canavara tapınması elə bir fərq yaratmır. Deməli, bu xalqların əfsanəvi əcdadi bir olmuşdur. Bu birləş onların kök birliyindən irəli gəlir. Türkərin və monqolların bir kökdən olduğuna heç kim şübhə etmir, lakin onlardan hansının hansından ayrıldığı barədə mübahisə hələ də davam etməkdədir.

Tobalıların (çinlilərin) Şimali Çinin fəthi zamanı tabe etdikləri tayflar içərisində "beş yüz Aşina ailəsi" də qeyd olunur. IV əsrə hunların və syanbilərin (monqolların) çinlilərdən aldıqları Şensi əyalətinin qərb hissəsində məskun-

laşmış bu ailə "müxtəlif tayfların qaynayıb-qarışmasından" yaranmışdır.(3, 30) Türküt əhalisinin "...etnik mənşəyi müxtəlif idi, lakin öz aralarında hamısı kiçik tələffüz fərqi olan ümumi türk dilində danışırılar. Onlar bir "bundun" - xalq təşkil edirdilər, lakin bu söz "etnos" deyil, daha çox "demos" anlayışına yaxın bir mənada işlənirdi. Çünkü "bundun" "bəylər"ə qarşı qoyulurdu". (3, 72) Müəllif bunu "Türk bəglər budun" - "Türk bəylərinin xalqı" ifadəsi ilə düzgün əsaslandırmışdır. Bu sözlər də göstərir ki, əslən türk olan hunlar və monqollar özlərini bir-birinə daha yaxın saymaqla çinlilərə qarşı birləşdə mübarizə aparmışlar.

Şensi vilayətinin qərbindəki Xesidə yerləşən aşinalılar əhəmin ərazinin işğalı zamanı tobaların (çinlilərin) təbəəlini qəbul etməmiş, Altayın mərkəzi hissəsinə köcmüş, uzun müddət səssiz-səmirsiz yaşamış, sonralar jujanların vassalı olduqlarını elan etmişlər. Çin mənbələri onların bu vaxta qədər "mağarada" yaşadıqlarını qeyd etmişlər. "Mağara" Altayın mərkəzində yerləşmişdi. Maraqlıdır ki, adı dağ dərəsi "Suysu"da (Çin mənbəyi) "mağara" adlandırılmışdır.(3, 96) Beləliklə, Aşinanın "500 ailəsi", gələcək əyanlar V əsrə Ordosdan köçüb artıq türkdilli əhalinin yaşıdığı Altayın cənub ətəklərində məskən salmalı olmuşlar. (3, 93)

Qumilyovun qeydlərinə görə, türküt xalqı bu dövrə yəni keyfiyyətlər qazanır, Altay dağlarına qovulduğdan sonra davakar köçəri heyvandarlardan azadlıqsevər, oturaq həyat keçirən heyvandarlara çevrilirlər. (3, 208)

Qumilyov yazır: "Həmin tayfa birləşməsi (müəllif Aşinalıları bir neçə tayfanın qarışığı sayır - Q.K.) ilkin dilinin necəliyindən asılı olmayıaraq, V əsrə o, tarix səhnəsinə qədəm qoyanda dövrün tayflararası ünsiyyət vasitəsi olan syanbi - yəni qədim monqol dili tayfların hamısı üçün anlaşıqli idi. Bu, komanda, bazar, diplomatiya dili idi. Bu dilde Aşina nəсли 430-cu ildə Qobinin şimal həndəvərinə köcmüşdü". (3, 31)

Göründüyü kimi, müəllif monqol dilinin üstünlüyünü, tayflararası ünsiyyət vasitəsi olduğunu göstərir. Bu, ağlabatan deyil, aşinalıların məhz bu dildə - monqol dilində Qobinin şimal həndəvərinə köcdüyü barədə fikir elmi əsası olmayan fikirdir. Ola bilər ki, belə bir dövrə monqollar və türkər təzə təcrid olunduqları üçün bir-birini asan anlamışlar. Lakin Aşina tayfasının monqol dili ilə Qobinin şimal həndəvərinə köcməsi və 100 il sonra təmiz və zəngin türk dili ilə danışması, bu dildə misilsiz abidələr yaratmağa başlaması barədə fikirlər heç cür ağlabatan deyil və müəllifin daha qədimləri görə bilməməsi ilə bağlıdır. Bütün Şərqə və Qərbi yayılmış türkərlər çox seyrək olan syanbiləri-monqolları müqayisə edib, türkərin monqol tayflarından təcrid olunması qənaətinə gəlmək heç bir məntiqə sığmir. İnsanın Yer üzünə Ön Asiyadan yayıldığını və Ön Asiyada monqol izlərinin olmadığını nəzərə alıqda monqolların Orta və Mərkəzi Asiyaya gedən türkərdən ayrılmış olduğuna şübhə etməmək olar.

Qumilyovun monqol üstünlüyü, monqol birinciliyi barədə fikirləri davam edir: "Çinlilər Aşina xanlarının təbəələrini Tu-kyu adlandırdılar. Bu söz Pelyo tərefindən "Türküt" - yəni "Türkər" kimi uğurlu şəkildə açılmışdır. Lakin sözün sonundakı çoxluq bildirən şəkilçi türk deyil, monqol

mənşəlidir. Qədim türk dilində bütün siyasi terminlər monqol cəm şəkilçisi ilə yaranırdı. Bu isə güman etməyə əsas verir ki, həmin sözlər türk dil mühitinə kənardan gətirilirdi".(3, 31).

L.Qumilyovun bu fikri tamamilə yanlışdır. -üt,-at cəm şəkilçisi monqollardan neçə min il əvvəl Ön Asiya xalqlarının, o cümlədən qədim Azərbaycan tayfalarının (kuti, kasit, lullubi, turukki və s.) və Manna, Midiyə xüsusi adlarının tərkibində işlənmişdir. Kuti sözündəki -ti haqqında danışan şəkilçidir - söz kular mənasını ifadə edir. (1,-210) Skolot, massaq-ət sözlərindəki -at, et də eyni şəkilçidir. Bu şəkilçi ulu dildən gələn bir şəkilçi kimi bütün iltisaqı dillərdə mövcud olmuşdur, Hami-Sami dillərində də yayılmışdır. Odur ki Aşına tayfasının dilinə monqol dilindən keçməsi barədə fikir doğru ola bilməz. Ona görə də müəllif "Qədim türk dilində bütün siyasi terminlər monqol cəm şəkilçisi ilə yaranırdı" sözlərində və bu cür sözlərin kənardan gətirilmə olması barədə fikrində tam yanlış mövqə tutmuşdur. Monqollar kəmiyyət etibarilə türklərdən daim qat-qat az olmuşlar və monqolların türklərdən ayrılmaları barədə Poppe-nin fikri son dərəcə ağlabatandır.

Budur, L.Qumilyov fikrini dərinləşdirərək yazar: "Aşinanın adı ilə birləşən həmin "beş yüz aile" mənşeyindən asılı olmayıaraq, hərbi müvəffəqiyyətin dəyişkənliyi onları Çindən Altaya atana qədər öz aralarında monqol dilində da-nışıldalar. Lakin türkdilli mühitdə yüz il qalmaları, töbiidir ki, danışq dilinin tezliklə dəyişməsinə gətirib çıxarmalı idi. Onu da nəzerə almaq lazımdır ki, "Aşinanın beş yüz ailəsi" türk dənizində bir damla idi (fərqləndirmə mənimdir - Q.K.). Güman ki, VI əsrin ortalarına doğru Aşına nəslinin üzvləri tamamilə türkloşmış, monqoldilliliyin əlamətlərini yalnız özləri ilə gətirdikləri titullar sistemində saxlamışdılar".(3, 34)

Heç kəsi inandırmaq olmaz ki, 100 il ərzində bir tayfa öz ana dilini unudub türk dilini aşinalılar qədər dərindən mənimsəmiş olsun. Yenə qeyd edirik ki, arada yalnız türk - monqol yaxınlığı, bir-birini anlama ola bilərdi. O böyüklük-də abidələr qoyub getmiş xalq başqa bir dilin yetirməsi ola bilməzdi, odur ki, aşağıdakı sözlər heç bir etibar doğurmur: "İndi türk dilləri adlanan dillər on qədim zamanlarda meydana gəlmişdi, türküt xalqı isə V əsrde... Gəlmələrin yerli əhali ilə qaynayıb-qarışması o qədər güclü olmuşdur ki, ar-tiq 100 il sonra - 546-ci ildə onlar qədim türk xalqı, yaxud türküt adlandırılan vahidə çevrilmişdilər". (3, 4) Sonrakı qeydlərimiz də göstərəcək ki, bunlar əsassız söhbətlərdir. Qumilyovda sövqi-təbii türkülərin qərbənən gəlmə duyğusu var, lakin türkün yer üzünə qərbənən yayılma duyğusu yoxdur.

Qumilyovun əsərində aşinanın tarixi, dili və nə üçün daim "köçərilər" adlandırılıldığı obyektiv izahını tapa bilməmişdir. Nə vaxtsa, monqol dilinin türklər üçün də ümmümun-siyət vasitəsi olması isə xəyalı fikirlərdəndir.

İndi biz Aşinanın türk mənşəyi barədə əqli və nəqli də-lilləri nozordən keçirəcəyik. Görök aşinalılar haradan gəlmişlər, kimdirler və nə üçün daim türk və monqol tayfaları arasında "köçərilər" adı ilə tanınmışlar?

"Umiyakov ehtimal edir ki, "Türk" sözü XII-XIII əsrlər-də türklərin ümumi adından başqa, həm də çox ehtimal ki,

"bundan əvvəl də ayrılıqda götürülmüş bir türk tayfasının adını bildirirdi" (fərqləndirmə mənimdir - Q. K.). Şübhəsiz ki, bu, belədir. Bizim teklif etdiyimiz şərti "Türküt" termini hətta E. Şvann kimi bir analiz nəhənginin də qurban getdiyi anlayış və kənara çıxma dolaşıqlığından xilas olmağa imkan verir". (3, 180) Müəllifin burada gətirdiyi sitat və öz qənaəti doğrudur.

Dedik ki, müəllif Aşina türklərini xüsusiləşdirmək üçün "Türküt" terminini (onların öz adını) seçmiş, türk xaqanlığını yaradan türkləri başqa türklərdən fərqləndirməyə nail olmuşdur. Və eyni zamanda aşinalıların mənşəyi ilə bağlı əfsanəni nəzərdən keçirərək çox düzgün nəticə çıxarılmışdır: "...biz bir əfsanənin metni daxilində iki süjetin keşişməsi - mifoloji (mənşəyini dişi canavardan götürmək) və tarixi (türkülərin bir hissəsinin əcdadlarının Altaydakı dağ vadilərinə qaçması) ilə qarşılaşırıq". (3, 96) Məlum olan birinci məsələdən (dişi canavar) fərqli olaraq, ikinci məsələ (türkülərin Altaydakı dağ vadilərinə qaçması, daha doğrusu, Altay ərazilərinə gəlməsi) köklü və maraqlı məsələdir. Lakin qeyd edilən qaçıb gəlmə prosesinin ilkin nöqtəsi - başlangıcı Qumilyov üçün tam şəkilde məchul və qaranlıqdır. Müəllif başlangıcın Ön Asiya olduğunu qətiyyən ağı-na gətirmir.

"Aşina Ordosdan qərbdə, Xuanxe və Nanşan çayları arasında yerləşən Xesinin hakimi, hun knyazı Muğana tabe idi. 439-cu ildə tobalar hunlara qalib gələrək Xesini Vey (Çin) imperiyasına birləşdirəndə knyaz Aşina "beş yüz ailə" ilə jujanların yanına qaçı və Altay dağlarının cənubunda məskunlaşaraq jujanlar üçün dəmir emal etməyə başladı". (3, 31; 4, 221) Bu sözlərdən aydın olur ki, Aşina haqqında ilkin məlumatə görə, aşinalılar V əsrin əvvəllərində hun tayfaları tərkibində olmuş, çinlilər Xesi ərazilərini işğal edərkən Çin asılılığından imtina edərək V əsrin ortalarında Altay dağlarının cənubuna - türk tayfaları olan əraziye qaçmış və o dövrün bir qədər irticəsi sayılan türk tayfası jujanların asılılığını qəbul etmiş, onlar üçün dəmir istehsal etməyə başlamışlar. Qisasi: on pis türk asılılığını Çin əsəratindən üstün tutmuşlar. Burada bizim üçün on qiymətli məlumat tobaların-çinlilərin işğal etdiyi Xesinin hun hakiminin Muğan titulu daşımasıdır. Aşina "Hun knyazı Muğana tabe idi" sözlərindən aydın olur ki, Aşina tayfasının da daxil olduğu bu knyazlığın hakimləri Muğan titulu daşıyırlar. Bu knyazlıqdan ayrıldıqdan sonra Aşina hakimləri də bu titulu daşımışlar. Deməli, knyaz Muğana tabe olan tayfalar qohum tayfalardır. Əgər Aşina tayfası Muğanın knyazlığında bir sıra tayfalarla təsadüfi birləşmiş olsa idi, Aşina hakimləri Muğan titulu daşımadılar. Misallara diqqət yetirək.

552-ci ildə Bumin xaqan öldükdə yerinə oğlu Qara İssik xan keçir. O da tez ölü və hakimiyətə Qara İssik xannı qardaşı (Buminin kiçik oğlu) Kuşu çıxır. Kuşu Muğan xan titulunu qəbul edir. (3, 48) "Bu xanın aşağıdakı adları vardi: vəhşi heyvan adı - Tsuzu (yəni Kuşu - Quş), nəsil adı - Sinqin (yəni nəvə, qardaş oğlu), ləqəbi - Yandi (yəni qalib), titulu - Muyuy, yaxud Muğan. Biz elmi ədəbiyyatda daha çox işlədirən sonuncu addan istifadə edirik".(3, 38) "554-cü il knyazlığın imperiyaya çevrilməsi ili id... Muğan xan ar-tiq öz şimal sərhədlərini möhkəmləndirmişdi".(3, 40) - cümləsi və əsər boyu qeyd edilən bir sıra adlar da göstərir

ki, Muğan xan işlək titul olmuşdur.

Aşinanın əvvəlcə Xesidə tabe olduğu hun knyazı da Muğan titulunu daşıyır, Aşina hakimləri də Deməli, təklikdə Aşina deyil, böyük hun knyazlığı bu titulun daşıyıcıları olmuşlar. Tədqiqatçılar bunları üzə çıxarmışlar, lakin təecübüllü orasıdır ki, bu titulun haradan yarandığına əsla fikir verməmişlər.

Muğan sözü necə əmələ gəlmişdir? Harada yaranmışdır? Muğan haradadır? Və nə üçün bu suallara cavab axtarılır?

Məlumdur ki, Muğan cənublu-şimallı Azərbaycanın ən qədim ərazisidir. Muğan müğlərin, mağların yaşadığı əraziidir. Mağlar Azərbaycanın və dünyanın ən qədim mədəni tayfalarından - türkdilli Azərbaycan tayfasıdır. (1, 258-272) Aşina hakimlərinin Muğan titulu daşıması iki çox mühüm məsələni aydınlaşdırmağa kömək edir: Muğan titulu daşıyanlar hunlar-türklərdir, deməli, mağlar türk tayfalarındandır; ikincisi, mağların vətəni Azərbaycandır, deməli, Muğan titulu daşıyan Xesi hunları və o cümlədən aşinalılar Mərkəzi Asiyaya Ön Asiyadan - Azərbaycandan gəlmişlər. Ərəb mənbələrinin məlumatına görə, Xəzərin cənub-qərbində yerləşən türk tayfaları öz hakimlərini Muğan xan adlandırmışlar.

Qumilyov yazır: "Qaçqınların gəlib çıxdıqları Monqolustan Altayının ətəkləri hunlardan törəyən və türk dilində danışan tayfalarla məskunlaşmışdı. Knyaz Aşinanın drujni-nası da həmin aborigenlərlə qaynayıb-qarışdır və onlara "Türk", yaxud "Türküt" adı verdilər". (3, 33)

Kim verdi, niyə verdilər bu adı onlara? - Bunlar Qumilyov üçün aydın deyil. Bu barədə bir qədər sonra danişacağıq. Hələlik başqa bir məsələyə diqqət yetirek, yuxarıda verdiyimiz bir cümləni yenə xatırlayaq: "Aşinanın beş yüz ailəsi" türk dənizində bir damla idi". (3, 34) Deməli, Altayın ətəkləri türk tayfalarından ibaretdir; aşinalılar bunlara münasibətdə "qaçqın", və ya "köçəri" hesab olunur və nəhayət, aşinalılar türk dənizində bir damlaşdır. Görünür, bu məsələlər yaxşı öyrənilməyib, çünki digər tərəflən də L.Qumilyov özü qeyd edir ki, çinlilər türküləri "ağacın kökü", qalan tayfaları isə "yarpaqlı budaqlar" hesab edirdilər". (3, 284) Bu sözər gəstərir ki, köçərilər (türk-lər-türkülər) nəzərət və kövrək fidan kimi o qədər də zəif olmamış və müxtəlif bölgülərdən ibarət olmuşlar.

Aydın olur ki, Orta və Mərkəzi Asiya çoxdan türk yurdudur, yəni Ön Asiyadan bu yerlərə köçən türklər, bəlkə, öz köçmə tarixlərini də unutmuşlar. Lakin aşinalıların gəlmə tarixi o qədər də uzaq deyil, ona görə də onlar qaçqın hesab olunurlar. Ətraf hamısı türk aləmidir və qaçqınlar - köçərilər onların arasında bir damla kimidir. Bu müəmməda mühüm məsələ aşinalıların haradan gəlməsi məsələsidir. Haradan və nə vaxt gəlmişlər? Nə üçün gəlmişlər?

Köçəri həyatına başlanmasıının və bir çox tayfaların öz yurdlarını dəyişməsinin səbəbləri çoxdur. Bu cəhəti Qumilyov özü də yaxşı izah etmişdir: "...örüş və otlaqların məhdudluğunu, ən başlıcası isə suyun çatışmaması köçəriləri öz sürürlərini bölməyə məcbur edirdi. Nəticədə köçəri həyat keçirən ailələr də bölünməli olurdular. Otlaqların bölünməsi və onların sərhədlərinə ciddi nəzarət köçərilərin örüş, suvat və ov yerləri üçün qaldırıqları amansız qardaş

qırğının qarşısını almaqdan ötrü yeganə vasitə idi". (3, 87) Düşmən tayfalarla amansız müharibələr də köçəriliyə səbəb ola bilirdi. Təbii ki, Aşina ailəsinin Orta və ya Mərkəzi Asiyaya gəlişi də bu səbəblərdən biri ilə bağlıdır, lakin onların bu yerlərə nə vaxt gəldikləri barədə L.Qumilyovun fikirləri ziddiyətlidir.

Dədiyimiz kimi, aşinalıların mənşəyi haqqında iki əfsanə vardır. Daha tipik olan birinci əfsanədə deyilir ki, qonşular bu nəslə qırıb-qurtarmış, yalnız 9 yaşlı bir oğlan xilas olmuşdur. Düşmənələr onun əllərini və ayaqlarını kəsərək bədənini bataqlığa atmış, burada dişi qurd həmin oğlandan həmилə olmuşdur. Dişi qurd Altaya qəçib orada on oğul doğmuşdur. Onlar artıb çıxalmış və "bir neçə nəsildən sonra Asyan-şə adlı birisi bütün aymağı ilə mağaradan çıxaraq özünün Jujan xanının vassalı olduğunu etiraf etmişdi.

Qumilyov göstərir ki, əfsanələrin ikisi üçün də səciyyəvi cəhət onların hər ikisində tarixi hadisəyə - Aşina ordasının Qansudan köçməsinə kiçicik bir işaretin olmamasıdır. "Ona görə də əfsanələrin Altayda meydana çıxdığını, bəlkə də gəlmələrin müstəsnalıq hüququnu əsaslandırmaq üçün məxsusi olaraq yaradıldığı düşünmək mümkündür". (3, 32) Buradakı son fikir yenə əsassızdır. Aşina ordasının Qansudan köçməsinə dair heç bir işaretin olmaması tam təbiidir. Müəllifin buna təəccübünə səbəb bəşərin inkişaf və yayılma istiqaməti barədə xəbərsizliyidir. Əfsanənin Altayda müəyyən məqsədlə məxsusi yaradılması fikri də doğru ola bilməz. Bir yerdən başqasına köçməklə, həm də o qədər uzaq olmayan bir məsafləyə, yeni əfsanə yaranmadı. Əfsanə, fikrimizcə, tam köklü əfsanədir və tayfanın haradan gəldiyini dəqiq şəkildə bildirməkdədir. Elə birinci əfsanənin maraqlı cəhəti aşinalıların əcdadları barədə məlumat verilərkən onların "Qərb ölkəsindən qərbədə yaşayan hunlar evinin nəslü" kimi səciyyelendirilməsidir. (3, 32) Müəllif bu məlumatı bir məqamda Attila ilə əlaqələndirməyə çalışmış və V əsrə aid etmişdir. "Qərb ölkəsindən qərbədə yaşayan hunlar" - sözləri ikiqat qərb anlayışı bildirir; birincisi Altayın qərbidirsə və burada Qərbi türk xaqanlığının yerləşdiyi ərazilər (Altaydan Xəzərə qədər) nəzərdə tutulursa, ikincisi bu qərbin qərbidir. Bu "qərbin qərb" isə artıq Ön Asiya əraziləridir. Dədiyimiz kimi, Qumilyov "qərb hunları" dedikdə bir məqamda Attilanı nəzərdə tutur və çox mənqışız bir müqayisə apararaq yazır: "Beləliklə, bu əfsanəyə görə Altay türkləri - tukyular (türkülər) mənşəcə Qərb hunlarından törəmişlər". "...nəzərə alsaq ki, Qərb hunları 468-ci ildə məhv edilib, türklər isə xalq kimi artıq 545-ci ildə tarix səhnəsinə gəliblər, onların artım sürtinə və nəsillərin bir-birini əvəzləməsinə yalnız heyrlənmək olar". (3, 32) Aşina 430-cu ildə Qobinin şimal həndəvərinə köçübə, bunun 468-ci ildə məhv edilən Qərb türkləri - Attila hunları ilə nə əlaqəsi ola bilər? Amma Qumilyovun "qərbin qərb"ini Cənubi Avropada, Bizans ətrafında, Xəzərin şimal sahilərində, Qara dəniz ətrafi ərazilərdə düzünməsi onun sövqi-təbii duyğularının üstünlüyünü təsdiq edir. Beləliklə, bu türklər Attila türkləri ola bilməzdi. Bunu müəllifin aşağıdakı sözləri də təsdiq edir: "Bölgə sisteminin prototipi çox güman ki, II əsrədə cənubi hunlar arasında mövcud olmuş taxt-tac varisliyi idi: V əsrədə Aşina nəslə knyazlarının əcdadları onlarla ünsiyyət saxlamışdır". (3,

73) Yəni müəllif demək istəyir ki, aşinalıların quruluş sistemi II əsrin cənub hunlarının quruluş sistemində uyğun idi. Bu sözlər də Aşina ictimai quruluşunun Attila hunları ilə əlaqəsini inkar edir.

Qumilyov qonşular tərəfindən aşinalıların qırılması əhvalatını 93-cü ildə şimal hunlarının məğlubiyyəti ilə də əlaqələndirmişdir: "Həqiqətdə də bu tarixi süjet (tayfanın qırılması, 9 yaşlı oğlanın qalması və dişi canavar əhvalatı - Q.K.) müsəlman müəlliflərindən Rəşidəddinin, Xondəmirin, Əbülgazinin əsərlərində bütöv şəkildə göstərilmişdir - Ərkənə kun - yəni sərt eniş. Cox güman ki, biz burada qədim tarixi hadisənin - 93-cü ildəki məğlubiyyətdən sonra şimal hunlarının Tarbaqatay keçidindən getməsinin və onların bir hissəsinin daimi yaşamaq üçün Altayda qalmasının əksi ilə qarşılaşırıq".(3, 97)

Nəhayət, müəllif özü də əfsanənin göstərilən tarixlərə uymadığını qeyd edərək yazır: "Uygurların və Aşina ordasının sözün həqiqi mənasında totemist olduqlarını iddia etmək böyük risqə yol vermək demək olardı. Çünkü mənbələrdə onların canavara xüsusi münasibətləri barəsində heç nə deyilir. Lakin biz burada həmin heyvana totem sitayışının qədim izlərini görürük, öyrəndiyimiz dövrə isə bu artıq əcdadlara sitayışə çevrilmişdir".(3, 97)

Deməli, əcdad məsələsində totem əsasdır, lakin təsvir edilən zamanda tayfanın dini görüşlərində totemizm yoxdur. Bu, o deməkdir ki, totem-əcdad məsəlesi təsəvvür edildiyindən çox-çox qədim dövrlərə aiddir. "B. X. Karmışeva güman edir ki, "Türklər" Orta Asiyaya gəlmə turklərin nəsillərinə aiddir və onlar, ehtimal ki, karlukların əcdadlarından da daha əvvəl gelmişdilər". Türkülərin Orta Asiyaya gəlmə turklərin qədim nəsilləri olması barədə B. X. Karmışevanın qənaəti daha əsaslıdır.

Bütün dəlillər göstərir ki, aşinalıların Orta Asiyaya gəlmə tarixi Altayın aborigenleşmiş turklərindən sonrakı dövrlərə aid olsa da, eradan əvvələ aiddir. Bunu: "Türklər" özbəklərdən və qırğızlardan aralı gəzib-dolanır, onlarla nikaha getmirlər. Bununla bir sıradə "Türklər" son zamanlara qədər özlərinin köçəri heyvandarlıq vərdişlərini qoruyub saxlamışdır" (3, 179) kimi bir sira başqa dəlillər də təsdiq edir.

Bu fikrin daha ətraflı sübutu üçün hər şeydən əvvəl, türk sözünün meydana çıxmama tarixində başlamaq lazımdır. Türk sözü ilk dəfə e.ə. XXIV əsrədə Assur yazılarında xatırlanır. Turukki şəklində özünü göstərən bu söz və bu adı daşıyan tayfa Ön Asiyanın - Azərbaycanın çox güclü tayfalarından biri olmuşdur. Yirtıcı assurlar uzun müddət onlarla bacarmamış, məcbur olub qohumluq əlaqələrinə el atmışlar. Şumer-akkad yazılarında turuk/türk şəkillərində dəfələrlə xatırlanmışdır:

Aş-hşum awili mesh Tu-ru-ki-iki... Aşum (məğlubiyyətim) iləməz Türkü ki... (Cinayət töretmək türkə başucağılığı göturməz ki...) (5, 258) Yaxud:

um-ma a-na-ku-ma lu Tu-ru-ku-u ki
sha ki-ma-ish-tu ul-la-num i-la-ku-nim
Umma una ki malu Türkü ki
Saki maistü ulanum ilə künüm

(Türkü mal yiğan hesab elemə, günüm elə olanım ilə də xoşdur) (5, 255-256; tərcümələr Nüvədilinindir; əlavə mə-

lumat üçün bax: 1, 88-93)

İddia etmək olmaz ki, turkkilər məhv olmuş, dişi canavar əfsanəsində göstərildiyi kimi, onların nəslə totem yolu ilə - dişi canavarın köməyi ilə xilas ola bilməşdir. Ola biler ki, tayfanın kiçik bir qolu - Xesidə knyaz Muğanın başçılıq etdiyi türklər həqiqətən qonşularдан biri ilə toqquşmadə çoxlu itki vermiş və az bir qüvvə ilə Orta Asiyaya qaça bilmişdir və aşinalılar da bunların bir qoludur. Odur ki, şübhəsiz, Muğan titulu ümumi olduğu kimi, dişi canavar əfsanəsi də tekçə aşinalılara deyil, knyaz Muğanın bütün türklərinə-hunlara aid olmuşdur. Lakin bu da məlumdur ki, eradan əvvəlki III və II minilliklər boyu turkkilərin (turukların) əsas qüvvəsi Azərbaycan ərazisində - öz vətənində yaşımiş, Azərbaycan dövlət qurumlarının tərkibində olmuşlar. Azərbaycanda daim türk sözü, türk etnik adı, bu adla yaşıyan tayfa üstün olmuşdur. Hətta o dərəcədə ki, aşinalılar böyük xaqanlıq yaratsalar da, sonralar bu adı saxlaya bilməmiş, lakin keçən minilliklər ərzində Azərbaycan türk xalqı daim türk adı ilə tanımışdır. Çünkü türk bu ərazidə kökdür, əsasdır. Orta Asiyada isə, nə qədər artıb çoxalmış olsa da, gəlmədir, köçəridir, qaçqındır. Əgər bütün tayfalar Orta və Mərkəzi Asiyaya Ön Asiyadan köçmüşlərsə (bu, artıq inkar edilməz tarixi faktdır), aşinalıların Ön Asiyadan - qərbin qərbindən gələn köçərilər və qaçqınlar olduğuna heç bir şübhə ola bilməz. Xəzərin qərbində yaranmış və möhkəm kök salmış bir etnonimin təzədən Xəzərin şərqində qəflətən meydana çıxmazı haqqında fikir qəsdən tarixi həqiqəti görməzliyə salmaqla bağlıdır. Bunlar göstərir ki, türk etnik adının tarixi çox qədimdir və bu söz aşinalıların Çin ərazilərində Altayın ətəklərinə qəpməsi ilə yaranmamış, tayfa ilə birlikdə Ön Asiyadan gelmişdir. Deməli, Çin mənbələri Xesi ərazisində olan hun-türkləri öz etnik adı ilə deyil, dövrün tayfa başçısına Çin hakimlərinin verdikləri adla qeydə almışlar. Bu, mümkün olan təbii haldır.

Qeyd edilən fikirlərin təsdiqi üçün yandı, baqa, irgen, tenqri sözlərini və bir sıra başqa faktları da nəzərdən keçirək.

Yandi sözü, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, L.Qumilyov tərəfində "qalib" mənasını bildirən bir ləqəb kimi izah edilmişdir. Əslində isə bu söz mənşə etibarilə e.ə. III minillikdə şumer dilindəki ensi sözüdür. Ensi - kahin-hökmdar deməkdir. Məsələn, e. ə. XXIII əsrədə Laqaş hakimi Urui-nimkina özünü əvvəlcə ensi (kahin-hökmdar), sonra luqal (hökmdar) adlandırmışdır. (1, 61) Bu söz isə mənşə etibarilə En (göy allahının adı) sözü ilə bağlıdır. Şumerlər bu sözü bizim mağlardan almışlar. Mağların dini hakimi də ensi adlanırdı. (1, 62-63) Söz bu mənəni daha əvvəller yalnız en şəklində ifadə etmişdir. XXIII əsrədə İkiçayarasını işgal edən Kutı hökmdarı En-Ridavazir adında En kahin-hökmdar deməkdir.(1, 157) Söz Manna turklərində yanzi şəklinde qeydə alınmışdır. Mannanın Allabria vilayət hakimi Yanzi-Buriaş adımı (e. ə .843) xatırlamaq kifayətdir. III Salmanasın salnamasında deyilir: "Mən allabrialı Yanzi-Buriaşın möhkəmləndirilmiş Şurdıra şəhərini...ələ keçirdim" (6, 197); z >d keçidi ilə yanzi sözünü qədim türklərə yandı kimi oxumuşlar. Bəlkə də bu səs dz səsdir - Adzarbadakan sözündə olduğu kimi. Deməli, söz Orta Asiyaya çox qədim dövrlərdə şumer-Azərbaycan tayfalarından ayrılb

gedənlər vasitəsilə aparılmışdır.

Baq/baqa sözü. İliqyuylu Şe Moxe Şabolo-İl Külüq-şad Baqa İşbara adının tərcüməsi: "Ölkənin şərəfli şadı, ilahi qüdrətli xan". (3, 57) Və ya: Qara İşık xanın oğlu Şetunun hakimiyyəti ələ aması və İl-külüq şad Baqa İşbara xan titulunu qəbul etməsi. (3, S. 127) Müəllif bu ada aşağıdakı kimi izah vermişdir: Dövlətin (elin) şərəfli şadı, ilahi (Baqa, bəlkə də böyük - maqa) İşbara (qüdrətli, amansız; Çin dilində Şabolo) (3, 127)

Baq - Azərbaycan tayfalarının dilində çox işlənən allah adı olmuşdur. Madanın qərbindəki Musasir ərazi həkimlərindən Baqmaştı, Baqbartu adlarını yada salmaq olar. Sözün kökü - ba (allah, bəy, kahin, rəis və s.) qədim Azərbaycan tayfalarının ümumişlək sözlərindən olmuşdur. Azərbaycandakı Bağastan adlı mərkəzi vilayətə İskəndərin gəldiyi məlumudur. b >m keçidi ilə mağ sözü, Manna, Mada kimi əzəmetli toponimlər də bu kökdəndir və bunlar Orta Asiya Aşına tayfa hakiminin özünü Baqa adlandırmışının təbiiliyini, onların Ön Asiya - Azərbaycan mənşeyini güzgü kimi eks etdirir. (bax:1, 265)

Aşinalılar irken sözü işlədirdilər. Qumilyov yazır: "A. N.Kononovun "irken" (ir - ər, kin - çoxluq şəkilçisi) termini ətrafindakı araşdırmları göstərir ki, "Erkin-irqin" (hərfi mənada kişiər yiğnağı) müstəqil anlayışdır, başqa sözlə desək, xana, bəyə münasibətdə budun olmaq mümkündür, xalq isə bir etnos kimi "kün" adlanırdı".(3, 75) Fikrimizcə, A.N. Kononov sözün mənasını düzgün açsa da, L.Qumilyov siyasi mənasını anlaya bilməmişdir. "Kişilər yiğincağı" qədim ali şuradır, ilkin ictimai təşkilatdır. Heç şübhəsiz, bu söz şumer dilindəki uqken - "xalq yiğincağı" sözünün varisidir. (7, 53-54) O.Süleymenov da bu sözü misal göttirmişdir.(8, 101) Uqu/uq - nəsil, ailə, ana mənasındadır; uq-ken - "yiğincaq" deməkdir; den-es/gen-es - Şura, gənəşmək, yiğincaq mənasını verir.(2,138) Reşidəddinin əsərində "kənkeş (gənəş) bəyləri" ifadəsi də eyni mənada - hərbi demokratiya dövrünün arxaik siyasi qurumu mənasındadır. Tədqiqatçılar bizim "Dədə Qorqud"da da eyni təşkilatın "inqa bəyləri" adı ilə davam etməkdə olduğunu göstərmişlər. (9, 58,263) Bunlar göstərir ki, irkin sözünü aşinalılar Ön Asiyadan götürmişlər.

Dini görüşlərə diqqət yetirək. Türküt xalqının dini görüşlərindən "Səma kultu - Tenqri Orxon kitabələrində də qeyd olunmuşdur".(3, 93) "Ondan başlamaq lazımdır ki, təle tayfları da türkülər kimi, əcdad-canavar haqqında əfsanəyə malik idilər: bu fikirdə idilər ki, onlar cavan oğlandan mayalanmış qurddan doğub töreyiblər, uyğurlar isə canavara təslim olmuş qızın nəslinə mənsubluqlarını zənn edirdilər. (Qız onunla əlaqəyə girən canavarı Səmanın təcəssümü hesab edirdi). İki paralel əfsanədə kişi və qadın başlangıclarının nisbəti diametral əksdir və bu təsadüfi xarakter daşıya bilməzdi, çünki VIII əsrin dualist dünyagörüşündə cins simvolikası müəyyənedici prinsip idi. Səma ata, Yer isə ana sayılırdı və Səmanı türkülər kimi insan, yaxud uyğurlar kimi vohsi heyvan saymaq heç də bir-birinin eyni deyildi. Zahiri oxşarlıqlarına baxmayaraq, əfsanələrin paralelliyinin özündə nəzərə çarpdırılan bir əkslik var. Cox ehtimal ki, bu, təsadüfi deyildi, çünki paleantropologiya türkülərin və uyğurların müxtəlifliyini təsdiq edir". (3, 215)

Bu misallarda aşinalıların Ön Asiya köçəriləri olduğunu sübut edən iki mühüm delil vardır. Birincisi tenqri sözü ilə bağlıdır. Bizim tarixçilər bu sözün uzağı e.ə. III əsrde qeydə alındığını göstərmışlər. (10, 31) E.ə.1700-cü ildə Nippur şəhərində tərtib edilmiş iki şumer elegiyasında bu söz "dinqir" şəklində dəfələrlə işlənmişdir. Bir nümunə: 98. dinqirkur-ke, sud (= KA X SU)-de mu-ra [ah(?)be(7)] - Boqi zaq-robnoqo mira budut [proiznosit (?)] molitvı za təbə. (11, 18; 1, 446)

İkinci məsələ, yəni Səmanın ata, Yerin isə ana sayılması yenə şumerlerin ilkin dini görüşləri ilə bağlıdır. Şumer əfsanəsi belədir: əvvəl bütün dünya suya qərq olmuşdu. Okean sularının dərinliyində bütün varlığın "böyük anası"所说的 ilahə Nammu yaşayır. Nammunun bətnindən yarımkürə şəklində dağ qalxmışdı. Dağın başında "böyük ata" allah An, dənizdə - yastivari lövhə üzərində ilahə Ki yaşayır. Onlar bir-birinə bitişik imiş... Bir gün Enlid (onların-An ilə Kinin oğlu) mis biçaqla göy qubbəsinin qıraqını kəsir, An zarıya-zarıya göyə qalxır və Kidən aralanır, dünyanın əzəmetli qalaydan yarımkürə örtüyü havadan asılı qalır. (bax: 12; 1, 144) Deməli, Tanrı anlayışı da, Səma və Yer allahı məsəlesi də Orta Asiyaya Ön Asiyadan keçmişdir. Aşinalıların Göy allahını kişi, Yer allahını qadın kimi təsəvvür etmələri həm onların bilavasitə şumerlərin bir qolu olduğunu təsdiq edir, həm də eks əlaqəni - şumerlərin türk olduğunu əsaslandıran bir dəlil kimi çıxış edir.

Tayfanın adı məsələsi. "Aşına" sözünün mənası "cana-var" deməkdir. Qonşular Aşına xanlarının adı ilə "qurd" sözünü sinonim kimi işlədirdilər: Syanbilərin hückum təlimatında deyildi: "Bu tədbirləri görmək lazımdır: köçərilərə hückum etmək və qurdları qovmaq".(3, 32) Qumilyov qeyd edir ki, türk dilində canavara buri, yaxud kaskır, monqol dilində isə şono/cino deyirdilər; "a" çin dilində hörmət prefiksidir. Başqa sözlə, "Aşına" - "nəcib canavar" deməkdir. Sözün çin təsirinə məruz qalmayan ərəb variansi "Şane" kimi yazıya alınmışdır.(3, 31) Eyni əfsanə (canavardan doğulma) tele tayfası haqqında da qalmışdır. "Aşına ordaları kimi, bu tayflar da Xalxuya Sarı çayın sahilindən gelmişdilər Əgər belədirse, onda canavar-əcdada münasibətdəki təmetik ünsürün eyni qaynaqdan gəldiyini güman etmək tam təbii səslənir". (3, 97) "Beləliklə, VII əsrde Altayda iki dini sistemin - Sibir xalqları ilə bağlı animizmin, habelə türk və monqoldilli köçərilərin böyük çölün cənub ucqarlarından gətirdikləri totemistik çalarlı əcdad kultunun mövcudluğunu görürük... Çin mənbələrindəki Buli - "Buri" deməkdir. Yeri gəlmışkən, bu adın "Şeni" (Şono) formasındaki monqol varianti da mövcuddur". (3, 97)

Nümunələrdən aydın olur ki, Aşına sözünün əsasında duran Şina/Şono/Şeni/Şane sözünü Qumilyov monqol sözü hesab etmişdir. Lakin biz monqol lüğətlərində bu sözün izlərinə rast gəlmədik. Şübə doğuran bir cəhət də budur ki, sözün əvvəlindəki a prefiksinin çin diline aid olduğu göstərilir. Monqol sözüne çin prefiksi nə üçün artırılır? Türkütlərin bu adı daşıdığı ilkin ərazilər - Xesi Şimali Çin ərazisidir və əhali monqollarla qarşıqdır. Bu ad, şübhəsiz, kənar addır. Monqol dilində şine - "yeni" deməkdir; şine jil - "yeni il". Belə olduqda bu söz türk dillərindəki "yeni doğulmuş" mənasında ənik sözünə uyğun golur. Ərəb dilində şane, rus

dilində şenok (it balası) şəklində işlənməsi göstərir ki, bu söz kök dildən - ulu dildən gələn bir sözdür. L.Budaqov ənik (gənc heyvan, it balası, şir balası), ənikləmək (küçük-ləmək) sözlərini işlətmüşdür.(13, I. 103) V.V.Radlov ənik sözünün Osmanlı dilində yırtıcı heyvan balası (it, canavar) mənasında işləndiyini (14, I, 733) qeyd etmiş, anımaq fəlini "böyük" mənasında izah etmişdir (14. I, 233). Sözün kökü ene, ana şəkillərində bütün türk dillərində yayılmışdır. E.Sevortyan ilkin formanı ana hesab etmiş, ene formasının nisbətən sonralar ana sözündən yarandığını qeyd etmişdir. (15, 279) Enik sözü müxtəlif türk dilləri və dialektlərində ayı balası, it balası, şir balası, gərəşən balası, pələng balası mənalarındadır, yeni sözünü isə M.Kaşgari "doğmaq" mənasında izah etmişdir.(15, 282)

Bunlar göstərir ki, şına sözü ana sözündəndir; ana sözündən eni/yeni ("doğmaq") və yenek/ənik - "doğulmuş, körpə, balaca" sözləri yaranmışdır, tatar dilində "uşaq", "körpə" mənəsi da qalmışdır. (15,282) Söz təbii olaraq həm insana, həm də heyvanlara aid edilmişdir. Türkərə qurd və beləliklə qurd oğlu, qurd balası maraqlandırılmışdır. "Çin tarixçiləri "Türk xanı" və "qurd" anlayışlarını sinonim sayır"dılar".(3, 32) "Aşına əslən "qurd" idi. Odur ki çox qədim əlaqənin mövcudluğu şübhə doğurmur". (3, 98)

Sözün şına/şono şəkli daha çox çin dilinə aid ola bilər. Qədim türkçədə sözün əvvəlində samitin düşdürüyü məqamda çin dilində ş samiti işlənmişdir. türkcə İstemə xaqanın adı çin dilində Şetemi şəklində qeydə alınmışdır.(3, 35) m>n keçidi ilə bu sözlər şumerdəki ama (ana), amar (əmər, bala) sözləri ilə eyni köklədir.(1, 134) Aşına sözü abidələrdə yoxdur. Aşına - knyazın adıdır və tobalıların (çinlilərin) yazısında qalmışdır. Heç şübhəsiz, knyazın adı öz dilində belə olmamışdır.

Qumilyovun düşüncəsi: "F. Ratselin Mərkəzi Asiyada - ki od kultunun zərdüştilikle əlaqəsi haqqında ehtimalı da həqiqətdən uzaqdır. Çünkü burada yalnız zahiri bənzərlilik var. İranda möbülən-möbüd müqəddəs oda yaxınlaşarkən sifətinə örtük taxırdı ki, nəfəsi ilə odu murdarlaşmasın, türkütlərdə isə od vasitəsilə bəd ruhları, yəni dünyadakı ən şor qüvvələri qorxudurdular. Məsələ burasındadır ki, İranda od dini sitayış obyekti, türküt tayfalarında isə magiya vasitəsi idi, yəni əslində onların arasında heç bir oxşarlıq müşahidə olunmurdu".(3, 103) Atəşpərəstlik Sasanilər İranında rəsmi dini dünyagörüş idi. Türkərə sasanilərdən çox-çox əvvəl Ön Asiyadan ayrılib getmişlər. İndinin özündə də bizim xalqda oda sitayışlə yanaşı, odun vasitəsilə bəd ruhları qovma düşüncəsi də vardır. Magiya isə Azərbaycan mağluları ilə bağlı yaranmış, mağluların yaratdığı cadugərlik nümunəsidir. Odur ki F. Ratselin fikrini yanlış hesab etmək doğru deyildir və bunlar aşinalıların dini görüşlərinin mənşə etibarilə Ön Asiya ilə bağlı olduğunu göstərir.

Qumilyov köçəriləri, yəni sonra gələn bu türkəri "yerli", yəni daha əvvəller gələn türkərdən fərqləndirərkən bir mühüm cəhəti də qeyd etmişdir. Türkütlərə yerli türkərə geyimlərinə görə də fərqlənmişlər. Müəllif qəbirüstü abidələri - balbalların quruluşunu nəzərdən keçirərək yazır: "Burada mühüm etnoqrafik əlamət - baş geyimi həkk olunmuşdur. Cöldə yaşayınlar şısuclu, altaylılar isə yasti girdə papaq qoyurlar" (3, 307) Cöldə yaşayınlar - aşinalılar-köçə-

rılərdir. Müəllif hətta dəqiq hesablamalar da aparmışdır: "...bizim öyrəndiyimiz 486 balbaldan 329-u şısuclu, 157-si yastıbaşlıdır".(3.307) Bu çox maraqlı detal türkütlərin Orta Asiyaya köçmə tarixi ilə bağlı bəzi detalları izah etməyə imkan verir. E. ə. I minilliyyin əvvəlində (VIII əsr) Azərbaycan ərazilərinə ayaq qoyan köçəri sakların bir qismi şıspapaq saklar idi: "Mingəcəvirdə aşkara çıxarılmış üzük-möhürlərin üzərindəki təsvirlər də sübut edir ki, torpaq qəbirlərdə dəfn edilmiş fərdlər sak-skiflərdir. Üzük-möhürlərdən birinin üzərində başında şış papaq və əynində səciyyəvi sak geyimi olan sak-tıqrahauda təsvir edilmişdir" (6, 213-214) Tıqrahauda sözünü qədim fars dilində tıqra - iti və hauda -debilqə, dəmir papaq sözləri ilə izah etmişlər. Əslində isə tıqrah sözü türkçə dikrək sözüdür: dik, şış.(1, 323) Çox mürəkkəb vəziyyət yaranır: Şıspapaq türkərə eramızın V-VI əsrlərində Orta Asiyadadır. E. ə. VIII əsrədə isə onlar Qara dənizin şimal sahillərindən Ön Qafqaza enmişlər. Bu zaman onların qohumları olan Troya türkərə ellinlərə məğlub olaraq, şimalda Skandinaviya, qərbədə İtaliya ərazilərinə yayılmışdı. Demək, köçərilər Orta Asiyaya e.ə. VI-II əsrənən çox-çox sonralar getmişlər. Və yenə deməli, Bumin kağanın ulu babaları olan şıspapaq saklar Ön Asiyada Homer dövrünün sakinləri idilər.

Bu cəhət skif vəhşi üslubunun mənbəyinin Ön Asiya olduğunu etiraz edənlərə də cavabdır.

Türkərən Altayda artıb-çoxalması barədə göz önünde olan faktları doğrudur, lakin bütün yuxarıdakı faktlar türkün beişininin Altay hesab olunması barədə fikirlərin tam yanlış olduğunu sübut edir. Altayın türk əhalisi Ön Asiya miqrantları olmaqla yanaşı, Altay adının özü də Ön Asiyadan aparılmışdır. Türkərə şərqə, şimala və qərbə hərəkət edərkən əksərən öz sevimli toponimlərini de özləri ilə aparmış və yaşatmışlar. E. ə. III minilliyyin əvvəllerindəki (XXVIII əsr) Aratta tayfa və dövlət adı bir qədər sonra Azərbaycanın özündə də Alateye şəklində xatırlanır (16, 67) Maraqlıdır ki, Amur çayının bir qolu Kür, digər qolu Urmu adlanır. Keçmiş Meğri rayonu ərazisindəki Nüvədi kəndi yaxınlığında Sələnc çayı, Orta Asiyada Selenqa çayı vardır. Kaşgar sözünün əsasında kas (kaşşu) tayfa adı durur. Mannanın Allabria vilayətində dağ adı kimi xatırlanan Kaşyar sözü y>ğ keçidi ilə Kaşgar dağ adının etimon forması sayılır.(17, 343) Bu dağ da kasların adı ilə bağlıdır. Kaslar isə Ön Asiyada on min ildən çox tarixi olan tayfalardandır. Orta Asiya Kaşgarının böyük adamı Mahmud Kaşgari Kaşgarın Azix kəndində doğulmuşdur. Azix mağarası - bəşərin 10 böyük inkişaf mərhələsini əks etdirən mağara burda, kənd ordadır. Deməli, Kaşgarın əhalisi geniş mənada bizim Azixdan çıxmışdır. (bax: 1, 189-190) Saysız Ön Asiya - Mərkəzi Asiya eyniköklü etnonimlərini də bura əlavə etmək olar və bunların hamisində ilkinlik, qədimlik Azərbaycana məxsusdur.

Bələliklə, "qərb ölkəsinin qərbindən" gəlməsi, "türk" adını Ön Asiyadan götürməsi, daşdıqları adalar və titullar, dini görüşləri, geyimləri də göstərir ki, Orta və Mərkəzi Asiyada eramızın birinci minilliyyinin ortalarında böyük xəqanlıq yaratmış və nəhəng abidələr qoyub getmiş türkərə daha qədim Azərbaycan türkərinin övladlarıdır.

13.11.2019

ESMİRA GÜNƏŞ

ÜRƏYİM

İndi məni dinlə daha ürəyim,
Anladınmı çıxıb gedir yar artıq.
Bəs olmadı sənə bu qədər əzab.
Verməyəcək bu məhəbbət bar artıq.

Sevmə dedim zamanında mən sənə,
Bilə-bilə möhürlənib bağlandın.
Yol yaxıñkən gəl qayıdaq deyəndə,
Sən bu eşqin alovunda dağlandın.

Sızıldama, heç ağlama boşuna
Necə sevdin elə də çək əzabı.
Gedəcəyin ilk günündən bilirdin,
İndi dayan gətir görüm sən tabı.

Heç boylanma arxasıya boşuna,
Hər addımda ayağına vurdur o.
Seçib özgə bir gözəlin eşqini,
Bəy taxtında yad yanında durdu o.

Sən nə qədər çarəsizsən, ürəyim,
Xoşbəxtliyi arzuladın hər anda.
Dilin bircə kəlmə qarğış etmədi,
Ürəyində məhəbbətin yananda.

SON ZAMANLAR

Son zamanlar qanım yaman qaradır,
Heç dərdimi özüm belə bilmirəm.
Gözlərimə hüzün çöküb elə bil,
Son zamanlar danışmırəm, gülmürəm.

Elə susqun, elə durqun gəzirəm
Görən deyir: "bu gözəlin dərdi nə?"

Düşünürələr məni belə görəndə,
"Görən, kimdir dəyən bunun xətrinə?"

Bilmədiyim dərdi necə deyim ki,
Sükunətə qərq olubdu ürəyim.
Heç bilmirəm özüm necə edim ki,
Bundan sonra nələr olar köməyim?

Üzüm yenə güləcəkmi, görəsən,
Yenə Günəş gözlü qızə dönərəm?
Əllərim üzüyür, donur ürəyim
Yoxsa ki, bu dəndlə buza dönərəm?

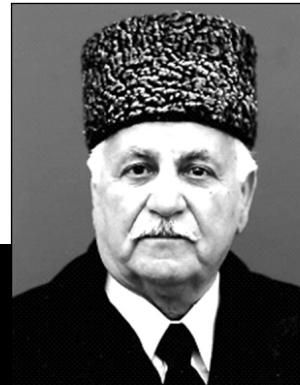
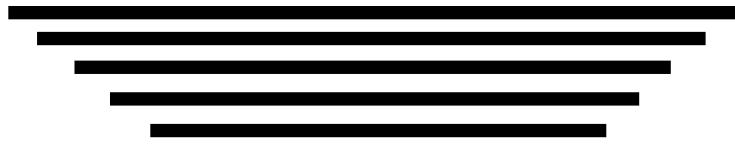
BESİ YAŞIN MÜBARƏK, OĞLUM

Beşi oktyabrda dəyişdi dünyam,
Ömrümə, günümüzə sevinc pay oldu.
Görəndə balaca muncuq gözünü,
Oğlumun sevgisi qəlbimə doldu.

Elgünüm adını elə qoymuşam,
Elimə günümə Günəş olasan.
Mənim ürəyimə dolduğun kimi
Gözəl əməllərlə qəlbə dolasan.

Fəxr etsin millətim, fəxr etsin elim,
Desinlər halaldı Vətən çörəyi,
Ananın gözünün işığısan sən
Sənədir ən gözəl arzu-diləyi.

Ad günün mübarək, Tanrıdan payım,
Elgünüm, yüz yaşa sağlam can ilə.
Qoy, arzularını çin etsin sənin,
Mən sənə sevgimi gətirdim dilə.

ŞAMXAL HÜSEYNOV
*Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi,
 agrar elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

OCAQQULUNUN MƏZHƏKƏLƏRİ

Əsrarəngiz və gözəl təbiətə malik olan Vejnəli kəndi Zəngilan rayonunun dağ kəndlərindən biridir. Bu kənd dəniz səviyyəsindən 600-700 metr yüksəklilikdə yerləşir. Əraziyi isə dəniz səviyyəsindən 500 metrdən başlayaraq Araz çayının yatağından Şükürataz, Üç qardaş (2200 metr yüksəkliyə qədər) dağına qədər bir sahəniəhatə edir. Odur ki, bu kənd dağlı-aranlı, yaylaqlı-qışlaqlı adlandırılırdı. Allah-təala bu kəndi möcüzəli bir yaşayış məskəni kimi yaratmışdır. Dünyanın 12 iqlim qurşağının 9-nu bu kəndə bəxş etmişdir. Odur ki, onun torpaq, bitki, heyvanat aləmimdə də müxtəliflik vardır. Vejnəli kəndinin əraziyi subalp və alp zonasına qədər yüksəlir. Yaylaqlarında müxtəlif çəmən bitkiləri olmaqla, torpaqların dad müxtəlifliyi vardır. Üç qardaş, Başı tüklü, Şükürataz, Bartaz yaylağı, Soltan Heydər növü kimi yaylaqlarında yazda açılan gül-çiçəyə adam baxmaqdan doymur. Ümumiyyətlə, bu bölgəni Vejnəli sakinlərinə Allah-təala xeyala siğmayan bir möcüzə kimi bəxş etmişdir. Kənd sakinləri də bu möcüzəli yaşayış məskəninin qədrini bilirdi, onun nemətlərindən qənaətlə istifadə edirdilər. Lakin yaxşı demişlər "Sən saydığını say, gör fələk nə sayaq". Necə deyərlər öküz əydi, daş qəribiliyə düşdü. Mənfur və nankor qonşumuzun xəyanətliyi bu qədim bölgənin adamlarını bir-birindən didərgin saldı. Sevimli adamlar biri digərindən aralı düşdülər. Buna baxmayaraq onlar xeyir-şər işlərində bir-birini tapır, öz səmimiyyətlərini əvvəlki kimi saxlayırlar. Bu baxımdan özümüz çox xoşbəxt sayıram və şükür edirəm ki, nə yaxşı ki, mən də Veynəlliliyəm, bu qədirbılən səmimi adamlar ilə birləşdəyəm.

Mənim uşaqlığım sözsüz ki, bu kənddə keçib. Sonrakı dövrlərdə başqa-başqa kəndlərdə oxumağa getmişəmsə də, uşaqlıq hafızəm çox güclü olduğundan kəndimizdə baş verən bütün hadisələr yaddaşımı həkk olaraq qalıb.

Odur ki, kəndimizin bütün yaşılı sakinləri, onların xarak-

ter və xasiyyətləri haqqında xatirələrim çoxdur. Bu xatirələri toplamaq, onların haqqında məlumat vermək günümün ən vacib məsələlərindən biri kimi qarşıma qoymuşam. Qoy, Allah-təala bu işdə mənə kömək olsun. Zənnimdə qalanları olduğu kimi yaza bilim.

XIX-cu əsrin lap axırına qalan və XX əsrədə dünyasını dəyişənlər, eyni zamanda XXI-ci əsrin əvvəllərində yaşayış kəndçilərimizlə mən fəxr edirəm və qürur duyuram.

Məlum olduğu kimi 1941-ci ilin vətən müharibəsində kəndimizin ər kişilərinin əksəriyyətləri vətən uğrunda sinələrini sıpar edərək qəhrəmancasına şəhid oldular. Çox yaxşı yadımdadır, onlardan gələn "qara kağız"lar evlərdə şivənlərə səbəb olurdu, başsız qalan ailələr pis gündə yaşayır, uşaqlarını birtəhər dolandırırdılar.

Uşaqlıq dövrümüzə yaşayarlardan yadımda qalanların adlarını bu yazımda verməyi lazımlı bilirəm.

Kəndimizin aşağı hissəsində yaşayarlardan Alməmməd kişi, Sünbülbəig Vəli, Sadiq kişi, Cəfərqulu kişi, Məmməd kişi, Məmmədqulu kişi, Qulu kişi, Mırqız Əsəd kişi, Allahyar kişi, Hüseyn kişi, Ocaqqulu kişi, Uzun Mehman, Əzim kişi, İsrafil kişi (Pərvər bibimin öri), Nağı kişi, Qafar, İmamqulu kişi, Tucu Vəli, Sayıl kişi, (Yuldaş Sayıl) Kərbəlayı İsmayıllı, (oğlanları Yedgar, Allahverdi, Əli) sürtünlü Cəbrayıl kişi, sürtünlü Qara kişi, Abas kişi, Üç papaq Səfər kişi, (oğlanları Məmməd, Atakisi) Salman, Məvləqulu, Murad (qardaşlar), Salmanın oğlanları Nəriman, Allahverən, Murad kişiinin oğlanları; Hüsü, Seyfulla, Kərbəlayı Hüseyn kişi (Ordubaddan gəlib kəndimizdə evlənərək nəslini burada artırmışdır), oğlanları; Qarakış, İskəndər, qızı Pərvər, Zinyət, Abbas kişi, oğlanları Şəmil, Səlim, Cəbrayıl.

Kəndimizdə yaşayan bu adamların əksəriyyətinin ləqəbləri, hərəsinin isə öz yumor və lətifələri vardır.

Qeyd etməliyəm ki, kənd onda məşhur olur ki, oranın

adamları haqqında çoxlu rəvayətlər danışılır. Vejnəli kəndinə bəzi adamları haqqında lətifələri mövcuddur. Bunlardan ən başlıcası və əsası Ocaqqulu kişidir. Ocaqqulu kişinin çoxlu lətifələri haqqında indi də danışılır və adamlar ondan zövq alırlar.

Ocaqqulu haqqında biz nəyi bilməliyik.

Ocaqqulunun həyatı çox maraqlı və mürəkkəb olub. O, dövrünün ən keşməkeşli həyatını sürüb və heç vaxt öz həyatını başqasına satın verməyib. Yəni, öz əməyini satmayıb, bu da onun 120 ilə qədər yaşamasını təmin edib. Bütün ömrü boyu demək-gülmək və həyəcansız yaşamaqla hazır cavablı, düzgün yol seçərək yaşamışdır. O, hazırlıq ilə Zəngilan rayonundan kənarda da məşhurlaşmış və lətifələri dillər əzberi olmuşdur. Gəncə, Fizuli, Cəbrayıł, Qubadlı və bir çox rayonların məclislərində Ocaqqulunun hazırlıqdan, lətifələrindən indi də çox şurla danışır və zövq alırlar.

Ocaqqulunu ömür boyu və həmişə bağ-bostanlara quruqcu qoyurdular. O, öz temizkarlığı və vicdan qarşısında bu bağlı-bostanı qoruyurdu. Heç kəs bağdan oğurluq edə bilməzdi. Buna baxmayaraq, Ocaqqulu hazırlıq ilə yanaşı həm de məşhur oğru idi. O, həmişə mal-qara və at oğurlayır, lakin onun hazırlıq nəticəsində oğurlığunu sübuta yetirmək olmurdu. Ocaqqulu ən çox ermənilərin mal-qarasını oğurlayardı.

O vaxt, ermənilərlə müqavilə bağlanardı. Bu müqavilələrin əsasında, qışda ermənilər arana, bizim kəndə (Vejnəliyə) gəlir, yaza qədər mal-heyvanlarının qışlaqda saxlayır və sonra yaylağa (öz yerlərinə) gedirdilər. Bunun müqabilinde bizim tərəflər yaylağa onların ərazisinə gedirdilər. O vaxtda yaylaq əraziləri ermənilərin əlində idi. Aldərə, Nüvədi, Lehvaz torpaqlarının hamısı onların ixtiyarında idi. Vejnəli kəndinin mal-qarası ermənilərin ərazisində saxlanıllarkən bir adam qorxusundan onlara toxuna bilmirdi. Həmin yerlərin adamları da Ocaqqulunu tanıydılar. Onlar deyirdilər: "Əgər biz Vejnəlinin heyvanlarından birini aparsaq, Ocaqqulu əvəzində bizdən on heyvan oğurlayacaqdır".

Qeyd etdiyimiz kimi Ocaqqulunun bu hərəkətləri onun daha da məşhurlaşmasına səbəb olmuşdur. Öz lətifələri ilə də şöhrət tapmışdır.

Ocaqqulu Qaçaq Nəbini görüb

Ocaqqulu bir çox məclislərdə və Vejnəli kəndinə gələn qonaqlara bu kənddə Nəbini görməyi haqda səhbətlər edirdi. Bu səhbətləri edəndə bəzən mən də orada olurdum.

1950-ci ilin əvvəlləri olardı, haradansa Vejnəli kəndinə bir rus həkimi gəlməşdi. O kəndin arasında Qaçaq Nəbi haqda səhbət edirdi. Nəbinin qəhrəmanlığından onun Qubalıdan olmasından və ata-anasından danışındı. Deməliyəm ki, bu səhbətləri tərcümə edən kəndimizin ziyalisi olan Rzaquluyev Sədətqulu idi. Bu vaxt haradansa Ocaqqulu kişidə gəlib çıxdı. Vejnəlidə o vaxt, yaşı adamlar çox idi. Lakin Ocaqqulu onlar bəzilərindən yaşı idi. O Nəbi haqda gedən danışığı eşidərkən dedi. Nəbi bu kəndə gələndə təxminən 25-30 yaşı olardı. Mənimsə 10-13 yaşım var idi. Nəbi orta boylu və çox diribaş adam idi. O, çox zəhmli eyni zamandarəhmdil adam kimi görünürdü. O başının bir dəstə adamı ilə kənd xırmanında dayanmışdı. Bu vaxt o, atın üzənginə qalxıb mü-

layım bir səslə hamını salamladıqdan sonra dedi. Bu kənd çox qədimdir. Mən gənc olanda bu kənddə olmuşam. Odur ki, yadımdan çıxmayıb. Gelmişəm ki, sizin əhvalınızı xəbər alım. Yəqin ki, sizdə eşitmisiniz. Mən Nəbiyəm... Demək istəyirəm sizi narahat edən və incidentən varsa mənə deyin. Nəcə dolanırsınız, kəndin ağısaqqallarından olan Kərbəlayı İsmayıł, Kərbəlayı Hüseyn qabağa çıxbı onu evə dəvət etdilər. O isə cavab verdi ki, çox sağlam. İşimiz var. Gedirik, ancaq qayidan baş size qonaq olarıq. Nə sözünüz varsa deyərsiniz. O, bu sözləri deyib sağollaşıb getdilər. Sonra eşitdik ki, onlar Koybənd deyilən yerdə Araz çayını keçib, o taya-İrana getdilər. Həkim isə bu səhbətləri öz dəftərinə qeyd edirdi. Deməliyəm ki, Nəbinin Vejnəliyə gəlməsini kəndin digər yaşlı adamlarından olan Nağı kişi, Hüseyn kişi, Mətin kişi (Məmmədqulu) və Alməmməd kişi də danışındılar.

Deyildiyi kimi Ocaqqulu boş səhbətdən qiybətdən tamamilə kənarda qalan adam idi. Ona görə də o, özünü həmişə gümrəh saxlayır heç kəsin işinə qarışmırı. Bu xüsusiyyətlərinə görə onu, çox sevirdilər. Ocaqqulu kənd əhalisinin bir yerə toplaşıb səhbət etdiyi yerlərə az-az gedirdi. Lakin onun duzlu məzəli sözlərinə və hazırlıqlığına hamı heyrən idi. Bizim kənddə bir adət var idi ki, axşam üstü kəndin ağısaqqalları yiğişib Məti kişinin (Məmmədqulu kişi) tövləsinin üstündə, səhbət edirdilər. Belə günlərdə ən çox söz səhbət Ocaqqulunun lətifələrindən danışılır və deyib gülürdülər. Bəzən Ocaqqulu öz sözünün üstüne gəlib çıxır. Keyfini pozmadan deyirdi eybi yox nə deyirsiz deyin, mən ölündən sonra qədrimi bileyəksiniz. İndidə Ocaqqulunun xalq arasında gəzib doloşan duzlu-məzəli lətifələri haqda söz açırıq.

Əsgərə deyin tez gəlsin

Bir gün Ocaqqulu Bartaz kəndinə gedir. Bartazlılardan Əsgər kişi və başqaları deyirlər ki, gəlin Ocaqqulunu ələ salaq. Burada bir nəfər də ölmüş imiş. Odur ki, deyirlər Əskər kişi Ocaqqulu o dünyadan sənə salam göndərirdi. Ocaqqulu cavabında deyir çox sağlam olsun ancaq o mənə deyirdi mən Əsgər kişini gözləyirəm, niyə gecikir. Bilmirəm ancaq ona deyin tez gəlsin.

Üç manat verəcəksən

Ocaqqulu gedir Mincivana, bir qədər gəzəndən sonra yüngül subaşına çıxmağı gəlir. Lakin yer tapa bilmir və özünü divarın arxasına verir. Bu vaxt Nüsrot adlı bir milisioner gəlib bunu tutaraq deyir ə kişi utanmırısan bura ayaq yolu deyil ki, 3 manat cərimə verəcəksən. Ocaqqulu and içir və deyir pulum yoxdur ancaq bundan sonra mən Minçivana gəlmərəm. Odur ki, o uzun müddət Minçivana gəlmir.

Ay eşşək, sən mühəndis deyilsən

Bir gün Ocaqqulu eşşəyi minir gedir göy bənd deyilən yerə. O, işini görüb qurtarır eşşəyin üstündə oturur və bu vaxt onu yuxu aparır. Eşşək çıxır dəmir yoluna və getməyə başlayır. Eşşəyin ayağı ilisir dəmir yola və büdrəyir. Eşşək

büdrəyəndə Ocaqqulu eşşəkdən yixılır və ayağı sınır. Ocaqqulu birtəhər özünü düzəldir başlayır eşşəyi döyməyə, adamlar gəlirlər onu durğuzsunlar. O, üzünü eşşəyə tutub deyir: "Ay eşşək, məgər sən dəmir yol ustasısan?" Ocaqqulu bundan bir ay yatrı. O, sonralar heç vaxt eşşəyə minmır.

Əllərin ki, açıqdır

Günlərin bir günü Ocaqqulu adəti üzrə öz işinin üstünə gedir. Dedişimiz kimi həmişə kolxozun bağ və bostanlarını qoruyardı. O, bu işdə özünü doğrultmuşdu. Vejnəli kəndinin aşağı hissəsi tamamilə bağ və bostan idi. Ocaqqulu Kərbəlayı İsmayılin yerinə çatanda görür ki, bir nəfər yoncanı biciir. O, çox sakit haldə ona yaxınlaşır, tutur. Mikayıl adında olan bu adam nə qədər yalvarır, Ocaqqulu onu buraxmir və yerə yixib deyir: "Sənin başını mən kəsəcəyəm". Əlini yalandan cibinə apararaq deyir: "Ə Mikayıl, biçaq qalib evdə, sən buradan heç hara getmə. Gedib evdən biçaq getirib sənin başını kəsəcəyəm". Ocaqqulu bunu deyib evə gedir. Bir neçə saatdan sonra yenə gəlir və görür ki, Mikayıl heç hara getmeyib, elə uzanılı halda oradadır. Ocaqqulu baxır-baxır və deyir: "Ə, Allah sənin ağlını niyə alıb? Əllərin ki, açıq idi, niyə çıxıb getmirdin..."

Allaha yalvarır

Ocaqqulu kişi deyildiyi kimi həm də mal-qara oğrusu idi. O, öz kəndinin mal-heyvana dəymirdi, lakin kənar kəndin mal qarasına qənim kəsilmişdi. O, xüsusən ermənilərin qoyun-keçisini uğurlayırdı.

Günlərin birində Ocaqqulu kəndin aşağı hissəsindən gələrkən (Zasdavadan-sərhəd gözətçi məntəqəsindən) baxır ki, ermənilərin qoyun sürüsü gedir, çobanı isə uzaqdadır. O, tez bir yekə qoço tutur və arxası üstə çalaya qoyur. Qoç çox çabalayır, dura bilmir. Ocaqqulu isə aralanıb gedir. Bir müd-dətdən sonra çoban ağlaya-ağlaya gelir. Bu vaxt Ocaqqulu da yaxında imiş. Erməni çobanı bilir ki, qoço Ocaqqulu uğurlayıb. Odur ki, başlayır yalvarmağa... deyir: "Ay Ocaq kirvə, o qoço kəsməmisənsə, ver, əvəzində hansı heyvanı desən, verəcəyəm". Ocaqqulu heç nə olmamış kimi gəlir heyvanın yanına və deyir: "Ə erməni, sənin qoçun burda ayaqların qaldırıb göyə, Allaha yalvarır. Allah onun yalvarmasın qəbul edib, gel apar. Qoçun əvəzinə o, ermənidən başqa heyvan alır.

Öz malın kimi ye

Günlərin birində Ocaqqulu Ağbəndə gedirmiş. Xəcəmaş deyilən yerdə erməninin sürüsünə rast gelir. O, çobanın gözündən yayınaraq sürüdən bir karri-sarı keçi tutur, başını kəsərək, ətinin heybəsinə doldurub evinə gelir. Ocaqqulu evə gələn kimi əti doğrayır, peçin üstə bisəməyə qoyur. Erməni Ocaqqulunun buradan keçdiyini görür və heyvanlara göz gəzdirir. Görür ki, həmin keçi yoxdur. O, tez gəlir kəndə, görür ki, Ocaqqulu bir patıl əti qoyub qabağına yeyir. Başlaysıra Ocaqquluya yalvarmağa. Ocaqqulu deyir: "Ə kişi, mən cadu edib sənin keçini o saat getirmədim ki, gəl otur çörək

yeyək, sonra yalvar". Erməni ələcsiz qalaraq çörək yeyir. Ocaqqulu görür ki, erməni udqunur. Deyir: "A kirvə, udguna, öz malın kimi ye". Erməni işi başa düşür, ələcsiz qalıb durub dinməzcə çıxıb gedir.

Gülşənin alacığı pirdir

Əmirxanlı kəndində adlı-sanlı ailəyə malik olan, Gülşə xanım rayonda gözəlli, mərifəti, qanacaq və mehribanlığı ilə ad-san qazanmışdı. O, həmişə kolxozun fermasında emalçı işləyərdi. Ailəliklə əliaçiq, səxavtlı olan bu ailəyə tez-tez qonaqlar gələrdi. Gülsənin həyat yoldaşı Paşa kişi də özündən deyən karrı və varlı idi. Adəti üzrə kolxozun ferması dağa köçür. İslıqlı deyilən yaylaqda alacıqlar qurulur. Hər kəs öz işi ilə möşgül olmuşdur.

Günlərin bir günü Ocaqqulunu fermaya mal aparmağa göndərirler. Ocaqqulu çay-çörək yedikdən sonra deyir: "Ay Gülsə, sən ki bu qədər gözəlsən, ha bəxtəvər Paşa kişisinin başına". Bu söz Gülsənin xatırınə dəyir və deyir: "Gör sənə nə edəcəyəm". Ocaqqulu burdan getməmiş rayondan ferma-yaya yoxlama gəlir. Gülsə onlara şikayət edir ki, bəs... Ocaqqulu mənə söz atdı. Ocaqqulu nə qədər yalvarır, onlar əl çəkmirlər. Ocaqqulu alacığın başına firlanır və bərkədən deyir: "Ay camaat, Gülsənin alacığı pirdir". Onlar gülüşüb Ocaqquludan əl çəkirlər.

Pay hadisəsi

Ocaqqulu dağa, ailəsinin yanına gedir, bir neçə gün qaldıqdan sonra arana qayıtmək vaxtı çatır. Dağda olan hər kəs arandakı ailəsinə yağı, qaymaq, pendir və s. göndərirlər. Ocaqqulu bunların hamısını kisəyə yiğir və belinə atır. O hər yorulduğda oturur və kisəni ciynindən yerə qoyub, paylardan yeyir, arana gələnə qədər o paylar azalır. Ocaqqulu qalanların hamısını bir yere qatır. Kəndə gələrkən o kisənin ağızını açaraq deyir: "Ay camaat, hərə öz payın götürsün". Ona deyirlər: "Ə kişi, biz necə götürək, axı onlar qarışib bir-birinə". Ocaqqulu halını pozmadan cavab verir: "Bəs mən nə edim. Onlar kürəyimdə bir-birinə qarışıblar".

Bartazlıların danası haqda

Ocaqqulu Bartaz kəndindən Vejnəliyə gələrkən Bartazdan bir qədər aralıda olan Qaranlıq dərə ilə Xənəzir Piri arasında Bartazın mal heyvanı otlayırmış.

Ocaqqulu baxır ki, burada bir kök dana var. Onun tamahi güc gəlir. Çatını heybədən çıxarıb kəmənd ataraq dananı tutur. Əl-ayağını bağlayaraq dananı kəsir. Onu soymayış yaxşı yerlərindən kəsərək heybəsini doldurub gizlədir. Sonra o, yenidən geri qayıdaraq bir dikin başına çıxıb qışqırı: "Ay camaat, gəlin, canavar heyvanlarınızı qırı". Bartazlılar gələnə qədər o, kəsdiyi dananı canavar paralılmış hala salır. Oturub gözləyir. Bu vaxt Bartazlılar gəlib deyirlər: "Ay Ocaqqulu, çox sağ ol, yoxsa canavarlar dananın ətin yeyib qurtardırlar". Sonra yenidən ona ət payı verirlər. Ocaqqulu isə durub ətləri də götürüb Vejnəliyə gəlir.

Siz də arvadınızı verin mənə

Ocaqqulunun arvadı ölürlər. Bir neçə vaxt o, evlənmir. Əmərstanlı kəndində Kərim adlı bir kişi arvadın boşayırlar. Arvadın adı Pəri olur. Ocaqqulu gedib bu Pəri arvadı getirib özünə arvad edir. Günlərin bir gündündə kəndin içində kişilər yığılıb səhbət edirlər. Bu vaxt Ocaqqulu buraya gəlir. O, gələn kimi yetirib Kərimə əl verib görüşür. Kişilərdən biri deyir: "Ay Ocaqqulu, sən niyə təkcə Kərimlə əllə görüşürsən? Bəs bizimlə niyə görüşmürsən?" Ocaqqulu cavab verir: "Ə balam, Kərim arvadını verib mənə. Siz də verin. Mən sizinlə də görüşüm". Odur ki, hamı gülüb bir söz deyə bilmirlər.

Pəri çox inəkləri ram edib

Ocaqqulunun arvadı Pəri arvad tezdən durub inəkləri sağmaq üçün hazırlanır. Ocaqqulu deyir: "Ay Pəri, tezdən hərə hazırlaşmışsan?" Pəri arvad cavab verir ki, gedirəm tavlaya, inəkləri sağmağa. "Pəri, ehtiyatlı ol, inək adam vurandır".

Bu vaxt Ocaqqulu ona xəbərdarlıq məqsədilə deyir: "Ay Pəri, tovlada buyuzsuz bir inək var. O inək adam vurandır, ehtiyatlı ol". Pəri deyir: "Ay Ocaqqulu, arxayın ol, mən çox elə dəli inəkləri ram edib sağışsam". Bir neçə dəqiqədən sonra tovladan çıçırtı səsi gəlir. Deyirlər: "Ay kişi, inək Pərini vurur". Ocaqqulu çox təmkinlə cavab verir: "Ə, işiniz olmasın, Pəri çox elə dəli inəkləri ram edib". Sonra tovlanın qapısın açıb görürər Pəri arvad yerdə döşəli qalıb. Ocaqqulu Pəri arvada baxıb gülümsəyib və deyir: "Pəri çox dəli inəkləri ram edib sağib".

Mənim birinə gücüm çatır

Bir gün kəndə baxıcı gəlir. Kəndin adamları kimi Ocaqqulunun arvadı Pəri də baxıcıya baxdırmağa gedir. Baxıcı onun da bəxtinə baxır və deyir: "Ay xala, sənin dörd oğlun olacaq". Pəri arvad sevinərək baxıcıya deyir ki, gəl gedək ərimin yanına, ondan muştuluq al. Baxıcı gəlir Ocaqqulunun yanına deyir, ə kişi, sənin 4 oğlun olacaq. Onu da deyim ki, Ocaqqulu bir sözdən ağlı kosməyəndə (Bizim kənddə Vejnəlidə) Sələfir adlı bir dağ var idi. Üzünü ora tutub öz-özüne danışardı. Odur ki, indi də üzünü həmin dağa tutub deyir: "Ə bacı, mən bir balaca, ciliz adamam, gücüm ancaq birinə çatardı o da ki var..." deyib gedir. Baxıcı isə onun arxasına baxa-baxa qalır.

Ocaqqulu Şəmil kişiyyə hirsətnir

Günlərin bir günü Ocaqqulunun başına ət yemək düşür. İki tərgidib Araz qrağına doğru gedir. Çünkü Ermənilərin qoyun sürünləri burada - qışlaqda idi. Ocaqqulu baxır ki, çoban yoxdur. İstəyir ki, qoyunlardan tutsun. Lakin Vejnəlidən olan Şəmil adlı kişi haradansa peydə olur.

Ocaqqulu çox gözləyir, Şəmil kişi çıxb getmir ki, getmir. Ocaqqulu gizləndiyi yerdən çıxb əsəbi halda Şəmil kişiyyə deyir: "Ay rəhmətliyin oğlu, niyə çıxb evinə getmirsən, qoymazsan oğurluğumuzu edək". Şəmil bir söz deməyib gülə-gülə çıxb gedir. Ocaqqulu fürsəti əldən verməyə-

rək erməninin bir qoçunu tutub aparır.

Ocaqqulu pircə gedir

Günlərin bir günü Ocaqqulu Vejnəlidən Bartaz kəndinə gedir. Nə məqsədlə gedirə o, iş baş tutmur. Kor-peşman geri qaydır. Yolda öz-özünə danışır və deyir: "Ə, mən bunlara nə pislik etmişəm ki, mənə fikir vermədilər". Gen dərə deyilən yerə çatanda (bu yer Bartaz kəndindən 2-3 km aralı idi) burada kənd heyvanlarının otlamadığını görür. Heç nə olmamış kimi dinməzcə bir keçi tutaraq başına ip bağlayır və yoluna davam edir. Bir qədər gedir, yolda bir Bartazlı qadın rast gəlir. Qadın baxır ki, öz keçisini Ocaqqulu aparr. O, soruşur: "Ə Ocaqqulu, hara gedirsən?" Ocaqqulu çox təmkinlə cavab verir: "Ay bacı, pircə gedirem". Ocaqqulu pir adı tutduğu üçün qadın ürək edib deyə bilmir ki, bu keçi mənimdir. O, evə gəlir, axşam isə keçi gəlib çıxmır.

Şapəri atası Ocaqquluya pay göndərdi

Bir gün Vejnəli kəndindən olan Gülsənəm Ağbəndə gedir. Qayıdanda Şapəri onu çağırıb deyir: "Gülsənəm, gözlə, atama pay verim, apar". Şapəri evdən torbaya konfet yiğir. Gülsənəmə verir ki, sən allah, bunu atama ver. Lakin Gülsənəm konfetlərin hamisini yeyərək Ocaqquluya vermir.

Bir neçə gündən sonra Ocaqqulu Ağbəndə gedəsi olur. Qızı Şapəri ondan soruşur: "Dədə, sən Gülsənəmdən konfet göndərmişdim. Verdi, ya yox?" Ocaqqulu deyir vermeyib. Sonra Ocaqqulu kəndə qaydır və Gülsənəmi axtarır. Gülsənəm isə bunu eşidir və Ocaqquluya görsənmir. Nəhayət, bir gün Ocaqqulu onu Böyük tut deyilən ağacın altında tut yeyən görür. Ocaqqulu onu tutur və deyir: "Sənin o biri qolunu da sindirib çolaq qoluna tay edəcəm". Gülsənəm çox ağlayır. Ocaqqulu isə ona bir-iki ağaç vurub deyir: "Get səni o tay qoluna bağışlayıram".

Ballının çəpişi

Ballı arvad Vejnəli kəndinin ən qocaman sakini olmaqla, o, həm də "mamaça" idi. Kənddə kim xəstə olurdu, müalicəsini təbii otlarla edirdi, hər dərdin dərmanını deyirdi. Odur ki, Vejnəli kəndində hamı ona elə Ballı arvad deyirdi və hörmətini saxlayırdılar. Burada bir haşıyə çıxmək istəyirəm. Ballı arvad ərsəyə gelən vaxtı öz gözəlliyyi və cazibədarlığı ilə kənddə digər qızlardan seçilmiş, o qarabugdayı olduğundan ona qara kişmiş də deyirləmiş. Kəndin cavanlarından Qulu adlı bir nəfər ona vurulur. Lakin Ballı onu istəmir. Nəticədə Qulu Ballı qardaşı, Nağı kişiinin köməkliyi ilə qaçırdıb Bartaz yaylağı deyilən yere aparırlar. Qulu nə qədər cəhd göstərirə də əldə bir nəticə hasil edə bilmir. Və Ballı qaçmaq istəyir. Qulu ələcəsiz qalıb bir təpəyə çıxb qardaşı Nağını çağırısa da səsi eşidilmir. Görür ki, Lalalı deyilən yerden bir adam gedir. O, qışqırı və deyir: "Ay Lalalıdan gedən adam hey... ordan Nağıya denən Ballı məndə durmur hey... gəlsin..." Elə o vaxtdan indiyə qədər bu söz Vejnəlilərin məsəl yeri olub. Yeri gələndə bu söz Qulu kişinin nəvələrini əsəbləşdirmək üçün deyirlər. İndi isə mət-

ləbə keçək. Günlərin birində axşam Ballı arvad baxır ki, bir çəpişi yoxdur. Çox axtarırlar, çəpişi tapmırlar. Bir-iki gün keçir, görür çəpişdən soraq olmur. Haradan isə Ballı arvadın nəvəsi Sovet soraq tutur ki, çəpişi Ocaqqulu tutub. Ballı arvad gəlir Ocaqqulunun yanına və deyir: "Ay Ocaqqulu, biz qapıbir qonşuyuq, heç utanmırsan o bircə çəpişi oğurlayırsan?" Ocaqqulu çox sakitcə deyir: "Ay Ballı, sən heç utanmırsan bir çəpişdən ötəri hay-küy salmışan? Çəpişin özü gəlib mənim tövləmə girib. Mən necə ondan keçə bilərdim. Adətimi isə pozmadım". Ballı arvad baxıb-baxıb bir söz deyə bilmeyərək çıxıb gedir.

Mən səsimi çıxartmadım

Vejnəli kənddən ulaq (eşşək) çox olardı. Demək olar ki, kənddə hamının eşşəyi var idi. Bu eşşəklərin də hamısının özünə görə adı var idi.

Bir gün kənd uşaqlarının hərəsi bir eşşək minir, kənddən dərə yuxarı aparırlarmış. Bu vaxt Ocaqqulu da onlarla gedmiş. O, uşaqlardan soruşur: "Ay uşaqlar, bu eşşəkləri hara aparırsınız?" Uşaqlar cavab verirlər ki, dayı otarmağa aparıq. Bunu deyib bir qədər getdikdən sonra uşaqlar eşşəkləri elə kişinin yanında buraxıb geri qayıdırular. Ocaqqulu Solbənd yatağına dəyib qayıdarkən görür ki, canavarlar eşşəklərin üstünə soxulub yemək istəyirlər. Bu vaxt bir qara eşşək (Hürnüsənin eşşəyi) anqira-anqira canavara tərəf gedir. Ocaqqulu isə heç bir söz demir, gəlir kəndə. Hay düşür ki, canavar Hürnüsənin eşşəyin parçalayıb. Ocaqqulu deyir: "Mən də orada idim. Eşşəyin özü canavara tərəf gedirdi ki, məni parçala. Ona görə də mən səsimi çıxartmadım".

Qulağım cingildədi

Günlərin bir günü kəndin yaşılı kişiləri həmişə olduğu kimi Məmmədqulunun tövləsinin üstünə yığılib səhbət edirilər. Haradansa Ocaqqulu da gəlib çıxır. Ona deyirlər: "Ay Ocaqqulu, səhərdən sənin səhbətini edirdik". Ocaqqulu isə sakitcə cavab verir: "Deyirəm axı, səhərdən qulaqlarım cingildəyir".

Ocaqqulu yaylaqdan gəlir

Bir gün Ocaqqulu yaylaqdan piyada kəndə gəlmiş. Başı tüklü deyilən yaylaqdan keçəndə görür ki, bir neçə adam ot biçir. Salam verir, salamin cavabın alandan sonra deyirlər: "Ay Ocaqqulu, niyə piyada gedirsən? Axi sən məşhur at oğrususan, yolda bir at oğurlayıb minib gələrdin də". Ocaqquluuya bu söz bərk toxunur. Başın qaldırıb deyir: "Mənim belə bir fikrim var idi, ancaq eşitdim ki, yolda bir neçə güclü adam var. Dedim elə onlardan birini minib gedərəm". Bu adamlar daha deməyə söz tapmırlar. Ocaqqulu dinməzcə yoluna davam edir.

Ocaqqulu qaratikan kolu arasında

Bartaz, Əmirxanlı, Qargulu, Ördəkli, Dəlləki, Baharlı və Sürtün kəndlərinin sakinləri yüzbaşı Kərbəlayı Bəşirə şika-

yət edirlər ki, Ocaqqulu kişi özünü düz aparmır, kəndlərdən olduğunu edir.

Bir gün yüzbaşı Kərbəlayı Bəşir Vejnəli kəndinə gələndə Ocaqqulunu çağırır və deyir: "Ə kişi, bu camaati niyə inqidirsən?" Ocaqqulu başını salır aşağı heç nə demir.

Bəşir bir də soruşur: "Deməli, boyununa alırsan". Ocaqqulu yenə dinmir. Kərbəlayı Bəşir qeyd edir ki, bunu aparin çayın kənarına. Sonra iki yaba Qaratikan kolu getidirək, Ocaqqulunu soyundurub uzadır qaratikan kolunun arasına, Ocaqqulu heç səsini də çıxartmır. Onu buraxandan sonra Kərbəlayı Bəşir deyir: "Ocaqqulu, bu pis əməllərindən əl çəkməsən, sonra daha pis olacaq". Ocaqqulu yazıq-yazıq deyir: "Kərbəlayı, əgər bundan da pis cəza var?" Ocaqqulu bundan sonra üç ay xəstə olur.

Qaçanda nar dəyib

Hələ mən uşaq idim (yəni 1945-46-cı illərdə) Vejnəli kəndinin aşağı hissəsində, Qarakışının (mənim atamın) nar bağı var idi. Sonralar bu bağ kolxozun ixtiyarına keçmişdi. Payız vaxtı idi, odur ki, narlarda yetişib yeməli olmuşdu.

Kəndin cavanlarından Həbulla, Hüseyin, Əsgər, Musa və bir də Musanın xırda qardaşı Zaman sözləşib nar bağına olduğunu getdilər. Mən də onlara qoşulub getdim. Elə çəpəri yarib içəri girməkə, Ocaqqulunun qəflətən peyda olması bir oldu. Bu vaxt hərə bir tərəfə qaçı. Ocaqqulunun bir böyük kəməri var idi. O, kəməri həmişə əlində saxlayardı. Bağın aşağı hissəsində böyük bir palid ağacı var idi, mən qaçıb o palid ağacının arxasında gizləndim. Zaman da buraya gəlmək istəyəndə, Ocaqqulu kəmərlə onu vurdur. Zamanın üzündən qan axmağa başladı. Kəmər Zamanın burnunu əzmişdi. Buna baxmayaraq Zaman evlərinə qədər qaçıb getdi. Zamanın anası Qaraqız arvad böyük bir mərəkə saldı. Bütün kənd yığışdı. Bir qədər sonra Ocaqqulu da gəlib çıxdı. Qaraqız arvad sakitləşməyib elə hey Ocaqqulunu söyürdü. Ocaqqulu isə sakitcə deyirdi: "Ay Qaraqız bacı, mən onu vurmadım, oğurluqdan qaçanda burnuna böyük bir nar dəyib əzdi". Zamanın burnunun üstündi həmin şirəm indi də Ocaqqulunun yadigarı kimi qalır.

Verərəm sahibinə

Kəndin kolxoz sədri Mürsəl kişisinin keyfi kök olanda Ocaqqulu kişini çağırıb məzəli səhbətlər etdirirdi və ona deyirdi: "Ocaqqulu, çox sağ ol ki, kəndimizdən çox da oğurluq etmirsən. Ancaq o, dünyada bu oğurluqlarına necə cavab verəcəksən. Axi mal-heyvan sahibi o dünyada bunu səndən tələb edəcək". "Mən onları oğurlamağımı danacam". "Axi oğurladığın o, mal-heyvanlar da orada olacaqlar və deyəcəklər ki, bizi sən oğurlamışan. Bəs onda nə cavab verəcəsən?" Ocaqqulu gülə-gülə dedi: "Ay sədr, bu lap yaxşı olacaq. Mən də o heyvanları elə oradaca tutub sahibinə verəcəyəm. Onda nə deyəcəklər?"

Qeyd: Ocaqqulunun məzəkələri və söz-səhbəti bununla bitmir. Axtarışlar aparıb yeni-yeni lətifələri üzə çıxarılaçaqdır.

XƏZAN - 2019

("Xəzən" ədəbi-bədii jurnalında 2019-cu ildə dərc olunmuş materiallar)

Nəşr

Roman

1.Şiringül MUSAYEVA - "Mən Nəsimiyəm" N6(24)

Povest

1.Ramiz İSMAYIL - "Gözü yolda qalan var" (sənədli povest - son, əvvəli ötən saylarda) N1(19)

2.Arif AĞALAR - "Talerin sınağı" N2(20)

3.Nizami KOLANILI - "Sevgimizə vəfəsiz oldun" N3(21)

4.Xalıq AZADİ - "Bəyədəmir ocağı" N4(22), "Məhəbbətin gözü kor deyil" N5(23)

5.Əli BƏY AZƏRİ - "Oğul" N6(24)

Hekayələlər

1.Gülnaz ABDULLAYEVA - "Haram tikə" N1(19)

2.Qalib ŞƏFAHƏT - "Mühakimə" N1(19)

3.Camat ZEYNALOĞLU - "Ağrı" N1(19), "Vicdanın əsiri" N5(23), "Bir gecənin gəlini", "Ailə sürücüsü" N6(24)

4.Nəriman MAHMUD - "Şahverdinin aqibəti" N1(19)

5.Nizami KOLANILI - "Sevgidə xəyanət olmaz" N1(19), "Oğlum sağdırsa, gələcək" N4(22)

6.Təranə MƏMMƏD - "Bir qutu Malboro", "Sarı güllər" N1(19)

7.Əli bəy AZƏRİ - "Nazirin qəbulundan reportaj" N2(20), "Yer necə firlanır ki..." N3(21), "Nar çubuğu" N4(22), "Halal ehsan" N5(23)

8.Fəxrəddin Oruc QƏRİBSƏS - "Albalı ağacı" N2(20)

9.Vaqif DEVRİCOV - "Arzuların qatılı" N2(20)

10.Seyran SƏXAVƏT - ""Leyli-Məcnun" və Ferma müdürü" N3(21)

11.Namiq ZAMAN - "Xoruzlu kəndinin açılmayan səhəri" N3(21)

12.Aynur Yasəmən QARABAĞLI - "Əsgər oyuncaq" N3(21)

13.Məmməd MİRZƏ - "Kisə qayıqla, qayıq dənizdə, dəniz təlatümdə" N3(21)

14.Çərkəz NƏSİRLİ - "Qorxulu yol" N4(22)

15.Qvami MƏHƏBBƏTOĞLU - "Bibimin madonna servisi" N4(22)

16.Akif İMANLI - "Necəsən, Qərənfil?" N4(22)

17.Salam CAVADLI - "Mükafat bölgüsü" N4(22)

18.Arzu Kazımçı NEHRƏMLİ - Konsert N4(22)

19.Eynulla MÜTƏLLİMOV - "Analiz" N4(22)

20.Meyxoş ABDULLAH - "Çəki daşı" N5(23), "Yatmış vicdanın oyanışı" N6(24)

21.Ataqam - "Oyconbi - qonağa vurulan gəlin" N5(23)

22.Həmzə Əvəzoğlu HƏQQANI - "Avarava - 2" N5(23)

23.Rəşid BƏRGÜŞADLI - "Rus dili" N6(24)

24.Ramiz İSMAYIL - "Qısır düyə" N6(24)

25.Əlif MƏHƏRRƏMLİ - "Geyilməmiş papaq" N6(24)

Novella

1.Gülnaz ABDULLAYEVA - "Mələk" N1(19)

Esse

1.Vaqif OSMANOV - "Erməni xislətli qu-qu quşları" N2(20)

2.Nizami KOLANILI - "Dərd üstünə dərd gəlir" N2(20)

3.Ülviyə YASƏMƏN - "Sadəcə xeyir", "Küləkli günlər", "Xoşbəxtliyin sırrı", "Qaranlıqdan aydınlığa" N2(20)

4.Qorxmaz ABDULLA - "Qocalıq ucalıq deyilmiş" N3(21)

Poeziya

Poema

1. Şərqiyə BALACANLI - "Bitməyən döyüş" N2(20)

2.Xalıq AZADİ - "Üç dövrün görüşü" N6(24)

Şeirlər

- 1.Lalə İSMAYIL -** "Kəndimin" N1(19), "Poeziya çələngi" N6(24)
- 2.Oqtay İSMAYILLI -** "İnan Nəsimi sözüne", "Özüne bənzətdi", "Kainat insan", "Həqiqətin səsi", "Aşkar gövhərəm", "Doluyam", "Tək Tanrının əzizi", "Yaranmışam mən", "Tələb et", "Əsil-nəsəbim", "Tanrı eşqi ilə qurub", "Çıxım", "İstəmə", "Sığaram", "Atəşimin pərvanəsi", "Axıracan", "Al-danırsan", "Nə ecəb" N1(19), "Zərrem hər ulduzda var", "Ənəlhəq", "Kənardayam", "Görünmərəm", "Görünürəm", "Nə işim var", "Yerdə", "Mey içən könlüm", "İlk ayə kimi", "İlahinin əsgəriyəm", "Doğuldum", "İlahi nəğmə", "Başqa məni oyat", "Bəşərə pərvanəyəm", "Ənəlhəq eşqi", "Şükür, Tanrı məni insan elədi", "Ənəlhəq isbatı", "Ləngitmə qisasını", "Sübhan bilir ancaq", "İmtahana gəlmışəm", "Möhkəm deyil", "Aşkardır", "Talandı getdi", "Yazılım gedim", "Bəndəliyin tək dəlili" N3(21), "Yalan", "Nəsimi həvəsi", "Bizə görədir ancaq", "Kainata siğmayan ad-san", "Üstəlik", "Yaniqli xitabam", "Sayıram", "Bəyənir", "Heyraniyam", "Tutub", "Kiçikdir", "Allahın sözü deyilmə", "Çatmaz", "Külləm", "Bilməz", "Yazılıar, bitməz", "Qayıtdı", "Günəşin batmaz", "Dastanam, dastan" (şeirlər) "Yalan", "Nəsimi həvəsi", "Bizə görədir ancaq", "Kainata siğmayan ad-san", "Üstəlik", "Yaniqli xitabam", "Sayıram", "Bəyənir", "Heyraniyam", "Tutub", "Kiçikdir", "Allahın sözü deyilmə", "Yazılıar, bitməz", "Çatmaz", "Külləm", "Qayıtdı", "Bilməz", "Günəşin batmaz", "Dastanam, dastan" N6(24)
- 3.Məhəmməd ƏLİ -** "Bakı bulvari", "Vətən eşqi ilə", "Bakı", "Məni", "Olubdur", "Sevənin qisməti", "Qarabağ dərdi", "Hər gələn yaza ümidi baxırıq", "Xəyallar aləmində söhbət", "Nəsimi", "Rüstəm Behrudi nağılı", "Bir ulduz axdı" N1(19), "Nə deyim?", "Sahildə az oyna, bala", "Kim ki, haqq görməyir", "Vurulmuşam", "Dünyanın qəmini, kədərini verin mənə", "Kimi", "Var" N3(21)
- 4.Adil HƏSƏNOĞLU -** "Bənzəmir", "Karvan yeriməz", "Sən necə?", "Tanrı verdi", "Biləsən", "Ağillı ol" deyənlərə..., "Təbiət bizə bənzəyir", "Ağacından", "Duman, salamat qal", "Mənəm" N1(19)
- 5.Süleyman ABDULLA -** "Zaman lağıımı", "Deməli...", "Qoroskop", "Milli nağıl", "Ümid Vətən", "Tütün adamlar", "Qurban olası", "Uşaqların həsrəti" N1(19), "Atəşlə su arasında", "Bir qış günü ayrıraq", "O qədər ki", "Bizi", "Yol söhbəti", "Apardı", "Yadasalma", "Vətən eşqi", "Babasız uşaqların hekayəti", "Portreti", "Susmaq" N6(24)
- 6.Sabir ZAMANLI -** "Dünyanın özü də anasız qalıb", "Öz səsin hanı", "Əcəl düşür qabağa", "Ömrün ölçüsü", "Gəlmışəm, ana", "Öz yazından xəbərsizsən", "Qocalar evi" N1(19)
- 7.Eynulla SADIQ -** "Çıxa", "Üstdə", "Günlər", "Vətən dərdi", "Gözeldir", "İstəyir", "Didərgin", "Qaldı" N1(19)
- 8.Budaq TƏHMƏZ -** "Səni gərək dərəydim", "Dağlara qar yağıbdi", "Məni soruşmayıñ", "Bu it üstümüzə hürür hələ də", "Söz göyərdim", "Soruşmayıñ", "Bir günəş var", "Şeir nədir", "Şeir yazmaq istəyirəm", "Tanrı, düzəlt bu dünyam", "Çəliyə söykənen qoca" N1(19), "Qaragilə", "Bir gün Naxçıvanda sən qonaq olsan", "Xatırla məni", "Şəhid anaları", "Göydən üç alma düşdü", "Bu qızın", "Hanı o nənələr?", "Göylərin yerlərə məhəbbəti var", "Türk qardaşımı" N3(21), "Şair sözü müqəddəsdi", "Düşüncələr", "Halal ehsan"ını oxudum, qardaş", "Bəşəri yaşıdan anadır, ana", "Nə deyim", "Sözüm qalacaq", "İnsanlar dəyişib", "Kədər töküür", "Bu itin zəncirin bağlayan yoxdur", "Ürək gərkidir", "Şair adla ucalmaz", "Oxu məni" N6(24)
- 9.Hafız ƏLİMƏRDANLI -** "İsmayılli", "Pəncərəmi döyüclə", "Bir ömürdür yaşayıram", "Ömrümün vərəqləridir", "Qanunlar həyatda bizi izləyir", "Ağıl bilik ilə bir yerdə olsa", "Hər dövrün öz baharı var", "Qəzəllər", "Rübailər" N1(19), "Azərbaycan, Azərbaycan", "Dilim qanun, alim insan olan yerdə", "Bənövşə", "Bakı - şöhrətim mənim", "Anadır", "Səni dedilər tək", "Söyləyin dildar bilsin", "Dünya bir xəzinədir", "Xatırədir verən soraq", "Qəzəl nədir?", "Vətəne gəldim", "Yansın sənsiz", "İlahidən fərman oldu", "Mən olan yerdə", "Həmdəm istərəm" N2(20), "Sevinc qəlbin xülyasıdır", "Məni yada salan varmı?", "Ürəyimin nəğməsi", "Səni qınamaz", "Qəzəl fəlsəfədir", "Ürəkdə yer tutar", "Suallar həyatın pəncərəsidir", "Bizi gözləyir", "Zərrəciklər", "Rübailər", "Tülkü və canavar" (təmsil), "Xatırələr qalacaq", "Ötür aylar, ötür illər" N3(21), "Təmsil və alleqoriyalar", "Nənəmin nağlları" N4(22), "Lahic", "Dağlarım mənim", "Bir gözüm ağlayır, bir gözüm gülür", "Bir nəğmə söylə ki...", "Mən Azərbaycanlıyam", "Bir dayan, ey insan", "Mən qəlbimə min-nətdaram", "Nağıllar aləmində", "Qəzəllər" N5(23), "Bir nəğmə söylə ki", "Dəyişməz həyatda ancaq eşqimdir", "Ömrə meyar eşqimizdir", "Könlüm hələ səninlədir", "Rübailər", "Qəzəllər" N6(24)
- 10.Rəhman BAYRAM -** "Ülvi məhəbbət", "Gənclik", "Bilərmi", "Tükənməz bu elin qeyrəti, qardaş", "Qızım Ülkərə", "Mənə yağılı kökə bişir, ay ana", "Yeni il" N1(19), "Ana", "Çörək", "Vallah", "Sevən ürəklər", "Dərd", "Bilmirəm", "Sevgi" N5(23), "Ana", "Ata", "Torpaq da pislərdən bezib, deyəsən...", "Kaş, onlar sağ olaydı..." N6(24)

- 11.Rüstəm MUĞANLI** - "Kimiyəm", "Axi", "Elə bir qadın ki", "Ayrılır", "Bu da bir arzu" N1(19)
- 12.Solmaz ŞİRVANLI** - "Şəhidlər", "Dönmüşəm", "Vətən şairi", "Can verdim yar yolunda", "İstəmirem", "Dərman deyərəm", "Qəzəl", "Sözünə qurban", "O gün", "Bir bəzəkdir elə Şirvan" N1(19), "Vətən dilliyyəm", "Bir Allahım, bir qələmim, bir də mən", "Dünyada", "Fərmanım ol", "Beləcə sevək", "Yolunda qurbanam", "Şirvan elim, ay Şamaxı", "Azərbaycan eşgəri", "Yaşayıram", "Doğma yurduma", "Sevgi şeiri yazmayacam", "Var mənim", "Ey Vətən", "Sən qayıtmadın" N5(23)
- 13.İltimas SƏMİMİ** - "Poetik qar dənəcikləri" N1(19), "Harda axtarım?", "Xatırələri", "Gözümün önündə ölüm dəyanır", "Göz yaşlarım payız qoxuyur", "Dayandım", "Ölüm qoxuyur", "Özünə güvən", "Bir qapı hönkür-hönkür ağlayır", "Yarpaq-yarpaq böyüyür", "Ayrılığın təbəssümüdür" N3(21), "Acı sükütu", "Matəm libasında əngin üfüqlər", "Səni", "Bir ümidi yeri", "Ötüb keçdi", "Torpaq kimidir", "Tanişdirmi?", "Xatırəlaya bilmirik", "Həsrətinlə yaşadıdım", "Susurdum", "Suallar hələ bitməmiş", "Darıxırkı", "Darıxma" N5(23)
- 14.Bəxtiyar ABBASOV** - "Ürfan üçün", "Deyərdim", "Yedilər", "Hələ də", "Bax", "Qayıdım", "Deyirik", "Çək iç", "Can ətri", "Zaman tozu", "Deyim", "Gəlmışəm", "Güzgüsüz", "Olsun", "Tapa bilmirəm", "Olmasın", "Başım", "Nə gündəsən" N1(19)
- 15.Sehran ALLAHVERDİ** - "Qaydan yollar", "Pəncərə", "İlan qabığı", "Bitməyən yollar", "Yollar ayrıçı", "Ruh", "Bəhanə", "Kəm" N1(19)
- 16.Əziz MUSA** - "Sənsiz", "Sənin üçün", "Anamın xatırəsinə", "Gül ağacısın", "Yaşamağa qoymurlar", "Adın gələndə" N1(19)
- 17.Xəzər MİRƏJ** - "Anam", "Xocalı", "Ömür qatarı", "Payızdı sevgim", "Yağacaq hər yağış səndən xatırə" N1(19), "Qarabağ", "Bu dünya bir xatirədir" N3(21)
- 18.Tahirə MƏĞRUR** - "Güləyən qız", "Hardasan", "Belə", "Şeir dileyən", "Gözündən güləyənim", "Görəydim", "Övladlarına", "Xocalı" N1(19), "Xatırə", "Gözlərin", "Ağlama", "Son məktub" "Kimdir vefasız", "Xatırınə düşəcək", "Göy qurşağı" N4(22)
- 19.Rəşad BALAKƏNLİ** - "Xocalı", "Görmüşəm", "Özüdür" N1(19)
- 20.Bəxtiyar HÜSEYNOV** - Qəzəllər N1(19), Qəzəllər N3(21)
- 21.Məmməd ƏKBƏR** - "Bizim dost itirən vaxtimız deyil", "Hər kəs qarabağlı, hər kəs şuşalı", "Türk nəğməsi", "Gedək dağlara, dağlara", "Heç olmadıq biz ayrı", "Cavidin şikayəti", "Çiçək verin qızlara", "Mədinənin istəyi", "Uğurun uğuru", "Məktəb yolları", "10 yaşlı Aydan", "Xaqanam", "Qızılıgül" N1(19)
- 22.Safiyət CALQANLI** - "Yaz", "Quşların dönüşü", "Ötmüş sevgi etirafı" N1(19)
- 23.Məhəmməd MUSTAFA** - "Oyanmaz" N1(19)
- 24.Zeynəb DƏRBƏNDLİ** - "Dəmirqapı Dərbəndim", "Varam mən", "Gözəllik", "Vətənə sevgi" (şəirlər), "Uşaqlığımı son qoyan yağış" N2(20)
- 25.Mahir CABADLI** - "Elə bilin Mahir heç doğulmayıb" N2(20)
- 26.Fəxrəddin ƏZİZ** - "Görüşməmişik", "Getdi ta", "Gedərsən", "Gecəni", "Oluram", "Kimi", "Yağış yağır", "Vaxtını", "Qaldım", "Orda", "Gəlmədi", "Piçiltisi", "Vaxtıdı", "Qayıdaram", "Gəldin", "Ömrü", "Gəl qayıdaq", "Danışdım", "Danışsin" N2(20)
- 27.Bəxtiyar Abbas İNTİZAR** - "O əfən daşına toxunma", "Niyə beləyəm", "Gedək bize", "Gözləyə-gözləyə", "Qorxuram səni itirim", "Yuvasızam", "Baxa bilim", "Dəyişən deyiləm", "Cinas gərəyli", "Geri ünvan", "Kim kimə", "Postmodern", "Maşın" N2(20), "Dərman", "Oynayır", "Güvənlilik", "Mini", "Təpə bilmirəm", "Həsrət mələyi", "Behişt gülü", "Mansırı", "Damarımdan", "Aşdəndi", "Gözəlliklər", "Qol qoymaram", "Ay ağam, gəl", "Xaraba", "Bayatılar", "Hallarım" N4(22), "Ağzındadı", "İnsan əti", "Başlayacaq", "Görəsən", "Sırıyr", "Üçün", "Mövləm mənim", "Məlek teli", "Gözəlləri", "Neynirəm" N5(23), "Başdaşı", "Yay məni", "Başladı", "Deməkdi", "Qarğış", "Gələ bilmirəm", "Ürək", "Bağlılı", "Yazıram", "Maska", "Kaş", "Fontan", "Ümid", "Natürmort", "Ağıl duası", "Lazım", "Doymazdım" N6(24)
- 28.Zaur İLHAMOĞLU** - "Anamın ağ saçları", "Düşünüb addim at", "Şair ömrü", "Nə var ki...", "Yaşamaq", "Külülmən altında", "Adam", "Çatmır", "Giley-güzar", "Hələ" N2(20), "Olmayaydı", "Gedəcəm dönyanın o bir başına", "Özünə dəyər ver", "Reallıq", "Uzaqlıq, yaxınlıq", "Kitabları oxuduqca" N5(23)
- 29.Saqif QARATORPAQ** - "Bir bahar çələngi" N2(20)
- 30.Qurban HÜSEYNLİ** - "Sağ ol, qocalıq", "Desinlər", "Süzməsin", "Rübai təcnis", "Bir payız günü", "Fələk", "Dağlara", "Yuvasız quşam", "Düşdü", "Xocalı", "Azərbaycana gölsin", "Gülüm", "Hara baxır belə dünya", "Şairlər ölmürlər", "Bayatılar" N2(20)

- 31.Namiq DƏLİDAĞLI** - "Məni nə havada buraxıb getdin", "Bakının iyul gündəliyi", "Suriyadan son xəbərlər", "Qoca şair", "Kənddə və şəhərdə darixmağın öks bərabərliyi", "Qaritdiğim qızə gözaydındığı", "Otel otağından reportaj", "Etiraf" N2(20)
- 32.Xalıq AZADİ** - "Köpəyə" N2(20), "Ay usta", "Ana yurdum, sən bir sirlər dünyası", "Axtar", "Bəsdi", "Dünya", "Söyləsin", "Keçmişə səyahət", "Qeybat eyləyir" N6(24)
- 33.Günel ƏLİYEVA** - "Sənsiz ölsəm, bağışla", "Mənim fəslim", "Mənim də qəlbim var", "Ürəyim", "Bir qadın səni sevirsə", "Ürəyimə yar", "Öyrət mənə, müəllim" N2(20)
- 34.Loğman ƏHMƏDOV** - "Ana", "Bir payız axşamı", "Vətən unutmaz", "Geri ver məni" N2(20)
- 35.Şüşəxanım KƏRİMOVA** - "Dərbənd", "Günlər ötür", "Doğma yurdum" N2(20)
- 36.Qəşəm NƏCƏFZADƏ** - "Mən səni sevirəm, ölməzsən heç vaxt" N3(21)
- 37.Ələsgər TALIBOĞLU** - "Gəlmışəm", "Gəzirəm", "Xoş gördük", "Bir də salamımı almaz ki, dağlar", "Özümü biləndən", "Al da məni, Arpaçayı", "Hara ayaq atdimsa", "Sözlə çəkin siz sınaga", "Düşür yadına, yadına", "Söküldüm ilmə-ilmə", "Yol gedirem", "Bir gün tez, bir gün gec", "Çırpına-çırpına", "Günlərin bir günləndə", "Düzənziz duyğular", "Altmış ildi yol gəlirəm", "Nə yazlıq ki...", "Dünya cənnətə döner", "Qarabağ qara börkümüzdü" N3(21), "Qaxla bağlı şirin duyğular" N5(23), "Ömər necə dəcəldi", "İşgūzar qız", "O müğənni olacaq", "Dilavər qız", "Ətcəbala Əkbər", "Gombul Yusif", "Rəqqas qız", "Bizim Arzu", "Bu gün mənim ad günüm", "Bizim qonşu Ramin", "Gülərüz Aydan", "Dəftər-qələmsiz yatmir", "Çiçək dərdi anasına", "Sərkərdə Ömər", "Pişik olub Xədicə", "Ay nənə bir nağıl de..." N6(24)
- 38.Damət SALMANOĞLU** - "Özbəkistan duyğuları" N3(21), "Payız", "Könül sarayına sahib olan qız", "Qoy azad yaşasın, yaşasın insan", "Sənli günə gün çatmaz", "Sözünə, əhdinə sadiq qalanım", "Gözəldir", "Elə bil sədd çəkib böyük yaradan", "Kür-Araz qovşağı", "Zəfər səninlə", "Əzizim" N5(23)
- 39.Rüfət AXUNDLU** - "Meşədə armud misali", "Ola bilmərəm", "Qurban olaram", "Gecələr", "Sevim, Allah" N3(21)
- 40.Sevinc QƏRİB** - "Hardasan?", "Ümidlərin dirildiyi yerə", "Qadın", "Ta ruhum yerdən iyrənib", "Tanrıya", "Gecə donundaydı xəyalın sənin", "Bir şair ömrünün vaxtı daralar" N3(21), "Əllərimi Tanrıya borc vermişəm", "Yollar qucaqlayıb köhnə izimi", "Ölürəm sənsiz", "Kəfənlədim sabahları", "Yoxa, məchula çıxacam", "Ana", "Mən olsaydım", "Sən mənim evimsən", "Sevgidən yetim qadın", "Bircə gecə" N6(24)
- 41.Rafiq Ağa QAFAR** - "Səfər", "Qürbətdə", "Dağlar", "Mən də şeir yazardım", "Pulpərəst", "Sizə də qar yağarmış", "Gender", "Pəncərədən baxıb gedən", "Erkək", "Qorxum yox daha" N3(21), "Qış və bahar", "Təbiət qızı", "Neyləyirəm xalamı", "Qocalıq", "O şəhərdən deyirəm", "Özümüz", "Tərəqqi", "Zarafat", "Külək", "Altmış yetişdi" N4(22), "Qocalarmışq", "Qalır", "Cərrahiyə otağı", "Dünya doğrulu yalan", "Məhəbbətə bax", "Hal-hazırda", "Əhvazda", "Öz-özüüm gülürəm", "Sənsən", "Əzizim" N5(23)
- 42.Aygün HÜSEYN** - "Ana ürəyi", "Əks-sədadır", "Elə baxma", "Sənsiz", "Sevgilim", "Haqqın sədasi" N3(21)
- 43.Arzu MÜZƏFFƏR QIZI** - "Gelmə", "Gizlin arzularintek ürəyinə bükülüm", "Yazaydın", "Ruhum dincəlməyir, qələm yazmayır", "Sevgililər günü", "Mənə eşq məktubu yollayan gözəl" N3(21)
- 44.Səhrab MÜRŞÜDOĞLU** - "Heç", "Şar dünyası", "İlham pərim", "Bağışla", "Mən ordayam", "Gəl, halallaşaq" N3(21)
- 45.Ruslan HÜSEYNLİ** - "Həyat bir səhnədir", "Vətən", "Məyus olma", "Mənim yaşamağım yaşamaq deyil", "Bu ürəyə axı necə qiymışan?", "Niyə bu şəhərdə üz-üzə gəldik", "Vətənim deməyə üzüm qalmayıb", "Daha mənəbbətdən yazmayacağam", "Getdin" N3(21)
- 46.Məhərrəm ANAR** - "Olmasın", "Səninlə xoşbəxtəm yuxularımda", "Səni", "Cəbrayılı görməmiş", "Yaşa", "Təsəllim", "Olduq", "Qayıt, gel", "Bir gözələ vurulmuşam" N4(22)
- 47.Məlahət YUSİFQIZI** - "Niyə", "Beləmi qoruyur", "Bəllilər içində" N4(22)
- 48.Şərqiyyə BALACANLI** - "Yaxşılar unudulmur", "Uğurlu olsun", "Bəxtin qolu qolunda", "Yaşa, fərəflə qoşa", "Sən evinə dönmədin", "Sarıl kağız-qələmə", "İnşaatçılar", "Yuxusuz gecələrim" N4(22)
- 49.Ramin ƏHMƏDOĞLU** - "Allah saxlasın", "Məndən sevgi haqda şeir istəmə", "Mələklər yatmir", "Gözəl", "Nə tez unutdu", "Gələmmədim", "Gəlməyir", "Gələydim", "Bu gün görüşməliyik", "Bir gözel var" N4(22)
- 50.Yadigar TƏVƏKKÜL** - "Necəsən?" N4(22), "Ata olan analara", "Buludların ürəyi dolub", "Adın qoyma bu eşqin", "Sən mənim yadımdan niyə çıxmırsan?", "Mən səni bu qədər niyə sevirəm?", "Səni necə unuduram, bilirsən?", "Ayri qalmayaq daha", "Nə olaydı", "Sil dedin" N5(23)
- 51.Aynur HAQVERDİ** - "Səni götürən yuxular..." N4(22)

- 52.Aida ADIGÖZƏL** - "Avqustun poeziya çələngi" N4(22)
- 53.Esmira GÜNƏŞ** - "Taleyin düyünü", "Rütubət qoxuyan divar", "Qaytar, ver mənim balamı" N4(22), "Eşqimə qənim", "Qismət olaram", "Mənim nə işim var özgəsi ilə", "Möhtacam sənə", "Şikayət", "Sevmə belə" N5(23), "Ürəyim", "Son zamanlar", "Beş yaşın mübarək, oğlum" N6(24)
- 54.Aysel XANLARQIZI** - "Payız rəngi üzüyümün qasında", "Sən bilməzsən" N4(22)
- 55.Aynur YASƏMƏN** - "Bir kəlmə "alo" de", "Sevindir məni", "Yamaq həsrət", "Qulun olmuşam", "Dərdim səndən yuxarıdı", "Ananı övladlar hər gün "oldırır"" N5(23)
- 56.Ülvi ƏLƏKBƏRZADƏ** - "Bir payız melodiyası", "Qaldı bahara", "Payız tələsir", "Küleyin dodaqları", "İlk misraların qıqlıltısı", "Eşqimizin köynəyi", "Bu dünyada", "Eşq ətirli misralar" N5(23)
- 57.Şahməmməd DAĞLAROĞLU** - "Eləmisən", "Sonuncu yağış", "Daha", "Sən o qızı qınama", "Sonra sina", "Bu gözəl", "Gəlmə sən yar", "Sənə nə olubdu?", "Sənin səsin gələndə", "Vaxtında", "Qismətim", "Gözəl", "Bayati-şerif", "Məni" N5(23)
- 58.Əbülfəz ƏHMƏD** - "Rübailər", "Nar", "Qoşma", "Daş", "İştaha", "Dünyada", "Qardaşlarım", "Varmı?", "Kərəmə", "Sərbəstlər" N5(23)
- 59.Xəyal ZEYNAL** - "Gəl", "Çəkdim", "Gedir", "Ümidsizlik", "Ana", "Ağı", "Ay ürək", "Reallıq", "Böyüdüm" N5(23)
- 60.Leylam LEYLAM** - "Nə olacaqsə, olsun", "Olmaz", "Acıdıl sevgilim", "Dünya evinin şərbətini iç, zəhərini yox" (qəzəl), "Eynim açılır yurdum firavan görəndə" (qəzəl), "Şirin Leyla", "Tənbəl Elman" N5(23), "Etmişəm eşqinlə hər kəlməmdə tügən", "Deyirdi", "Etdi", "Üçlük", "Nə gözəl", "Könlüm, daha bəsdir", "Puldur, pul", "Xal-xal ilan", "Şirin-şəkər Sevincim", "Qış gəldi, qar yağdı" N6(24)
- 61.Məzahir İSGƏNDƏR** - "Bu necə dünyadı", "Şeir yaza-yaza qocalmışam", "Axı mən kiməm", "Bu eşqin axırı bir divanəlik", "Oyandır", "Dünya belə gəlib", "Eşqimin", "İlk məhəbbətim", "Yaxşıdır", "Divanələr odasıyam", "Əlvida", "Mən vətənli vətənsizəm", "Sənən mənəm söndürən sən", "Bozqurd nədən ulamadı", "Dağlar", "Deliyəm mən", "Oxu məni", "Bir həsrətim, bir də mənəm", "Yolum haqq yoludur", "Ay şeirlərim" N6(24)
- 62.İbrahim YUSİFOĞLU** - "Şeir oxuyursan titrək bir səsle", "Sən niyə bu qədər gözəlsən axı", "Mən zalim adamam", "Məni günahıma bağışla, Allah", "Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş", "Mən çəkən dəndləri sən çəkmə barı", "Geçikmiş misralar", "Nədən bütöv nəğmə söyləmirsiniz", "Göylərə baxarsan ay doğan çağrı", "Payızda üzüyən çıçək", "Yarağa yatmayan elim" N6(24)
- 63.Xalıq YUSİFOĞLU** - "Bala", "Dikdaban geyən qızın aqibəti", "Musavari", "Lirik lövhə", "Azərbaycan", "Keçmişini unudana", "Bitir", "Çaqqal hiyəsi", "Ayaqqabı taleyi", "Ərişdənin qəzəbi", "Pozanın sonu", "Tülükünün mükafatı", "Hiyləgər siçan", "At milçəyi", "Əsilzadələr", "Tarakanın fəryadı", "Qohum oldular", "Payız lövhəsi", "Kişi xoruz" N6(24)
- 64.Xatirə RƏHİMBAŞYLI** - "Xatirənin söz boxçasından" N6(24)
- 65.Gülər ELDARQIZI** - "Nağıl ömür", "Bəlkə səni unudardım hardasa", "Acı xatirə", "Qəfil gedişini bağışlamıram", "Doğma ağaç", "Səsin bitməsin", "Hələ sənsizliyə alışmağım var", "Səssiz xatirə", "Yenə görüşərik", "Olmaz", "Sənsiz səsim bogulur", "Ayrılıq", "Sənin sözlərindir", "Hami günah içinde", "Mən heç uşaq olmamışam", "Qar şəklində", "Bir nəğmə oxudum sənə" N6(24)
- 66.Cavanşir QƏMBƏR** - "Oynadı", "Qayitmaq olmur", "Budur", "Baxıram", "Sevmədi", "Desən", "İndi" N6(24)
- 67.Qabil DƏRDLİ** - "Onsuz da", "Demədiyim nəğmə", "Məni elə sev ki...", "Tək səni düşünürəm", "Qolumun sən tutan yeri", "Bile-bilə getdim ora", "O pəncərə, bir də siz" N6(24)

Publisistika

- 1.Əli BƏY AZƏRİ** - "On doqquzda on doqquzla", "İmamverdi İsmayılovun "Sonuncu fəsil" ibrətnaməsi", "Məhəmməd Əli poeziyasında zirvənin fəthi", "Dəmirqapı Dərbəndim", "Yaxın nəşr tarixinin tədqiqi" N1(19), "Duman yolu bağladıği yerdənəm...", "Hafız Əlimərdanlı yaradıcılığında QƏZƏLLƏR və RÜBAİLƏR" N2(20), ""Oxu, tar", "Oxuma, tar"" N3(21), "Proseslər, problemlər", "Çərkəz Nəsirli - 70", "Acıların və təəssüflərin poeziyası" N4(22), "Ölkədə AMEA problemi?" N5(23), "Bir Rafiq Babayev vardi..." N6(24)
- 2.Həsən BAYRAMOV** - "Üç zirvənin fatehi - alim, pedaqqoq və yazıçı Mir Cəlal Paşayev" N1(19), "Uğurlu publisi-tik əsər" N2(20), ""Bizi Umudsuz qoyma"nın ümidi çağırışları" N5(23), "Firudin bəy Köçərli: Ümmətən millətə doğru" (Elmi-pedaqqoji fikrimizin klassiki haqqında ciddi əsər) N6(24)

- 3.İmamverdi İSMAYILOV - "Şah və... Mat" N1(19)
- 4.Qəzənfər PAŞAYEV - "Nəsimini əslində niyə edam ediblər?" N1(19)
- 5.Oqtay İSMAYILLI - "Ölümün Nəsimi zirvəsi" N1(19)
- 6.Xuraman MİRÇƏFƏROVA - "Səksən yaşın ucalığı" N1(19)
- 7.Mahir CAVADLI - "Peşəkar zabit, cəfakes alım" N1(19)
- 8.Vaqif OSMANOV - "Poeziya ilə elmin ülfəti" N1(19), "Bütöv Vətən həsrəti" N2(20), "Mən bal yiğan arıyam" N5(23)
- 9.Ağalar İDRİSOĞLU - "Nəsir hey..." N1(19)
- 10.Fariz ÇOBANOĞLU - "Səhnəmizin unudulan və unudulmaz Ərəbzəngisi" N1(19)
- 11.Ələsgər TALIBOĞLU - "Ağa Laçınlı və söz dünyası" N1(19), "Sazlı-sözlü bir dünyadan rəngləri", "Bütün qəlebələr qan rəngindədir" N2(20), "Altmış illiyinə "Bibimin madonna servizi" ilə gələcək" N4(22), ""Fikrin aynası" - Nazir Çerkəzoğlunun publisistikası fövqündə" N6(24)
- 12.Nemət BƏXTİYAR - "Xalq sənətkarları - şairlər və aşıqlar" N1(19)
- 13.Camat ZEYNALOĞLU - "Dəryada susmaq necə olur?" N1(19)
- 14.Aydın ADIGÖZƏLLİ - "Nahid və Turan Ramazanzadə qardaşları - idmanın şərəf bayrağını ucaldanlar" N1(19)
- 15.Rəna MİRZƏLİYEVA - "Salam, Güllü müəllim" N1(19), "Uğurların başlangıcı" N2(20), "İsmayıllı torpağının sadə, səmimi oğlu - DAĞLAROĞLU, elin şair oğlu" N4(22), N5(23), N6(24), "Talehiyi yazan şair" N6(24)
- 16.Hafız RÜSTƏM - "Barlı-bəhərli "Xəzan"" N1(19)
- 17.Bəxtiyar Abbasov - ""Quran"da "19" möcüzəsi" N2(20)
- 18.Zeynəb DƏRBƏNDLİ - "İki xalqın səsi" N2(20)
- 19.Kənan HACI - "Ruhumuzu necə xilas etməli?" N2(20)
- 20.Ramiz İSMAYIL - "Bir haqq yolcusuyuq, Fəxrəddin Əziz", "Torpağa və sözə məhəbbət" N2(20)
- 21.İsmayıllı İMANZADƏ - "Tanrının xoşbəxt bəndəsi" N2(20)
- 22.Leyla ABASOVA - "Fentezi janrındə əsərlərin nəşri və əhəmiyyəti N2(20), "Qədim yazılı abidəmiz - "Kitabi-Dədə Qorqud"" N3(21)
- 23.Tamella HƏMİDQIZI - "Yaddan çıxmayacaq bir şeir kimi..." N2(20)
- 24.Hacı Həsən HÜSEYNİ - "Ey özündən bixəbər qafil, oyan!" N3(21)
- 25.Əbülfət MƏDƏTOĞLU - "Bir kəhər kişnəyir yuxularımda" N3(21)
- 26.Ətrabə GÜL - "Abdülla Şaiq öyrədir: həkimiz bir günəşin zərrəsiyik..." N3(21), "18 sentyabr - Üzeyir Hacıbəyli günü" N4(22)
- 27.Səlahəddin HÜSEYNLİ - "Əcdadlarımızın sorağında" N3(21)
- 28.Lalə İSMAYIL - "Yağı köçüb yurd salıbdır elimdə" N3(21)
- 29.Sərtib İSLAMOĞLU - "Xankəndinin sirlə günləri" N3(21)
- 30.Pərvənə BAYRAMQIZI - "Axırıncı aşırım" N3(21), "Çexovun hekayələrindəki "BİZ"" N4(22)
- 31.Yeganə QƏHRƏMANOVA - "Sözə sevgidən biçilən don" N3(21)
- 32.Şamaxal HÜSEYNOV - "Xarı bülbüllü kəndimiz" N3(21), "Ocaqqulunun məzhəkələri" N6(24)
- 33.Sənan ÇIRAQ - "Allah" N3(21), N4(22)
- 34.Hikmət MƏLİKZADƏ - "İradədən təsəvvürə" N4(22)
- 35.Minaxanum TƏKƏLİ - NURİYEVA - "Qardaşlığın, dostluğun yadigar adımı: VAQİF İSRAFILOV" N4(22)
- 36.Bəxtiyar ƏLİYEV - "Nəsillərə nümunə kimi yaşanan ömr" N5(23)
- 37.Yadigar TƏVƏKKÜL - "Həyat özü bir nağıldır" N5(23)
- 38.Hüseyn HƏŞİMLİ - "İllərin poetik yaddaşı, yaxud, uğurlu ədəbi hesabat" (İbrahim Yusifoğlunun 65 yaşı) N6(24)
- 39.Sara BAYRAMOVA - "100 yaşın mübarək, doğma kollec" N6(24)
- 40.Sahab ƏLİYEVA - "Hüseyn Razi yaradıcılığında Cənubi Azərbaycan" N6(24)
- 41.Qəzənfər KAZIMOV - "Azərbaycan və aşına" N6(24)

YAZI DÜZÜMÜ

1. Redaktor güşəsi

-Əli bəy AZƏRİ - "Bir Rafiq Babayev vardı..."	1
---	---

2. Publisistika

-Hüseyin HƏŞİMLİ - "İllərin poetik yaddaşı, yaxud, uğurlu ədəbi hesabat" (İbrahim Yusifoğlunun 65 yaşına)	36
-Həsən BAYRAMOV - "Firudin bəy Köçərli: Ümmətdən millətə doğru" (Elmi-pedaqoji fikrimizin klassiki haqqında ciddi əsər)	51
-Rəna MİRZƏLİYEVA - "İsmayıllı torpağının sadə, səmimi oğlu - DAĞLAROĞLU, elin şair oğlu" (davamı, son - əvvəli ötən saylarda)	64
-Rəna MİRZƏLİYEVA - "Talehimizi yazan şair"	86
-Sara BAYRAMOVA - "100 yaşın mübarək, doğma kollec"	109
-Sahab ƏLİYEVA - "Hüseyin Razi yaradıcılığında Cənubi Azərbaycan"	121
-Ələsgər TALIBOĞLU - ""Fikrin aynası" - Nazir Çerkəzogluunun publisistikası fəvqündə"	126
-Qəzənfər KAZIMOV - "Azərbaycan və aşına"	131
-Şamxal HÜSEYNOV - "Ocaqqlunun məzhəkələri"	139

3. Poeziya

-Məzahir İSGƏNDƏR - "Bu necə dünyadı", "Şeir yaza-yaza qocalmışam", "Axı mən kiməm", "Bu eşqin axırı bir divanəlik", "Oyandır", "Dünya belə gəlib", "Eşqimin", "İlk məhəbbətim", "Yaxşıdır", "Divanələr odasıyam", "Əlvida", "Mən vətənləri vətənsizəm", "Sənən mənəm söndürən sən", "Bozqurd nədən ulamadı", "Dağlar", "Dəliyəm mən", "Oxu məni", "Bir həsrətim, bir də mənəm", "Yolum haqq yoludur", "Ay şeirlərim" (şeirlər)	3
-Oktay İSMAYILLI - "Yalan", "Nəsimi həvəsi", "Bize görədir ancaq", "Kainata sığmayan ad-san", "Üstəlik", "Yaniqli xıtabam", "Sayıram", "Bəyənir", "Heyraniyam", "Tutub", "Kiçikdir", "Allahın sözü deyilmə", "Yazılırlar, bitməz", "Çatmaz", "Külliəm", "Qayıtdı", "Bilməz", "Günəşin batmaz", "Dastanam, dastan" (şeirlər)	27
-Budaq TƏHMƏZ - "Şair sözü müqəddəsdi", "Düşüncələr", ""Halal ehsan"ını oxudum, qardaş", "Bəşəri yaşadan anadır, ana", "Nə deyim", "Sözüm qalacaq", "İnsanlar dəyişib", "Kədər tökülür", "Bu itin zəncirin bağlayan yoxdur", "Ürək gərəkdir", "Şair adla ucalmaz", "Oxu məni" (şeirlər)	33
-İbrahim YUSİFOĞLU - "Şeir oxuyursan titrək bir səslə", "Sən niyə bu qədər gözəlsən axtı", "Mən zalim adamam", "Məni günahıma bağışla, Allah", "Sən demə, bu dünya mənlik deyilmiş", "Mən çəkən dəndləri sən çəkmə barı", "Geçikmiş misralar", "Nədən bütöv nəğmə söyləmirsiniz", "Göylərə baxarsan ay doğan çağrı", "Payızda üzüyən çıçək", "Yarağa yatmayan elim" (şeirlər) ..	38
-Sevinc QƏRİB - "Əllərimi Tanrıya borc vermişəm", "Yollar qucaqlayıb köhnə izimi", "Ölürəm sənsiz", "Kəfənlədim sabahları", "Yoxa, məchula çıxacam", "Ana", "Mən olsayıdım", "Sən mənim evimsən", "Sevgidən yetim qadın", "Bircə gecə" (şeirlər) ..	46
-Hafiz ƏLİMƏRDANLI - "Bir nəğmə söyle ki", "Dəyişməz həyatda ancaq eşqimdir", "Ömrə meyar eşqimizdir", "Könlüm hələ səninlədir", "Rübaılər", "Qəzəllər" (şeirlər)	48
-Xalıq AZADİ - "Üç dövrün görüşü" (poemadan parça), "Ay usta", "Ana yurdum, sən bir sirlər dünyası", "Axtar", "Bəsdi", "Dünya", "Söyləsin", "Keçmişə seyahət", "Qeybət eyləyir" (şeirlər)	53
-Süleyman ABDULLA - "Atəşlə su arasında", "Bir qış günü ayrıraq", "O qədər ki", "Bizi", "Yol səhbəti", "Apardi", "Yadasalma", "Vətən eşqi", "Babasız uşaqların hekayəti", "Portreti", "Susmaq" (şeirlər)	60
-Leylam LEYLAM - "Etmışəm eşqinə hər kəlməmdə tüğyan", "Deyirdi", "Etdi", "Üçlük", "Nə gözəl", "Könlüm, daha bəsdir", "Puldur, pul", "Xal-xal ilan", "Şirin-şəkər Sevincim", "Qış goldi, qar yağdı" (şeirlər)	72
-Bəxtiyar Abbas İNTİZAR - "Başdaşı", "Yay məni", "Başladı", "Deməkdi", "Qarğış", "Gələ bilmirəm", "Ürək", "Bağlıdı", "Yazıram", "Maska", "Kaş", "Fontan", "Ümid", "Natürmort", "Ağıl duası", "Lazım", "Doymazdım" (şeirlər)	82
-Rəhman BAYRAM - "Ana", "Ata", "Torpaq da pislərdən bezib, deyəsən...", "Kaş, onlar sağ olayıd..." (şeirlər)	85
-Xalıq YUSİFOĞLU - "Bala", "Dikdaban geyən qızın aqıbəti", "Musavari", "Lirik lövhə", "Azərbaycan", "Keçmişini unudana", "Bitir", "Çaqqal hiyləsi", "Ayaqqabı taleyi", "Ərişdənin qəzəbi", "Pozanın sonu", "Tülkünün mükafatı", "Hiyləgər siçan", "At milçəyi", "Əsilzadeler", "Tarakanın fəryadı", "Qohum oldular", "Payız lövhəsi", "Kişi xoruz" (şeirlər) ..	94
-Lalə İSMAYIL - "Poeziya çələngi" (şeirlər)	97
-Xatıra RƏHİMƏYYİLİ - "Xatirənin söz boxçasından" (şeirlər)	106
-Cavansır QƏMBƏR - "Oynadı", "Qayıtmak olmur", "Budur", "Baxıram", "Sevmədi", "Desən", "İndi" (şeirlər)	112
-Gülər ELDARQIZI - "Nağlı özür", "Bəlkə səni unudardım hardasa", "Aci xatirə", "Qəfil gedisiyi bağışlamıram", "Doğma ağaç", "Səsin bitməsin", "Hələ sənsizliyə alışmağım var", "Səssiz xatirə", "Yenə görüşərik", "Olmaz", "Sənsiz səsim boğulur", "Ayrılıq", "Sənin sözlərindir", "Həmi günah içinde", "Mən heç uşaqlı olmamışam", "Qar şəklində", "Bir nəğmə oxudum sənə" (şeirlər)	117
-Qabil DƏRDLİ - "Onsuz da", "Demədiyim nəğmə", "Məni ele sev ki...", "Tək səni düşünürəm", "Qolumun sən tutan yeri", "Bilə-bilə getdim ora", "O pəncərə, bir də siz" (şeirlər)	124
-Ələsgər TALIBOĞLU - "Ömər necə dəcəldi", "İşgütər qız", "O müğənni olacaq", "Dilaver qız", "Ətcəbala Əkbər", "Gombul Yusif", "Rəqqas qız", "Bizim Arzu", "Bu gün mənim ad günüm", "Bizim qonşu Ramin", "Gülərüz Aydan", "Dəftər-qələmsiz yatmir", "Çiçək dərdi anasına", "Sərkərdə Ömər", "Pişik olub Xədicə", "Ay nənə bir nağıl de..." (uşaq şeirləri)	128
-Esmira GÜNƏŞ - "Ürəyim", "Son zamanlar", "Beş yaşın mübarək, oğlum" (şeirlər)	138

3. Nəşr

-Şiringül MUSAYEVA - "Mən Nəsimiyəm" (roman)	9
-Rəşid BƏRGÜŞADLI - "Rus dili" (hekayə)	31
-Meyxoş ABDULLAH - "Yatmış vicedanın oyanışı" (hekayə)	42
-Camal ZEYNALOĞLU - "Bir gecənin gəlini", "Ailə sürücüsü" (hekayələr)	57
-Əli BƏY AZƏRİ - "Oğul" (povest)	75
-Ramiz İSMAYIL - "Qısır düyü" (hekayə)	99
-Əlif MƏHƏRRƏMLİ - "Geyilməmiş papaq" (hekayə)	114